

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

На правах рукопису

ДОВГАНЬ ЖАННА МИКОЛАЇВНА

УДК336.71-021.387 (477)(043.5)

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант

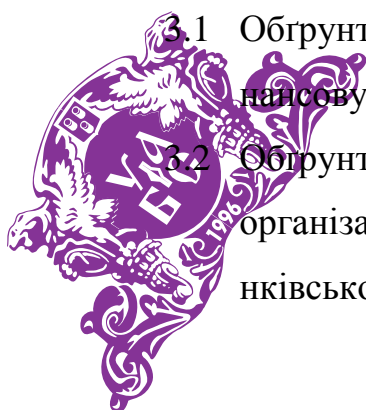
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
доктор економічних наук, професор

Суми – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	17
1.1 Структурно-декомпозиційний аналіз категоріально-понятійного апарату дослідження сутності понять “стійкість” “економічна стійкість” та “фінансова стійкість”	17
1.2 Узагальнення та розвиток методологічної бази дослідження економічного змісту фінансової стійкості банків та банківської системи...	34
1.3 Обґрунтування взаємозв’язку фінансової стійкості банківської системи з її стабільністю, безпекою, надійністю та ефективністю	55
Висновки до першого розділу.....	69
РОЗДІЛ 2. ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	73
2.1 Характеристика основних факторів впливу, умов забезпечення та ризиків порушення фінансової стійкості банківської системи України: мега-, макро-, мезо- та мікрорівень.....	73
2.2 Обґрунтування та формалізація взаємозв’язку рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості..	108
2.3 Розробка пропозицій щодо удосконалення інструментарію страхування банківських депозитів в Україні в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи.....	135
Висновки до другого розділу.....	176
РОЗДІЛ 3. ЕКЗОГЕННІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	181
3.1 Обґрунтування впливу міжнародних фінансових відносин на фінансову стійкість національних банківських систем.....	181
3.2 Обґрунтування переваг та недоліків вступу країни до Світової організації торгівлі в контексті впливу на фінансову стійкість банківської системи: світовий та вітчизняний досвід.....	213

3.3	Формалізація напрямків впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України та інших країн світу.....	241
	Висновки до третього розділу.....	269
	РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИКЛАДНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	274
4.1	Аналіз існуючих моделей оцінки фінансової стійкості банків та банківської системи.....	274
4.2	Визначення головних компонент інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи України.....	304
4.3	Концептуальні засади комплексного оцінювання фінансової стійкості банківської системи.....	316
	Висновки до четвертого розділу.....	333
	РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	337
5.1	Формалізація впливу державного регулювання та нагляду на фінансову стійкість банківської системи.....	337
5.2	Обґрунтування напрямків системної взаємодії антикризового регулювання, банківського нагляду та монетарної політики в механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи.....	360
5.3	Удосконалення банківського нагляду в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.....	380
	Висновки до п'ятого розділу.....	392
	ВИСНОВКИ.....	395
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ..	400
	ДОДАТКИ.....	442
	Додаток А – Характеристика окремих факторів впливу на фінансову стійкість банківської системи України.....	442

Додаток Б – Характеристика впливу окремих елементів світової фінансової архітектури на фінансову стійкість банківської системи.....	460
Додаток В – Кредитні рейтинги України та окремих банків.....	469
Додаток Д – Характеристика системи страхування банківських депозитів в Україні та світі.....	478
Додаток Ж – Індикатори оцінки рівня конкуренції та концентрації в банківській системі.....	488
Додаток З – Узагальнення теоретичної бази дослідження факторів впливу на фінансову стійкість банківської системи.....	493
Додаток К – Аналіз нормативно-правової бази управління розвитком банківської системи України в контексті забезпечення її фінансової стійкості.....	503
Додаток Л – Вихідні дані для дослідження залежності індикаторів фінансової стійкості від типу устрою національних регуляторних систем.....	520
Додаток М – Порівняльний аналіз нормативів Базеля I, Базеля II та Базеля III у контексті регулювання фінансової стійкості банківських установ.....	533
Додаток Н – Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження.....	542

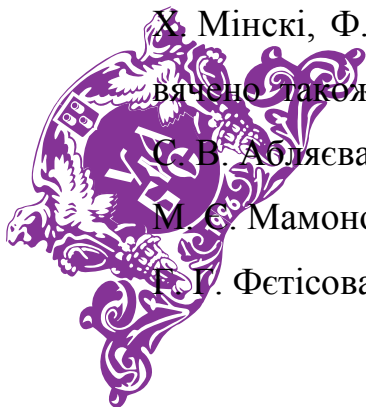
Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Slav Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Руйнівні наслідки впливу світової фінансової кризи на діяльність вітчизняних банків, їх вразливість до коливань на світовому та національному фінансових ринках, локальні проблеми в діяльності значної кількості банків та реальна загроза мультиплікативного перетворення наслідків цих проблем на системну банківську кризу обумовлюють необхідність забезпечення фінансової стійкості банківської системи (ФСБС) України. Особливого значення дане питання набуває через банкоцентричність вітчизняного фінансового ринку та, відповідно, значний вплив ФСБС на безпеку та ефективність функціонування всієї національної економіки. Крім того, під впливом глобалізаційних та лібералізаційних процесів, турбулентності на світовому фінансовому ринку збільшуються масштаби та швидкість дифузії кризових явищ між національними ринками. Відповідно зростає важливість регулюючого впливу наднаціональних фінансових інституцій на забезпечення ФСБС окремих країн світу. Обґрунтування економічної природи ФСБС, передумов її порушення, об'єктивна оцінка поточного та прогнозованого рівнів ФСБС України є науковим підґрунтям для активізації системних досліджень механізмів діалектичного поєднання ринкових та адміністративних методів забезпечення її підтримки на рівні, необхідному для виходу вітчизняної економіки на траєкторію стабільного економічного зростання.

Фундаментальні засади дослідження умов стійкого розвитку фінансових систем закладені у працях Ф. Аллена, Т. Бека, А. Бергера, Н. Валккса, Д. Даймонда, Е. Деміргук-Кунт, П. Йосифова, О. Іссінга, Е. Крокетта, М. Куїтїна, Р. Левіна, Р. Раджана, В. Сундарараджана, Дж. Тобіна, Х. Мінські, Ф. Мишкіна, Г. Шиназі та ін. Досліджуваний проблематиці присвячено також цілий ряд наукових праць російських економістів, зокрема: С. В. Абляєва, Г. Ю. Беєв, О. П. Бикова, К. О. Кулікової, І. В. Ларіонової, М. С. Мамонова, Ю. С. Масленченкова, О. С. Стоянової, К. С. Тихонкова, Е. Г. Фетісова, Н. В. Фотіаді, О. Г. Хольнової, Д. А. Шенгелая, В. М. Шенаєва

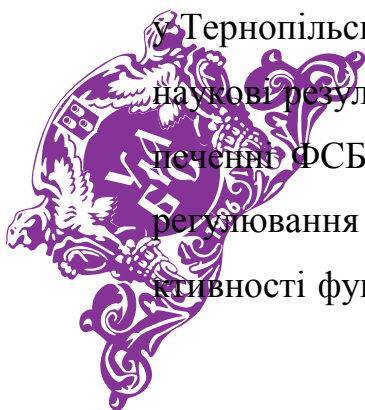

та ін. Останнім часом цілий ряд ґрунтовних публікацій щодо організаційно-правових та інформаційно-аналітичних засад забезпечення ФСБС та окремих банків з'явився і у вітчизняній науці. Слід відмітити праці О. І. Барановського, Т. А. Васильєвої, З. М. Васильченко, А. П. Вожкова, О. Д. Вовчак, В. М. Гейця, О. В. Дзюблюка, І. І. Д'яконової, А. О. Єфремова, І. Б. Івасіва, Г. Т. Карчевої, В. В. Корнєєва, В. М. Кочеткова, С. В. Леонова, Б. Л. Луціва, З. О. Луцишин, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, І. В. Сала, Р. А. Слав'юка, М. І. Савлука, С. І. Юрія та інших.

Разом з тим аналіз наукової літератури з теми дослідження дозволяє стверджувати, що невирішеними остаточно залишається ряд теоретичних і прикладних проблем. Так, зокрема, в більшості наукових праць як першочергова розглядається проблема забезпечення фінансової стійкості банків, а ФСБС – вже як похідна від неї. При цьому поза увагою науковців залишаються питання: впливу світової фінансової архітектури та заходів наднаціонального регулювання на ФСБС окремих країн світу; обґрунтування взаємозв'язку ФСБС України з рівнем експансії іноземного капіталу в банківську систему, рівнем концентрації капіталу, механізмом страхування депозитів, якістю регулювання та нагляду в банківській системі тощо. Таким чином, логічна незавершеність формування цілісного уявлення про забезпечення ФСБС обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам реалізації науково-дослідних програм національного та регіонального значення. Зокрема, під час виконання теми “Дослідження потенціалу розвитку банків та їх впливу на економіку регіонів” (номер держ. реєстрації 0107U012108)

у Тернопільському національному економічному університеті використані наукові результати дисертанта щодо ролі банківського менеджменту у забезпеченні ФСБС та її впливу на розвиток регіонів; теми “Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України” (номер держ. реєст-

рації 0111U000157) – пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду регулювання діяльності банків у контексті забезпечення ФСБС України. У ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” під час роботи над темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0103U006965) враховані пропозиції дисертанта щодо обґрунтування взаємозв’язку між рівнем концентрації активів в банківській системі та її фінансовою стійкістю; над темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U012112) – пропозиції щодо оцінювання впливу іноземного капіталу на ФСБС та показники платіжного балансу України; над темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо формалізації тенденцій впливу світової фінансової архітектури та міжнародних фінансових відносин на ФСБС.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад обґрунтування умов забезпечення, інструментарію оцінювання та концепцій регулювання фінансової стійкості банківської системи України, яка перебуває під впливом глобалізаційних процесів світової фінансової системи та структурних трансформацій вітчизняної економіки.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- поглибити методологію дослідження діяльності складних фінансово-економічних систем під впливом ендогенних та екзогенних шоків;
- систематизувати та розвинути науково-методичні підходи до визначення економічного змісту ФСБС;
- обґрунтувати структурно-логічні взаємозв’язки ФСБС із фінансовою стабільністю, фінансовою безпекою, надійністю та ефективністю;
- узагальнити методологічне підґрунтя для формування цілісної концепції забезпечення ФСБС;

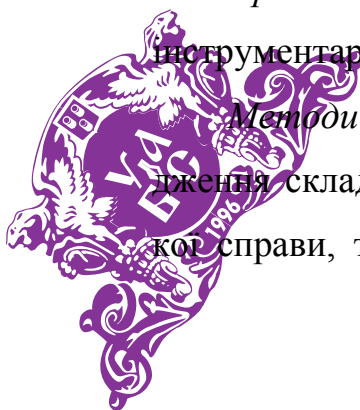

- розвинути теоретичні засади комплементарної міжрегуляторної взаємодії національних та наднаціональних фінансових інституцій під впливом системних ризиків;
- дослідити тенденції впливу світової фінансової архітектури на ФСБС, обґрунтувати наслідки збільшення обсягів кредитування України в МВФ, а також лібералізації фінансового ринку відповідно до вимог СОТ для ФСБС;
- дослідити та формалізувати вплив іноземного банківського капіталу на ФСБС в країнах Євросоюзу та Україні;
- обґрунтувати взаємозв'язок між рівнем концентрації активів у банківській системі та її фінансовою стійкістю;
- розробити пропозиції щодо удосконалення системи страхування депозитів в Україні з урахуванням формалізованого рівня її впливу на ФСБС;
- дослідити екзогенні та ендогенні фактори впливу на рівень ФСБС, виокремити з них найбільш релевантні методом головних компонент;
- обґрунтувати концептуальні засади системного підходу до оцінювання рівня ФСБС України та практичні механізми його реалізації;
- обґрунтувати вплив якості регулювання та нагляду в банківській системі на її фінансову стійкість;
- дослідити взаємозалежність між типом устрою національних регуляторних систем та ФСБС в контексті обґрунтування ефективності створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в межах комплементарної взаємодії в ланцюзі “банки – регулятор – національна економіка – наднаціональні регуляторні та кредитні фінансові інституції”.

Предметом дослідження є науково-методологічні засади та практичний інструментарій оцінювання й забезпечення ФСБС.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, банківської справи, теорії фінансів, грошей і кредиту, сучасні концепції грошово-

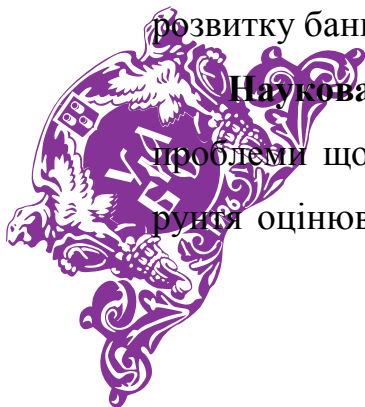

кредитного регулювання економіки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань стійкого функціонування банків та банківської системи

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як: методи логічного узагальнення та наукової абстракції (при уточненні етимології застосування та змістовного навантаження категоріального апарату дослідження); кореляційний, регресійний, факторний і порівняльний аналізи (при дослідженні впливу екзогенних та ендогенних факторів на рівень ФСБС); системно-структурний аналіз (при розробці схеми співвідношення суб'єктів антикризового регулювання та інструментів підтримання ФСБС); методи експертних оцінок, індексний, групувань (при обґрунтуванні недоцільності створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні у контексті забезпечення ФСБС), методи синтезу, стандартизації та ранжування показників (при розробленні підходів до розрахунку індикаторів оцінювання ФСБС України).

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, постанови та звітні дані Національного банку України; аналітичні матеріали Міністерства фінансів України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України, Незалежної асоціації банків України та Асоціації українських банків, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Європейського центрального банку, Федеральної резервної системи США та інших міжнародних фінансових організацій; результати наукових досліджень з питань забезпечення стійкого розвитку банківських систем та фінансових ринків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми щодо створення теоретико-методологічного та методичного підґрунтя оцінювання, аналізу та забезпечення фінансової стійкості банківської

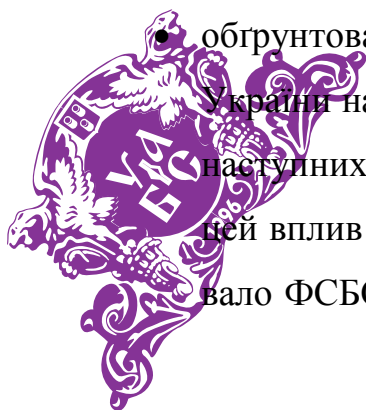

системи України, яка перебуває під впливом глобалізаційних процесів світової фінансової системи та структурних трансформацій вітчизняної економіки.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано комплексний підхід до оцінювання рівня ФСБС України, який передбачає диференціацію підходів залежно від фактора часу, об'єкта та можливостей формування адекватної бази вихідних даних: 1) для оцінювання динаміки рівня ФСБС України запропоновано агрегований показник ризику втрати ФСБС, що базується на узагальненні нормалізованих значень релевантних факторів, оцінених за розробленою системою критеріїв; 2) для порівняння банківських систем окремих країн за їх фінансовою стійкістю запропоновано індекс, який базується на співставленні відношення власного капіталу банків до їх зважених за ризиком активів та частки проблемних кредитів (для зважування складових індексу використовується один з індикаторів глибини фінансового посередництва в країні, а саме відношення загального обсягу кредитів банківського сектора до ВВП);
- оцінено якість регулювання та нагляду в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості на основі середньозваженого показника, розрахованого на основі формалізації рівня виконання в Україні Правил прозорості монетарної і фінансової політики МВФ та Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду за чотирма компонентами: незалежність, підзвітність, прозорість, чесність;
- обґрунтовано вплив рівня концентрації активів у банківській системі України на рівень її фінансової стійкості, що дозволило виявити наявність наступних протилежних тенденцій: до світової фінансової кризи 2008 р. цей вплив був зворотним (зменшення рівня концентрації активів збільшувало ФСБС), а після – прямим (збільшення концентрації активів збільшує

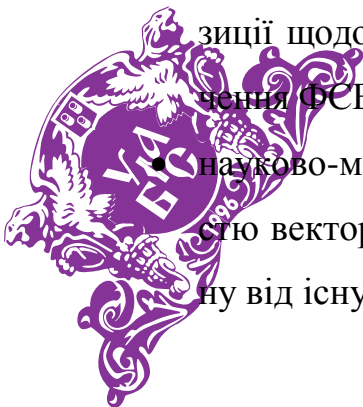

ФСБС), що складає наукове підґрунтя для коригування заходів НБУ щодо регулювання рівня конкуренції та капіталізації у банківській системі:

- виявлено невідповідність системи гарантування депозитів в Україні умовам забезпечення ФСБС, що дозволило запропонувати зміну пропорцій формування Адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відмову від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету, відмову від гарантування депозитів в іноземній валюті. Розроблено процедуру розрахунку регулярного збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відповідно до якої розрахункова база коригується на зважені за ступенем кредитного ризику активи банку, позабалансові інструменти, резерви за активними операціями, відкрити валютну позицію банку;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до обґрунтування ролі та місця інституту страхування вкладів в системі забезпечення ФСБС шляхом побудови багатофакторної регресійної логіт-моделі, яка базується на даних стосовно банківських криз в 62 країнах світу за період 1980–2010 рр., що дозволило спростувати усталену думку про позитивний вплив системи гарантування депозитів на ФСБС;
- методичні основи обґрунтування загроз для ФСБС, що виникають при надто високому рівні зобов'язань щодо лібералізації умов торгівлі фінансовими послугами, які приймає країна при вступі до СОТ, що було здійснено на основі побудованої багатофакторної регресійної логіт-моделі, яка базується на узагальненій інформації щодо економічного розвитку 41 країни-учасниці СОТ за період 1999–2010 рр., та дозволило обґрунтувати пропозиції щодо коригування фінансової політики України в контексті забезпечення ФСБС;
- науково-методичний підхід до групування країн Євросоюзу за наближеністю векторів впливу іноземного капіталу на рівень ФСБС, який, на відміну від існуючих, базується на таких критеріях: адекватність регулятивного

та основного капіталу, частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, забезпеченість проблемних кредитів резервами, рентабельність активів та капіталу;

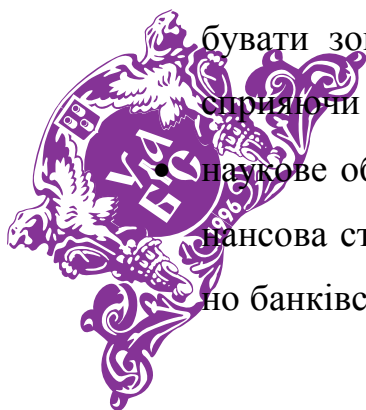
- процес визначення основних детермінант забезпечення ФСБС України, що базується на застосуванні методу головних компонент. Це дозволило сформуванню загальної сукупності з 57 факторів, з яких на основі узагальнення тенденцій їх зміни за 2002–2011 рр. утворено 2 агреговані незалежні показники, причому один містить переважно фактори, що сформували передумови кризи, а другий – фактори реакції на кризу;
- науково-методичні засади виявлення взаємозв'язку між регуляторною структурою управління та ФСБС шляхом підтвердження, що на зростання рівня ФСБС суттєво впливає зростання якості регулювання та нагляду в банківській системі та якості управління економікою в цілому, а також зменшення дефіциту платіжного балансу, процентних ставок, державної участі у банківській системі і рівня концентрації по депозитам;
- наукові засади обґрунтування впливу типу устрою національних регуляторних систем на стійкість фінансового сектора економіки на основі таких критеріїв: рентабельність активів та капіталу банків, співвідношення регулятивного капіталу банків до їх зважених за ризиком активів, власного капіталу банків до активів, недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, банківських резервів до недіючих кредитів, що дозволило обґрунтувати недоцільність впровадження мегарегулятора фінансового ринку в Україні;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування негативного впливу іноземного банківського капіталу на ФСБС та розвиток економіки України шляхом підтвердження наявності кореляційних зв'язків в ланцюзі “зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків – зростання рівня зовнішніх запозичень банківської системи – зростання імпорту та зменшення ФСБС”, а також визначення часового лагу, через який цей вплив стає максимальним;

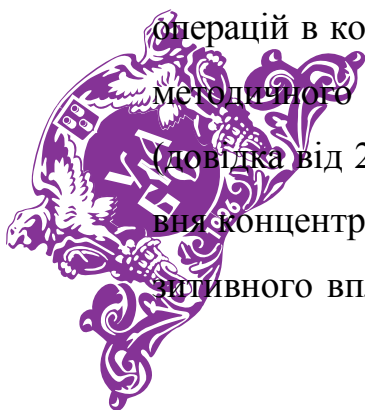
- концептуальні засади обґрунтування напрямів стратегічної взаємодії України з МВФ у контексті забезпечення ФСБС з урахуванням виявленого протиріччя: з одного боку, Україна на сьогодні є залежною від кредитів МВФ, які формально призначені для підтримки ФСБС, а з іншого боку, як було доведено на основі кореляційно-регресійного аналізу, зростання кредитної заборгованості України перед МВФ зменшує рівень ФСБС;
- методичні засади формування багаторівневої системи факторів впливу на ФСБС за джерелом виникнення шоків: відносно національної банківської системи – ендогенні та екзогенні; відносно національної економіки в цілому – фактори мегарівня (джерело шоків має наднаціональне походження) та макrorівня (обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни); відносно окремих банків – фактори мезорівня (обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку) та фактори мікрорівня (джерело шоків має внутрішньобанківське походження);
- обґрунтування загроз та можливостей для забезпечення ФСБС, що виникають внаслідок впливу на неї: резервних валют, світового грошового товару, міжнародної валютної ліквідності, режиму валютного курсу, валютних обмежень, паритету та конвертованості, міжнародного валютного ринку, міжнародних валютно-фінансових організацій (особливо МВФ, Світового банку, Базельського комітету з банківського нагляду), міждержавних угод, міжнародного руху капіталу, глобалізаційних процесів та міжнародних кредитних рейтингів;
- розуміння економічного змісту ФСБС як внутрішньої характеристики здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки, виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки;
- наукове обґрунтування взаємозалежності понять: фінансова стійкість, фінансова стабільність, надійність, ефективність, фінансова безпека відносно банківської системи, що на відміну від існуючих підходів, дозволяє: 1)

розуміти ФСБС як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки; 2) розглядати стабільність як характеристику динаміки відповідних процесів, а фінансову стабільність – вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до ФСБС; 3) надійність та ефективність вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможністю виконати взяті на себе зобов'язання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Пропозиції автора щодо формалізації впливу окремих факторів на ФСБС України та підходи до її оцінювання можуть бути використані в поточній діяльності НБУ для удосконалення існуючих механізмів антикризового регулювання, моніторингу та нагляду за діяльністю банків України в контексті забезпечення узгодженості дій на мікротамакрорівнях за суб'єктами, часом, інструментами, факторами виникнення загроз порушення ФСБС. Пропозиції автора щодо інструментарію підтримання ФСБС мають практичне значення в контексті розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку банківської системи України.

Результати дослідження автора використано в Апараті Ради Національного банку України при аналізі виконання Основних засад грошово-кредитної політики на 2012 р. (довідка від 07.05.2012 № 10-012/56). Висновки та рекомендації щодо формування системи індикаторів сумнівності банківських операцій в контексті забезпечення ФСБС впроваджено в діяльність навчально-методичного центру Державної служби фінансового моніторингу України (довідка від 29.03.2012 № 8/1/9100); щодо доцільності підтримки певного рівня концентрації активів у банківській системі з урахуванням тенденції її позитивного впливу на ФСБС – в діяльність Управління Національного банку

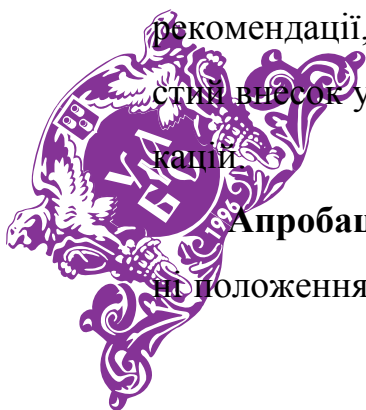

України в Чернігівській області (довідка від 29.03.2012 № 08-110/1102); щодо впливу інституційних, макро- та мікроекономічних факторів банківських криз в Україні на ФСБС – у діяльність Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 27.0.2012 № 007-19/1075); щодо системи індикаторів ранньої діагностики виникнення загроз порушення ФСБС України – в діяльність Управління Національного банку України в Тернопільській області (довідка від 04.04.2012 № 14-013/88-1013); щодо впливу зовнішніх чинників зниження рівня ФБС України – в діяльність Управління Національного банку України в Черкаській області (довідка від 20.01.2012 № 346-27/44-5634); щодо впливу участі у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб (інститутів страхування депозитів) на довіру клієнтів, стійкість банку та ФСБС України – в діяльність ПАТ “Дойче Банк ДБУ” (довідка від 15.03.2012 № МО/120315/1); щодо оцінки поточного рівня концентрації капіталу у вітчизняній банківській системі та його впливу на рівень ФСБС України – в діяльність ПАТ “Державний ощадний банк України” (довідка від 03.02.2012 № 45-674/3).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Банківська справа”, “Банківська система”, “Банківський нагляд” (акт від 16.02.2012), а також Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін “Стратегічне управління в кредитних установах” та “Фінансовий менеджмент у банку” (довідка від 18.01.2012 № 126-04/1222).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержані

ли позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях, в тому числі: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2007, 2010, 2011 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу” (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальные проблемы и перспективы развития экономики в условиях модернизации” (м. Саратов, Російська Федерація, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародна банківська конкуренція: теорія та практика” (м. Суми, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури” (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Аналіз наукових досліджень” (м. Дніпропетровськ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Efektivni nastroje modernich ved – 2011” (м. Прага, Чеська Республіка, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальные вопросы развития современного общества” (м. Курськ, Російська Федерація, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2007–2010 рр.) та ін.

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 57 наукових працях загальним обсягом 45,48 друк. арк., з яких особисто автору належать 45,38 друк. арк., у тому числі 1 одноосібна монографія, 2 розділи у колективних монографіях, 34 статті у наукових фахових виданнях з економіки, 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчальний посібник.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1. Структурно-декомпозиційний аналіз категоріально-понятійного апарату дослідження сутності понять “стійкість”, “економічна стійкість” та “фінансова стійкість”

Сучасний стан розвитку фінансово-економічних систем характеризується високим рівнем фінансової, економічної, політичної нестабільності, що здійснює негативний вплив на розвиток господарюючих суб'єктів. Для більш ґрунтовного розкриття змісту поняття “фінансова стійкість” необхідно провести аналіз економічної сутності базових категорій у досліджуваній сфері, що дозволить здійснити структурну декомпозицію категоріально-понятійного апарату дослідження.

У загальному розумінні під стійкістю розуміють здатність об'єкта протидіяти змінам та зовнішньому впливу, його стабільність та постійність, здатність швидко відновлювати попередній стан внаслідок впливу негативних чинників тощо [90].

Однак стійкість не слід розуміти як характеристику окремо взятого об'єкта. У більшості випадків ступінь стійкості об'єкта можна встановити лише при порівнянні його з іншими об'єктами або із попереднім станом досліджуваного об'єкта, виходячи з чого, можна цілком впевнено стверджувати, **що “стійкість” є відносною категорією.**

Крім того, зазначимо, що термін “стійкість” застосовується не тільки в економічній сфері. Так, дане поняття вживається для відображення відносин у різних сферах життя та господарської діяльності людини. Вивчаючи стій-

кість у контексті економічної науки, автори найчастіше розглядають це поняття з точки зору теорії систем.

У табл. 1.1 систематизовано існуючі науково-методичні підходи до визначення поняття “стійкість”.

Стійкість об’єкта характеризує його можливість протидіяти негативним факторам внутрішнього та зовнішнього середовища, швидко відновлювати стабільність та повертатися до свого попереднього стану тощо.

Таблиця 1.1 – Науково-методичні підходи до визначення поняття “стійкість”

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Стійкість у розрізі загальнонаукового підходу	
Український енциклопедичний словник [24]	Сталість, постійність, невідкладність ризику втрат і збитків
Словник української мови [179, с. 710]	Стійкість – здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню
С. В. Лекаревіч [151, с. 308]	Стійкість – здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів
С. А. Кузнецов [23, с. 1210]	Стійкість – здатність виконання своїх функцій якоюсь системою під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів
Б. М. Яворський [287, с. 44]	Стійкість – стан рівноваги, при якому тіло, виведене з нього, повертається у той самий стан. Об’єкт має здатність витримувати вплив зовнішніх факторів, діяти, незважаючи на деякі трансформації, що відбулись, оскільки саме завдяки стійкості значного впливу на початковий стан не було спричинено
Велика Радянська Енциклопедія [257, с. 406]	Стійкість – здатність діючого механізму чи комплексної системи автоматично поновлювати свій усталений стан і функціональні особливості після раптового порушення останнього будь-яким зовнішнім чи внутрішнім фактором
Б. А. Райзберг [227]	Стійкість підприємства, фірми – це фінансовий стан підприємства, господарська діяльність якого забезпечує у нормальних умовах виконання всіх його зобов’язань перед працівниками, іншими організаціями, державою завдяки достатнім доходам і відповідності доходів і видатків

Визначення стійкості з позиції теорії систем	
1	2
В. Г. Алієв [249, с. 96]	Стійкість – здатність системи функціонувати у станах, щонайменше, близьких до рівноваги, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів
Л. Л. Терехов [250, с. 147]	Стійкість – це здатність системи функціонувати у станах, близьких до рівноважних, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів
Новий тлумачний словник української мови [182]	Стійкість системи – спроможність системи відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів системи від номінального значення
Н. А. Алтуфов [3]	Система вважається стійкою, якщо незначні зміни зовнішніх впливів призводять до незначних змін у поведінці системи
Матеріали інтернет-енциклопедії “Вікіпедія” [37]	Стійкість – це якість, що дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових. Система, організм, або проект можуть бути названі стійкими, якщо вони в змозі впоратися з варіаціями (іноді непередбачуваними) в операційному середовищі з мінімальними збитком, зміною або втратою функціональності

Це означає, що стійкість об'єкта у різних часових точках є тим вищою, чим меншим буде вплив рівних за силою зовнішніх факторів та внутрішніх зрушень. Таким чином, стійкість об'єкта характеризується його внутрішньою структурою та властивостями. Іншими словами, стійкість об'єкта – це зовнішнє відображення його внутрішньої структури. Відповідно, оцінити стійкість можливо на основі вивчення та пізнання внутрішньої структури об'єкта [234, 515].

Як відзначається у роботі [133], вперше проблема стійкості почала розглядатися у 1970-х роках внаслідок виникнення глобальних енергетичних криз. Проблема нестачі енергетичних ресурсів стала відправною точкою появи та розвитку нових напрямків економічної науки, дослідження різних аспектів проблеми економічної стійкості держави в цілому чи її окремих регіонів та суб'єктів господарювання.

Проаналізувавши особливості терміна “стійкість”, розглянемо сутність поняття “економічна стійкість”. В умовах сьогодення можна стверджувати, що економічна стійкість держави є наслідком економічної стабільності окремо взятих галузей, що, в свою чергу, залежить від стійкості підприємств, що складають ці галузі. При підтримці економічної стійкості окремих структурних бізнес-одиниць держава забезпечує стійкість всієї економічної системи. При цьому стимулюється подальший розвиток та вдосконалення внутрішніх та зовнішніх економічних зв'язків.

Виходячи з вищезазначеного, зазначимо, що економічна стійкість є складним системним поняттям, що складається із великої кількості структурних елементів економічної природи. З цих позицій економічну стійкість можна розглядати як на макро-, так і на мікрорівні. При цьому нижчий рівень (мікрорівень) є складовою наступного. Така закономірність є справедливою внаслідок ідентичності економічних процесів та законів, що діють на різних рівнях економічної системи, однак у різних масштабах.

Іншим, не менш важливим аспектом при аналізі сутності економічної стійкості є визначення її місця в загальній системі забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання. Дослідження наукової літератури з цієї проблематики дає підставу зробити висновок, що майже всі автори пропонують власну структуру стійкості, часто ототожнюючи деякі з її видів (наприклад, економічну та фінансову стійкість). З огляду на це особливої актуальності сьогодні набуває розробка чіткої класифікації видів стійкості суб'єкта господарювання (рис. 1.1).

Варто зазначити, що основою економічної стійкості певної системи (структурної одиниці, яка має ієрархічні рівні) можна вважати сукупність економічних рівноваг. Тому економічна стійкість держави, галузі, регіону, суб'єкта господарювання може бути встановлена за умови перевищення обсягів стійких елементів економічної структури над нестійкими.

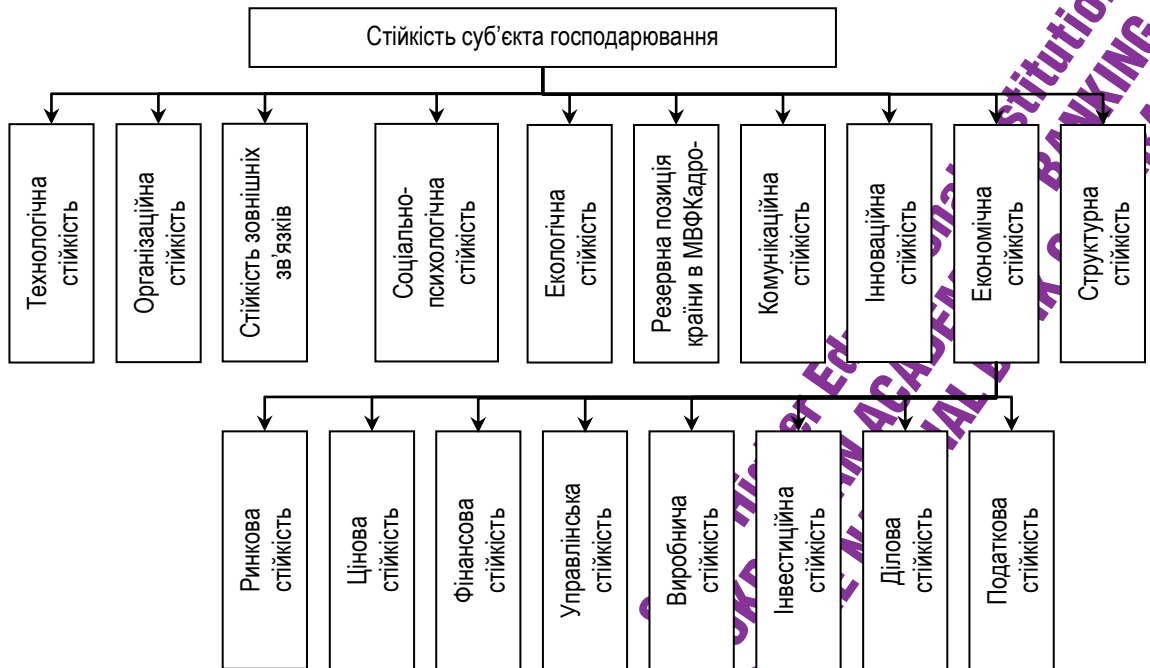

Рисунок 1.1 – Результат структурної декомпозиції видів економічної стійкості в межах загальної стійкості

Характер економічного стану на відповідному рівні може варіюватись в діапазоні від високого рівня стійкості до повної нестійкості, при якій може виникнути загроза рецесії або дефолту. При цьому особливе значення має саме характер (напрямок) зміни стійкості – її посилення чи послаблення. Досить цікавим з точки зору наукового дослідження є розгляд економічної рівноваги в системі ринкових відносин, де діють закони попиту та пропозиції. Так, можна стверджувати, що посилення конкуренції найчастіше призводить до виникнення дисбалансу на ринку, причому стійкість одних суб'єктів підвищується, а інших – послаблюється.

Систематизація науково-методичних підходів до визначення поняття “економічна стійкість” представлена у табл. 1.2.

Аналіз наведених у табл. 1.2 підходів дозволяє стверджувати, що економічну стійкість можна охарактеризувати з різних позицій, відповідно до яких визначається характер її дослідження.

Про існування стійкого економічного розвитку системи можна стверджувати лише в тому випадку, якщо виконуються наступні умови:

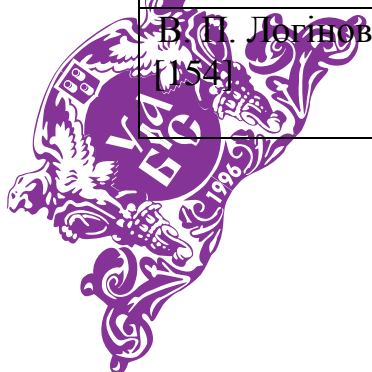

- відповідність зростаючим потребам макроекономічного розвитку;
- функціонування системи на принципах автономії та необхідний рівень самостійності;
- наявність адекватної системи управління;
- існування потенціалу подальшого розвитку та зростання системи.

Лише за умови дотримання вказаних умов з'являється можливість створення динамічно стійкої, цілісної, рівноважної економічної системи, що здатна самостійно визначати подальший напрямок свого розвитку як у найближчому майбутньому, так і у довгостроковій перспективі.

Таблиця 1.2 – Науково-методичні підходи до визначення поняття “економічна стійкість”

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Економічна стійкість як комплекс відповідних характеристик	
В. Д. Базилевич [8]	Економічна стійкість – це комплексне структурне поняття, яке може бути охарактеризоване певною системою показників, що відображають: наявність, характер розміщення та якість використання наявних ресурсів (переважно фінансових); конкретну підсистему об'єкта дослідження (держави, галузі, регіону); динаміку та ситуацію на ринку; ринкові позиції тощо
А. А. Чухно [186]	Економічна стійкість – сукупність інноваційних, виробничих, фінансово-кредитних, організаційних властивостей системи, їх взаємодія, взаємозв'язок та взаємообумовленість
Т. Р. Пахомов [168]	Стійкість економічної системи – це оптимальне співвідношення між всіма її структурними елементами, створення таких зв'язків між ними, які б забезпечили умови довгострокової підтримки найважливіших параметрів функціонування системи на необхідному рівні
Економічна стійкість як стан ринкової системи (економічна рівновага)	
В. П. Логінов [154]	Економічна стійкість – це здатність відповідної економічної системи зберігати встановлений заздалегідь певний рівень досягнення фінансових, економічних, соціальних

1	2
	цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища
А. Т. Чеблоков [271]	Економічна стійкість – здатність системи швидко адаптуватися до зміни умов мінливого зовнішнього середовища, а тому рівень економічної стійкості тим вищий, чим вища гнучкість системи
Н. В. Зубанов [123]	Економічна стійкість – це такий стан ринкової економічної системи, при якому фактори, що мають обернену дію (попит та пропозиція, рівень доходів та видатків), мають тенденцію до збалансованості
Є. Ф. Брігхем [27]	Економічна стійкість – це здатність системи швидко відновити попередній стан, що був порушений негативним впливом зовнішнього середовища
Економічна стійкість як забезпечення прибутковості економічної системи	
А. Сміт [242]	Стійкість економічної системи – це її здатність підтримувати встановлену норму прибутку
О. Г. Бодров [20]	Економічно стійкою вважається система, яка під впливом нестабільної та невизначеної ситуації на ринку здатна забезпечити ефективну організацію науково-дослідницької діяльності
С. П. Удовенко [255]	Під економічною стійкістю також розуміють такий стан економічної системи, в умовах якої вона відповідає одному результуючому вектору свої цілей, при цьому будь-які відхилення від цього вектора внаслідок впливу несприятливого зовнішнього середовища компенсуються за рахунок створених заздалегідь резервів

Важливу роль при забезпеченні економічної стійкості системи відіграє потенціал росту, що підвищує рівень самоорганізації, розширює масштаби економічної стійкості.

Для ефективного управління економічною системою та забезпечення її стійкості необхідними є створення та впровадження стабілізуючих заходів, які б враховували зовнішні та внутрішні чинники.

При цьому стійкість до внутрішніх факторів впливу залежить від характеру структури і принципів функціонування конкретної системи та забезпечується своєчасним та адекватним реагуванням на зміни у стані її складових.

У свою чергу, стійкість до зовнішнього середовища є наслідком стійкості чи

нестійкості економічного середовища, в якому функціонує дана система. Ступінь стійкості у цьому випадку залежить від характеру та ефективності державного регулювання економіки. Разом з цим стійкість економічної системи пропорційно залежить від стійкості системи вищого порядку і обумовлюється запасом її міцності, що, в свою чергу, є гарантом ефективної протидії деструктивним факторам.

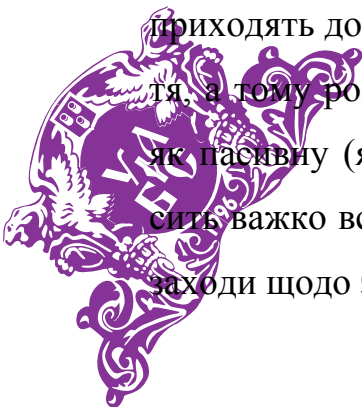
Особливе значення має фінансова складова стійкості економічної системи. Будучи компонентом економічної стійкості, фінансова стійкість є однією із найважливіших складових діяльності системи, оскільки саме вона відображає стан, характер, напрям рух фінансових ресурсів, що в ринкових умовах є основою діяльності економіки в цілому. У табл. 1.3 систематизовано підходи вітчизняних та закордонних дослідників до трактування категорії “фінансова стійкість”.

Як свідчить аналіз наукових підходів, продемонстрованих у табл. 1.3, часто фінансова стійкість ототожнюється із платоспроможністю, тобто із здатністю економічної системи своєчасно та в повному обсязі виконувати власні зобов’язання за рахунок фінансових ресурсів, що перебувають у її розпорядженні.

Виходячи із цих позицій, можна зробити висновок, що платоспроможність економічних систем можна вважати індикатором, який фактично відображає їх фінансову стійкість.

Так, наведені у табл. 1.1–1.3 трактування, що характеризують економічний зміст понять “стійкість”, “економічна стійкість” та “фінансова стійкість”, мають ряд недоліків. Обґрунтуємо основні з них.

По-перше, характеризуючи сутність поняття “стійкість”, автори не приходять до єдиного висновку стосовно того, який характер має дане поняття, а тому розглядають його як активну характеристику (спроможність), або як пасивну (якість). Виходячи із подібної неоднозначності, на практиці досить важко встановити істинний зміст цього поняття та розробити відповідні заходи щодо забезпечення стійкості.

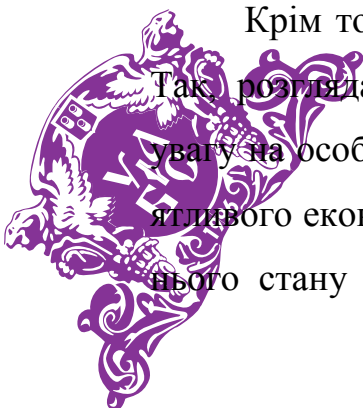
Таблиця 1.3 – Систематизація науково-методичних підходів до визначення поняття “фінансова стійкість”

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Фінансова стійкість як певний стан фінансового середовища	
О. В. Ходякова [268]	Фінансова стійкість – відповідний стан фінансових ресурсів економічної системи під час їх формування, розміщення, використання з метою забезпечення нормального розвитку системи, що базується на поступовому збільшенні прибутку та нарощуванні капіталу з одночасним збереженням її кредитоспроможності та платоспроможності при допустимому рівні ризику
В. М. Родіонова, М. А. Федотова [224]	Фінансова стійкість – це певний стан фінансових потоків системи, що забезпечують її платоспроможність
Державна податкова адміністрація [215]	Фінансова стійкість підприємства – ступінь забезпечення власним капіталом для ефективного ведення діяльності
О. М. Бандурка [11, с. 258]	Фінансова стійкість – ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов’язаннями
Н. А. Мамонтова [161, с. 103]	Фінансова стійкість – це результат діяльності, який свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрями їх розміщення
І. Т. Балабанов [10]	Фінансово стійким є такий господарюючий об’єкт, який за рахунок власних коштів покриває кошти, які вкладені в активи (основні фонди, нематеріальні активи, оборотні засоби), не допускає невиправданої дебіторської і кредиторської заборгованості і розраховується в строк за своїми зобов’язаннями
Фінансова стійкість у контексті платоспроможності	
А. М. Поддєрьогін [263]	Фінансову стійкість підприємства тісно пов’язано із перспективною його платоспроможністю, її аналіз дає змогу визначити фінансові можливості підприємства на відповідну перспективу
Б. С. Трабовецький [53]	Фінансова стійкість – це надійно гарантована платоспроможність, рівновага між власними та залученими коштами, незалежність від випадковостей ринкової кон’юнктури і партнерів, довіра кредиторів та інвесторів, а також рівень залежності від них, наявність такої

	величини прибутку, який би забезпечив самофінансування
М. С. Абрютіна [2]	Фінансова стійкість системи є не що інше, як надійно гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і поведінки партнерів
А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін [26; 67; 349]	Фінансова стійкість – це стан рахунків підприємства, які характеризують його постійну платоспроможність
Г. В. Савицька [318]	Фінансова стійкість – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому й зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість у межах допустимого рівня ризику
В. В. Ковалев [133]	Фінансова стійкість – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу свого балансу у мінливому зовнішньому і внутрішньому середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість
Фінансова стійкість з точки зору ресурсного потенціалу	
Н. А. Русак [231, с.116]	Фінансова стійкість – це фінансова незалежність, здатність маневрувати власними коштами, достатньою фінансовою забезпеченістю безперервності основних видів виробничого потенціалу
В. В. Чепурко [272; 280]	Фінансова стійкість – це ступінь забезпеченості матеріальних оборотних засобів власними джерелами фінансування
О. С. Стоянова [261]	Фінансова стійкість – це складова загальної стійкості економічної системи, що характеризує наявність фінансових ресурсів для забезпечення її функціонування, збалансованість фінансових потоків, забезпечення виконання системою своїх зобов'язань
Ю. Масленченков [163]	Ступінь забезпечення власними фінансовими ресурсами для забезпечення ефективної діяльності системи

Крім того, існують певні розбіжності навіть в рамках одного підходу. Так, розглядаючи стійкість як спроможність системи, автори акцентують увагу на особливому значенні або функціонуванні системи в умовах несприятливого економічного середовища або на здатності до відновлення попереднього стану об'єкта. Тому досить важко зрозуміти, яка характеристика є

пріоритетною для забезпечення стійкості: адаптивність чи дегенеративність. Така неоднозначність також відображається на розробці заходів та інструментів підтримки стійкості економічних систем.

Варто зазначити, що за своїм змістом поняття “стійкість” не є суто економічною категорією, а тому на нього здійснюють свій вплив суміжні або навіть сторонні науки, що також призводить до розмиття сутності даної категорії.

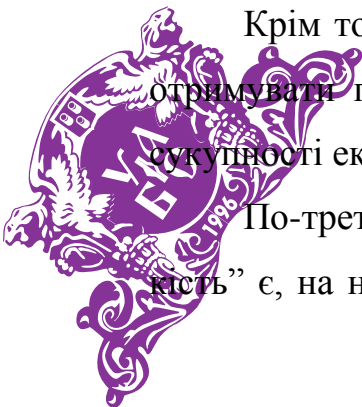
По-друге, на відміну від поняття “стійкість” дослідження сутності терміна “економічна стійкість” знаходить більш ґрунтовне та фундаментальне відображення в науковій економічній літературі. Проте, навіть розглядаючи її як економічну категорію, вченим-економістам також не вдалося дійти до єдиної точки зору стосовно даного питання.

Часто економічну стійкість розуміють як комплекс певних властивостей або показників, що характеризують характер використання суб’єктом наявних ресурсів, сукупність виробничих, фінансово-кредитних та інноваційних характеристик, відповідний стан загальноекономічних показників. Проте, на нашу думку, такий підхід має в певному сенсі зовнішній характер для системи, а тому не відображає особливості її внутрішнього середовища.

На противагу цьому підходу існує науково-методичний підхід, що характеризує якість, тобто внутрішні характеристики системи. У рамках цього підходу економічну стійкість розуміють як здатність підтримувати певний стан, а також адаптивність або можливість відновлення. Однак, навіть не враховуючи різноспрямованість таких дефініцій, вони всі мають спільний недолік – дані характеристики спрямовані на визначення внутрішнього змісту цього поняття, а певні зовнішні характеристики, як правило, ігноруються.

Крім того, часто економічну стійкість розуміють як здатність системи отримувати прибуток або підтримувати нормативні значення встановленої сукупності економічних показників.

По-третє, основним недоліком при визначенні поняття “фінансова стійкість” є, на нашу думку, занадто загальний характер трактувань, які пропо-

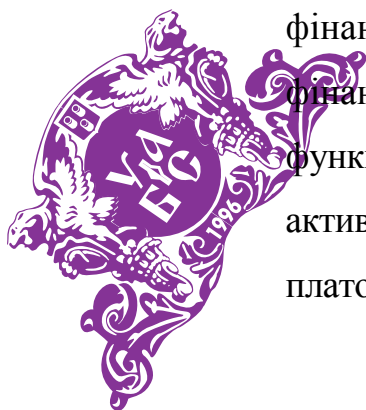

нують науковці. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень стосовно даної проблематики, загальний характер цих дефініцій часто не може охарактеризувати специфіку фінансової стійкості конкретного суб'єкта господарювання. Проте разом з тим виділення найбільш специфічних особливостей цього поняття вимагає також проведення специфічних досліджень конкретного суб'єкта.

Таким чином, можна стверджувати про відсутність в економічній літературі однозначного підходу до розуміння сутності поняття “фінансова стійкість”.

Виходячи з цього, на нашу думку, на сьогодні важливим завданням є формалізація єдиного підходу до визначення вищенаведених термінів, що є можливим лише за умови поєднання елементів різних підходів. З цих причин автором розроблено власні визначення понять “стійкість”, “економічна стійкість” та “фінансова стійкість”:

- стійкість – це здатність системи підтримувати свій стан рівноваги в умовах мінливого зовнішнього і несприятливого внутрішнього середовища та оперативно відновлювати свій попередній стан, що міг бути порушеним в результаті впливу негативних факторів;
- економічна стійкість – це комплексне структурне поняття, що характеризує принципи та якість використання наявних ресурсів, здатність системи протистояти негативним впливам, її адаптивність та стабільність, можливість організації ефективного функціонування в умовах мінливості зовнішнього середовища, що є основою досягнення нею своїх економічних, фінансових та соціальних цілей;
- фінансова стійкість – це здатність системи підтримувати такий стан фінансових потоків, що забезпечує ефективне використання наявних фінансових ресурсів, нормальний розвиток системи, її ефективне функціонування, підтримку інвестиційної привабливості та ділової активності з одночасним збереженням кредитоспроможності та платоспроможності в межах допустимого рівня ризику.

На нашу думку, перевагою запропонованого підходу є його комплексність та універсальність, що означає об'єднання основних науково-методичних підходів в єдине визначення. Це автоматично охоплює більшу кількість характеристик, якостей та напрямлень діяльності господарюючих суб'єктів, дозволяючи при цьому найбільш повно охарактеризувати поняття, що досліджуються.

Виходячи із тих позицій, що фінансова стійкість характеризується наявністю необхідних для її функціонування фінансових ресурсів, що робить її досить мінливим показником, можна зробити висновок про необґрунтованість її аналізу в статичній формі. Тому в літературі досліджують динаміку фінансової стійкості на різних рівнях, що представлено на рис. 1.2.

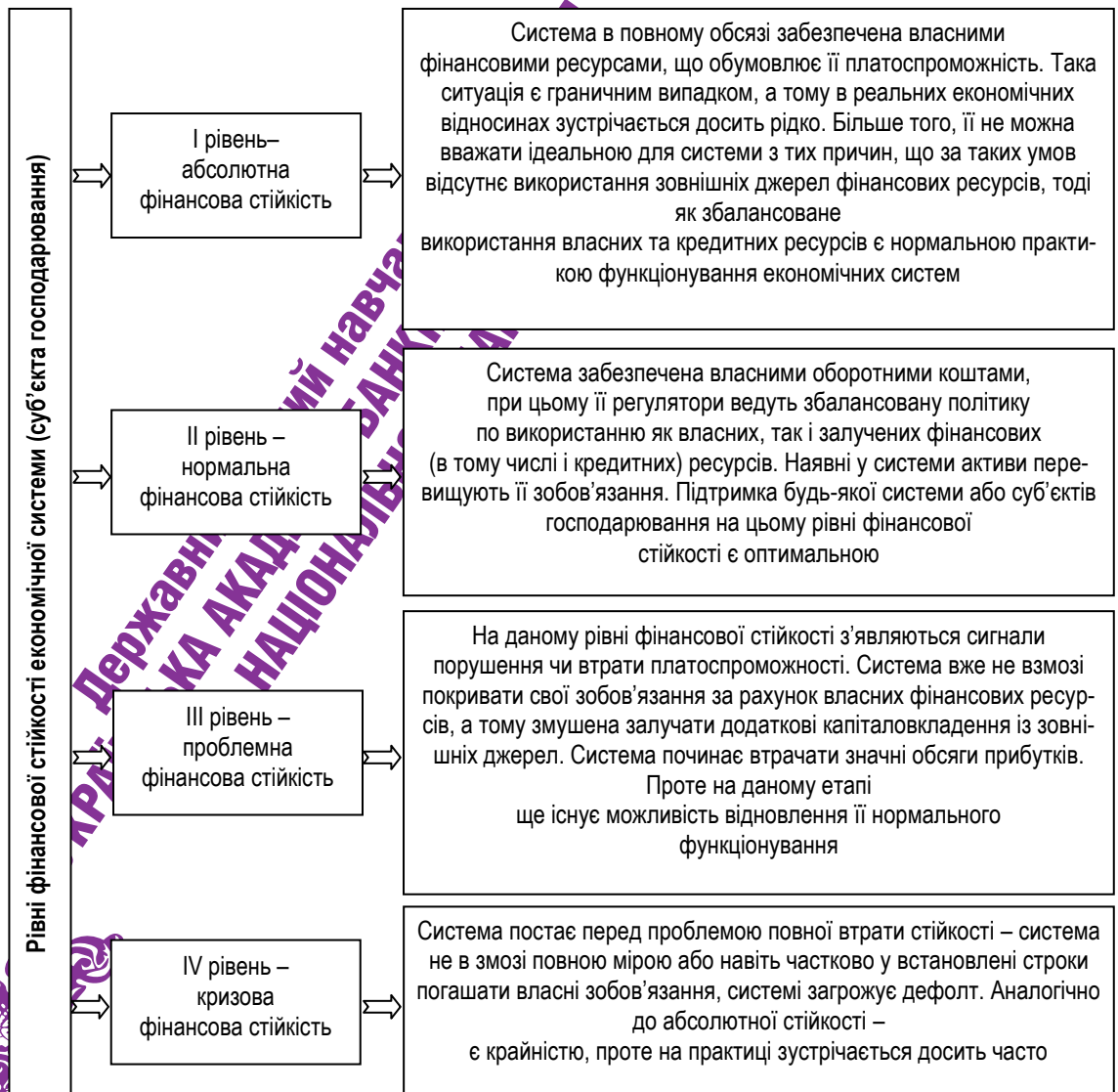

Рисунок 1.2 – Рівні фінансової стійкості економічної системи

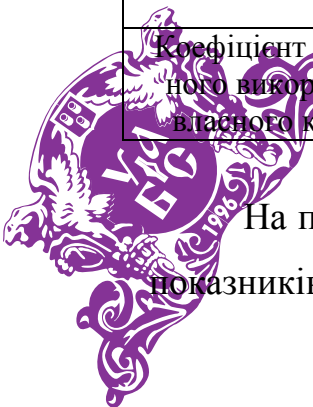
Зазначимо, що фінансова стійкість також є структурним поняттям, яке включає в себе певні складові. Так, зокрема, в економічній літературі найбільш часто виділяють наступні компоненти фінансової стійкості: стійкість щодо забезпечення платоспроможності; стійкість щодо забезпечення ліквідності; ділова стійкість; інвестиційна стійкість.

У загальному вигляді фінансова стійкість суб'єкта господарювання визначається шляхом розрахунку системи загальноприйнятих фінансових показників, серед яких центральне місце займають коефіцієнти, наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Основні показники визначення рівня фінансової стійкості [51, 526]

Показник фінансової стійкості	Нормативне значення	Принцип розрахунку та характеристика
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	$>0,5$	Розраховується співвідношенням власних коштів до підсумку балансу суб'єктів господарювання. Відображає залежність суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування (при збільшенні показника зменшується залежність від залучених коштів, а відповідно збільшується фінансова стійкість; при зменшенні – залежність збільшується)
Коефіцієнт фінансової залежності		Розраховується співвідношенням підсумку балансу суб'єктів господарювання до власних коштів. Фактично він є оберненим до коефіцієнта автономії. Характеризує суму запозичених коштів у структурі загальної вартості майна, що припадає на 1 грн. власних фінансових ресурсів
Коефіцієнт фінансової стійкості	>1	Розраховується відношенням власного капіталу до загальної суми зобов'язань. Характеризує здатність суб'єктів господарювання залучати фінансові ресурси із зовнішніх джерел
Коефіцієнт ефективного використання активів	У динаміці повинен зростати	Розраховується співвідношенням чистого прибутку суб'єктів господарювання до середньої величини його активів. Характеризує ступінь прибутковості капіталу, що знаходиться у розпорядженні суб'єктів господарювання
Коефіцієнт ефективного використання власного капіталу	У динаміці повинен зростати	Розраховується як співвідношення чистого прибутку до середнього розміру власного капіталу. Характеризує ефективність власних інвестицій

На практиці може використовуватись досить велика кількість подібних показників, вони характеризують численні напрямки фінансової діяльності

суб'єкта господарювання. Проте аналіз фінансової стійкості за сукупністю відокремлених індикаторів має суттєві недоліки, зокрема:

- по-перше, всі показники є досить різноплановими, а тому в сукупності не можуть дати цілісного узагальненого уявлення про фінансову стійкість суб'єкта господарювання;
- по-друге, залежно від специфіки та діяльності суб'єкта господарювання релевантність коефіцієнтів може бути різною для кожного із суб'єктів, навіть в рамках однієї сфери господарювання, що значно ускладнює можливість співставлення економічних результатів;
- по-третє, нормативні значення даних показників не враховують специфіку діяльності суб'єкта господарювання та можуть не відповідати сучасним економічним реаліям.

Тому часто на практиці аналіз фінансової стійкості суб'єктів господарювання здійснюють на основі узагальнюючих багатокомпонентних показників [33, 42, 240]. При цьому зазначимо, що варіантів розрахунку цих індикаторів у економічній літературі представлено доволі багато. Одним із прикладів є трикомпонентний показник, зміст якого представлено на рис. 1.3.

Існує також альтернативний варіант розрахунку трикомпонентного показника, який має наступний вигляд:

$$\pm П1 = BK - OA, \quad (1.1)$$

$$\pm П2 = BK + ДФР - OA, \quad (1.2)$$

$$\pm П3 = BK + КФР + СФР + ДФР - 2OA, \quad (1.3)$$

де BK – власний капітал;

$КФР$ – короткострокові фінансові ресурси;

$СФР$ – середньострокові фінансові ресурси;

$ДФР$ – довгострокові фінансові ресурси;

OA – оборотні активи.

У цьому випадку замість необоротних коштів до розрахунку приймаються оборотні активи. У формулі (1.3) використання подвійної суми оборотних активів зумовлюється об'єктивною потребою оцінки як мінімального обсягу фінансових ресурсів, що є необхідними для функціонування системи, так і всієї кількості ресурсів, що забезпечить нормальне функціонування суб'єктів господарювання.

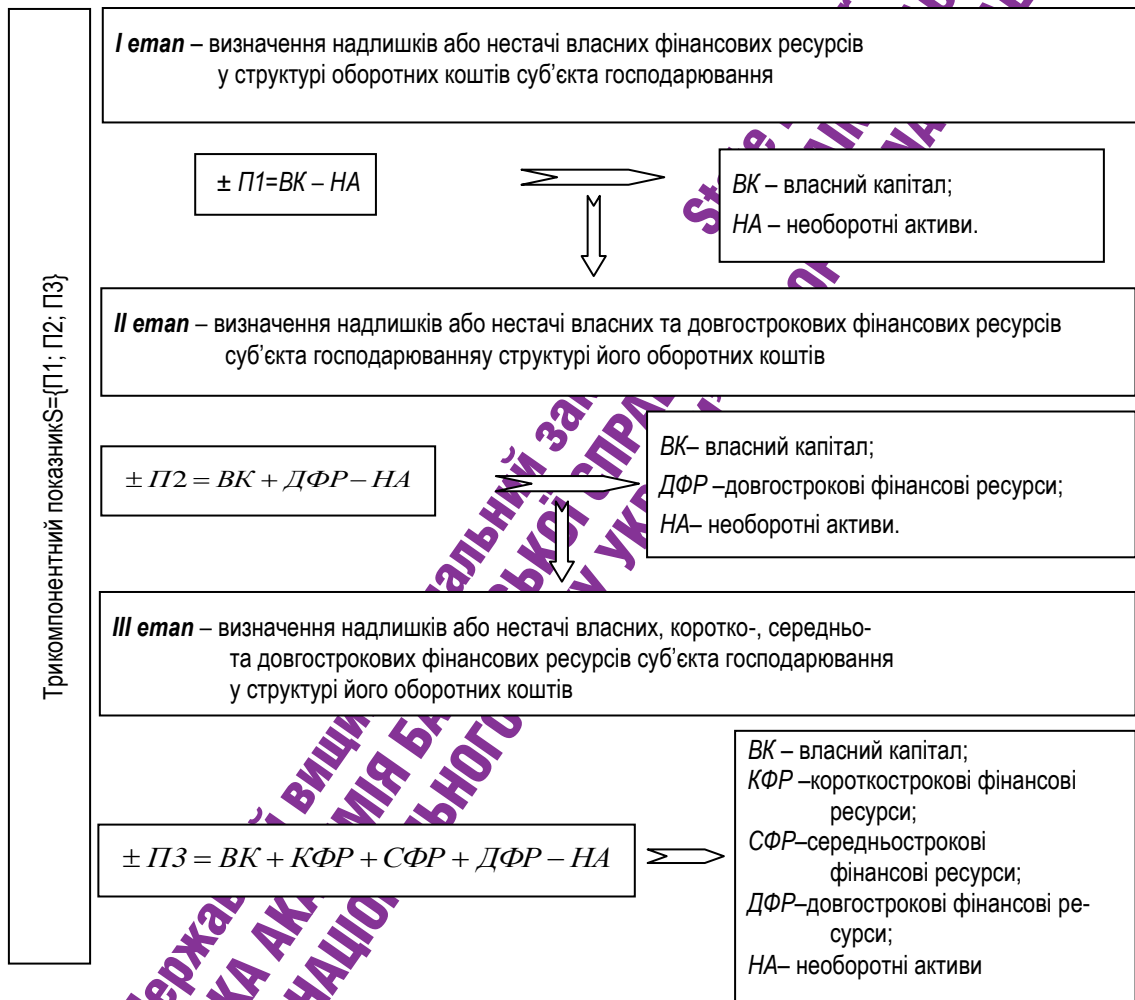

Рисунок 1.3 – Аналіз фінансової стійкості суб'єкта господарювання за трикомпонентним показником

Деякі автори [19, 29, 57, 278] пропонують вдосконалити вищенаведену методику розрахунку фінансової стійкості шляхом диференціації показника

ПЗ:

– поточна фінансова стійкість:

$$\pm P3 = BK + KФР + СФР + ДФР - 2OA - МОКв, \quad (1.4)$$

де $МОКв$ – частина матеріальних оборотних активів, що варіюється;

- перспективна фінансова стійкість:

$$\pm ПЗ = BK + KФР + СФР + ДФР - 2ОА - МОКс, \quad (1.5)$$

де $МОКс$ – системні матеріальні оборотні активи;

- хронічна фінансова нестійкість:

$$\pm ПЗ = BK + KФР + СФР + ДФР - 2ОА - МОКз \quad (1.6)$$

де $МОКз$ – загальні матеріальні оборотні активи.

Рішення щодо ідентифікації рівня фінансової стійкості суб'єктів господарювання на основі складових трикомпонентного показника приймають на основі рекомендацій, викладених у табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Визначення рівня фінансової стійкості на основі аналізу за трикомпонентним показником

Рівень фінансової стійкості	Трикомпонентний показник
Абсолютна стійкість	$\pm П1 \geq 0;$ $\pm П2 \geq 0; S = (1; 1; 1)$ $\pm П3 \geq 0;$
Нормальна стійкість	$\pm П1 \leq 0;$ $\pm П2 \geq 0; S = (0; 1; 1)$ $\pm П3 \geq 0;$
Нестійкий стан	$\pm П1 \leq 0;$ $\pm П2 \leq 0; S = (0; 0; 1)$ $\pm П3 \geq 0;$
Кризовий стан	$\pm П1 \leq 0;$ $\pm П2 \leq 0; S = (0; 0; 0)$ $\pm П3 \leq 0;$

Проте слід зауважити, що вказаний метод є не єдиним із можливих способів оцінки рівня фінансової стійкості.

Залежно від характеру та специфіки економічної системи виділяють також аналіз швидкості зниження, швидкості відновлення та глибини фінансової стійкості (нестійкості).

1.2 Узагальнення та розвиток методологічної бази дослідження економічного змісту фінансової стійкості банків та банківської системи

Фінансовий сектор є однією з підсистем державної економіки, найважливішим елементом якого є банківська система (рис. 1.4). Банківська система є основою функціонування держави, інструментом проведення будь-яких внутрішньодержавних та міждержавних розрахунків.

Рисунок 1.4 – Місце банківської системи у фінансовій системі країни

Стійкість банківської системи є індикатором стійкості загальноекономічного стану тієї чи іншої країни.

Найчастіше під банківською системою розуміють сукупність різних видів фінансово-кредитних інститутів, в тому числі центральних (національних) банків, певної кількості фінансово-кредитних установ (комерційних банків, спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів), що діють в межах єдиного законодавства та в структурі єдиної грошово-кредитної системи.

У табл. 1.6 систематизовано науково-методичні підходи до трактування сутності поняття “банківська система”.

Таблиця 1.6 – Науково-методичні підходи до визначення сутності банківської системи

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Банківська система як сукупність функціональних елементів	
Г. Асхауер [35]	Банківська система – це сукупність універсальних і спеціалізованих банків та емісійного банку
М. І. Савлук [233]	Банківська система – це законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю
В. С. Стельмах [171]	Банківська система – це складний комплекс, який функціонує і розвивається у відповідності до цілого ряду нормативно-правових документів. Основним елементом цієї системи є комерційний банк – кредитно-фінансова установа, яка залучає і накопичує вільні грошові кошти підприємств, організацій, населення, а також здійснює випуск цінних паперів, кредитування народного господарства і населення на умовах платності, зворотності і строкості
О. І. Лаврушин [230]	Банківська система – це сукупність банків, банківської інфраструктури, банківського законодавства і банківського ринку, що знаходяться в тісній взаємодії один з одним і зовнішнім середовищем
Б. А. Райзберг [227]	Банківська система – сукупність різних видів взаємопов’язаних банків та інших кредитних установ, що діють в рамках єдиного фінансово-кредитного механізму. У дворівневій банківській системі на першому рівні знаходиться центральний банк (в США – Федеральна резервна система), а на другому рівні – мережа комерційних банків та інших розрахунково-кредитних установ

1	2
Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький [248]	Банківська система – це сукупність різних видів банків і банківських інститутів в їх взаємозв'язку, що існує в тій чи іншій країні протягом певного історичного періоду. Ця система є внутрішньо організованою та взаємопов'язаною між собою, має загальну мету і завдання
А. М. Мороз [12]	Банківська система – сукупність різноманітних видів банків та банківських установ у їх взаємозв'язку, складова частина кредитної системи
Ю. С. Крупнов [144]	Банківська система – це сукупність діючих у країні банків, кредитних установ та окремих економічних організацій, що виконують банківські операції. Крім того, в банківську систему входять спеціалізовані організації, що забезпечують діяльність банків та кредитних установ: розрахунково-касові та клірингові центри, фірми з аудиту банків, дилерські фірми по роботі з цінними паперами банків, організації, що забезпечують банки обладнанням, інформацією, кадрами
В. П. Сілаєв [237]	Банківська система – це сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів та їх взаємозв'язки, що існують в тій чи іншій країні у певний історичний період
К. Р. Тагирбеков [187]	Банківська система – це форма організації функціонування в країні спеціалізованих кредитних установ, що склалася історично та закріплена законодавством
Банківська система як елемент економічної системи держави	
Н. К. Голубєв [14]	Банківська система – один з найважливіших секторів економіки. Її завданням є трансформація накопичень і заощаджень до інвестування на розвиток виробництва і обігу товарів
А. М. Тавасієв [22]	Банківська система являє собою включену в економічну систему країни єдину та цілісну (взаємопов'язану, взаємодіючу) сукупність кредитних організацій, кожна з яких виконує свою особливу функцію (функції), проводить свій перелік грошових операцій (угод), в результаті чого весь обсяг потреб суспільства в банківських продуктах (послугах) задовольняється повною мірою та з максимально можливим ступенем ефективності
Р. Хейнсворт [230]	Банківська система є щось більше, ніж просто сукупність банків, оскільки ціле в даному випадку більше, ніж проста сума його частин

Згідно з дефініціями банківської системи, наведеними у табл. 1.6, у її структурі можна виділити дві основні її складові – центральний банк та комерційні банки.

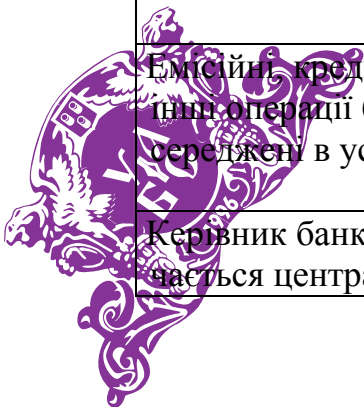
Центральний банк, як правило, проводить валютну та емісійну політику держави, здійснює кредитування комерційних банків та державних органів, є основою резервної системи, гарантом виконання банками своїх зобов'язань. Іноді на центральний банк покладається функція здійснення загальнодержавних клірингових операцій.

Комерційні банки виконують усі інші види банківських операцій.

Загалом виділяють два типи банківських систем: однорівнева (або централізована) та дворівнева (ринкового типу). Порівняльна характеристика даних типів представлена у табл. 1.7.

Таблиця 1.7 – Характерні риси однорівневої та дворівневої банківських систем

Централізована	Ринкова
Притаманна країнам з командно-адміністративним принципом управління	Характерна для країн з ринковою економікою
Держава є єдиним та безумовним власником банківської системи	Банківська система включає як державні, так і комерційні банки
Монополія держави на відкриття банків	Банки можуть відкриватися громадянами (або їх групами) країни за умови виконання всіх вимог регулятора (найчастіше центрального банку)
Держава є відповідальною по зобов'язаннях своїх банків	Комерційні банки переважно не відповідають по зобов'язаннях держави, проте держава певним чином несе відповідальність по зобов'язаннях комерційних банків (наприклад, через фонд гарантування вкладів)
Безумовний контроль держави та повне державне підпорядкування всіх банків	Держава в особі центрального банку має певні важелі регулювання діяльності комерційних банків, проте кожен із них має свою корпоративну стратегію та сам встановлює принципи і задачі свого функціонування. Такі банки знаходяться у власності приватних, корпоративних інвесторів або більшою чи меншою мірою держави
Емісійні, кредитні та інші операції банків зосереджені в усій системі	Емісійні та інші банківські операції розподіляються між центральним банком та комерційними. Останні можуть бути: універсальними, інвестиційними, ощадними, іпотечними, інноваційними тощо
Керівник банку призначається централізовано	Голова правління банку призначається загальними зборами акціонерів

Варто зазначити, що іноді також виділяють банківську систему перехідного типу, для якої характерні риси як централізованого, так і ринкового типу.

Важливість та необхідність забезпечення ефективного функціонування банківської системи підтверджується виконуваними нею функціями. У контексті дослідження проблеми фінансової стійкості банківської системи найбільш важливе значення мають її основні три функції: емісійна, стабілізаційна та трансформаційна.

Виходячи із функцій, виконуваних банківською системою, та вимог щодо фінансової стійкості, її функціонування повинно базуватись на основі наступних положень:

- обов'язковий суспільний нагляд за банківською системою та її регулювання;
- узгодження інтересів окремих комерційних банків із загальнодержавними;
- встановлення рівноваги попиту та пропозиції на грошовому ринку та в усіх його секторах.

Крім цього, слід зазначити, що при дослідженні фінансової стійкості базовими є наступні принципи діяльності банківської системи:

- структурність (банківська система, як і будь-яка інша система, являє собою певну сукупність елементів, які, діючи разом, спрямовані на досягнення однієї мети);
- достатність елементів (банківська система має адекватно відповідати потребам фінансової системи та потребам ринку фінансово-кредитних послуг країни. Це одночасно стосується як недостатнього, так і надлишкового задоволення потреб, оскільки ці два крайні стани можуть призвести до порушення фінансової стійкості країни);
- взаємозв'язок елементів (окрім забезпечення ефективного функціонування банків як складових банківської системи, необхідно забезпечити ефективність (комунікацію) їх взаємозв'язку між собою,

що великою мірою обумовлює ефективність функціонування системи в цілому).

Аналіз наукової літератури дозволив виділити два підходи до трактування поняття «фінансова стійкість банківської системи» [31, 32, 43, 229, 239].

Перший підхід ґрунтується на системному уявленні про здатність банківської системи протистояти зовнішнім шокам як ключовому компоненті стійкості. Відповідно до такого підходу, банкрутство окремого банку необов'язково є чинником фінансової нестійкості. Воно може навіть сприяти підвищенню рівня ефективності фінансового посередництва, і таким чином допомагати підтримувати або підвищувати фінансову стійкість всієї банківської системи. Відповідно до робіт [355, 356, 359, 334], фінансова стійкість банківської системи характеризується її здатністю забезпечити на тривалій основі і без збоїв ефективну трансформацію заощаджень в інвестиції.

Відповідно до другого підходу фінансово стійкою можна вважати таку банківську систему, яка забезпечує відсутність системних банківських криз при стабільності цін на активи. Перевага цього підходу полягає в тому, що він дає можливість використовувати широко поширені і доступні показники в якості змінних при оцінці фінансової стійкості (наприклад, волатильність ставки відсотків), але в цілому цей підхід концептуально менш привабливий, бо "відсутність банківських криз" все ще не забезпечує фінансової стійкості банківської системи, а кризи окремих банків не завжди розповсюджуються на всю систему.

В роботі А.Крокетта [311, с.6], зазначається, що умовами забезпечення фінансової стійкості банківської системи є такі:

«но-перше, *ключові установи у банківській системі є стійкими*, тобто існує висока ступінь впевненості в тому, що вони можуть продовжити виконувати свої договірні зобов'язання без затримок або зовнішньої допомоги;

- по-друге, *основні ринки є стійкими*, тобто учасники можуть впевнено здійснити трансакції на них за цінами, які відображають фундаментальні фактори і які не змінюються істотно за короткі періоди, за відсутності змін у фундаментальних факторах».

В той же час, викладений вище підхід до розуміння економічного змісту та умов фінансової стійкості банківської системи має цілий ряд обмежень щодо практичного застосування, оскільки на перший план виходить проблема обґрунтування, які установи є "ключовими", стійкість яких важлива, і який ступінь стабільності цін на фінансових ринках передбачається достатнім.

В межах даного дисертаційного дослідження основою забезпечення фінансової стійкості банківської системи ми будемо вважати її здатність протистояти шокам.

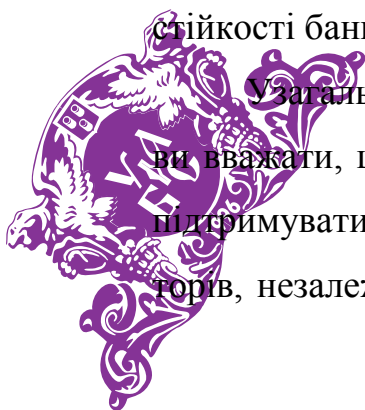
Об'єктивна потреба у створенні та забезпеченні ефективного функціонування банківської системи зумовлюється тим, що це є основою створення здорової фінансової системи країни, що в свою чергу сприяє налагодженню ефективних фінансово-економічних зв'язків в країні та за її межами.

У контексті значної ролі, яку виконує банківська система у державному механізмі суспільного відтворення, вона має відповідати цілому ряду вимог, зокрема бути фінансово стійкою.

У свою чергу, комерційні банки є ланкою фінансової системи держави, а тому вони також є функціональними елементами системи вищого рівня, власне банківської системи, ефективне функціонування якої є основною умовою забезпечення стійкості комерційних банків.

Систематизацію науково-методичних підходів до визначення сутності стійкості банківської системи наведено у табл. 1.8.

Узагальнення наукових підходів, представлених у табл. 1.8, дає підстави вважати, що стійкість банківської системи – це, перш за все, її здатність підтримувати нормативні значення встановленої системи фінансових індикаторів, незалежно від впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Від-

повідно, на нашу думку, дану економічну категорію необхідно розглядати саме в такому широкому розумінні.

Таблиця 1.8 – Науково-методичні підходи до визначення стійкості банківської системи

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Я. Кузьмінов, В. Радаєв [148]	Під стійкістю банківської системи і якістю функціонування комерційного банку слід розуміти практичну здатність, рухаючись в конкретний період часу, мінімально відхилитися від оптимальної траєкторії руху в багатовимірному просторі
С. А. Уразова [256]	Стійкість банківської системи – це її здатність за рахунок самоорганізації та структурної стійкості, забезпечення та підтримки стійкості комерційних банків – складових цієї системи та за допомогою втручання центрального банку відновлювати свою рівновагу, незалежно від впливу внутрішнього та зовнішнього середовища
В. М. Вербенська [36]	Стійкість банківської системи – це її здатність під дією певних ендогенних або екзогенних дестабілізуючих чинників (шоків) в умовах динамічної та структурної нестабільності за рахунок внутрішніх сил уникати масового банкрутства фінансових інституцій з метою виконання своїх функцій з перерозподілу ресурсів у економіці в не меншому обсязі, ніж до впливу зазначених чинників
С. М. Ільясов [126]	Економічна система (у тому числі і банківська) функціонує стійко за певним параметром, якщо відхилення даного параметра не перевищує допустимої величини, а перешкоди можуть бути компенсовані в певних межах
Г. Г. Фетісов [259]	Стійкість банківської системи – це такий комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів її діяльності і діяльності окремих її елементів у взаємодії з інтересами економіки
Д. А. Мастепанова [166]	Стійкість банківської системи, як економічна категорія, являє собою певний початковий стан, що дозволяє ефективно і повноцінно реалізовувати функцію банків як кредитно-розрахункових установ в руслі забезпечення економічного зростання, а також здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від вихідних параметрів, викликаних кризовими моментами в різних секторах економіки

Таким чином, у цьому контексті необхідно чітко усвідомлювати параметри, які можуть вплинути на стійкість банківської системи – зовнішні та внутрішні.

Зовнішні:

- порушення зовнішніх зв'язків банківської системи з зовнішньоекономічним середовищем;
- диспропорції у структурі та динаміці грошового обігу;
- проблеми у функціонування платіжних систем;
- порушення стійкості фондового та валютного ринків;
- кризові явища в країні та у світовому фінансовому просторі.

Внутрішні:

- неефективне функціонування більшості системоутворюючих банків;
- невиконання або неналежне виконання центральним банком своїх функцій;
- неадекватна політика центрального банку та інших регуляторів;
- порушення взаємозв'язку між центральним та комерційними банками;
- надмірне збільшення або суттєве зменшення кількості комерційних банків в системі.

Стійкість банківської системи – це комплексне поняття, а тому можна класифікувати її основні види за декількома ознаками [74, 138, 269].

На рис. 1.5 відображено основні види стійкості банківської системи згідно з основними класифікаційними ознаками.

Фінансова стійкість є основою функціонування банківської системи, відображенням ефективності використання, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, організації належного руху фінансових потоків, що, в результаті, опосередковують будь-які економічні відносини в державі.

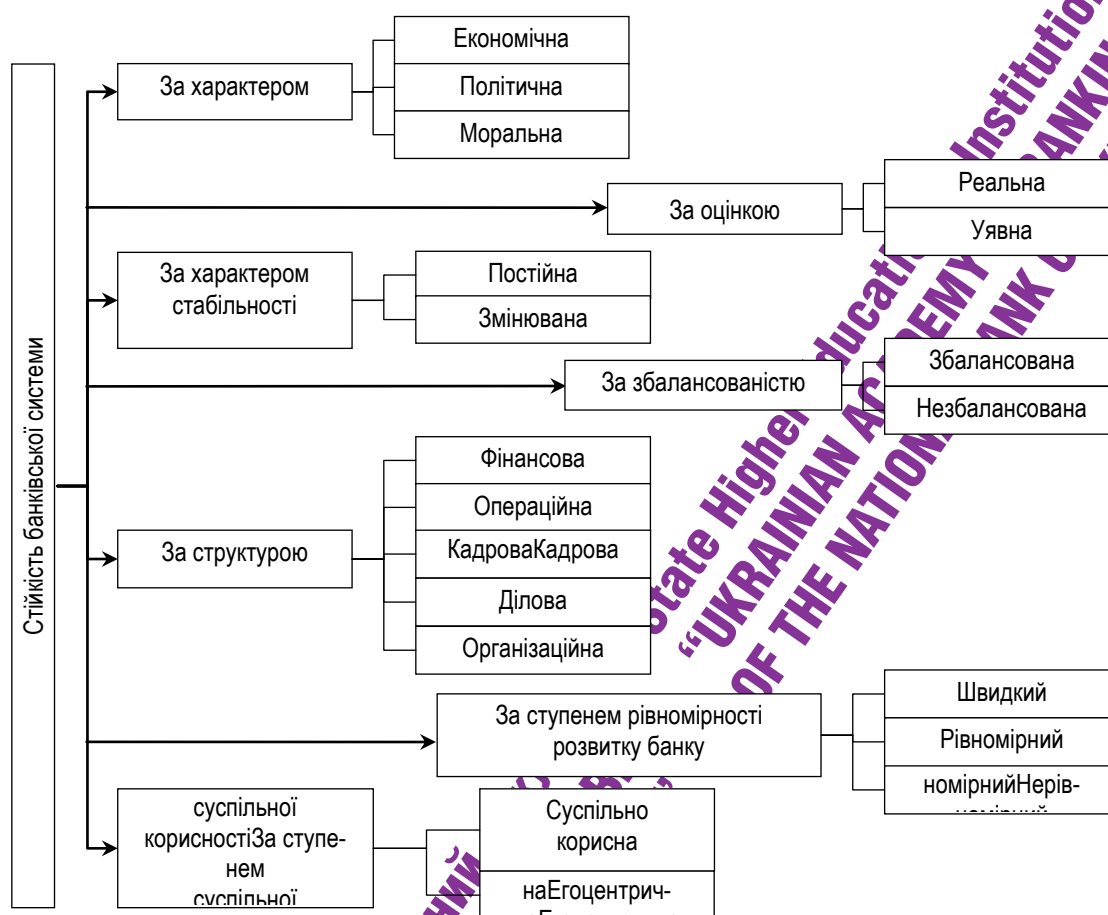

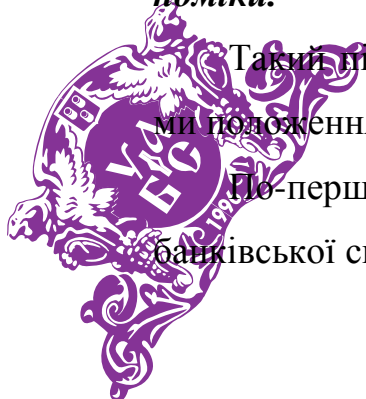
Рисунок 1.5 – Класифікація видів стійкості банківської системи

Проте, незважаючи на очевидну важливість проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи, вона не знайшла значного теоретичного аналізу в економічній літературі.

Фінансову стійкість банківської системи пропонується розуміти як внутрішню характеристику здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки (збурення, які виводять систему зі стану рівноваги), виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки.

Такий підхід відрізняється від існуючих принаймні двома принциповими положеннями.

По-перше, автор вважає помилковим трактування фінансової стійкості банківської системи просто як здатності виконувати свої функції під впливом

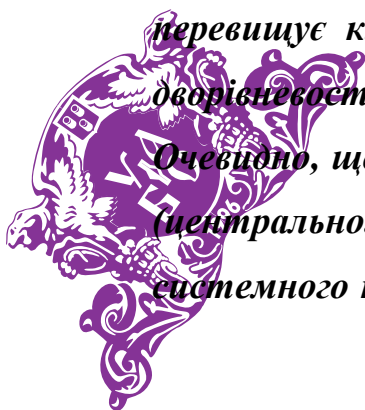
дестабілізуючих чинників, оскільки, як показав досвід, в 2007-2008 рр. банківські системи більшості країн продовжували виконувати більшість своїх функцій (трансформаційну, емісійну), але без виконання стабілізаційної функції, що фактично призвело до надування «кредитних бульбашок», призвело до дестабілізації власної діяльності банків, розбалансування всього фінансового ринку та перетворило банківську систему на джерело системної економічної кризи. Тому автор у визначенні підкреслює, що фінансово стійкою може вважатися лише та банківська система, яка в повному обсязі виконує всі свої функції без виключення та сприяє при цьому підвищенню ефективності національної економіки.

По-друге, фінансову стійкість банківської системи автор розуміє не як результат діяльності, стан розвитку банківської системи, а як внутрішню характеристику її здатності функціонувати під впливом зовнішніх шоків та внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Крім того, пропонуємо розглядати фінансову стійкість банківської системи із двох позицій.

По-перше, з точки зору функціонального навантаження, фінансову стійкість банківської системи слід розуміти як її здатність протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників у динамічних умовах ринкового середовища, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення фінансової безпеки держави.

По-друге, з позиції системного підходу, фінансово стійкою можна вважати банківську систему, кількість фінансово стійких елементів якої перевищує кількість нестійких. У цьому контексті виникає проблема одорівності в дослідженні фінансової стійкості банківської системи. Очевидно, що вона залежить від стійкості своїх структурних елементів (центрального банку та комерційних банків). Крім того, застосування системного підходу до дослідження даної проблематики обумовлює необ-

хідність зосередження уваги на тому, що фінансова стійкість банківської системи повною мірою залежить від стійкості фінансової системи, що в літературі прийнято розглядати як “фінансову безпеку”.

Варто також звернути увагу на те, що подібна складність фінансових відносин, що існує між складовими та рівнями фінансової системи, однією з яких є банківська система, призводить до того, що фінансова стійкість банківської системи залежить від широкого спектра різноманітних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього походження, а тому для адекватного функціонування та попередження дефолту банківська система країни має бути готовою до будь-яких викликів макро- та мікроекономічного середовища.

Фундаментальними складовими концепції забезпечення ФСБС ми вважаємо:

1. Умови формування ФСБС (виявлення найбільш значущих ендогенних та екзогенних факторів, які виводять банківську систему з рівноваги, оцінювання сили їх впливу на ФСБС з метою виявлення найбільш небезпечних з них).

2. Інструментарій оцінювання (критеріальна база для оцінювання поточного рівня ФСБС, прогнозування тенденцій його зміни, кількісне вимірювання реакції на дестабілізуючі впливи).

3. Регулюючі заходи з боку регулятора (НБУ) щодо підтримання досягнутого рівня ФСБС або забезпечення досягнення бажаного рівня.

Саме ці базові складові і обумовили вибір мети дослідження та сформували логічну структуру дисертаційної роботи відповідно до загальної концепції забезпечення ФСБС (рис. 1.6). Курсивом виділено задачі, які вирішено в дисертаційній роботі.

Рисунок 1.6 – Концептуальні засади забезпечення фінансової стійкості банківської системи (ФСБС)

Внаслідок того, що банківська система функціонує як сукупність відповідних фінансових елементів, найважливішими із яких є банки, стійкість банківської системи залежить від співвідношення стійких та нестійких банків. Науково-методичні підходи до визначення поняття “стійкість комерційного банку” наведені у табл. 1.9.

Таблиця 1.9 – Науково-методичні підходи до визначення категорії “стійкість комерційного банку”

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Г. Г. Фетісов [259]	Стійкість банку – це здатність забезпечувати його міцність; виконувати свої зобов’язання перед клієнтами, кредиторами та вкладниками і забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що змінюються
І. Я. Лукасевич, Р. Є. Баранніков [154, с. 30]	Стійкість – здатність банку в динамічних умовах ринкового середовища протистояти зовнішнім і внутрішнім негативним факторам, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів і своєчасно виконувати свої зобов’язання з обслуговування клієнти
В. М. Коваль [134]	Під стійкістю банку слід розуміти здатність останнього виконувати на заданому суспільством рівні притаманні йому функції і роль в економіці, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які перешкоджають їх здійсненню. Отже, стійкість банку – це його здатність виконувати свої обов’язки перед клієнтами, кредиторами і вкладниками, забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу змінюваних зовнішніх і внутрішніх факторів
А. М. Тавасієв [15]	Стійкість банку – це досягнення комерційним банком рівноважного стану на кожен даний момент часу за рахунок саморегулювання власної діяльності, адаптації до внутрішніх і зовнішніх умов функціонування
Ю. С. Масленчикова [80, с. 104]	Стійкість банку є ринковою категорією, що відображає стан банку у відповідному ринковому середовищі, що забезпечує цілеспрямованість його руху в теперішній час та в прогнозній перспективі
Л.Д. Касаєва [131]	Стійкість банку – це якість кредитної організації як міра відповідності результатів поточної діяльності банку його стратегічним цілям
Є.Б. Герасимова [48]	Стан стійкого розвитку, не просто погашення всіх зовнішніх і внутрішніх впливів, а гнучке реагування на них, з тим щоб не тільки запобігати, скільки вміло використовувати нові обставини, властивості і відносини для саморозвитку системи “Банк”
В.Н. Котенков, Б.В. Сазикін [141]	Стійкість комерційного банку – це такий його якісний стан рівноваги в русі, при якому реалізується досягнення і зміцнення надійності, постійності і довіри в плані несхильності руйнуванню

Часто в економічній літературі зустрічається ототожнення понять “стійкість банку” та “фінансова стійкість банку”. Наприклад, Р. М. Галикеев при розгляді системи оцінки стійкості банків вказує на потребу визначення стану та структури активів та пасивів комерційного банку, що має гарантувати його нормальне функціонування та платоспроможність [46]. На думку О. І. Лаврушина та інших авторів, банк можна вважати стійким за умови його платоспроможності, наявності ліквідного балансу та достатнього капіталу, що відповідає певним вимогам щодо його якості [56]. А. М. Мороз аналогічно трактує стійкість банку з точки зору розрахунку певної системи фінансових показників [12].

Крім того, в літературі також існує ряд більш формалізованих та конкретних визначень фінансової стійкості банку:

- у роботі В. Пантелеєва та С. Халяви фінансову стійкість банку розглядають як стійке та систематичне перевищення доходів банку над його витратами, що в свою чергу, будучи основним компонентом загальної стійкості банку, відповідає певному стану банківських фінансових ресурсів, ефективності їх розподілу та використання, а також задовольняє сучасному стану ринку і забезпечує подальший стабільний розвиток будь-якого суб'єкта господарювання (зокрема, банку), що базується на зростанні прибутку та впорядкуванні структури банківського капіталу з одночасним збереженням платоспроможності в межах допустимого рівня банківських ризиків [204];
- І. М. Парасій-Вергуненко при розгляді даної категорії відзначає, що фінансова стійкість банку – це основа його існування та ефективної діяльності. Її формування пов'язане із впливом суб'єктивних та об'єктивних факторів та оцінюється на основі як окремих показників, так і їх систем, які є складовими рейтингових оцінок банків [205];

- І. М. Васькович відзначає, що фінансова стійкість банку – це здатність системи (банку чи банківської системи) проводити ефективно трансформування банківських ресурсів (трудових, фінансових тощо) та одночасно з цим виконувати на необхідному економічному рівні свої безпосередні функції, незважаючи на вплив внутрішніх та зовнішніх факторів [34];
- О. Л. Малахова вважає, що фінансову стійкість банку варто розглядати як у широкому, так і у вузькому сенсі. В широкому під фінансовою стійкістю варто розуміти стан та характер всіх фінансових відносин банку, що забезпечує його ефективне функціонування та подальший розвиток. У вузькому значенні фінансова стійкість – це збалансований стан фінансових ресурсів банку, забезпечення достатніх резервів та ліквідності активів [158].

Комерційний банк у своїй структурі містить певну сукупність функціональних елементів. Структурними елементами для банку є його відділи, підрозділи чи департаменти. Відповідно, існують підстави вважати, що стійкість банку перебуває в залежності від ефективності функціонування його складових елементів, тобто від їх власної стійкості.

Варто зазначити, що на сьогодні немає єдиного загальноприйнятого науково-методичного підходу щодо формування поняття “фінансова стійкість комерційного банку” та чіткого, системного механізму управління нею. Враховуючи це, на нашу думку необхідно здійснити дослідження як у теоретичному, так і в практичному плані основоположних елементів управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

Існує досить велика кількість підходів до трактування сутності фінансової стійкості банків. Так, здійснивши аналіз існуючих підходів до формування сутності фінансової стійкості, можна виділити напрямки, відповідно до яких під фінансовою стійкістю розуміють:

1. Відповідність сукупності критеріальних (оптимальних) значень певних фінансових показників.

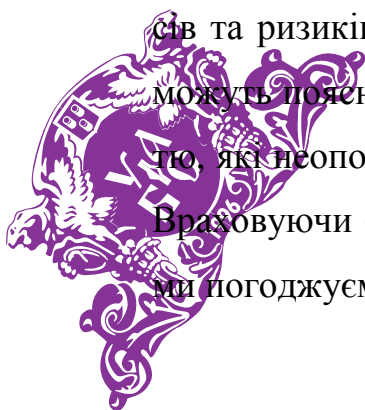

2. Динамічна категорія “системи трансформації ресурсів та ризиків”.
3. Ототожнення із ліквідністю і платоспроможністю.
4. Ототожнення з прибутковістю.
5. Складова загальної стійкості комерційного банку.

Перший напрямок. Г. С. Панова [203], О. Д. Заруба, Р. І. Шіллер [120], С. А. Святко [235] обґрунтовують фінансову стійкість комерційного банку з точки зору ключових параметрів, що характеризують окремі аспекти його фінансового стану. Ю. С. Масленченков [164], В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський [38] фінансову стійкість розглядають як “відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості: обсягу й структури власних засобів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності ліквідності, мультиплікативної ефективності власного капіталу, створення банком доданої вартості” [164, с. 144].

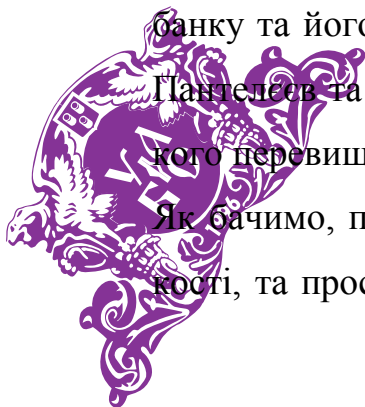
Дане поняття за змістом є дуже схожим з поняттям Р.І.Шіллер, відповідно до якого вектором аналізу виступають планові показники, які відповідають чи невідповідають останнім при дослідженні рівня фінансової стійкості.

Другий напрямок. Відповідно до даного напрямку фінансова стійкість – це “динамічна, інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів і ризиків, повноцінно (з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища” [142, 238, 276, 277]. Слід наголосити, що використовуючи даний напрямок необхідно враховувати обширність даної дефініції, а саме в розрізі “повноцінної трансформації ресурсів та ризиків”. Поряд з цим, при обґрунтуванні власних позицій автори не можуть пояснити взаємозалежність зв’язків з ліквідністю і платоспроможністю, які неопосередковано стосуються визначення фінансової стійкості банку. Враховуючи специфічні особливості діяльності банку як динамічної системи ми погоджуємося з тим, що фінансова стійкість є динамічною категорією.

Третій напрямок. У працях Н. Г. Антонова, М. А. Песселя, В. Г. Андреева, Н. Н. Захарова поняття фінансової стійкості прирівнюється з поняттями ліквідністю та платоспроможністю [7, 129]. Так, враховуючи те, що дані показники мають значний вплив на фінансову стійкість (при наявності недостатнього рівня ліквідності та платоспроможності банк ніяк не може бути фінансово стійким). Поряд з цим, дані поняття порівнювати та ставити між ними рівність недоцільно, бо “ліквідність та платоспроможність” – вужче поняття. Зокрема, як зазначає В. В. Вітлінський, “платоспроможність – це, в свою чергу, складова частина показника фінансової стійкості банку. А ліквідність та прибутковість – показники (критерії), що деталізують поняття платоспроможності комерційного банку” [38]. На нашу думку, в даному аспекті виникає і дещо інша проблема: стан неліквідності є порівняно небезпечним для банку, оскільки може призвести до втрати довіри з боку вкладників та кредиторів банку. У подальшому це може спричинити неплатоспроможність, що свідчить про кризову ситуацію для банку. Відповідно, ліквідність лежить в основі платоспроможності. Недостатній рівень ліквідності спричинює внутрішні порушення фінансового стану банку та в цілому негативно впливає на рівень стійкості до зовнішніх факторів. Поряд з цим, для забезпечення належного рівня платоспроможності банку необхідно узгоджувати для забезпечення належного рівня ліквідності, а також відповідними темпами нарощувати активи і пасиви, обсяги власного капіталу.

Четвертий напрямок. На думку деяких авторів, зокрема В. В. Пантелєєва та С. П. Халяви, Л. П. Бєлих поняття фінансової стійкості деякою мірою ототожнюється з прибутковістю банку [18, 204]. Зокрема, як зазначив Л. П. Бєлих, “рівень фінансової стійкості визначають прибутковість банку та його здатність виплачувати дивіденди за акціями” [18, с. 74]. В. В. Пантелєєв та С. П. Халява наголосили, що “своєрідним відображенням стійкого перевищення доходів над витратами і є фінансова стійкість” [204, с. 103]. Як бачимо, прибуток має неопосередковане відношення до фінансової стійкості, та прослідковується пряма залежність цих категорій – за рахунок збі-

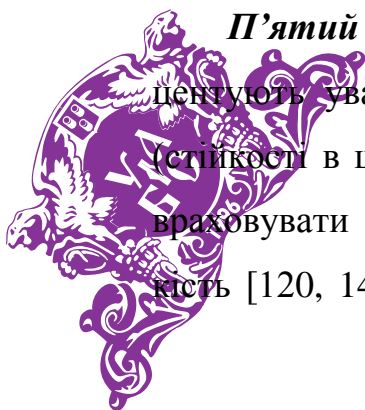

льшення розміру прибутку банк може нарощувати власний капітал чи покривати збитки, що покращує рівень фінансової стійкості. Поряд з цим, слід наголосити, що ототожнення даних категоріє є недоречним, оскільки вони є різними за широтою охоплення одна одної. Слід зауважити, що з метою визначення рівня впливу прибутковості на фінансову стійкість, на нашу думку необхідно враховувати не лише констатацію факту отриманого прибутку як такого, а й обсяги, періодичність та джерела прибутку, оскільки:

- по-перше, для забезпечення фінансової стійкості пріоритетне значення має саме стабільність отримання прибутку;
- по-друге, як відомо, високі прибутки асоціюються з підвищеним рівнем ризику, що, в свою чергу, ставить під загрозу фінансову стійкість комерційного банку;
- по-третє, банки мають дотримуватися раціонального механізму розподілу прибутку, зокрема на поповнення резервних і страхових фондів, що теж є важливим фактором при забезпеченні фінансової стійкості.

Слід наголосити на тому, що свідченням фінансової стійкості банку не завжди є сплата дивідендів, оскільки найчастіше на практиці високі дивіденди свідчать про стратегію банку нарощування обсягів інвестування. Зокрема, дивідендні виплати здійснюються за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто базою для висновків служить прибутковість банку, що є одним із компонентів забезпечення фінансової стійкості. З метою забезпечення стійкого фінансового стану комерційного банку, необхідно зберігати баланс між рівнем капіталізації прибутку та часткою дивідендних виплат, що в свою чергу безпосередньо відбивається на достатності капіталу.

П'ятий напрямок. Деякі науковці досліджуючи фінансову стійкість акцентують увагу саме на структурних її елементах як складової стійкості (стійкості в широкому сенсі) банку, до якої, поряд з фінансовою необхідно враховувати капітальну, комерційну та організаційно-функціональну стійкість [120, 142, 260, 281]. Зокрема, капітальна стійкість повинна виступати

базовою під час забезпечення загальної стійкості, тобто за її основу необхідно брати власний капітал банку, що виступає фундаментом у кризових ситуаціях (наприклад, формування резервів для непередбачуваних збитків). Він виступає основою ефективного функціонування, а отже джерелом розвитку банку. Власний капітал, як відомо, виконує три важливі функції: захисну, оперативну та регулюючу. Організаційно-функціональна стійкість відображає адекватність структури банку обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юнктурі.

Таким чином, розглянувши найбільш поширені підходи до визначення фінансової стійкості комерційних банків, можемо зробити висновок про те, що кожен із них окремо та усі в сукупності вони формують фінансову стійкість банківської системи.

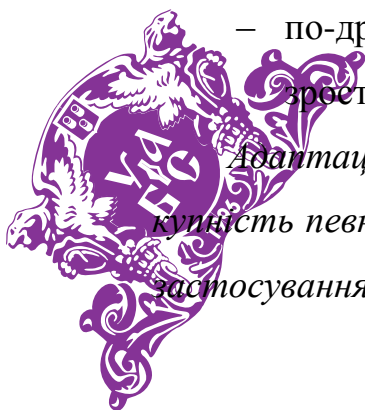
В контексті здійснюваного нами дослідження підкреслимо, що термін «фінансова стійкість» набув широкого поширення в міжнародних політичних обговореннях, але, як відзначається в роботах [1, 341, 358], доволі часто політологи та економісти-міжнародники досліджують «фінансову нестійкість» замість її позитивного антоніма.

Ми пропонуємо визначити фінансову стійкість банківської системи як інтегральну характеристику, що відображає здатність банківської системи ефективно протидіяти негативним екстерналіям та інтерналіям, а також можливість банківської системи швидко і з найменшими втратами подолати наслідки фінансової кризи шляхом застосування її адаптаційного механізму.

Стійкість банківської системи визначається двома основними моментами:

- по-перше, це її стійкість до макроекономічних шоків;
- по-друге, це те, в якій мірі ця стійкість може сприяти економічному зростанню чи перешкоджати йому.

Адаптаційний механізм банківської системи у нашому розумінні – це сукупність певних макро- та мікроекономічних інструментів та технологій їх застосування, що можуть бути використані суб'єктами економічних відно-

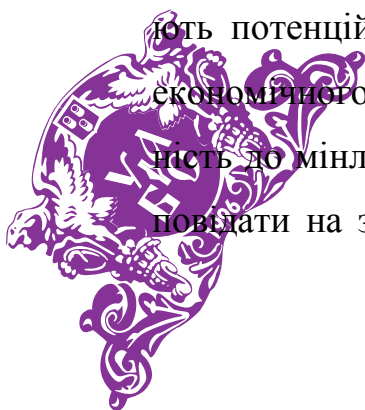

син у сфері банківських послуг для зменшення негативного ефекту від несприятливих змін економічної кон'юнктури, які призводять або можуть призвести до суттєвого погіршення фінансових показників діяльності банківської системи.

Запропонований нами підхід до трактування фінансової стійкості банківської системи дасть змогу запропонувати нові шляхи розвитку механізмів управління фінансовою стійкістю окремих банків (шляхом врахування інтеграційного впливу на фінансову стійкість банківської системи) та розробити пропозиції щодо побудови дієвого адаптаційного механізму банківської системи з метою протидії актуальним загрозам економічній стабільності України.

Провідна роль фінансової стійкості банківської системи в контексті забезпечення економічного зростання зумовлена в першу чергу тим, що саме банківська система здійснює функцію мобілізації заощаджень з метою розподілу та перерозподілу інвестиційного капіталу та забезпечує фінансово-кредитну підтримку протягом всього циклу ділової активності. При дослідженні даної проблеми необхідно акцентувати увагу на тому, що процес забезпечення та підтримка на належному рівні фінансової стійкості банківської системи тісно взаємопов'язаний зі змінами в економіці, які впливають на розмір накопичень та привабливості (інвестиційної) у національній економіці.

У ситуації, що склалася, перед банківською системою постає актуальне завдання формування капіталу для забезпечення потреб реального сектора вітчизняної економіки, зокрема й через залучення довгострокового фінансування навіть в умовах кризи ліквідності. Для успішного вирішення цього завдання виникає необхідність в оцінці не тільки ресурсних можливостей банківської системи, а значно більшого кола факторів, які в сукупності визначають потенційну здатність та поточну готовність забезпечити задані темпи економічного зростання за рахунок власних та залучених ресурсів, адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища, можливість адекватно відповідати на запити реального сектора економіки тощо. Таким чином, мова

йде про необхідність побудови науково обґрунтованої концепції забезпечення та оцінки фінансової стійкості банківської системи.

1.3 Обґрунтування взаємозв'язку фінансової стійкості банківської системи з її стабільністю, безпекою, надійністю та ефективністю

В умовах економічної нестабільності все більшої актуальності набувають питання щодо необхідності забезпечення стійкості, стабільності, надійності банківської системи, причому на практиці їх часто розглядають як тожні або синонімічні категорії. Однак, незважаючи на взаємопов'язаність та взаємообумовленість даних понять, вони мають певні суттєві відмінності.

З огляду на прискорений розвиток світової економіки та щорічне підвищення попиту на банківські послуги особливо гостро постають питання забезпечення та підтримки необхідного рівня фінансових ресурсів, посилення механізмів збереження інформації від несанкціонованого доступу до неї, підтримки банківської таємниці, захисту майнових цінностей банку та його персоналу, а, відповідно до цього, і забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Перш ніж розглянути сутність поняття “фінансова безпека банківської системи”, необхідно з'ясувати економічний зміст терміна “економічна безпека банківської системи”.

Під економічною безпекою банківської системи прийнято розуміти її відповідний стан, що передбачає неможливість погіршення її репутації та порушення фінансової стабільності в результаті цілеспрямованих дій особи чи групи осіб, відомств, організацій та під впливом несприятливої фінансової ситуації, що склалася як в середині системи, так і за її межами.

Основні фактори, що впливають на рівень економічної безпеки банківської системи:

1. Ступінь та характер залежності національної банківської системи від зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування.
2. Зовнішня і внутрішня економічна та політична стабільність.
3. Характер концентрації та співвідношення активів банків у інших країнах або галузях народного господарства.
4. Структура власності національних комерційних банків.

Як вже зазначалося, економічна безпека банківської системи є більш широким економічним поняттям, тоді як фінансова безпека банківської системи є його структурним компонентом.

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення поняття “фінансова безпека банківської системи”. Найвні науково-методичні підходи до трактування даної економічної категорії характеризують її досить однобічно.

Основні науково-методичні підходи до визначення поняття “фінансова безпека банківської системи” наведені у табл. 1.10.

Таблиця 1.10 – Науково-методичні підходи до визначення поняття “фінансова безпека банківської системи”

Автор, джерело	Сутність підходу
Фінансова безпека з позицій ресурсно-функціонального підходу	
М. М. Єрмошенко [118]	Фінансова безпека банківської системи – це захищеність фінансових інтересів банківської системи на усіх рівнях фінансових відносин; її забезпеченість фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення її потреб і виконання нею відповідних зобов’язань
Фінансова безпека з погляду статички	
І. М. Васькович [34]	Фінансова безпека банківської системи – це такий її стан, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і власне економічне зростання
Фінансова безпека банку в контексті нормативно-правового регулювання	
В. Грушко [53]	Фінансова безпека банківської системи передбачає створення таких умов її функціонування, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові

	<p>потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами банківської системи</p>
--	--

Зважаючи на перераховані вище проблеми, можна стверджувати, що забезпечення фінансової безпеки банківської системи є досить суттєвим та складним завданням. Це пов'язано з тим, що порушенню безпеки загрожує велика кількість економічних чинників, що часто не піддаються регулюванню.

В. К. Сенчагов виділяє ряд економічних чинників порушення фінансової безпеки банківської системи:

- низька якість капіталів банків;
- недосконала система та принципи страхування депозитів;
- ризикова кредитна політика більшості банків;
- досить низький рівень кредитоспроможності та платоспроможності підприємств реального сектора економіки;
- невідповідність принципів діяльності фінансово-кредитних установ міжнародним стандартам [236].

На нашу думку, представлений підхід до виокремлення чинників порушення фінансової безпеки є досить загальним, що не дозволяє чітко встановити загрозу, яку несуть специфічні чинники, притаманні банківській системі.

М. М. Єрмошенко більш чітко формалізує систему чинників порушення фінансової безпеки банківської системи і виділяє, зокрема, специфічні:

- низький рівень капіталізації банківської системи;
- внутрішні негативні фактори банківської системи;
- неадекватне функціонування вітчизняних комерційних банків, їх цільова установка на роботу переважно з грошовими ресурсами, дефіцит на фінансові послуги та інструменти;
- високий рівень тінізації діяльності банків;

- недоліки у нормативно-правовій базі у сфері банківської діяльності;
- недостатній контроль НБУ за фінансовою діяльністю банків;
- характер направленості кредитної політики банківської системи;
- недостатній рівень залучення готівки в національній та іноземній валюті, що перебуває у населення;
- відсутність достатніх золотовалютних резервів;
- майже повна відсутність надійної системи страхування депозитів суб'єктів господарювання та населення;
- низький рівень довіри до комерційних банків;
- платіжна криза;
- відсутність кореляцій між підвищенням темпів розвитку банківської системи та абсолютним обсягом грошового капіталу, що є основою для формування коштів банків;
- висока частка заморожених фінансових ресурсів банків у вигляді викуплених ОВДП.

Іншою, не менш важливою проблемою при вивченні фінансової безпеки банківської системи є оцінка її рівня, тобто пошук інструментів відображення нормального рівня фінансової безпеки або її порушення.

Такими інструментами у літературі прийнято вважати систему відповідних фінансових індикаторів.

О. І. Барановський пропонує наступну систему індикаторів рівня фінансової безпеки банківської системи:

- відношення активів банківської системи до ВВП (свідчить про рівень значущості банківської системи для країни);
- частка активів нефункціонуючих банків у загальному обсязі активів банків (свідчить про можливість виникнення як системної, так і регіональної банківської кризи);
- обсяг внутрішніх чистих активів НБУ (розмір емісій, розмір грошової маси) та обсяг чистих зовнішніх резервів Національного

банку (характеризує різницю між зовнішніми кредитами держави та розміщенням активів НБУ за межами країни);

- частка іноземного капіталу в загальному капіталі банківської системи;
- стан та особливості сектора банківських депозитів країни;
- стан формування та обсяг фонду страхування ризиків;
- обсяги прибутку комерційних банків;
- якість та масштаби угод злиття банків;
- рівень прибутковості чистих активів банків та їх статутних фондів.

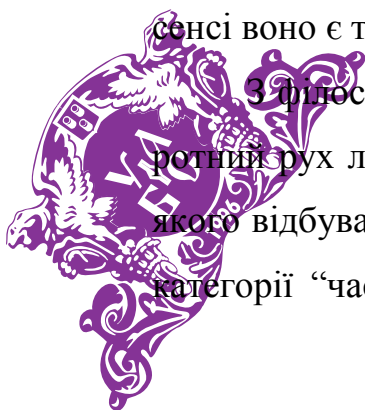
Таким чином, поняття “фінансова безпека банківської діяльності” узагальнює основні напрямки, характер та якість фінансової діяльності структурних елементів банківської системи.

Разом з тим поняття “фінансова безпека” є досить широким поняттям, тому в літературі виділяють ряд більш вузьких понять, що характеризують лише певний напрямок функціонування банківської системи. Однією із таких категорій є “фінансова стабільність банківської системи”.

Варто зазначити, що в економічній літературі та в практиці управління банківською діяльністю часто спостерігається ототожнення понять “стійкість банківської системи” та “стабільність банківської системи”, проте відмінність між ними існує.

Так, у словниках поняття “стабільність” трактується як: стійкість, міцність, постійність [188]; стійкість, встановленість на певному рівні, постійність, незмінність [259]. Однак ці підходи до визначення стабільності не враховують одного принципово важливого фактора – часу. Іншими словами, стабільність необхідно розглядати не як статичне поняття (хоча в певному сенсі воно є таким), а як динамічну економічну категорію.

З філософської точки зору, час розглядають як нескінченний та необоротний рух лише в одному напрямку – із минулого у майбутнє, в структурі якого відбуваються всі фактичні процеси буття. Тобто основна ідея розгляду категорії “час” в контексті стабільності полягає у взаємообумовленості та

взаємозалежності між попереднім, теперішнім і майбутнім станом економічної системи. Саме виходячи із такого розуміння часу, з'являється можливість розглядати стабільність як здатність певної системи перебувати у стані стійкої рівноваги та підтримувати такий свій стан під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів при зміні одного стану системи іншим.

Як уже зазначалося вище, поняття “рівновага”, “стійкість”, “стабільність” досить тісно пов'язані, а межа між ними досить незначна, тому в економічній літературі часто з'являються приклади ототожнення всіх або декількох із цих понять при дослідженні проблеми функціонування банківської системи, зокрема:

- Г. Г. Фетисов та В. Н. Живалов вказують на те, що стійкість банківської системи варто розглядати з точки зору її стабільності або стійкої рівноваги [259];
- А. Ю. Юданов пропонує розглядати стабільність як домірність екзогенних та ендогенних факторів, яка зберігається із часом [285];
- І. В. Ларіонова розглядає стабільність як багатогранне поняття, якісну динамічну характеристику системи, стійка рівновага є лише складовою частиною стабільності, а стійкість, відповідно, є вузьким поняттям, ніж інші [150].

Разом з цим І. В. Ларіонова зазначає, що у контексті комерційних банків справедливим є застосування терміна “стійкість”, якщо ж об'єктом дослідження є банківська система, то доцільно використовувати поняття “стабільність”. Проте, на нашу думку, така точка зору є досить дискусійною та вимагає більш глибокого обґрунтування [93].

Одним із головних елементів стабільності банківської системи є її фінансова стабільність, науково-методичні підходи до визначення якої наведені у табл. 1.11. Кожен із виокремлених у табл. 1.11 підходів характеризує лише окрему сторону сутності поняття “фінансова стабільність банківської системи”. Пропонується трактувати його як здатність банківської системи підтримувати необхідний рівень основних фінансових індикаторів, зберігати стійку

рівновагу, покривати за рахунок власних коштів можливі банківські ризики та витрати, пов'язані із ними в умовах несприятливого зовнішнього середовища [83].

Таблиця 1.11 – Науково-методичні підходи до визначення сутності поняття “фінансова стабільність банківської системи”

Автор, джерело	Сутність підходу
1	2
Фінансова стабільність у загальноекономічному значенні	
К. Стемпень [246]	Фінансову стабільність банківської системи у загальному значенні слід розуміти як відсутність перешкод у її фінансовій діяльності або як існування тривалої і динамічної рівноваги на взаємопов'язаних фінансових ринках
В. В. Коваленко [136]	Фінансова стабільність банківської системи – міра повноти та якості розв'язання завдання, поставленого перед банківською системою, виконання нею своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату. Фінансова стабільність характеризує фактичний ступінь досягнення результату
Т. Падо-Шіопа [360]	Фінансова стабільність банківської системи – це стан, за якого система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які можуть завдавати шкоду заощадженням для інвестування й обробки платежів у економіці
Й. К. Соляж [421]	Фінансова стабільність банківської системи залежить від рівня конкуренції на фінансовому ринку, від інституційної структури банківської системи та від дієвості самих банків
Г. Херреро, Н. Симон [267]	Фінансова стабільність банківської системи тісно пов'язана із виникненням банківських криз та слабкою зміною ціни активів
Фінансова стабільність банківської системи в контексті банківських ризиків	
Й. К. Соляж [366]	Фінансова стабільність банківської системи – це її здатність зберігати фінансову ліквідність та здатність окремих банків покривати за рахунок власних ресурсів збитки і ризик, який є невід'ємною складовою їх діяльності
А. П. Шпіка [282]	Фінансова стабільність банківської системи – це процес, що включає достовірну оцінку фінансових ризиків та ефективну систему управління ними, використовуючи новаторський підхід
Л. М. Стрельбицька [248], О. І. Барановський [16]	Фінансова стабільність банківської системи може бути порушеною в результаті невиконання банками вимог чинного законодавства, що, у свою чергу, призводить до виникнен-

	ня ризиків у їхній діяльності
Включення фінансової стабільності банківської системи до інших макроекономічних показників	
В. Козюк [139]	Глобальна фінансова стабільність – це розвиток

Продовження таблиці 1.11

1	2
	фінансового сектора, який сприяв би довгостроковому зростанню глобальної економіки в цілому; забезпечив безпешкодне фінансування дефіцитів платіжних балансів із приватних джерел, створив рамкові умови для запобігання кризовим ситуаціям у фінансово-банківській і валютно-курсовій сферах окремих країн та їх поширенню в інші країни за збереження принципу мобільності капіталів для алокаційної ефективності економіки та гнучкості валютних курсів як фактора уникнення суперечливих монетарних цілей центробанків
А. А. Бахолдін [17]	Збереження грошової стабільності банківської системи забезпечує необхідні умови для досягнення фінансової стабільності, оскільки незмінність цінових пропорцій і збалансування макроекономічних параметрів є важливими передумовами для стабільності економіки. Збереження фінансової стабільності, яка забезпечує умови для стійкої роботи фінансових ринків та інституцій, надійного функціонування платіжної системи й системи нагляду, доцільно розглядати як передумову грошової стабільності

Перевагою запропонованого підходу є його комплексність, тобто охоплення основних напрямків діяльності системи.

Проте такий підхід передбачає суттєві обмеження щодо кількісного визначення фінансової стабільності банківської системи.

Необхідно зазначити, що проблеми оцінки рівня фінансової стабільності у кількісному чи якісному вираженні також потребують особливої уваги. Зазвичай, з цією метою використовують наступні методики прогнозування та оцінки:

- при розрахунку показників, що характеризують темпи інфляції (грошової стабільності), традиційною є процедура розробки перспективного планового показника;

- при розрахунку показників власне фінансової стабільності зазвичай використовують метод побудови прогнозів, основою якого є стрес-тестування, різноманітні види моделювання, експертні оцінки.

Проте існують і інші методи кількісної оцінки, серед яких – аналітичний метод оцінки з використанням значної кількості фінансових індикаторів (табл. 1.12).

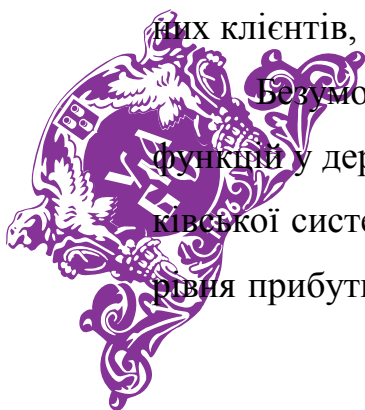
Як видно, він передбачає оцінку фінансової стабільності банківської системи на двох рівнях: I рівень - характеристика зовнішнього середовища функціонування банківської системи; II рівень – індикатори внутрішнього стану банківської системи.

У своїй роботі В. В. Коваленко [136] вказує, що за умови забезпечення фінансової стабільності банківська система може виконувати ряд функцій, зокрема: безперервно та ефективно сприяти кругообігу фінансових ресурсів; оперативно визначати, точно оцінювати та ефективно управляти майбутніми ризиками; згладжувати всі можливі наслідки від шоків та несприятливих, несподіваних подій реального та фінансового секторів економіки.

Таким чином, забезпечення фінансової стабільності банківської системи є основою стабільності фінансової системи держави, яка, в свою чергу, створює підґрунтя для стабільності національної економіки. Перераховані у табл. 1.12 показники та окреслені вище функції є підтвердженням даної тези.

Найчастіше для розрахунку ефективності банківської діяльності прийнято використовувати показник прибутковості, але, на нашу думку, він відображає лише один аспект діяльності банківської системи, а тому не може служити єдиним орієнтиром при розгляді даного питання. Для банківської системи релевантними також є показники довіри населення та корпоративних клієнтів, надійності, стабільності тощо.

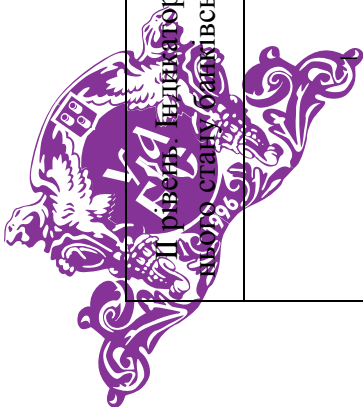
Безумовно, банківська система виконує широкий спектр різноманітних функцій у державі, проте з точки зору ефективності основною функцією банківської системи є ефективне зниження ризиків та забезпечення необхідного рівня прибутковості, що, в свою чергу, забезпечує комерційним банкам кон-

курентоздатність на мінливому фінансовому ринку країни. Відповідно, з високим ступенем ймовірності можна сказати, що ефективність банківської системи полягає у досягненні цієї мети.

Таблиця 1.12 – Аналітичний метод оцінки фінансової стабільності банківської системи

Рівень	Вид	Підвид	Показник	
І рівень. Характеристика зовнішнього середовища функціонування банківської системи	Показники, що характеризують економіку держави та її зв'язок із банківською системою	Показники, що відображають інфляційний процес	Індекс споживчих цін	
			Інфляційні очікування	
		Показники ВВП	Кількісні показники	ВВП у абсолютному вимірі
				Темп зростання ВВП
			Якісні показники	Структура ВВП
		Показники торгівельного балансу	Показники зростання інвестиційних вливань в економіку	
			Структура імпорту	
		Показники місця банків в макросередовищі держави	Структура експорту	
			Питома вага банківського сектора економіки у виробництві товарів та надання послуг	
			Питома вага банківського капіталу у ВВП	
	Структура банківських вимог до відповідних секторів економіки			
	Показники, що відображають ступінь впливу монетарних інструментів на банківську систему та її фінансову стабільність	Показники монетизації	Співвідношення строкових коштів та ВВП	
			Коефіцієнт монетизації	
		Показники умови та рівня рефінансування банків	Показники структури грошової маси та бази	
			Кредитно-депозитна мультиплікація	
			Ставка рефінансування	
			Ставки та обсяги кредитування банків	
		Показники ефективності валютної політики	Коефіцієнт, що характеризує покриття середньозваженою процентною ставкою за кредитами банків ставки рефінансування	
Валютне курсоутворення				
Показники валютного регулювання та контролю				
Показники капіталу та активів банківського сектора				
ІІ рівень. Індикатори внутрішнього стану банківської системи	Показники, що відображають масштаб банківської системи	Показники окремих видів пасивів та активів		
		Порівняльний аналіз результатів діяльності української банківської системи із зарубіжними		
	Показники, що характеризують насиченість ринку банківськими послугами	Показники концентрації банківського ринку		
		Показники забезпеченості регіонів країни банківськими послугами		
	Рентабельність банківської системи	Рентабельність активів банківського сектора		
		Рентабельність капіталу банківського сектора		
	Показники структури активів та па-	Банківська маржа		
		Питома вага та динаміка активів банку		
			Питома вага пасивів банків та їх динаміка	

“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАД НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
UKRAINE ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

		СИВІВ	
--	--	-------	--

Зважаючи на те, що одним із критеріїв ефективності функціонування банківської системи є її стабільність, то можна сказати, що для банківської системи економічну ефективність можна тлумачити як співвідношення прибутків та ризиків банківської діяльності, що несуть у собі певні витрати. Табл. 1.13 містить узагальнення думок стосовно розуміння поняття «ефективність».

Таблиця 1.13 – Науково-методичні підходи до трактування поняття “ефективність”

Автор, джерело 1	Сутність підходу 2
А. І. Щербаков [283]	Ефективність – це співвідношення результатів (вигід) та витрат
С. Ю. Кучеренко [149]	Ефективність – результативність економічної діяльності, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту (результату) до витрат ресурсів, які зумовили отримання цього результату
В. Є. Козак, Г. О. Христинч [137]	Економічна ефективність – це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку)
Л. О. Примостка [208]	Економічна ефективність – результативність економічної системи, що виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів
Великий енциклопедичний словник [25]	Економічна ефективність – результативність виробництва, співвідношення між результатами господарської діяльності та витратами праці
Великий енциклопедичний словник [24]	Економічна ефективність – відношення між одержуваними результатами виробництва – продукцією і матеріальними послугами, з одного боку, і витратами праці і засобів виробництва – з іншого
Словник банківських термінів [24]	Економічна ефективність – результат економічної діяльності, економічних програм та заходів, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту, до витрат чинників, ресурсів, який зумовив отримання цього результату, досягнення найбільшого обсягу výro-

У більш формалізованому вигляді пропонуємо розуміти “ефективність банківської системи” як стійке, динамічне та додатне співвідношення між прибутком по всій банківській системі та понесеними витратами на його отримання, що забезпечує нормальний розвиток системи та зумовлює належне виконання системою своїх функцій [83]. Такий підхід є універсальним, оскільки він враховує структурний характер банківської системи та одночасно відображає той результат, на який спрямовано її функціонування.

Проте у банківській практиці виділяють й інше поняття, що характеризує стан банківської системи, а саме “надійність банківської системи”. Однак аналогічно із іншими базовими категоріями, якими характеризується стан розвитку банківської системи, на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до її визначення. Г. Г. Фетисов та В. В. Максимов, зокрема, зазначають, що поняття “надійність” може застосовуватись лише по відношенню до комерційних банків. Виходячи із цього, поняття надійності по відношенню до банків, розглядають з двох позицій, що представлені у табл. 1.14.

На нашу думку, підхід до розуміння поняття “надійність” лише з точки зору комерційних банків є дещо одностороннім. Виконуючи свої основні функції, банківська система безперервно функціонує у співпраці як із внутрішніми партнерами (надання кредитів, залучення депозитів та заощаджень, забезпечення обслуговування поточних рахунків клієнтів, регулювання діяльності банків, вплив на грошовий оборот тощо), так і з зовнішніми (міжнародними фінансово-кредитними установами, ТНК, банківськими системами інших країн та ін.). Відповідно, поняття надійності як можливості виконувати взяті на себе зобов’язання повинно повною мірою стосуватись банківської системи в цілому [62, 83].

Поняття “фінансова безпека”, “фінансова стійкість”, “фінансова стабільність”, “ефективність” та “надійність” банківської системи, хоча й мають спільні риси та в теорії і практиці банківського управління

вживаються не тільки як синонімічні, а і як тотожні, проте характеризують різні напрямки єдиного фінансового механізму. Саме тому необхідною вбачається побудова ієрархії досліджуваних дефініцій, що можна представити наступним чином (рис. 1.7).

Таблиця 1.14 – Науково-методичні підходи до розуміння поняття “надійність комерційного банку”

Автор, джерело	Сутність підходу
В. В. Іванов [125]	Надійність банку – це його здатність у будь-якій економічній ситуації, в повному обсязі та точно в строк виконувати свої зобов’язання
Бухгалтерський словник [177]	Надійність банку – здатність банку до виконання взятих на себе зобов’язань. Розраховується як інтегральний показник, що характеризує сукупний стан ліквідності, кредитоспроможності та платоспроможності банку
Фінансовий словник Фінам [178]	Надійність банку – здатність банку на певну дату виконати свої зобов’язання перед клієнтами, співробітниками, власниками та державою
К. В. Шабловська [273]	Під надійністю банку розуміється його здатність без затримок і в будь-якій ситуації на ринку виконувати взяті на себе зобов’язання
І. Д. Мамонова [162]	Надійність характеризує певний стан банку, що встановлюється на основі впливу екзогенних та ендогенних факторів
В. В. Новикова [183]	Надійність банку варто розуміти як його динамічну рівновагу, що є основою для забезпечення міцності банку, довіри до нього та постійності банківської діяльності

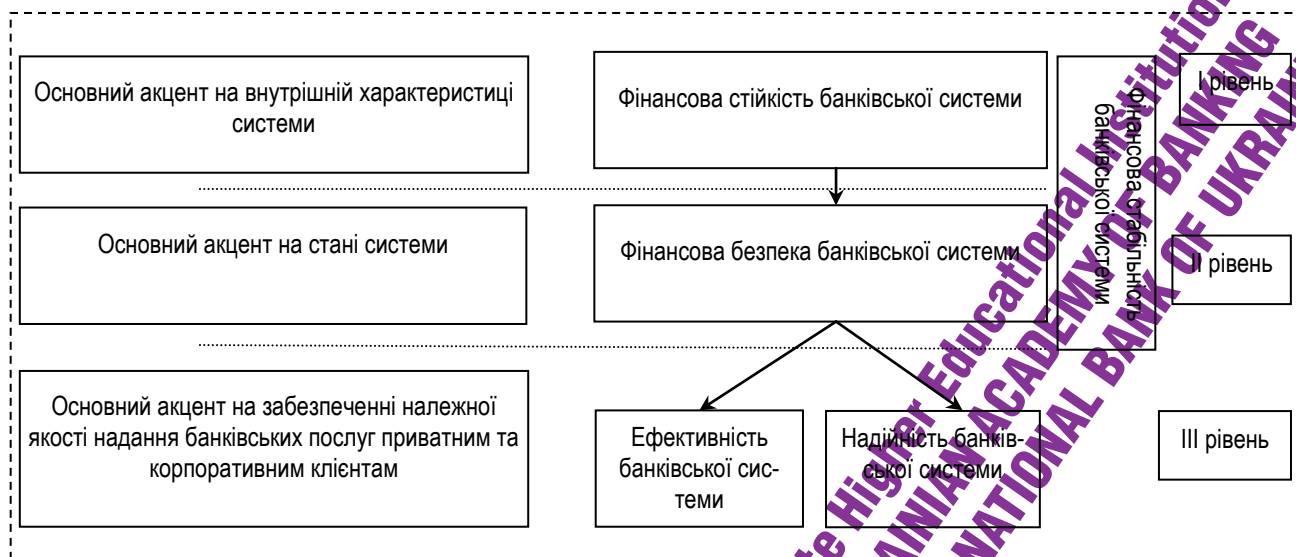
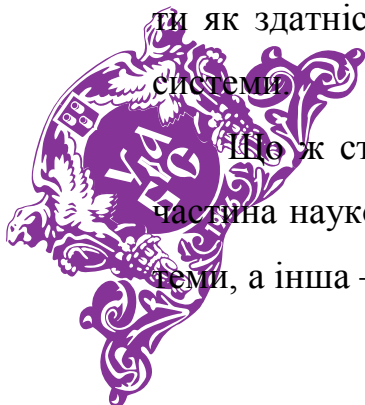

Рисунок 1.7 – Ієрархія структурних елементів банківської системи

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері банківської діяльності, детальна характеристика основних економічних категорій, розглянутих вище, не знаходить ґрунтовного відображення в економічній літературі. Можна стверджувати, що такий підхід пов'язаний, перш за все, з тим, що банківську систему розуміють лише як сукупність банків, а тому проблеми фінансової безпеки та її елементів розглядаються саме для банків.

Найбільш загальним поняттям з досліджуваних ми вважаємо саме фінансову стійкість банківської системи, оскільки воно відображає характеристику банківської системи – її здатність протидіяти шокам. Результатом реалізації цієї її характеристики слід вважати фінансову безпеку банківської системи, яку ми розуміємо як стан розвитку банківської системи, що відзначається збалансованістю, адаптивністю до зовнішніх та внутрішніх загроз та здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки. Таким чином, фінансову стійкість банківської системи пропонується розуміти як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки банківської системи.

Що ж стосується фінансової стабільності банківської системи, то одна частина науковців вважає її синонімом фінансової стійкості банківської системи, а інша – фактично ототожнює з фінансовою безпекою (в тому її тракту-

ванні, яке було викладено вище). Ми вважаємо, що при абстрагуванні від об'єкта дослідження стабільність слід вважати характеристикою динаміки протікання будь-яких процесів, тоді як стійкість – реакцією на збурення. У загальному розумінні будь-яка система може бути стабільно стійкою та стабільно нестійкою. В той же час, коли мова йде про фінансову стійкість та фінансову стабільність, розмежування цих понять втрачає економічний сенс, оскільки фінансова стабільність стає характеристикою вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до фінансової стійкості. Таким чином, звуження сфери дослідження до фінансової складової робить ці категорії характеристиками одно і того ж самого об'єкта.

Поняття ж “надійність” та “ефективність” відносно банківської системи слід вважати похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможність виконати взяті на себе зобов'язання.

Однак, на нашу думку, чітке розмежування та формалізація цих понять саме для банківської системи з позиції структурного утворення в рамках фінансового сектора економіки країни є науковим підґрунтям для розробки та впровадження більш дієвих інструментів управління банківською системою для забезпечення її ефективного функціонування в умовах впливу негативних екзогенних та ендогенних факторів мінливого економічного середовища та попередження порушень її нормального розвитку внаслідок виникнення системних кризових явищ.

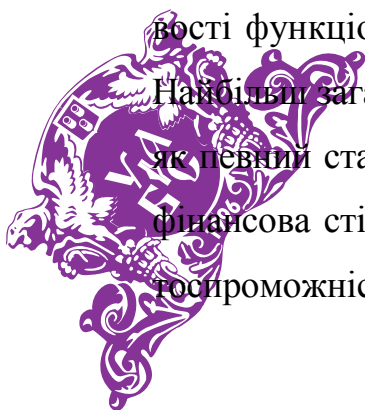
Висновки до першого розділу

В першому розділі дисертації «Систематизація та розвиток теоретичних засад дослідження фінансової стійкості банківської системи» здійснено структурно-декомпозиційний аналіз понять “стійкість”, “економічна стійкість” та “фінансова стійкість”, розвинуто категоріально-понятійний апарат в сфері дослідження економічного змісту фінансової стійкості банківської системи, обґрунтовано взаємозв’язок фінансової стійкості банківської системи з її стабільністю, безпекою, надійністю та ефективністю.

1. Узагальнення наукової думки з досліджуваної проблематики виявило наявність цілого ряду усталених методичних підходів до розуміння змісту категорії «стійкість», найбільш поширеними з яких є наступні два: 1) стійкість як здатність системи зберігати свою структуру та функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів; 2) стійкість як здатність системи функціонувати у станах, близьких до рівноважних, або відновлювати його після збурення. Серед цілого ряду видів стійкості (технологічна, організаційна, екологічна, кадрова, комунікаційна, соціально-психологічна, інноваційна, структурна) економічна займає центральне місце, оскільки перебуває у тісних суб’єктно-об’єктних взаємозв’язках з більшістю інших. Економічна стійкість в свою чергу також трактується неоднозначно: 1) як комплекс структурних елементів; 2) як стан ринкової системи (економічна рівновага); 3) як здатність забезпечувати прибутковість. Застосовуючи структурний підхід до дослідження економічної стійкості, дослідники виділяють в її межах: ринкову, цінову, управлінську, виробничу, ділову, інвестиційну, фінансову та інші види стійкості.

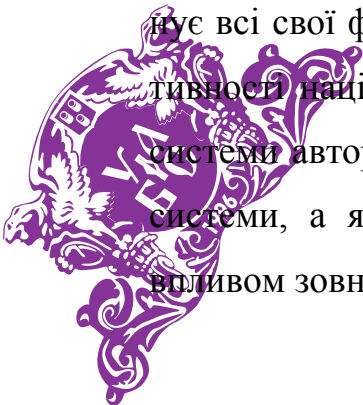
2. Підходи до розуміння змісту економічної категорії «фінансова стійкість» частково віддзеркалюють загальні напрямки трактування базових категорій в досліджуваній сфері, а частково – визначають специфічні особливості функціонування фінансових систем та окремих фінансових інститутів.

Найбільш загальними підходами автор вважає наступні: 1) фінансова стійкість як певний стан економічної системи (суб’єкта) або результат їх діяльності; 2) фінансова стійкість як здатність системи забезпечувати та підтримувати платоспроможність; 3) фінансова стійкість як реалізація ресурсного потенціалу.

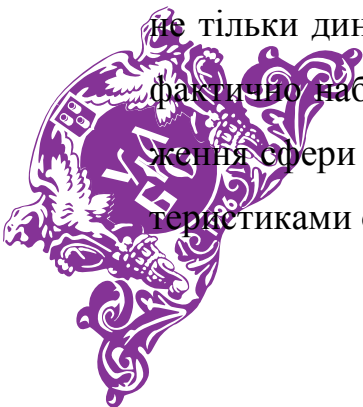
3. Розглядаючи банківську систему в якості об'єкта забезпечення фінансової стійкості, науковці акцентують увагу: по-перше, на системному уявленні про здатність банківського сектору економіки протистояти зовнішнім шокам (у відповідності до цього підходу банкрутство окремих банків не вважається загрозою для втрати стійкості всією банківською системою); по-друге, на здатності банківської системи на тривалій основі і без збоїв виконувати свою основну функцію – трансформацію заощаджень в інвестиції; по-третє, на здатності банківської системи запобігати виникненню системної кризи; по-четверте, на забезпеченні фінансової стійкості банківської системи через фінансову стійкість ключових банків та ринків.

4. Автором пропонується фінансову стійкість банківської системи розуміти як внутрішню характеристику здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки, виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки. Такий підхід відрізняється від існуючих принаймні двома принциповими положеннями. По-перше, автор вважає помилковим трактування ФСБС просто як здатності виконувати свої функції під впливом дестабілізуючих чинників, оскільки, як показав досвід, в 2007-2008 рр. банківські системи більшості країн продовжували виконувати більшість своїх функцій (трансформаційну, емісійну), але без виконання стабілізаційної функції, що фактично призвело до надування «кредитних бульбашок», призвело до дестабілізації власної діяльності банків, розбалансування всього фінансового ринку та перетворило банківську систему на джерело системної економічної кризи. Тому автор у визначенні підкреслює, що фінансово стійкою може вважатися лише та банківська система, яка в повному обсязі виконує всі свої функції без виключення та сприяє при цьому підвищенню ефективності національної економіки. По-друге, фінансову стійкість банківської системи автор розуміє не як результат діяльності, стан розвитку банківської системи, а як внутрішню характеристику її здатності функціонувати під впливом зовнішніх шоків та внутрішніх дестабілізуючих факторів.

5. В науковому та діловому економічному середовищі термін «фінансова стійкість банківської системи» часто використовується поруч з цілим рядом інших суміжних економічних категорій: стабільність, надійність, ефективність, безпека тощо. В роботі викладено авторський погляд на обґрунтування їх взаємозв'язку та місця кожної з них в межах категоріально-понятійного поля, який викладемо за принципом дедукції (від загального до часткового). Найбільш загальною категорією з досліджуваних автор вважає саме фінансову стійкість банківської системи, оскільки вона відображає характеристику банківської системи – її здатність протидіяти шокам. Результатом реалізації цієї її характеристики автор вважає фінансову безпеку банківської системи, яку трактує як стан розвитку банківської системи, який відзначається збалансованістю, адаптивністю до зовнішніх та внутрішніх загроз та здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки. Таким чином, фінансову стійкість банківської системи автор пропонує розуміти як засіб досягнення результату – фінансової безпеки банківської системи.

6. Що ж стосується фінансової стабільності банківської системи, то одна частина науковців вважає її синонімом фінансової стійкості банківської системи, а інша – фактично отожднює з фінансовою безпекою (в тому її трактуванні, яке було викладено вище). Автором обґрунтовано, що при абстрагування від об'єкта дослідження, стабільність слід вважати характеристикою динаміки протікання будь-яких процесів, тоді як стійкість – реакцією на збурення. В загальному розумінні будь-яка система може бути стабільно стійкою та стабільно нестійкою. В той же час, коли мова йде про фінансову стійкість та фінансову стабільність, то розмежування цих понять втрачає економічний сенс, оскільки фінансова стабільність стає характеристикою вже не тільки динаміки, а й фінансової здатності підтримувати цю динаміку, що фактично наближує її за змістом до фінансової стійкості. Таким чином, звуження сфери дослідження до фінансової складової робить ці категорії характеристиками одно і того ж самого об'єкта.

7. Поняття «надійність» та «ефективність» відносно банківської системи автор вважає похідними від фінансової безпеки, які уточнюють різні її прояви: ефективність – результат функціонування банківської системи, який характеризується перевищенням доходів над видатками, а надійність – спроможністю виконати взяті на себе зобов'язання.

Основні положення даного розділу роботи викладені автором в [63,69,74,75,76,78,81,91,97,100,101,104,108,110]

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

РОЗДІЛ 2

ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Характеристика основних факторів впливу, умов забезпечення та ризиків порушення фінансової стійкості банківської системи України: мега-, макро-, мезо- та мікрорівень

Ефективно функціонуюча та фінансово стійка банківська система є передумовою побудови не тільки фінансово міцної держави, але й економічно стабільного суспільства. Відповідно, основні фактори, що можуть спричинити порушення її фінансової стійкості, вимагають детального розгляду.

Незважаючи на те, що дослідження проблем забезпечення фінансової стійкості банківської системи знаходять досить широке відображення в економічній літературі, переважна більшість авторів ототожнює банківську систему із системою банків. У результаті фактори порушення фінансової стійкості розглядаються досить вузько, а питання їх класифікації та ступінь впливу на фінансову стійкість банківської системи не вирішені на сьогодні.

Так, зокрема, у роботах В. М. Вербенської [36] значна увага приділяється дослідженню взаємозв'язку фінансової стійкості банківської системи країни з поступовим розширенням та лібералізацією у відносинах, пов'язаних із торгівлею фінансовими послугами в країнах Східної та Центральної Європи. О. О. Затварський [121] виділяє критерії сталого розвитку та стабільного функціонування банківської системи в рамках забезпечення її фінансової стійкості. У роботах С. М. Ільєсова [126] значна увага приділяється дослідженню регіональних особливостей банківської системи та їх впливу на фінансову стійкість.

Так, І. В. Ларіонова [150] вивчає дану проблему з точки зору фінансової стійкості банківської системи, зокрема авторка виокремлює досить різносто-

ронню систему факторів впливу на фінансову стійкість. У дослідженнях А. О. Спіфанова, В. С. Стельмаха, І. В. Сала, І. І. Д'яконової в контексті даної проблеми акцент ставиться на фінансовій стійкості банківської системи [66], а в роботах Г. Г. Фетісова [258] – на методології оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Проте у більшості із вказаних робіт фінансову стійкість розглядають саме як фінансову стабільність, що в сукупності з отоотожненням банківської системи та всіх банків, відсутністю формалізованої системи факторів впливу без прив'язки до конкретної країни, недостатнім вивченням характеру та меж впливу вказаних факторів, призводить до неврахування природи тих чинників, які здійснюють реальний суттєвий вплив на фінансову стійкість банківської системи.

С. М. Ільясов пропонує найбільш просту та, на наш погляд, більш змістовну класифікацію факторів фінансової стійкості банківської системи, згідно з якою фактори поділяють на зовнішні, що відображені на рис. 2.1 та внутрішні, що мають відношення до діяльності комерційних банків [93].

Проте перераховані фактори є лише індикаторами, що свідчать про позитивні зрушення чи про розвиток дисбалансу в фінансовій системі країни, яка включає й банківську систему. Крім вказаних чинників у літературі виділяють також такі фактори порушення стійкості банківської системи:

1. Політична нестабільність держави.
2. Дисбаланси в динаміці процесу загальноекономічного розвитку держави.
3. Нестійкість бюджетної та фінансової систем держави.
4. Рівень інфляції.
5. Неefективність податкового механізму.
6. Низький рівень доходів населення.
7. Збільшення державного боргу країни [258].

Рисунок 2.1 – Фактори зовнішнього впливу на фінансову стійкість банківської системи [126]

Представлені фактори впливу на фінансову стійкість можна вважати зовнішніми по відношенню до банківської системи, бо вони характеризують вплив чинників економічної системи в цілому. Однак в літературі виділяють фактори внутрішнього впливу на стійкість банківської системи, виходячи із її внутрішньої структури, принципів та ефективності функціонування:

- динаміка кількості банків;
- вплив іноземного капіталу на банківську систему;
- проведення грошово-кредитної політики;
- ліквідація банків [94,258].

Ми пропонуємо децю інший підхід до класифікації факторів порушення фінансової стійкості банківської системи. Відповідно до наших пропозицій, всі фактори слід поділити на 2 групи та 4 рівня в залежності від рівня виникнення шоків:

Фактори першої групи, що є екзогенними по відношенню до національної банківської системи (вплив політичного, економічного, фінансового та соціального середовища на наднаціональному та національному рівнях):

- фактори мегарівня – це фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи, що мають наднаціональне походження (обумовлені глобалізаційними та лібералізаційними процесами в світовій фінансовій системі, турбулентністю на світовому фінансовому ринку, світовою фінансовою кризою, загальною економічною нестабільністю в міжнародних економічних відносинах тощо);
- фактори макрорівня – це фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи, що обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни та не пов'язані безпосередньо з функціонуванням банківської системи (політичне, соціальне становище в країні, темпи інфляції).

Фактори другої групи, що є ендogenousними по відношенню до національної банківської системи (обумовлені внутрішніми процесами, що відбуваються в конкретних банках та банківській системі в цілому):

- фактори мезорівня – це фактори, обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку, впорядкованістю банківського законодавства тощо;
- фактори мікрорівня – це фактори, що обумовлені специфікою функціонування окремих банків та пов'язані з вираженістю внутрішньо-банківської політики захисту від ризиків, досконалістю банківського менеджменту тощо.

Схематично цей підхід продемонстровано на рис. 2.2.

Надамо характеристику характеру та ступеню впливу окремих із перерахованих вище факторів на основі динаміки макроекономічних статистичних показників.

I ГРУПА – ЕКЗОГЕННІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Фактори впливу мегарівня:

світовий грошовий товар; курси резервних валют; валютний паритет; міжнародна валютна ліквідність; співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, СБРР, Світовий банк); кредитування МВФ; Стандарти прозорості монетарної і фінансової політики МВФ; фінансова допомога СБРР; фінансова допомога Світового банку; принципи ефективного банківського нагляду Базельського комітету; зміни в умовах торгівлі; тенденції міжнародного розподілу та перерозподілу тимчасово вільного капіталу; рейтинги плато- та кредитоспроможності міжнародних рейтингових агенцій; рейтинги ризиків країни міжнародних рейтингових агенцій

Фактори впливу мезорівня:

кількість банків за реєстром; кількість банків, у яких зупинено або припинено здійснення окремих банківських операцій; кількість банків, у яких відкликано ліцензії на здійснення усіх банківських операцій; кількість банків, що перебувають у стані ліквідації; кількість банків з тимчасовою адміністрацією; кількість банків з іноземним капіталом; частка державної участі в банківській системі; грошова маса; рівень процентних ставок; грошовий мультиплікатор (за методикою НБУ); співвідношення між безготівковою грошовою масою і резервами (фактичний мультиплікатор); простий депозитний мультиплікатор; грошовий мультиплікатор; існування системи страхування (гарантування) депозитів та її характеристики; ліквідність банківської системи; рівень обов'язкових резервів в банківській системі; рівень нормативів; рівень конкуренції в банківському секторі; рівень концентрації в банківському секторі; якість управління в банківській системі; відношення кредитів до ВВП; темп зростання портфелю кредитів; резерви НБУ; інформаційна прозорість банківської системи; рівень доларизації економіки; рівень зовнішніх запозичень банківської системи; частка вимог за кредитами НБУ у загальних вимогах за кредитами; тип грошово-кредитної політики

Фінансова
стійкість
банківської
системи

Фактори впливу макrorівня:

темп зростання ВВП; ВВП на душу населення; курс національної валюти до основних резервних валют; конкурентоспроможність вітчизняної економіки; рівень політичної стабільності в країні; стійкість бюджетної та фінансової політики в державі; показники державного боргу країни; стан платіжного балансу; відношення державного боргу до ВВП; темп інфляції; доходи населення і суб'єктів господарювання; середньомісячна номінальна заробітна плата; рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, частка збиткових підприємств; експорт та імпорт товарів і послуг; рівень конкуренції на фінансовому ринку; якість управління економікою; рівень бюрократії; рівень корупції; тенденції розвитку ринку праці

Фактори впливу мікрорівня:

рівень капіталізації банків; структура активів банків; структура зобов'язань банків; ліквідність банків; рівень рентабельності активів банків; рівень рентабельності капіталу банків; частка проблемних кредитів в загальній сумі кредитів; рівень регуляторного капіталу банків; рівень резервів під активні операції банків; якість корпоративного управління в банках

II ГРУПА – ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Рисунок 2.2 – Класифікація факторів порушення фінансової стійкості банківської системи

Одним із основних показників, що характеризує процес загальноекономічного розвитку в країні, є *показник валового внутрішнього продукту (ВВП)*.

Показник ВВП відображає загальну ринкову вартість усіх товарів та послуг, що були вироблені в усіх секторах економіки на території країни для власних потреб, а також для накопичення й експорту без врахування національної приналежності факторів виробництва, що були використані для цього процесу.

Оскільки банківська система також є частиною економічної системи держави та опосередковує діяльність всіх її секторів, управляючи фінансовими потоками економіки, то показник ВВП є опосередкованим показником розвитку банківської системи держави [157]. На рис. А.1 відображена динаміка показника ВВП України, а на рис. А.2 – динаміка показника ВВП на душу населення. Як свідчать офіційні статистичні дані, показник ВВП у відсотковому вираженні мав тенденцію до зростання з моменту вводу гривні в обіг у 1996 р. до початку виникнення політичної нестабільності в державі у 2002 р. Так, протягом даного періоду темп росту ВВП уповільнився приблизно на 3 %, після чого спостерігалася тенденція до зростання до 2004 р. Проте у зазначеному періоді внаслідок президентських виборів в Україні розпочалася політична нестабільність. Після певної стабілізації політичного та економічного становища в країні спостерігалася певне підвищення темпів росту ВВП до 2007 р. У результаті впливу світової фінансової кризи ситуація змінилася – ВВП почав знижуватися, що й відбувалося до 2010 р.

З високою ймовірністю можна сказати, що негативні коливання показника ВВП співпадають з періодами політичної та економічної нестабільності. Як свідчать розглянуті статистичні дані, критичними періодами виявилися 2002, 2004 та 2007 роки. *Оскільки роль банківської системи у процесі відтворення ВВП є досить значущою, то, відповідно, періоди нестабільності в країні одночасно є періодами порушення фінансової стійкості банківської системи.*

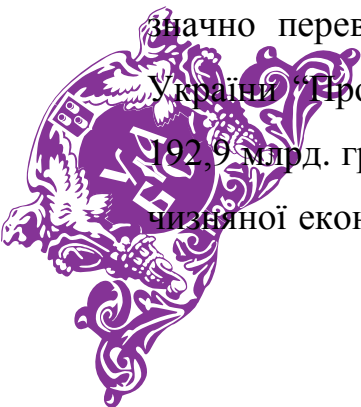
Іншим, не менш важливим макроекономічним показником діяльності фінансової системи, є **державний борг країни**. Зв'язок між державним боргом та банківською системою полягає у тому, що остання фактично здійснює обслуговування державного боргу, виконує важливі операції з розміщення державних послуг, їх погашення та сплату встановлених відсотків. Крім того, банківська система може залучати кошти від міжнародних кредитних організацій та від резидентів України в рамках встановленого Верховною Радою ліміту державного бюджету [252].

Таким чином, показник державного боргу є індикатором ефективності та якості виконання банківською системою своїх функцій. Нарощування державного боргу може призвести до ситуації, коли банківська система буде фактично залежною від запозичень як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Подібна ситуація значною мірою впливає на фінансову стійкість банківської системи, оскільки сприяє активізації маніпуляцій із зовнішніми та внутрішніми позиками, здійснюючи вплив на політику центрального банку та викликаючи поступову втрату довіри до банківської системи.

Іншим важливим показником в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи країни є **відношення абсолютного розміру державного боргу та ВВП країни**. Даний індикатор свідчить про темпи економічного зростання країни та можливість виконання державою покладених на неї основних функцій.

На рис. 2.3 відображено динаміку зростання державного боргу України.

Так, статистичні дані свідчать про значне нарощування його обсягів у період 2007-2010 рр., під час якого державний борг збільшувався щорічно майже вдвічі. У 2009 р. державний борг країни склав 211,6 млрд. грн., що значно перевищило гранично допустиме значення, передбачене у Законі України "Про державний бюджет України за 2009 рік" [210] (що складало 192,9 млрд. грн.). Така динаміка свідчить про наявність значних проблем вітчизняної економіки у сфері формування бюджетних ресурсів через банківсь-

ку систему країни, а також про зростання обсягів зобов'язань України у міжнародному фінансовому просторі.

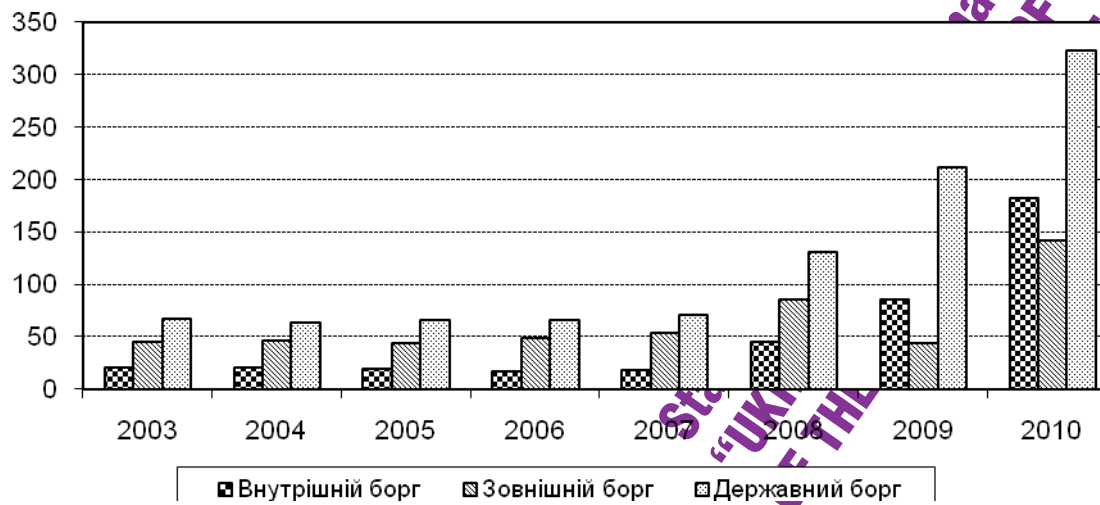

Рисунок 2.3 – Динаміка зростання державного боргу України у період 2003–2010 рр. (побудовано на основі [216])

Динаміка співвідношення державного боргу України до ВВП (рис. А.3) свідчить про те, що до початку світової фінансово-економічної кризи 2007 р. спостерігалася тенденція до зменшення державного боргу країни, після чого ситуація різко змінилася. За різними підрахунками, на кінець 2009 р. державний борг складав від 24 до 32 %, тоді як прогнозовані значення на кінець 2010 р. склали 38 %, а на кінець 2011 р. – 45 %. Такі значення даного індикатора наближаються до гранично допустимих, що означає поступову втрату платоспроможності української фінансової системи.

Темп інфляції – один із базових показників діяльності банківської системи, оскільки інфляція характеризується перенасиченням економіки країни грошовою масою, що не відповідає реальним обсягам товарообороту, призводить до знецінення грошової одиниці та поступового зростання цін. Інфляція характеризується стійкою тенденцією до підвищення середнього рівня цін.

Внаслідок зростання цін та нарощування грошової маси банківська система постає перед проблемою порушення своєї стійкості внаслідок знецінення основних платіжних засобів та, відповідно, національної валюти. Таким чином, темпи інфляції та фінансова стійкість банківської системи перебуває у діалектичній взаємодії. Тобто зростання рівня інфляції призводить до порушення фінансової стійкості банківської системи.

За даними Державного комітету статистику України, щорічні темпи інфляції у період із 1997 по 2010 р. коливаються у діапазоні від 0,8 % у 2002 р. до 28,2 % у 2000 р., що є характерним для повзучої та галопуючої інфляції відповідно (рис. 2.4).

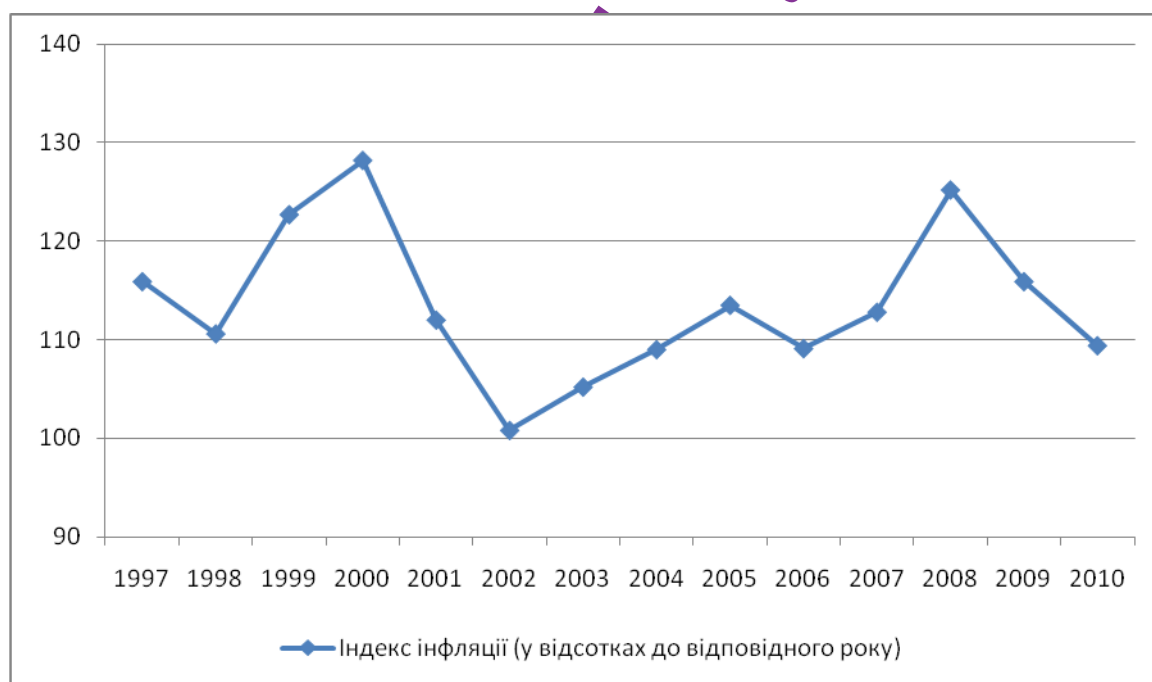

Рисунок 2.4 – Динаміка індексу інфляції в Україні[216]

Аналізуючи статистичні дані, досить важко стверджувати про ступінь впливу інфляції на фінансову стійкість банківської системи. Проте варто зазначити, що піки темпів інфляції співпадають із одночасним зменшенням темпів росту ВВП, спостерігалась також фінансова, політична та економічна нестабільність).

Доходи населення є надзвичайно важливим фактором фінансової стійкості банківської системи, бо характеризують можливість залучення тимча-

сово вільних коштів у населення країни для проведення активних операцій, формування резервів тощо. Крім того, політична ситуація та рівень доходів населення слугують певними індикаторами темпів виведення фінансових ресурсів із банківської системи. Динаміка наявних доходів населення свідчить про сталу тенденцію до їх зростання у період 2002–2010 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка росту наявного доходу населення України [216]

Показники	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Наявний до- ход, млн. грн.	141618	162578	212033	298275	363586	470953	634493	661915	841591
Наявний до- ход у розрахунку на одну осо- бу, грн.	2938,0	3400,3	4468,4	6332,1	7771,0	10126,0	13716,3	14372,8	1528,9
Реальний ная- вний дохід, у відсотках до відповідного періоду попе- реднього року	118,0	109,1	109,6	123,9	111,8	114,8	107,6	90,0	116,2

Проте, незважаючи на поступове зростання доходів населення, події останніх років, пов'язані з впливом світової фінансово-економічної кризи та, як результат, падінням рівня довіри до банківської системи, не дозволяють залучати вклади від населення пропорційно до зростання рівня їх доходу.

В цьому контексті досить цікавим є порівняння обсягів наявного доходу із обсягами депозитів фізичних осіб та наданих їм кредитів (рис. 2.5). Дані рис. 2.5 свідчать про значне перевищення рівня наявних доходів населення над їх потребою у співпраці із банківською системою країни, оскільки обсяги доходів майже на 60 % перевищують обсяги депозитів та кредитів, наданих фізичним особам. Низький рівень довіри населення призводить до ситуації, коли більшість наявних фінансових ресурсів населення перерозподіляються

поза банківською системою, а зв'язок між бажанням населення до заоща-
джень та рівнем вкладів від населення є досить незначним.

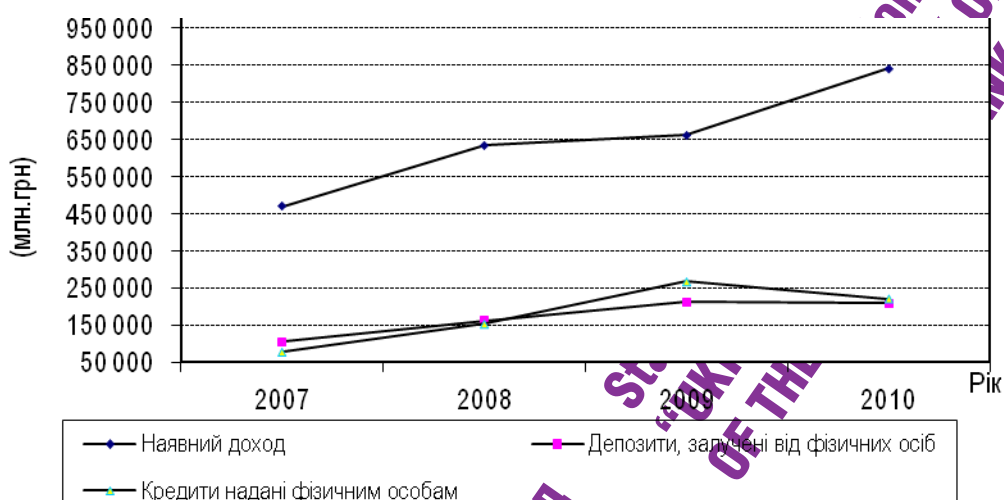
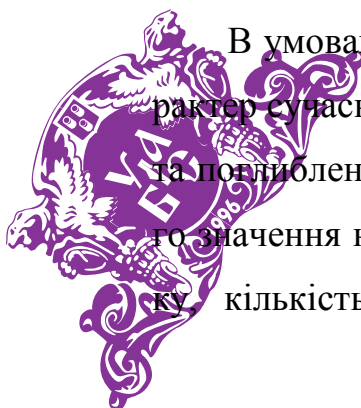

Рисунок 2.5 – Співвідношення між наявними доходами населення, депозитами та кредитами у кризовому та післякризовому періоді [216]

Окрім того, існує також зв'язок між доходами та рівнем зайнятості населення. Даний взаємозв'язок також здійснює вплив на фінансову стійкість банківської системи, бо зростання безробітних в країні автоматично призводить до падіння їх економічної активності. Динаміка кількості зайнятого та безробітного населення України представлена у табл. А.1.

Згідно з даними офіційної статистики, в Україні кількість зайнятих стабільно становить близько 20 млн. осіб, а кількість безробітних знаходиться в середньому на рівні 1,5 млн. осіб. Це свідчить про поступове зростання економічної активності населення, оскільки кількість зайнятого населення не змінюється, а їх доходи зростають. Проте, враховуючи фактичні економічні реалії, тенденції, відображені в статистичних даних, видаються сумнівними.

В умовах трансформаційності української економіки та зважаючи на характер сучасних економічних процесів, серед яких найголовнішим є розвиток та поглиблення наслідків світової фінансової кризи 2007-2009 рр., особливо значення набуває контроль за *динамікою кількості банків*. На нашу думку, кількість банків має адекватно відповідати потребам населення та

суб'єктів господарювання на фінансово-кредитні послуги та бути стабільною для збереження стійкості банківської системи і рівня довіри до неї.

З моменту проголошення незалежності України з'явилась тенденція до створення та стрімкого збільшення кількості комерційних банків, проте в останні роки їх кількість зростає повільними темпами (табл. 2.2), проте як і раніше вона не збалансована з потребами сучасного українського суспільства.

Таблиця 2.2 – Динаміка зміни кількості банків в Україні [197]

Показники	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість діючих банків	181	186	193	198	198	197
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	160	165	170	175	184	182
у т.ч. у формі:						
- ВАТ	91	92	91	101	116	76
- ЗАТ	41	41	44	42	29	1
- ПАТ	–	–	–	–	–	99
- ТОВ	28	32	35	32	39	6

Характерною особливістю є те, що, незважаючи на відповідні темпи збільшення кількості діючих фінансово-кредитних установ, кількість банків, що мають ліцензію НБУ, збільшується повільними темпами. Це пояснюється коливанням у кількості банків, які знаходяться у стадії ліквідації, та банків, що виключені із реєстру НБУ.

Іншою, не менш важливою для сучасної банківської системи, є **динаміка зміни форми власності на комерційні банки**. На сьогодні в Україні існує тенденція до відмови від форми закритих акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю на користь публічних акціонерних товариств, що зумовлює більшу відкритість української банківської системи та її поступову адаптацію до міжнародних норм у сфері банківської діяльності.

Проте, як зазначалось вище, кількість вітчизняних банків наразі є надмірною, що призводить до розмиття клієнтської бази по країні та неефективного розподілу фінансових ресурсів клієнтів через розсіювання на значну кількість невеликих банків.

Очевидно, що навіть за умови настання кризи в невеликих українських банків фінансова стійкість банківської системи не порушиться, проте поступове укрупнення банків шляхом реорганізації та формування на основі цього процесу більш значних капітальних ресурсів створить умови більш ефективного використання наявних фінансових ресурсів та подальшого розвитку банківської системи.

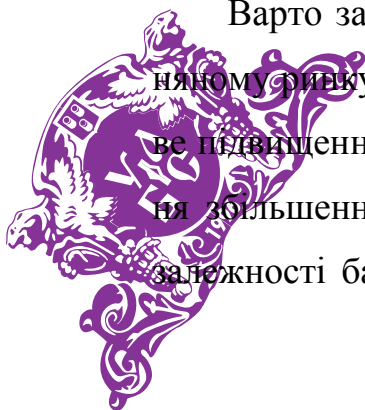
Поряд з цим у нашій державі з'явилася тенденція до **збільшення кількості банків з іноземним капіталом** та із 100 %-ним іноземним капіталом (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України (1997)

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість банків із іноземним капіталом	35	47	53	51	55
Кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом	13	17	17	18	20
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27,6	35,0	36,7	36,8	40,6

Виходячи із наведених у табл. 2.3 даних, кількість банків із присутнім іноземним капіталом поступово збільшується, а частка іноземного капіталу зростає та на сьогодні складає майже 41 %.

Варто зазначити, що незважаючи на підвищення конкуренції на вітчизняному ринку фінансових послуг за рахунок іноземного капіталу та поступове підвищення привабливості до банківських послуг внаслідок їх здешевлення збільшення присутності іноземного капіталу призводить до підвищення залежності банківської системи від закордонних інвестицій. Це ставить під

загрозу її фінансову стійкість та автономність за умови виникнення несприятливих умов у міжнародному економічному просторі.

Досить неоднозначним фактором впливу на фінансову стійкість банківської системи є *грошово-кредитна політика*. Грошово-кредитна політика – це один із інструментів держави з нейтралізації економічних коливань та шоків в країні, проте за міжнародними нормами, ініціатива у проведенні грошово-кредитної політики лежить на центральному банку країни.

Основним завданням грошово-кредитної політики держави є підтримка стабільного та ефективного зростання пропозиції грошей (грошової маси) у відношенні до попиту на них. Однак інструменти, за допомогою яких це завдання реалізовується, визначається кожним центральним банком окремо.

Цілі грошово-кредитної політики, як правило, розділяють на стратегічні, проміжні та тактичні. В рамках забезпечення стратегічних цілей прийнято говорити про виникнення так званої проблеми “магнітного” чотирикутника, що базується на діалектичній взаємодії чотирьох макроекономічних показників (рис. 2.6).

Сутність проблеми полягає в тому, що направлення основних зусиль на розвиток однієї з представлених на рис. 2.6 складових автоматично призводить до виникнення додаткових проблем інших компонентів. Наприклад, за умови пріоритетності зростання виробництва часто спостерігається ситуація підвищення темпів інфляції, а міжнародні рахунки можуть стати незбалансованими. Можлива і обернена ситуація, в якій боротьба з інфляцією призводить до зменшення темпів зростання виробництва тощо.

Рисунок 2.6 – Проблема “магнітного” чотирикутника в контексті виконання стратегічних цілей грошово-кредитної політики [180]

Таким чином, ефективність досягнення стратегічних цілей грошово-кредитної політики значною мірою залежить від чіткої узгодженості заходів центрального банку з політикою уряду та парламенту. При цьому ключовим завданням Національного банку України в рамках забезпечення виконання стратегічних цілей є підтримання зовнішньої та внутрішньої вартості національної валюти. Це досягається за рахунок регулювання центральним банком двох фінансових категорій – *обсягу грошової маси в економіці та рівня процентних ставок*.

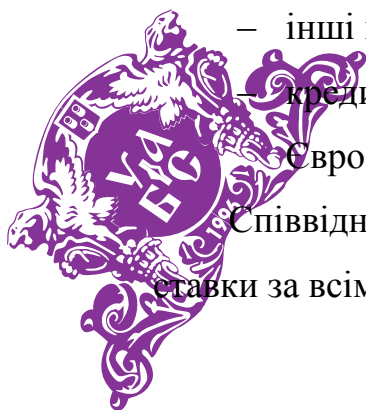
Національний банк України здійснює регулювання першої категорії шляхом розрахунку величини чотирьох грошових агрегатів (M0-M3), на основі яких робляться висновки про структуру грошової маси та її обсяги.

Другий інструмент – регулювання рівня відсоткової ставки – базується на встановленні облікової ставки НБУ та середньозваженої ставки за всіма кредитними інструментами.

При розрахунку середньозваженої ставки прийнято враховувати відповідні компоненти:

- кредити, що надаються шляхом проведення тендерів;
- кредити овернайт;
- операції РЕПО;
- кредити, що надаються банкам для підтримки їх довгострокової ліквідності;
- стабілізаційні кредити;
- операції СВОП;
- кредити рефінансування, що надаються під заставу прав власності на розміщені в НБУ депозити;
- інші короткострокові кредити;
- кредити, що надаються для фінансування витрат на проведення Євро-2012.

Співвідношення динаміки облікової ставки НБУ та середньозваженої ставки за всіма фінансовими інструментами відображено на рис. 2.7.

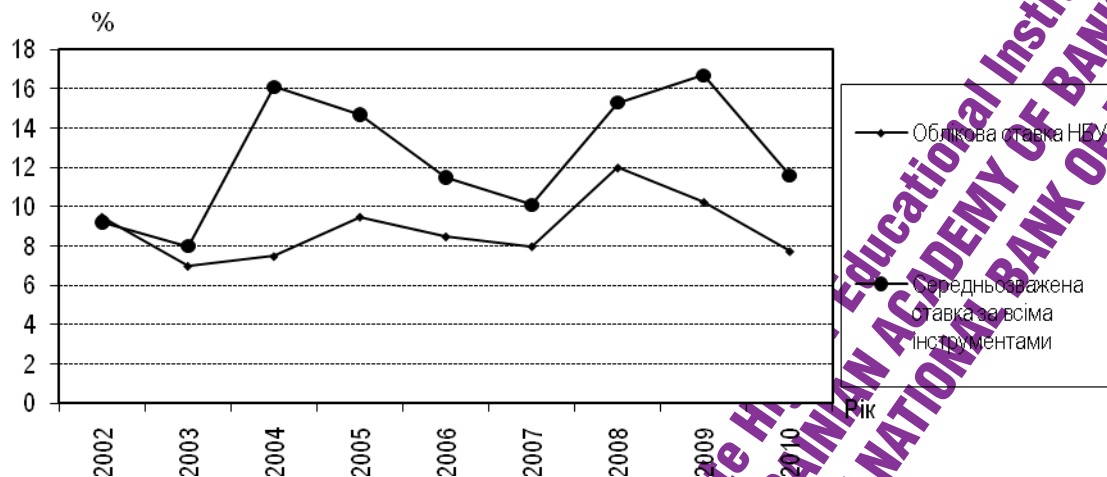

Рисунок 2.7 – Динаміка та співвідношення облікової ставки НБУ та середньозваженої ставки за всіма фінансовими інструментами

Таким чином, можна прослідкувати чітку кореляцію між обліковою та середньозваженими ставками протягом останніх років, що свідчить про збалансованість політики Національного банку України щодо кредитування комерційних банків та фінансування державних програм.

Кожен фінансовий інструмент в рамках кожного із видів цілей грошово-кредитної політики центрального (регулятора) банку є одночасно фактором фінансової стійкості банківської системи. Це пов'язано з тим, що будучи частиною економічної системи країни, вона сама стає об'єктом регулювання, а тому зміни в секторах економіки, викликані досягненням певних економічних цілей грошово-кредитної політики, одночасно призводять до відповідної реакції банківської системи країни.

Так, НБУ може вводити *тимчасові адміністрації* до проблемних банків. Закон України “Про банки та банківську діяльність” трактує тимчасову адміністрацію як певну процедуру, що може застосовуватися Національним банком при здійсненні банківського регулювання та нагляду за відповідних обставин. Вона вводить з метою збереження платоспроможності банку та недопущення його банкрутства [209].

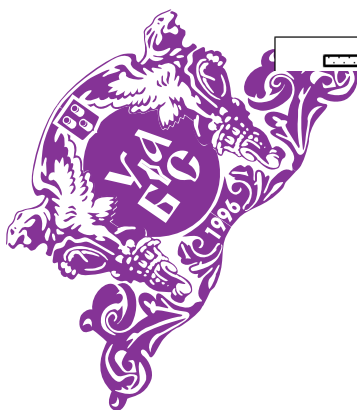
У кризовий період тимчасові адміністрації НБУ було введено приблизно в 24 українських банках, частина з яких наразі перебуває у процесі ліквідації. Загалом введення тимчасових адміністрацій сприяє порушенню фінансової стійкості банківської системи, внаслідок того, що такі банки втрачають (частково або повністю) можливість виконувати свої функції у звичайному режимі та забезпечувати повернення своїх зобов'язань.

Національним банком України може також проводитися *ліквідація* комерційних банків, що відбувається за ініціативою як власників банку, так і НБУ у порядку, передбаченому Законом України “Про банки та банківську діяльність”. За весь період незалежності в Україні було ліквідовано понад 100 банків, кожен рік значна кількість банків знаходяться у стані ліквідації чи проходять процедуру банкрутства.

Динаміка кількості банків, що перебувають у стані ліквідації по відношенню до кількості зареєстрованих банків представлена на рис. 2.8. Ці дані є досить неоднозначними. Так, найменша кількість банків, що перебували у стадії ліквідації, зареєстрована у 2009 р., одночасно в цьому ж році була зареєстрована найбільша кількість банків.

Рисунок 2.8 – Динаміка кількості банків, що перебувають у стані ліквідації [197]

Ці дані виглядають досить парадоксально, враховуючи, що 2008–2009 рр. були переломними для української банківської системи внаслідок світової фінансово-економічної кризи. Проте варто зазначити, що в цей період було введено тимчасових адміністраторів у значній кількості українських банків.

Спробуємо проаналізувати ризики, що впливають на фінансову стійкість банківської системи. Серед ризиків, що найбільше впливають на базові характеристики фінансової стійкості банківської системи, є кредитний, відсотковий та ризик ліквідності. Зрозуміло, що банки в процесі діяльності натрапляють не лише на дані ризики. Так, вагоме значення мають й інші ризики, серед яких – операційний, валютний, ринковий (табл. 2.4).

За даними табл. 2.4 можемо зробити висновки, що як у банківській системі в цілому, так і в кожній окремій групі банків категорія кредитного ризику набрала найбільшу кількість балів. Дана ситуація є цілком зрозумілою, оскільки на вітчизняному фінансовому ринку домінуючим виступає ринок кредитів у порівнянні, наприклад, із фондовим. Відповідно, і кредитний ризик є найнебезпечнішим для банків.

Таблиця 2.4 – Категорії ризику за ступенем важливості для вітчизняних банків [197]

Категорія ризику	Банківська система загалом	Найбільші банки	Великі банки	Середні банки	Малі банки
Кредитний ризик	8,65	8,71	9,43	8,17	7,67
Ризик ліквідності	7,7	7,86	8,29	7	7,33
Відсотковий ризик	5,78	5,57	6,14	6,83	3,33
Ринковий ризик	5,04	4,71	5,43	5,83	3,33
Валютний ризик	5,57	4,71	6,57	6,17	4
Операційний ризик	4,7	4,86	4,43	5,33	3,67
Ризик репутації	4,06	5,29	3,43	4,17	4,33
Юридичний ризик	4,3	4	3,43	4,67	6,33
Стратегічний ризик	4,96	5,43	3,71	5,67	5,33

Даний ризик може, зокрема, значно зменшити обсяги прибутків банку, а при найгіршому сценарію розвитку подій – призвести до банкрутства. Слід звернути увагу, що банки, які мають вагомі втрати за кредитними операціями, значно підвищують ймовірність зниження власної вартості.

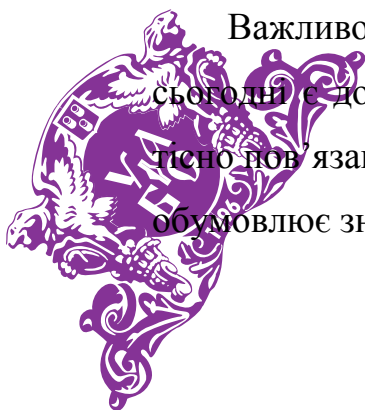
Проте можемо зауважити, що більшість з цих ризиків можуть бути знижені в цілому по системі за рахунок збільшення концентрації у банківському секторі чи за рахунок зростання рівня конкуренції. Таким чином, це є опосередкованим підтвердженням позитивного впливу концентрації та конкуренції у банківському секторі на фінансову стійкість банківської системи.

Значні соціальні та економічні втрати, завдані банківськими кризами, засвідчують необхідність формування системи ефективного моніторингу та попередження, яка б підвищила стійкість банківської системи, а також дала б змогу уникати або зменшувати наслідки панічної поведінки вкладників банків.

Найнебезпечнішим для стабільності економічної системи є тісний зв'язок сучасної світової фінансової системи з національними економіками. Перш за все, це обумовлено радикальною лібералізацією та інтенсивним рухом фінансових (насамперед, спекулятивних) потоків. Через це негативні тенденції у розвитку міжнародних фінансових ринків досить швидко поширюються від однієї країни до іншої, створюючи ефект доміно.

Дослідження провідних зарубіжних та вітчизняних науковців свідчать про те, що одним із напрямків попередження таких ситуацій є забезпечення найбільш оптимального співвідношення між національними джерелами фінансування та джерелами запозичень, що використовуються фінансово-кредитними установами.

Важливою проблемою діяльності вітчизняних комерційних банків на сьогодні є досягнення необхідного рівня достатності власного капіталу, що тісно пов'язано з забезпеченням достатньо високого рівня ліквідності банків і обумовлює значну увагу спеціалістів до цього чинника.

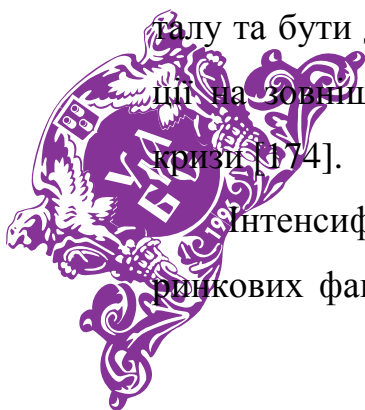

Концентрація банківського капіталу і формування необхідних джерел та адекватних механізмів нарощування капіталізації банківської системи є беззаперечно актуальним завданням для подальшого успішного динамічного розвитку фінансової системи України. Як свідчать наукові дослідження та досвід практиків, основними напрямками підвищення ступеня концентрації банківського капіталу є підвищення капіталізації банків з використанням усього різноманіття внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування та розвиток процесів реорганізації банків через їх злиття, поглинання та об'єднання [175].

Прийняття відповідних змін до діючого законодавства та до регулятивних актів НБУ, на нашу думку, спонукатиме українські банки до нарощування капіталу або реорганізації шляхом приєднання або злиття. З цієї причини надзвичайно важливим питанням є вплив держави на підвищення стійкості банківської системи.

Забезпечення сталих темпів зростання української економіки у період світової кризи вимагає значних обсягів фінансових ресурсів, які можуть бути залучені як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Зараз ці залучення робляться більшою мірою вітчизняними банками та небанківськими фінансовими установами шляхом емісії та реалізації на міжнародних фінансових біржах євробондів або шляхом отримання довгострокових синдікованих позичок та короткострокових кредитів. Проте, як зазначають окремі практики та науковці, такі запозичення значною мірою збільшують частку заборгованості банківських установ та нефінансових корпорацій у структурі сукупного зовнішнього боргу країни. Через це вони можуть нести суттєві ризики з позиції збільшення залежності української фінансової системи від іноземного капіталу та бути джерелом виникнення різких змін у балансі попиту та пропозиції на зовнішніх фінансових ринках чи навіть стати причиною фінансової кризи [174].

Інтенсифікація зовнішніх запозичень, перш за все, обумовлена впливом ринкових факторів. Так, зокрема, зовнішні ресурси є суттєво дешевші, ніж

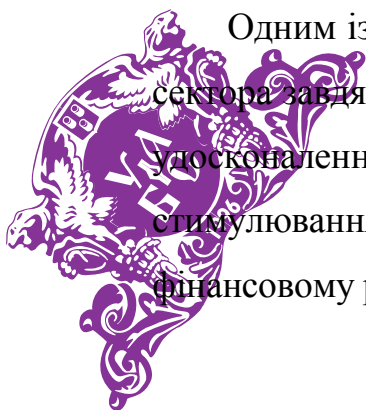

внутрішні, а строки їх залучення – значно довші. При цьому варто зауважити, що, з одного боку, збільшення зовнішніх позичок може розглядатися як позитивний фактор, що свідчить не лише про зростання довіри іноземних інвесторів до вітчизняних підприємств, а й про активізацію інвестиційної діяльності реального сектора. Окрім цього, активне залучення зовнішніх коштів вітчизняними банками дає можливість підвищувати ступінь монетизації економіки і підвищувати вклад банківської системи в розвиток реального сектора. З іншої точки зору, серед важливих проблем забезпечення українського банківського сектора коштами, отриманими із зовнішніх джерел, є посилення його залежності від зовнішніх джерел ресурсів і прийняття на себе відповідних ризиків, характерних для цих ринків.

Серед позитивних аспектів активного залучення українськими фінансово-кредитними установами коштів на світових фінансових ринках варто відзначити можливість певним чином компенсувати нестачу довгострокових фінансових ресурсів, яка протягом останнього часу є досить актуальною для внутрішнього фінансового ринку України, що дасть змогу частково покращити збалансованість власних активів та пасивів за строками.

Враховуючи ризики зовнішніх запозичень, з нашої точки зору, Національний банк України має продовжити реалізацію системи кроків з впорядкування діяльності українських банків стосовно кредитування фізичних осіб за рахунок зовнішніх валютних запозичень. Це дасть можливість знизити ризики масового прострочення чи неповернення кредитів, в першу чергу іпотеки. Варто впроваджувати певні ознаки, за якими зовнішні запозичення, які потім є джерелами кредитування реального сектора економіки, мають відрізнятися від тих, що спрямовуються в сферу споживчого кредитування.

Одним із варіантів підвищення рівня стійкості вітчизняного банківського сектора завдяки обмеженню притоку короткострокового іноземного капіталу і удосконаленню структури запозичень цілком може бути всестороннє стимулювання залучення банківськими установами коштів на внутрішньому фінансовому ринку.

Враховуючи продовження тенденції активного збільшення обсягів кредитування від українських банків вимагатиме пошуку альтернативних джерел фінансування. Одним з таких джерел можуть виступати депозити населення як відносно довгі та найчастіше викорисовувані ресурси, за які у найкоротчий час в умовах продовження нестабільної ситуації на світових ринках розгорнеться основна боротьба з поміж вітчизняних банків.

До основоположних умов стійкості банківської системи слід виділити: капіталізація, забезпечення ліквідності системи та захист інтересів кредиторів та вкладників (рис. 2.9).

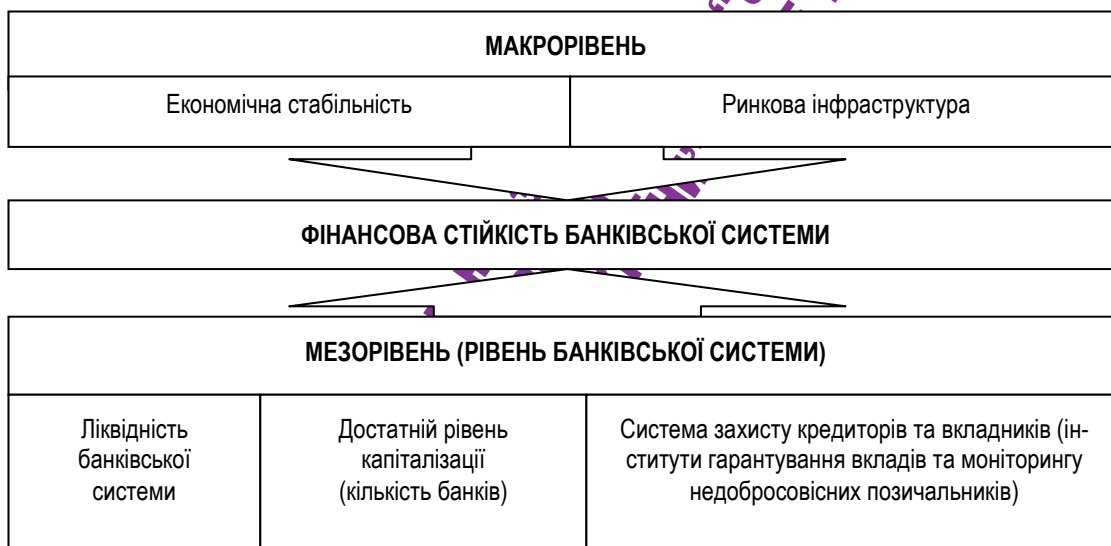

Рисунок 2.9 – Умови забезпечення фінансової стійкості банківської системи

Забезпечення ліквідності здійснюється через систему регулювання з боку центрального банку. На сьогоднішній день під ліквідністю розуміється багаторівнева система категорій, яка включає в себе міжнародну ліквідність, ліквідність банківської системи окремої країни, ліквідність окремого банку та балансу, в тому числі ліквідність його окремих складових.

Проте в межах даного дослідження ліквідність не буде розглядатися нами як ключовий фактор забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Проблема *капіталізації* як предмету дослідження формується у визначенні фінансової стійкості банківської системи в цілому та наявних можливостей виконувати кожним окремим її елементом взяті на себе фінансові зобов'язання. Основною проблемою капіталізації виступає проблема саме недостатньої адекватності банків відповідно до розміру сформованих ними активів. Аналіз економічної літератури дозволив виокремити декілька науково-методичних підходів до розуміння сутності капіталізації, що представлені в табл. 3.1. При дослідженні проблем капіталізації банків слід звернути увагу на її макроекономічний аспект. Враховуючи те, що на банківський сектор припадає значна частка перерозподілу позичкового капіталу на грошовому ринку з врахуванням ризиків. В даному випадку банки відіграють значну роль під час здійсненні монетарної політики, що пояснює вплив і на економічні процеси. Отже, достатній рівень капіталізації є передумовою фінансової стабільності країни.

Наведені у табл. 2.5 дані дають підстави стверджувати про незбалансованість темпів зростання абсолютних обсягів активів по банківській системі та її регулятивного капіталу, що відображається у нормативі адекватності капіталу (H2), який коливається у діапазоні від 13,92 до 20,83 %, при нормативному значенні 10 %. Це свідчить про недостатній рівень капіталізації українських комерційних банків та неадекватну політику управління банківськими активами.

Варто зазначити, що 47 % усього статутного капіталу, а 59 % власного капіталу сконцентровано у 10 найбільших банках України (табл. 2.6).

У той же час у Німеччині найбільшим банкам належить лише 21,5 % сукупного капіталу банківської системи [201].

Таблиця 2.5 – Фінансові індикатори капіталізації українських банків [197]

Індикатор	За підсумками року, млн. грн.							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальні активи банківської системи	100 234	134 347	213 878	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088
Темп зростання активів	1,4790	1,3403	1,5920	1,5905	1,7620	1,5450	0,9505	1,0701
Статутний капітал	8 116	11 648	16 144	26 266	42 872	82 454	119 189	145 857
Темп зростання статутного капіталу	1,3531	1,4352	1,3860	1,6270	1,6322	1,9232	1,4455	1,2237
Власний капітал	12 881,9	18 421,4	25 450,9	42 566,1	69 578,3	119 263,1	115 175	137 725
Темп зростання власного капіталу	1,2903	1,4300	1,3816	1,6725	1,6346	1,7141	0,9657	1,1957
Регулятивний капітал	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897
Темп зростання регулятивного капіталу	1,3144	1,3702	1,4500	1,5602	1,7562	1,7030	1,1847	1,1847
Норматив адекватності регулятивного капіталу	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83

Таблиця 2.6 – Власний капітал банків України (перша група та всього по системі) за станом на 01.04.2011 (складено за офіційними даними НБУ[197])

Назва банку	Статутний капітал, тис. грн.	Питома вага, %	Усього власного капіталу, тис. грн.	Питома вага, %	Усього пасивів, тис. грн.	Питома вага, %
ПАТ КБ "Приватбанк"	8 860 202	6	12 326 092	9	128 360 468	13
АТ "Укрексімбанк"	16 393 610	11	17 597 096	13	76 255 275	8
ПАТ "Ощадбанк"	13 892 900	9	16 838 043	12	68 081 268	7
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	3 002 775	2	6 454 400	5	54 885 508	6
АТ "УкрСиббанк"	7 511 665	5	4 866 439	4	46 868 420	5
ПАТ "Укрсоцбанк"	1 270 000	1	6 589 746	5	41 745 051	4
ПАТ "Промінвестбанк"	5 298 715	4	4 537 398	3	34 948 278	4
ПАТ "ВТБ Банк"	5 415 784	4	3 597 314	3	33 588 721	3
ПАТ "Альфа-Банк"	3 715 997	3	3 135 104	2	28 473 235	3
АТ "ОТП Банк"	2 868 191	2	3 667 048	3	24 630 249	2
АТ Банк "Фінанси та Кредит"	2 000 000	1	1 922 556	1	23 176 151	2
ПАТ "КБ "НАДРА"	390 363	0	479 574	0	22 448 500	2
ПАТ "ПУМБ"	2 522 842	2	2 880 585	2	20 002 375	2
АБ "БРОКБІЗНЕСБАНК"	1 981 800	1	2 379 096	2	16 593 550	2
ПАТ "Кредитпромбанк"	1 838 335	1	1 825 357	1	14 588 594	1
ПАТ "БАНК ФОРУМ"	4 434 619	3	468 379	0	13 707 010	1
АБ "Укргазбанк"	5 700 000	4	1 931 543	1	13 491 132	1
Усього по банківській системі	147 062 474	100	138 434 527	100	995 033 185	100

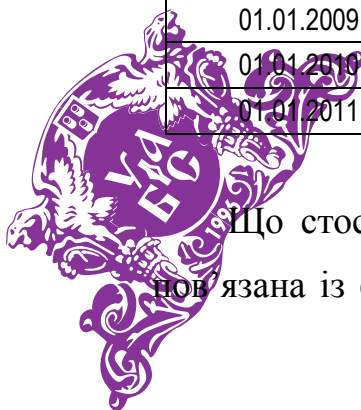
Накопичення збитків, отриманих банками протягом 2008-2010 рр. призвело до того, що статутний капітал перевищує сукупний власний капітал банків України, що не є позитивним фактором. Проте варто зазначити, що за останні 10 років українські банки значно наростили обсяги власного капіталу який протягом 2002-2010 рр. зріс більше ніж у 16 разів (табл. 2.7).

Основоположним аспектом проблем капіталізації на макrorівні є те, що банківська система може не задовольняти потреби суспільства з причин недостатнього розміру банківського капіталу по системі в цілому при цьому кожний окремий банк може виконувати встановлені нормативи мінімального розміру капіталу та нормативи адекватності. З даної позиції, слід наголосити, що при оцінці капіталізації банків на макrorівні основним індикатором вважають співвідношення сукупного банківського капіталу до ВВП (вважається нормальним значення в діапазоні 5-6 % ВВП). Проте, якщо проаналізувати можливі способи підвищення капіталізації, то стане зрозумілим, що це призведе до неминучого зростання концентрації капіталу у банківській системі.

Таблиця 2.7 – Динаміка власного та статутного капіталу банків України протягом 2002–2010 рр. [197]

Звітна дата	Статутний капітал, тис. грн.	Питома вага статутного капіталу у власному капіталі, %	Власний капітал, тис. грн.
01.10.2002	5 321 977	60	8 896 537
01.01.2003	5 998 120	60	9 983 426
01.01.2004	8 116 111	63	12 881 878
01.01.2005	11 648 338	63	18 421 431
01.01.2006	16 144 439	63	25 450 853
01.01.2007	26 266 179	62	42 566 109
01.01.2008	42 872 630	62	69 578 274
01.01.2009	82 454 241	69	119 263 048
01.01.2010	119 188 503	99	120 207 619
01.01.2011	156 542 467	107	146 100 398

Що стосується *системи захисту кредиторів та вкладників*, то вона пов'язана із формуванням ефективної системи страхування та гарантування

вкладів фізичних та юридичних осіб. Головними чинниками при формуванні довіри з боку вкладників, партнерів та інвесторів до комерційних банків є їх фінансова стійкість і стабільний розвиток. Зокрема, дані характеристики повинні бути не тільки короткочасними досягненнями банків, а й їх стратегічними задачами, від цього, в свою чергу, буде залежати динамічність ринкових трансформацій і підвищення соціальних стандартів.

Далі розглянемо досліджувану проблему на мікрорівні – тобто в контексті забезпечення фінансової стійкості окремих банків.

Питання забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків – не створене сьогоднішнім, воно бере свій початок у минулому, досить складне та не розв'язане до кінця. Це питання характерне для промислово розвинених країн ринкового типу та набуло загальнодержавного значення і для України, що зумовлено особливостями розвитку українських банків, серед яких: відносно короткий період діяльності банків, необхідність функціонувати в умовах підвищених ризиків, що пов'язано з політичною та економічною нестабільністю в країні, та порівняно з комерційними банками розвинутих ринкових країн малі обсяги власного капіталу. З цієї причини ефективне управління та забезпечення фінансової стійкості повинно бути обов'язком і головним стратегічним завданням кожного вітчизняного банку.

У теорії управління банками виділяють значну кількість різних за своєю силою та спрямованістю факторів, що можуть чинити суттєвий вплив на діяльність комерційних банків, порушуючи при цьому їх фінансову стійкість. Здавалося б, втрата фінансової стійкості окремих банків чи їх груп не може значною мірою вплинути на стійкість всієї банківської системи. Проте такі економічні тенденції в державі, як правило, призводять до втрати довіри з боку приватних та корпоративних клієнтів та виведення капіталу із банківської системи, що, врешті-решт, може стати причиною порушення її фінансової стійкості. Саме тому фактори порушення фінансової стійкості комерційних банків є об'єктами дослідження в рамках даного підрозділу.

В економічній літературі не існує єдиного переліку факторів, що можуть вплинути на порушення фінансової стійкості банків. Однак вчені-економісти виокремлюють ряд чинників, що мають найбільший вплив на стійкість фінансово-кредитних установ. Основні з них представлено на рис. 2.10 [14].

Розглянемо зазначені фактори порушення фінансової стійкості комерційних банків більш детально.

Однією з найважливіших характеристик, на основі якої можна робити висновок про фінансову стійкість окремого комерційного банку, є рівень його *капіталізації* (рис. 2.10).

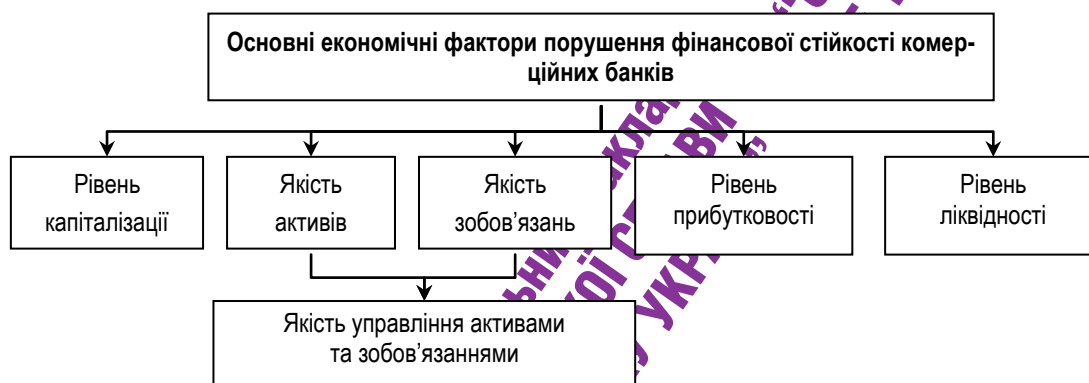

Рисунок 2.10 – Фактори порушення фінансової стійкості комерційних банків

Деякі автори, зокрема А. П. Вожжов [40], В. В. Коваленко та К. Ф. Черкашина [136] застерігають, що в ситуації, коли нарощування власного капіталу відбувається фактично внаслідок бухгалтерських проводок, тобто його реальний обсяг залишається на тому ж рівні, мова йде про уявну капіталізацію (рис. 3.1 додатку 3).

Відносно низький рівень капіталізації банків не в змозі забезпечити їхню фінансову стійкість. Аналіз тенденцій останніх років вказує на поступове зниження частки власного капіталу в структурі пасивів комерційних банків із майже 17 % у 2002 р. до 13 % на початок 2009 р., що відображає ризиковану політику банківських установ не лише щодо залучення ресурсів, а й щодо проведення кредитних операцій, адже рентабельність капіталу впродовж

останнього часу не зменшувалася. Навіть навпаки – аж до 2008 року вона мала послідовну тенденцію до зростання (рис. 2.11).

Українські банки повинні підвищувати свій рівень капіталізації, що є основним фактором підвищення їх фінансової стійкості.

Перш за все, за рахунок активного залучення коштів акціонерів, залучення нових акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів, необхідно стимулювати притік капіталів у банки.

З метою збільшення рівня капіталізації банкам необхідно використовувати принцип роботи по залученню зовнішніх (вихід на IPO) та внутрішніх запозичень. Одним із ефективних методів підвищення рівня капіталізації банків, слід вважати саме публічне розміщення на відкритому фінансовому ринку акцій (IPO), що в свою чергу підвищить інвестиційну привабливість банкам. Для цього необхідно стати більш відкритим, розкривати інформацію про власників та отримувати інвестиційні рейтинги.

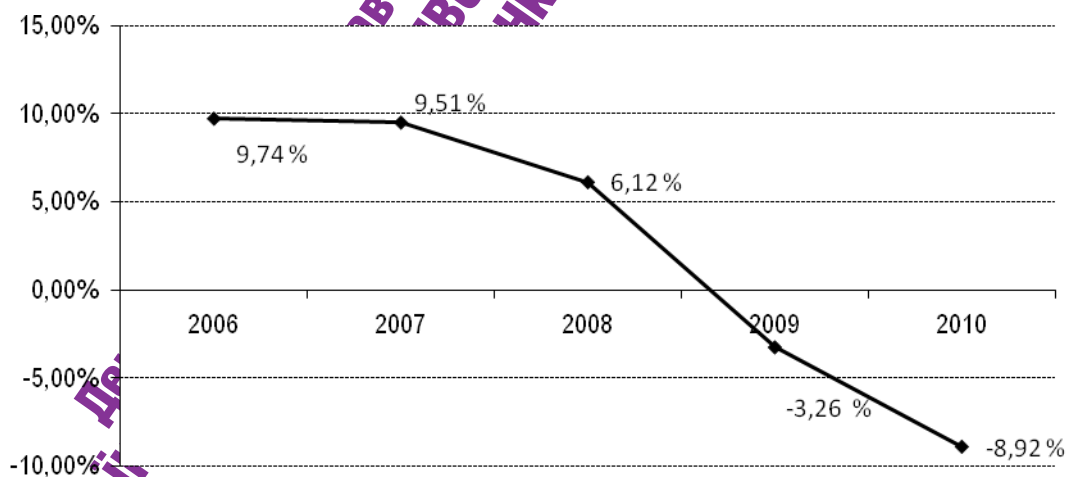
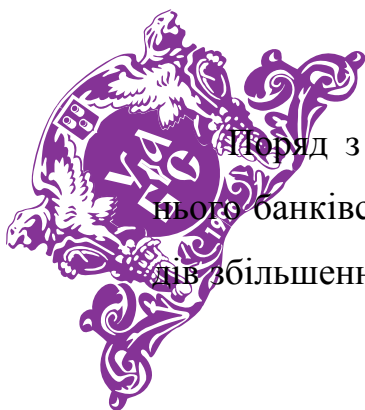

Рисунок 2.11 – Рентабельність власного капіталу банківської системи України (складено за офіційними даними НБУ [197])

Поряд з цим, банкам необхідно стимулювати акумулювання внутрішнього банківського прибутку (інвестиції) у капітал. Тобто, до основних заходів збільшення розміру капіталу (за рахунок прибутку) необхідно використо-

увати механізм звільнення від оподаткування частини банків, яка буде мати ціловий характер саме на збільшення їх капіталізації та використовувати інструментарій стимулювання інвесторів (звільненням від податків їхнього прибутку), що направляється на капіталізацію банків.

Високий рівень капіталізації банків можна забезпечити лише за умови, якщо рентабельність банківської діяльності буде інвестиційно привабливою, для чого необхідно значно знизити витрати банківських установ.

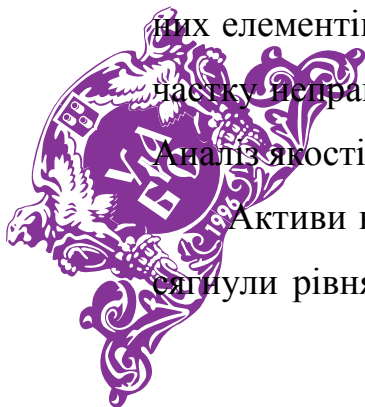
Варто також підвищувати капіталізацію вітчизняних банків за рахунок розвитку субординованого боргу. Однак для цього слід НБУ відмінити обмеження на залучення цього виду фінансових інструментів (наприклад, встановлення граничних процентних ставок). Окрім цього покращення ситуації можливе за рахунок формування повноцінної інфраструктури вітчизняного фондового ринку, а також лібералізації режиму операцій з банківськими операціями.

Враховуючи сучасний стан вітчизняної банківської системи слід наголосити, що для підвищення стійкості та стабільності усієї банківської системи найефективнішим шляхом збільшення рівня капіталізації банків є покращення результатів показника адекватності капіталу за рахунок консолідаційних процесів в банківській системі України, а саме: реорганізація банків, консорційне кредитування, злиття банків, створення банківських об'єднань. Проте це неможливо здійснити без відповідних заходів НБУ і відповідної нормативної бази, де б зазначалися процедури консолідації банків.

На нашу думку, **якість активів та зобов'язань банку** є важливими характеристиками фінансової стійкості комерційного банку. Під час проведення якісного аналізу активів виникає проблема співставності всіх її структурних елементів (дохідність активів, частку працюючих активів, рівень ризику, частку непрацюючих та неприбуткових активів, рівень диверсифікованості).

Аналіз якості активів може відбуватися за схемою, наведеною на рис. 3.2.

Активи вітчизняної банківської системи за 2010 р. зросли на 7,8 % і досягнули рівня 942 млрд. грн. Найбільше зростання у 2010 р. має балансова

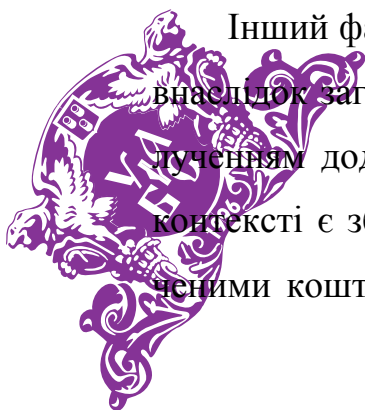

вартість цінних паперів (+135,7 %). Балансова вартість кредитного портфелю зменшилась на 1,3 % до 610,9 млрд. грн. протягом 2010 р. Частка кредитів у сукупних активах знизилась протягом розглянутого періоду і на кінець 2010 року становила 64,8 %, у той же час як на початок року – 70,9 % [197].

При здійсненні аналізу активів важливо враховувати той момент, що частка працюючих активів у балансі банку має становити не менше 50 %. Якщо банк має значну частку “поганих” активів, то це призводить до зниження віддачі активів і втрати ліквідності. Окрім цього слід враховувати співвідношення основних видів працюючих активів: кредитів і цінних паперів. При цьому частка кредитів у портфелі активів банку не має перевищувати 60-65 % валюти балансу, а частка цінних паперів має становити 20-25 %. Разом з тим, якщо навіть сукупний обсяг кредитного портфелю задовольняє вказане обмеження, але в ньому в основному є кредити одного виду, то активи не можна вважати достатньо диверсифікованими [105].

Низька якість активів вітчизняних банків в 2009-2010 рр. пояснюється високим рівнем проблемних кредитів. Так, за оцінками рейтингового агентства Moody's, частка проблемних кредитів (прострочені кредити плюс реструктуровані кредити) на кінець 2010 року сягнули близько 40 % від загального обсягу виданих кредитів, що є наслідком швидкого зростання кредитування одночасно зі слабкими стандартами андеррайтингу в докризовий період. Ситуація погіршилась через значне падіння ВВП України в 2009 році і знецінення більш ніж на 60 % національної валюти України в період кризи, що стало причиною зростання більш ніж на 50 % навантаження по обслуговуванню боргу для позичальників, які отримали кредит в іноземній валюті [105].

Інший фактор – **якість зобов'язань** – має на сьогодні особливе значення внаслідок загострення конкурентної боротьби між банками, пов'язаної із залученням додаткових коштів. Однією із найважливіших проблем у даному контексті є збереження ефективного співвідношення між власними та залученими коштами з одночасною підтримкою фінансової стійкості банку. Це

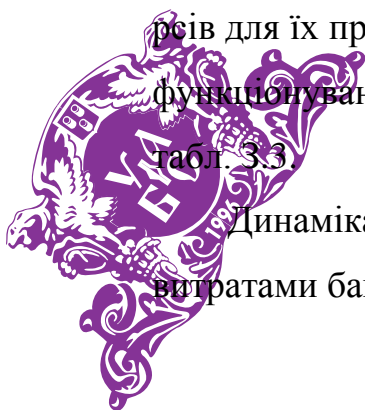
пов'язано з тим, що перевищення обсягів власних коштів над залученими призводить до зниження ділової активності банку на ринку фінансових послуг. Разом з тим значне перевищення зобов'язань банку над його власними коштами підриває фінансову стійкість банку, оскільки у разі виникнення несприятливих економічних явищ банк буде не в змозі погасити взяті на себе зобов'язання. Крім того, комерційний банк повинен отримувати певну процентну маржу, яка є результатом перевищення відсотка від активних операцій над відсотком, під який банк залучає кошти. Найчастіше якість зобов'язань (пасивів) характеризують з точки зору відповідних субфакторів, що наведені в табл. 3.2.

Наслідком впливу двох попередніх факторів є фактор *якості збалансованого управління активами та зобов'язаннями*. Необхідно пам'ятати, що активи та зобов'язання тісно пов'язані між собою і у певному сенсі є взаємозалежними. Відповідно, їх співвідношення має значний вплив на фінансову стійкість банків.

Про необхідність запровадження комплексного управління активами і пасивами у діяльність вітчизняних банків свідчить і той факт, що в останні роки значно зросли цінові ризики і пошук методів управління ними став невідкладним завданням. До того ж прибутковість активів (ROA) у банківській системі знизилася з 8,83 % на 01.01.1998 до мінус 1,45 % на 01.01.2011, або майже в 10 разів [197, с. 75].

Рівень прибутковості банківської діяльності також є достатньо важливим фактором функціонування банку та забезпечення його фінансової стійкості. Прибуток банку свідчить про стійке перевищення доходу від його активних операцій та ціни, яку сплачує банк за мобілізацію фінансових ресурсів для їх проведення. Достатній рівень прибутковості забезпечує ефективне функціонування банку у багатьох напрямках його діяльності, які наведені в табл. 3.3.

Динаміка доходів банківської системи України та їх співвідношення із витратами банків представлені на рис. 2.12.

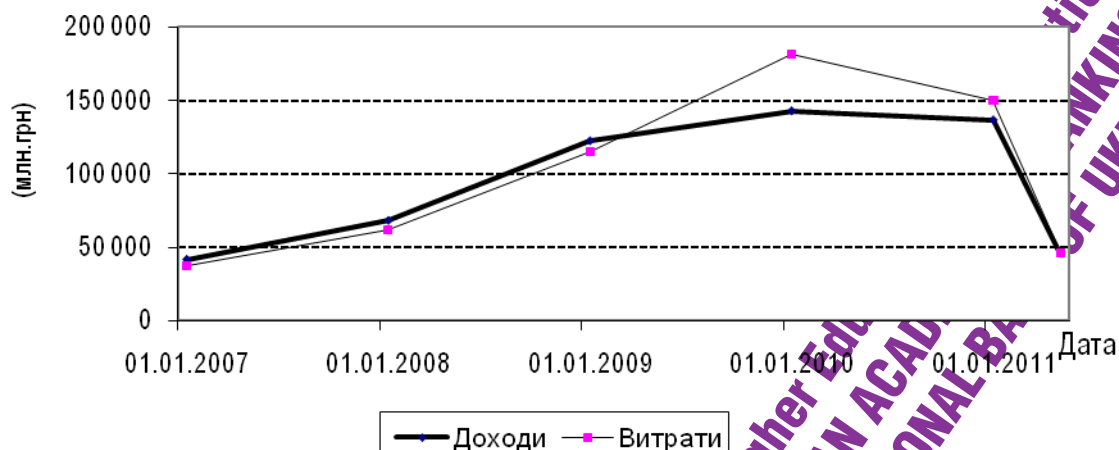

Рисунок 2.12 – Динаміка співвідношення доходів та витрат банківської системи України у період з 01.01.2007 до 01.05.2011 [197]

Наведені на рис. 2.12 дані свідчать про незначне перевищення доходів над витратами у докризовому та на перших етапах кризового періоду, що складало 11 % на початок 2007 р. та 8 % у 2009 р. Пізніше спостерігалось значне зниження сукупного доходу вітчизняних банків, та на початку 2011 р. він став меншим за абсолютні обсяги збитків системи, що, відповідно, відображається на динаміці результатів діяльності комерційних банків України (рис. 2.13).

Рисунок 2.13 – Динаміка результатів діяльності банківської системи України у період з 01.01.2007 до 01.05.2011 [197]

Так, розглянуті дані свідчать про скорочення прибутковості діяльності, яка на початок 2007 р. складала 4,144 млрд. грн. На початку 2010 р. українські банки продемонстрували чистий збиток в розмірі 38,45 млрд. грн. Різке падіння прибутковості банків стало наслідком впливу світової фінансово-економічної кризи, в результаті чого значно знизилася довіра населення до вітчизняних фінансово-кредитних установ та попит на банківські послуги, а також спостерігався значний відтік капіталу із української банківської системи, що суттєво порушило її фінансову стійкість.

Досить близьким до рівня прибутковості за своєю фінансовою сутністю є фактор *рівня ліквідності банків*. Їх діалектична взаємодія полягає у протиріччі основної мети банківської діяльності, тобто забезпечення максимізації прибутку з одночасним підвищенням фінансової стійкості банку. В економічній літературі прийнято класифікувати ліквідність банку за джерелами та за їх строковістю (рис. 3.3). Згідно з вимогами НБУ встановлено нормативи ліквідності банків, динаміка яких наведена в табл. А.2. Проаналізувавши динаміку вказаних нормативів, можна зробити висновок про значний рівень ліквідності українських банків, оскільки нормативи НБУ фактично перевиконуються. Проте разом із даними про прибутковість, негативну динаміку капіталу та активів з високою ймовірністю можна сказати, що наведені дані не відображають реального стану банківської системи України. Крім того, розглянуті нормативи були розроблені та впроваджені на основі рекомендацій Базеля I, що є морально застарілим документом.

Динаміка власного капіталу та проблемних активів характеризує досягнений на певну дату рівень фінансової стійкості, у той час як для прогнозування можливих проблем у банківській системі більш важливим на наш погляд будуть *показники концентрації власного капіталу та проблемних активів* (рис. 2.14 та 2.15).

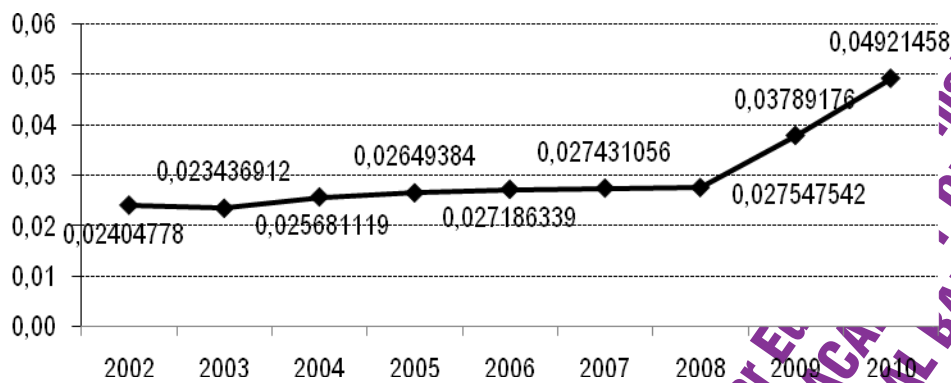

Рисунок 2.14 – Індекс Херфіндаля-Хіршмана для власного капіталу банків України протягом 2002–2010 рр. (складено за офіційними даними НБУ [197])

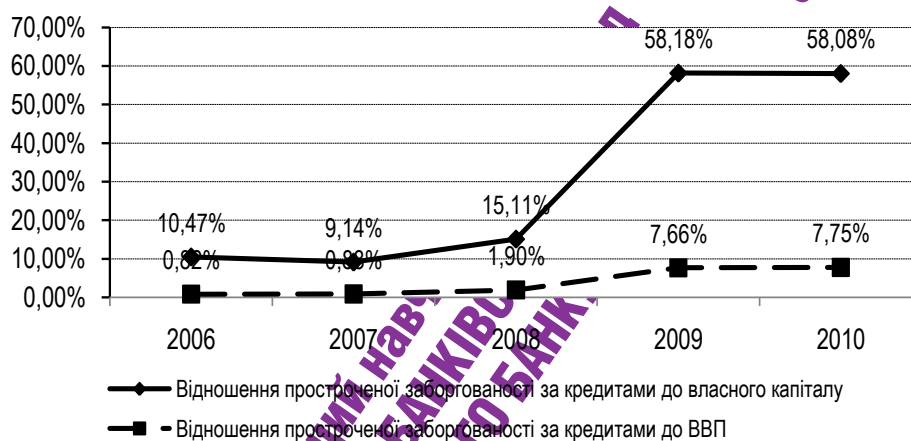

Рисунок 2.15 – Динаміка відношення простроченої заборгованості до власного капіталу банків та до ВВП України протягом 2006–2010 рр. (складено за офіційними даними НБУ [197])

Проведені розрахунки свідчать про достатньо високий рівень покриття власним капіталом простроченої заборгованості, проте різке її зростання у 2009 р. та збереження у 2010 р. дають підстави вважати, що подібного потрясіння вітчизняна банківська система не витримає. Ситуація ускладнюється ще й тим, що відношення проблемної заборгованості у портфелі банків до ВВП країни складає понад 7 %.

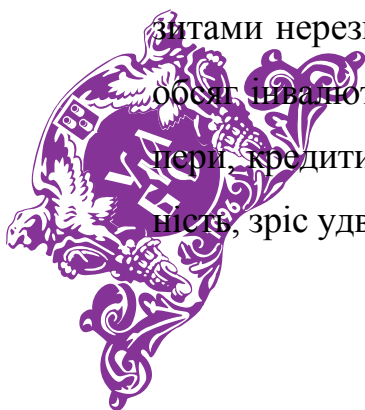
У 1997 р. Міжнародний банк розрахунків (МБР) зробив пропозицію щодо впровадження методики ідентифікації банківської кризи. Відповідно до МБР криза в банківській системі вважається існуючою, якщо в країні проявляються хоча б один із наступних факторів:

- проблемні активи банків складають більше ніж 2 % від ВВП країни;
- загальна сума коштів, яка необхідна для стабілізації банківської системи, більше 2 % ВВП;
- процеси націоналізації в банківському секторі набули масштабного характеру, з'являються “банківські канікули” а банківські депозити заморожені;
- центральний банк збільшує обсяги процесів гарантування виплат населенню за усіма депозитами, поряд з цим не забезпечуючи визначених гарантій матеріально.

Як бачимо встановлена гранична межа у 2 % була майже досягнута ще у 2008 р. Таким чином, можемо зробити висновок, що, незважаючи на досить високий рівень конкуренції, банки не змогли запобігти різкому зростанню проблемної заборгованості, що на кінець 2010 р. склала майже 60 % власного капіталу банків. Для підвищення стійкості вітчизняної банківської системи доцільно нарощувати її загальну капіталізацію, при цьому припустиме навіть зростання концентрації власного капіталу без шкоди для конкуренції.

Високий рівень взаємозалежності з боку зовнішніх запозичень ресурсної бази є також істотним фактором впливу на рівень фінансової стійкості банків з огляду на обмеження зовнішнього фінансування їх діяльності та ускладнення умов доступу на міжнародні ринки позичкових капіталів.

Як видно з рис. 2.16, лише за 2008 р. частка зобов'язань банків за депозитами нерезидентів зростає більш як удвічі – із 5,44 до 11,15 %, а загальний обсяг іввалотних зобов'язань, який, окрім депозитів, включає ще й цінні папери, кредити, похідні фінансові інструменти й іншу кредиторську заборгованість, зріс удвічі (зі 136 до 279 млрд. грн.).

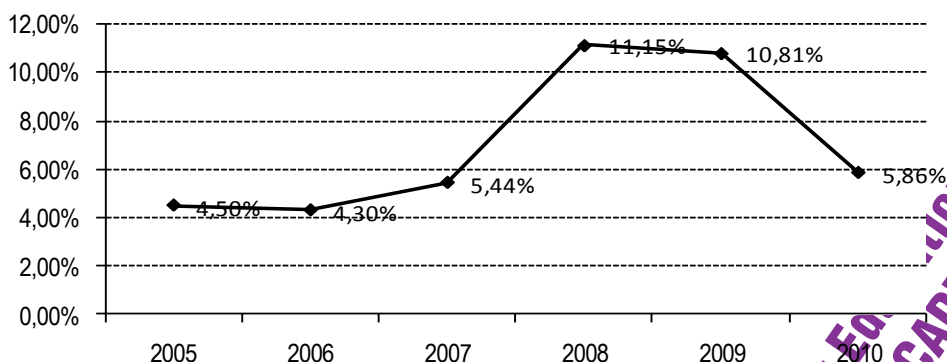

Рисунок 2.16 – Питома вага депозитів нерезидентів у структурі депозитного портфеля банків України (складено за офіційними даними НБУ [197])

Проаналізовані вище фактори порушення фінансової стійкості банків часто мають досить серйозний вплив на банківську систему в цілому, прикладом чого є поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи в Україні. Неefективне та повільне нарощування капітальної бази банків, неякісне та незбалансоване управління активами та зобов'язаннями банків, падіння рівня прибутковості, а відповідно і ліквідності – все це свідчить про значні помилки при реалізації банківського менеджменту, з одного боку, та нагляду і регулювання з боку регуляторів української банківської системи. Відповідно, фінансова стійкість комерційних банків є однією із найважливіших складових фінансової стійкості банківської системи в цілому.

2.2 Обґрунтування та формалізація взаємозв'язку рівня концентрації капіталу в банківській системі України та її фінансової стійкості

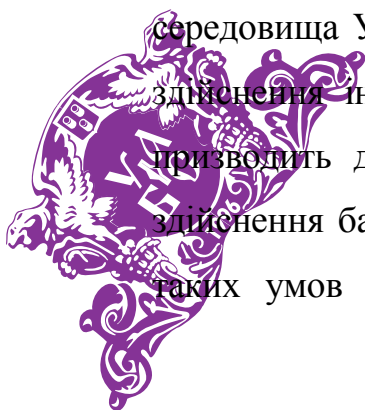
На сучасній стадії економічного розвитку серед питань, що виникають під час процесів виведення України із фінансової кризи, важливе місце посідає завдання створення ефективної структури української банківської системи.

Аналіз структурних параметрів вітчизняної банківської системи засвідчив, що кількість банків в українському банківському секторі є зavelикою, що призводить до розпорошеності капіталу, збільшує загальні операційні витрати по банківській системі, знижує прибутковість банків. Вирішення цієї проблеми полягає у стимулюванні концентрації капіталу в національній банківській системі. Але процеси концентрації можуть спричинити виникнення монополії у банківському секторі через зниження рівня конкуренції [104].

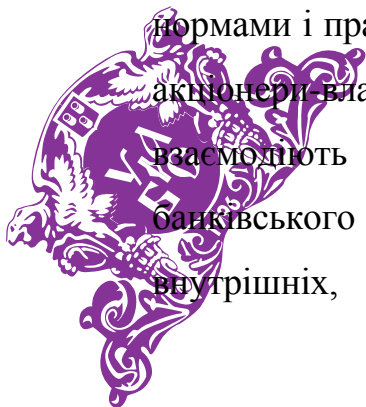
Пріоритетну роль у процесах концентрації капіталу банків має запозичення інституційної структури під час створення незалежними країнами власних банківських систем. Мається на увазі, що країни, які розвиваються, при формуванні власних банківських систем за зразок беруть структуру або найбільших торгово-економічних партнерів, або власних колишніх метрополій. Тобто за відповідними зразками будується інституційний каркас, визначаються межі концентрації фінансового ринку, встановлюються ключові норми економічної поведінки на фінансовому ринку для його суб'єктів.

З інституційної точки зору процес концентрації банківського капіталу описується відносно складніше, ніж звичайне вимірювання питомої ваги на банківському ринку перших трьох, п'яти та 20 банків та розрахунок відомих індексів концентрації (індекси Херфіндаля-Хіршмана, Лінда та ін.), які використовуються при проведенні аналізу конкуренції в межах стандартного кардиналістського підходу до антимонопольного регулювання. Межі концентрації, що встановлені у законодавстві, як правило, не співпадають з інституційними межами концентраційних процесів на ринку банківських послуг, особливо за умов інституційно несформованого економічного середовища України, де комерційні банки "природнім способом прагнуть до здійснення інституційного контролю над об'єктом кредитування" [45]. Це призводить до зниження рівня банківських трансакційних витрат під час здійснення банками своєї основної (в першу чергу, кредитної) діяльності. За таких умов відбувається певний розподіл прав власності, особливо при

передаванні в управління банкам державних часток акцій товариств, з одночасним наданням кредитів та управлінням дебіторською та кредиторською заборгованістю. У той же час з'являються новітні неформальні інститути, такі як банківсько-промислові конгломерати, причому поняття “капітал банку” і “капітал групи” є доволі близькими за своїм економічним значенням, на відміну від фінансово-промислових груп і холдингів, де подібний поділ капіталу, хоча і також дуже приблизно, проте можна провести. Це створює неоднозначні, досить мало досліджені процеси взаємозалежності і провокує майже не контрольований перелив капіталу з фінансового до торгово-промислового сектора, де наразі норма доходності вища, в тому числі й тіньового. Офіційні показники доходності більшості українських банків, що декларуються за податковим та за фінансовим обліком, дуже низькі. При цьому за своєю економічною суттю вони не відповідають дійсним результатам їх діяльності, консолідованих в межах зазначених неформальних інститутів. Це опосередковано підтверджує той факт, що процес поглинання і злиття дрібних банків, які практично не дають своїм власникам прибутку, на сьогодні майже не відбувається, а також про імпліцитні чинники корисності функціонування дрібних банків.

Отже, слід зазначити, що окрім *зовнішніх* інституційних меж концентрації банківського капіталу (регулятивних, законодавчих та ін.) та *внутрішніх*, що відображають становище банківської системи через взаємодію комерційних банків між собою, з суб'єктами реальної економіки – фізичними та юридичними особами, є й третій вид інституційних меж – *неформальні*. Їх можна формалізувати як неурегульовані законодавством обмеження рівня концентрації капіталу комерційних банків, що визначається неписаними нормами і правилами, а також часто і “поняттями”, базуючись на яких, великі акціонери-власники банків, банківські менеджери та державні службовці взаємодіють між собою, що здійснює суттєвий вплив на всю діяльність банківського сектора. Відповідно, вся сукупність пов'язаних між собою внутрішніх, зовнішніх і неформальних обмежень є багатофакторною

інтегрованою системою інституційних меж концентрації капіталу, що постійно змінюється у часі, визначаючи можливі напрями розвитку банківського сектора, які знаходяться в межах визначених інституційних коридорів. Розширення або звуження таких коридорів залежить від чинників, що переважають у конкретний момент функціонування банківської системи країни.

У наукових дослідженнях взаємодії ринкової концентрації та конкуренції у банківському секторі можна виділити два домінуючі підходи – структурний та неструктурний (рис. 2.17).

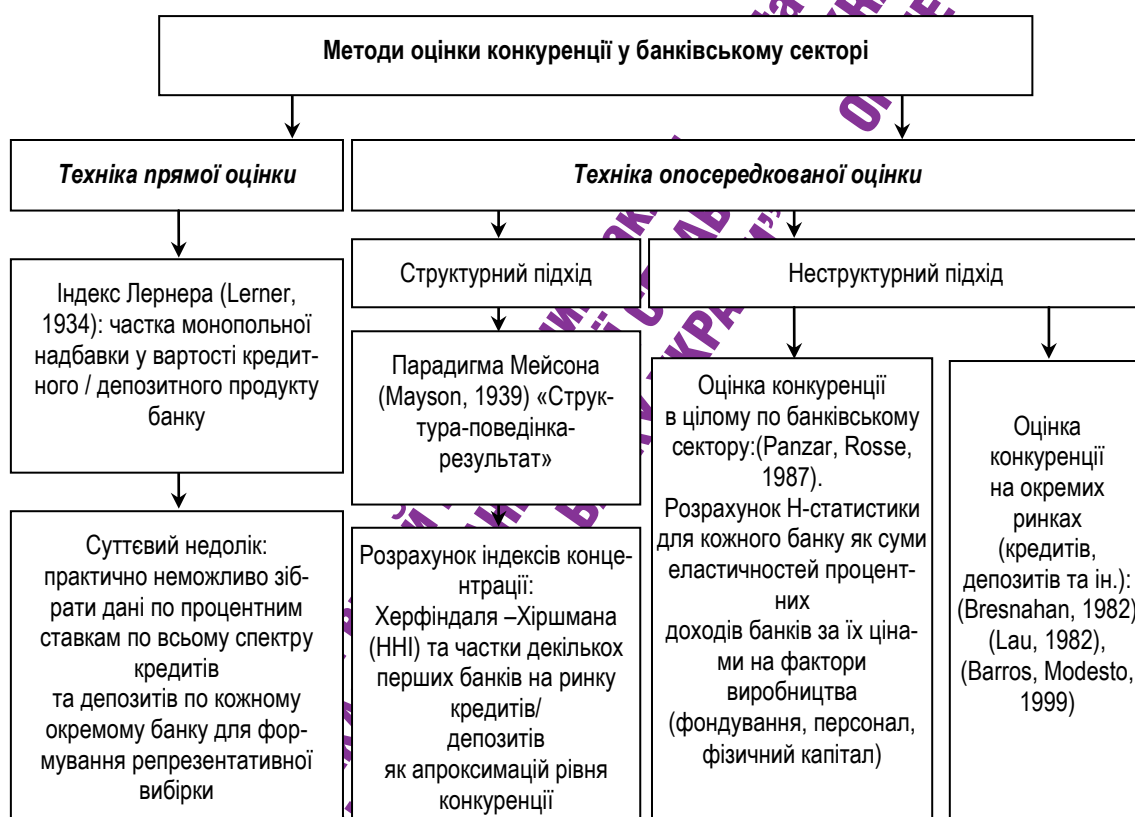

Рисунок 2.17 – Систематизація науково-методичних підходів до оцінки конкуренції у банківському секторі

В основі структурного підходу моделювання конкуренції лежить парадигма «Структура – Поведінка – Результат» (Structure – Conduct – Performance, SCP) та гіпотеза ефективності, а також інші формальні підходи з промислової теорії організацій. Парадигма SCP дозволяє знайти відповідь на питання: чи існує прямий зв'язок між структурою ринку, поведінкою

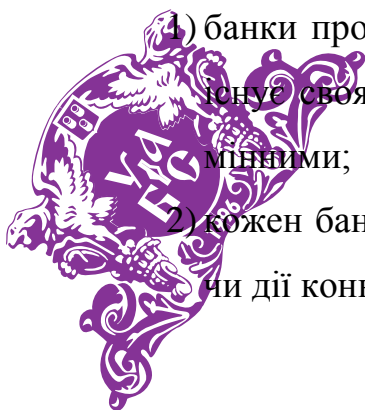
суб'єктів господарювання та результативністю діяльності даного ринку. У той же час гіпотеза ефективності перевіряє чи справді великі банки є причиною зростання ефективності ринку. Таким чином, основна ідея парадигми SCP полягає в тому, що підвищена концентрація у галузі призводить до менш конкурентної поведінки банків, що, в свою чергу, підвищує їх прибутковість (індекс Лернера підвищується). Таким чином, рівень конкуренції цілком обґрунтовано можна вимірювати через рівень концентрації у галузі. У роботі “Bank Concentration and Performance” [385] автори перевіряють справедливість даного підходу для банківського сектора. Вони досліджують взаємозв'язок між процесом консолідації у США та динамікою прибутковості банків за той самий період. На основі проведених досліджень у роботі зроблено висновок про те, що взаємозв'язок є значущим, причому він походить із концентрації у бік збільшення прибутковості. Результат виявився справедливим як на рівні окремих штатів, так і на рівні країни в цілому.

З метою подолання теоретичних та емпіричних недоліків структурних моделей дослідниками було розроблено *неструктурні моделі конкурентної поведінки*: модель Івата, модель Бреснахана, модель Панзарра-Росса. Такі нові емпіричні індустріально-організаційні підходи дозволяють виміряти рівень конкуренції та проаналізувати конкурентну поведінку банків, не використовуючи явну інформацію про структуру ринку.

Розглянемо неструктурні моделі більш детально.

Історично першою моделлю для дослідження банківського сектора стала модель Бреснахана. Формули для розрахунку основних індикаторів конкуренції за цією моделлю наведені у табл. Ж1 додатку Ж. Основні припущення моделі:

- 1) банки пропонують диференційований продукт, тобто для кожного банку існує своя функція попиту на власні послуги, які при цьому є взаємозамінними;
- 2) кожен банк орієнтований на максимізацію власного прибутку, враховуючи дії конкурентів;

3) попит на послуги кожного банку залежить від їх цін, пропозиції його конкурентів та деяких екзогенних факторів.

При роботі з даною моделлю потрібно виразити в адекватному вигляді та оцінити функції попиту та витрат на послуги кожного банку, що дає можливість оцінити індекс конкурентної поведінки, який відображає взаємозалежність дій банків на ринку та визначити тип конкурентної взаємодії.

В межах даної моделі С. Дробишевський та С. Пащенко [115] дещо скоригували функцію попиту та функцію витрат (табл. Ж.1) та здійснили на цій основі оцінку інтенсивності банківської конкуренції у Російській Федерації в період з III кварталу 2000 р. по IV квартал 2004 р.

3. Фунгакова [328] використала більш простий підхід до вимірювання інтенсивності конкуренції (табл. Ж.1). Вона ввела та оцінила функцію витрат кожного банку (дослідження було проведено на даних банків Російської Федерації в період 2001–2007 рр.). Використана функція є подібною до функції витрат моделі Бреснахана. Припустивши, що вартість послуг банку дорівнює відношенню валової виручки до сукупних активів, автор розрахувала індекс Лернера для кожного банку, за допомогою якого у порівнянні з іншими країнами змогла оцінити інтенсивність конкуренції. Також автор оцінила вплив регресії індексу Лернера на ряд змінних. У результаті цього було отримано наступні результати.

- консолідація банківського сектора може знизити конкуренцію (від’ємний значущий знак при індексі Херфіндаля);
- розміри банку впливають на його прибутковість (параболічна залежність “рогами вниз” обсягу активів та прибутковості);
- даммі-змінні, що відповідають за тип власності банку виявилися незначущими (іноземні, державні та приватні банки не розрізняються в поведінці на ринку).

Найбільш популярним підходом до дослідження конкуренції у банківському секторі є модель Панзара-Росса [361] (табл. Ж.1). У моделі використовуються дані по кожному банку окремо (firm level data). Досліджується вплив

зміни цін на фактори виробництва на виручку банку. В умовах ідеальної конкуренції виручка пропорційно зростає. Проте в неконкурентних умовах виручка буде падати. Недоліком моделі є те, що вона передбачає, що досліджувана галузь перебуває у стані довгострокової рівноваги, проте окремий тест дозволяє перевірити справедливість даної гіпотези. Основна ідея полягає у тому, що у стані рівноваги доходність активів не повинна залежати від вартості факторів виробництва.

Саме цей підхід було використано багатьма авторами, які досліджували рівень конкуренції в банківській системі в багатьох країнах світу. Так, С. Р. Моїсєєв [176] у своїй роботі наводить досить широкий огляд міжнародних досліджень банківської конкуренції на основі використання моделі Панзара-Росса, яка має назву модель *H*-statistics (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Огляд міжнародних досліджень банківської конкуренції з використанням моделі Панзара-Росса

Автори	Рік дослідження	Країна(и)	Період спостережень	Висновки
1	2	3	4	5
М. Бутльєр, Дж. Гаудін, С. Грандлеррін	2004	Європейський Союз	1993-2000	Монополістична конкуренція переважає в країнах Європи
Ж. Джіанг, Дж. Вонг, Н. Танг, А. Че	2004	Гонконг	1992-2002	Ідеальна конкуренція
С. Клісенс, Л. Лівен	2004	Країни Латинської Америки	1994-2001	Монополістична конкуренція, яка ближча до ідеальної конкуренції, ніж у Європі та США
Н. Куцманолі-Фішпакі, К. Стайкурас	2004	Європейський Союз	1991-2000	Монополістична конкуренція переважає в країнах Європи
С. Йілдірім, Ж. Філопатос	2002, 2004	15 країн Центральної та Східної Європи	1993-2000	Банківські ринки можуть бути охарактеризовані як монополістична конкуренція в усіх розглянутих країнах, окрім Македонії та Словаччини. Крупні банки діють у відносно більш конкурентоздатному середовищі порівняно з малими банками. Конкуренція на місцевих ринках нижча порівняно з національними та міжнародними ринками
Л. Вейл	2004	12 країн Європейського Союзу	1994-1999	Монополістична конкуренція, що знижується у період спостережень

Продовження таблиці 28

1	2	3	4	5
Є. Мамацакіс, К. Стайкурас, Н. Куцманолі-Філіпакі	2004	Південно-Східна Європа	1998-2002	Монополістична конкуренція
К. Дракос, П. Константіну	2005	Східна Європа	1992-2000	Монополістична конкуренція
Є. Мкртчян	2005	Вірменія	1998-2002	Монополістична конкуренція
Д. Хаунер, Ш. Пейріс, Т. Бучс, Дж. Матісен	2005	Країни Африки: Гана, Кенія, Нігерія, ПАР, Уганда, Мозамбик, Танзанія, Замбія	1994-2001	Монополістична конкуренція переважає. Найбільш конкурентне середовище спостерігається у ПАР (H -statistics=0,85), найменш конкурентне – в Уганді (0,49). За 10 років конкуренція значно зросла і супроводжувалася підвищенням ефективності; середні, великі та іноземні банки стали ефективнішими, у той час як дрібні банки – менш ефективними внаслідок конкурентного тиску
Б.Касу, Ж. Жірдон	2005	15 країн Європейського Союзу	1997-2003	Монополістична конкуренція
С. Лі, Ж. Лі	2005	Південна Корея	1992-2002	Монополістична конкуренція, що з часом знижується
А. Прасад, С. Гош	2005	Індія	1996-2004	Індійська банківська система працює у конкурентних умовах і отримує доходи як в середовищі монополістичної конкуренції
С. Йїлдірім, Ж. Філопатос	2005	11 країн Латинської Америки	1993-2000	Монополістична конкуренція
Н. Куцманолі-Філіпакі, К. Стайкурас	2005	Зіставлення 10 та 15 країн Європейського Союзу	1998-2002	Монополістична конкуренція
С. Аль-Мухарамі, К. Метьюз, Й. Хабарі	2006	Країни Перської затоки	1993-2002	Монополістична конкуренція у Бахреїні, Катарі, монополія в Омані, ідеальна конкуренція в Кувейті, Саудівській Аравії та ОАЕ
Б. Гюналп, Т. Селік	2006	Туреччина	1990-2000	Монополістична конкуренція
Дж. Біккер, Д. Спіддик, П. Фінні	2006	Понад 18 000 банків в 101 країні за 16 років спостережень	1987-2005	При модифікованій специфікації H -statistics гіпотеза про монополію не може бути відхилена в 28 % країн (проти 0 % при традиційній специфікації H -statistics). Гіпотеза про ідеальну конкуренцію не може бути відхилена в 38 % випадків (проти 20–30 %)

В цілому можна констатувати, що в довгостроковій перспективі поведінка банків не може бути охарактеризована як монополія або ідеальна конкуренція. Частіше за все, в банківських системах спостерігається монополістична конкуренція. Випадки ідеальної конкуренції та монополії зустрічаються вкрай рідко та мають локальний і тимчасовий характер. Монополістична конкуренція, як правило, спостерігається серед крупних банків, для дрібних банків характерна монополія. Так, зростання банківської конкуренції спостерігається в міру глобалізації ринку. Найменший конкурентний тиск в банківському секторі – на місцевих ринках, на загальнонаціональному рівні він зростає і досягає свого максимуму на міжнародному ринку, де змагаються транснаціональні банки-гіганти.

Медіанні значення *H-statistics* по різних країнам світу наведені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Зіставлення банківської конкуренції у різних країнах світу на основі показника *H-statistics* [278, 297, 308, 395]

Регіон (країна)	<i>H-statistics</i>	Період спостережень	Розмір вибірки
Північна Америка	0,67	1994–2001	3 країни
- США	0,28		
- Канада	0,69		
Південна Америка	0,73	1994–2001	12 країн
- Бразилія	0,89		
- Аргентина	0,46		
- Чилі	0,82		
Східна Азія	0,67	1994–2001	6 країн
- Гонконг	0,91		
- Японія	0,17		
Південна Азія	0,53	1994–2001	3 країни
- Індія	0,38		
Західна Європа	0,67	1994–2001	14 країн
- Великобританія	0,58		
- Німеччина	0,48		
- Італія	0,47		
- Іспанія	0,28		
Східна Європа	0,68	1994–2001	7 країн
Південна частина Африки	0,58	1994–2001	5 країн

Для того, щоб проаналізувати конкуренцію у банківському секторі, необхідним є проведення всебічного аналізу структури ринку банківських пос-

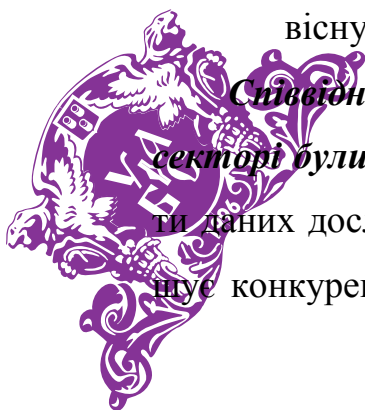
луг. У той час як надзвичайно концентровані ринки не обов'язково передбачають відсутність конкурентної поведінки, більшість вітчизняних та зарубіжних науковців сходяться у тому, що концентрація є однією із найважливіших детермінант конкуренції [284].

Порівняння банківських систем Росії та країн, близьких до неї за характеристиками банківської конкуренції, наведено у табл. Ж2 додатку Ж. М. Є. Мамонов [159] проаналізував рівень конкуренції у російському банківському секторі з використанням моделі Панзара-Росса та обґрунтував отримані результати за допомогою підходу *E-stat* Шаффера. Результати даного дослідження (рис. Ж.1 та Ж.2) дещо відрізняються від тих, що були отримані Дж. Біккером (табл. Ж.2) та іншими науковцями, в першу чергу тим, що дослідниками використовувалася дещо інша специфікація моделі, а по-друге, аналіз проводився за інший період (у таблиці Ж.2 наведені розрахунки до 2005 р., у той час як М. Є. Мамонов використовував дані за 2004–2009 рр.). На думку М. Є. Мамонова, підвищення концентрації призводить до зниження конкуренції у банківському секторі [159].

Таким чином, аналізуючи наукові надбання в сфері дослідження взаємозв'язку між рівнем конкуренції та концентрації, можна виділити два основних підходи:

- згідно з першим підходом, більш концентрований ринок обумовлює більш низький рівень конкуренції, що призводить до негативного використання банками своєї ринкової сили (тобто монопольного або олігопольного становища);
- згідно з другим підходом (наприклад, за теорією суперечливості), за певних специфічних умов концентрація та конкуренція можуть співіснувати.

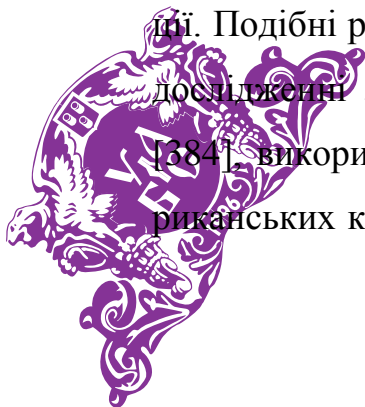
Співвідношення між концентрацією та конкуренцією в банківському секторі були ґрунтовно досліджені на прикладі багатьох країн. Результати даних досліджень засвідчили, що висока концентрація, як правило, зменшує конкуренцію у даному секторі [155, 329]. Враховуючи сучасну хвилю

злиттів та поглинань на ринку банківських послуг ЄС і в очікуванні тривалої та прискореної консолідації, значної уваги заслуговує питання конкурентних умов на ринках банківських послуг ЄС, особливо на місцевих та роздрібних ринках. Зокрема, питання ставиться так: чи може концентрація ринку вплинути на поведінку банку або на рівень конкуренції? Теоретичні аспекти відносин між структурою ринку та поведінкою банків досить детально розглянуті, зокрема, у моделі Панзара-Росса.

У той же час парадигма “Структура – Поведінка – Результат” прагне оцінити можливий вплив кількості банків та концентрації банківського ринку на конкуренцію [146]. Проте кількість банків, як характеристика структури ринку, є дуже обмеженим показником. Емпіричні дослідження стосовно впливу структури ринку на поведінку банків досить рідко зустрічаються у науковій літературі. Для дослідження цих відносин використовують показники *H*-статистики та індекси концентрації, які є відображенням поведінки і пов’язані з індикаторами конкуренції. Розглядаючи дані показники разом із абсолютною кількістю банків, можна скласти уявлення про структуру ринку банківських послуг. Вплив даних двох показників ринкової структури на конкуренцію у банківському секторі більш помітний, коли використовується велика кількість індексів концентрації (за різними параметрами). Це підтверджується спостереженням, що кілька великих банків (картель) можуть обмежити конкуренцію і що велика кількість конкурентів у секторі не є гарантією існування ринкової конкуренції.

Б. Касу та К. Жирардон [305] досліджували банківські системи 15 країн Європейського Союзу протягом 1997-2003 рр. та не знайшли доказів того, що їх дані на основі розрахунків *H*-статистики пов’язані зі змінами у концентрації. Подібні результати були отримані також С. Клісенс та Л. Лівен [308] при дослідженні 50 країн за період 1994–2001 рр. Х. Ілдірім та Дж. Філіпатос [384], використовуючи *H*-статистику для банківських систем 11 латиноамериканських країн протягом 1993–2000 рр., не знайшли суттєвого зв’язку між

концентрацією та конкуренцією, проте довели, що відкритість для входу іноземного капіталу посилює конкуренцію.

Розглянемо більш детально методи оцінки рівня концентрації на ринку банківських послуг.

Конкурентні умови функціонування банківської системи багато у чому схожі до функціонування й інших галузей економіки, тому для оцінки рівня її концентрації ми можемо використати коефіцієнти та показники, що були розроблені економістами для інших галузей [279].

Варто зауважити, що найбільш поширеними показниками оцінки концентрації ринку безпосередньо є [104]:

індекс ННІ (індекс Херфіндаля-Хіршмана):

$$HNI = \sum_{i=1}^n s_i^2, \quad (2.1)$$

де HNI – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

s_i – частка i -го банку на ринку;

n – кількість банків на ринку.

індекс концентрації:

$$CR_k = \sum_{s=1}^k s_i, \quad (2.2)$$

де CR_k – індекс концентрації;

k – кількість найбільших банків (3, 4, 5, 10).

Окрім даних показників, з метою оцінки ступеня ринкової концентрації використовується індекс Розенблюта та індекс загальної галузевої концентрації [147].

Для проведення кількісної оцінки концентрації в банківському секторі частіше всього використовується *індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ)*, використання якого дає змогу проаналізувати ситуацію у всьому секторі, чого не дає індекс концентрації. Значення індексу HNI може бути в діапазоні від 0 до

10 000. Близькість значення до 0 свідчить про низьку концентрацію, у випадку наближення значення до 10 000 на ринку спостерігається надмірна монополізація. Граничним значенням індексу Херфіндаля-Хіршмана, за якого рівень монополізації вважається безпечним, є 1 000.

Розглянемо економічний зміст даного індексу:

- зростання індексу свідчить про зростання концентрації банків на певному ринку;
- низьке значення індексу свідчить про рівномірний розподіл часток ринку серед функціонуючих на ньому банків;
- злиття дрібних банків не призводить до суттєвого зростання індексу, а злиття двох великих банків, особливо при загальній невеликій кількості банків, може призвести до різкого зростання індексу (на 500-700 пунктів або більше).

Індекс Херфіндаля-Хіршмана відрізняється чутливістю до неоднорідності розподілу часток ринку та низькою чутливістю до скорочення або збільшення кількості банків у секторі зі значною кількістю банків і до реорганізації малих банків [104]. Зазначені характеристики визначають придатність даного коефіцієнта до використання на практиці на сучасному етапі розвитку банківської системи України. Проте нижня межа нерівності $1/n < HHI < 10\,000$ (де n – кількість банків на ринку), що відображає межі значення цього показника, не є постійною, що не дає можливості провести порівняльний аналіз з іншими країнами. Для уникнення даного недоліку необхідні додаткові перетворення з метою приведення значень показника HHI в межі від 0 до 10 000.

Деякі автори [202] пропонують наступний коефіцієнт :

$$I = \frac{n + HHI - 1}{n - 1} \quad (2.3)$$

Наближення його значення до 1 свідчить про зростання концентрації ринку. **Індекс концентрації** дає змогу врахувати концентрацію сектора за найбільшими банками, залишаючи поза увагою вплив дрібних та середніх банків [119]. Значення індексу, розраховане для концентрації капіталу, та яке

менше ніж 0,45, свідчить про низький рівень концентрації, значення більше 0,75 визначає високий рівень концентрації капіталу на банківському ринку. В американській практиці значення показника CR_4 понад 0,75 є підставою для застосування обмежень на об'єднання компаній. У випадку аналізу індексу CR_k за прибутком, доходами, активами або кількістю персоналу у банківському секторі аналізують його динаміку, у випадку необхідності проводиться порівняльна характеристика з іншими країнами, бо граничних інтервалів для таких показників не встановлено. Головним недоліком індексу CR_k є відсутність врахування розбіжності значень часток ринку. Проте, незважаючи на це, зазначений індекс успішно використовують як орієнтовний індикатор відсутності або присутності домінуючих суб'єктів ринку [147].

Варто зауважити, що одним із ключових факторів визначення структури ринку є кількість банків у секторі. Вплив вищезазначеного фактора дає змогу врахувати *індекс Розенблюта (RI)*:

$$RI = \frac{1}{2 \cdot \sum_{i=1}^n (s_i - 1)}, \quad (2.4)$$

Значення даного індексу знаходиться в межах [0:1]. Даний індекс достатньо чутливий до частки малих банків на ринку, оскільки в даному випадку відбувається зважування частки ринку на місце банку (чим більша частка, тим менше (вище) місце). Значення даного показника лежать в межах від $1/n$ до 1. Залежність між значенням показника та рівнем концентрації ринку прямопропорційна [202].

Загальний коефіцієнт галузевої концентрації [184] (CCI) також досить широко використовується в практиці оцінки рівня концентрації ринку. Даний коефіцієнт поєднує особливості індексу концентрації та індексу Херфіндаля-Хіршмана. Зазначене поєднання дає змогу проаналізувати співвідношення між зміною ринкових часток та абсолютною ринковою вагою найбільшого банку.

$$CCI = s_1 + \sum_{i=2}^n s_i^2 (1 + (1 - s_i)), \quad (25)$$

$$0 < CCI \leq 1. \quad (26)$$

Значення даного коефіцієнта, рівне 1, характерне для повної монополії.

На думку К. В. Павловської [202], аналіз концентрації банківського ринку в Україні варто здійснювати у розрізі кредитних, депозитних операцій банків, активів та фінансового результату банків.

Розрахункові значення розглянутих показників концентрації банківського ринку наведено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Значення коефіцієнтів концентрації банківського ринку України за 2006–2011 рр. [202]

Показники концентрації ринку	Сектор ринку	За станом на початок року					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8
Індекс концентрації (10 банків), %	Активи	53,79	52,36	49,68	52,04	53,19	53,87
	Депозити	56,31	51,94	49,98	50,05	53,844	54,08
	Позички	54,2	55,16	52,77	54,13	56,71	56,42
	Фінансовий результат	56,19	59,62	64,23	58,64	–	–
Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ)	Активи	389,89	372,85	346,22	354	375,03	407,34
	Депозити	463,47	415,26	386,68	401,08	453,98	486,1
	Позички	416,39	427,45	385,92	378,59	412,35	460,16
	Фінансовий результат	799,92	513,02	816,47	704,54	–	–
Коефіцієнт І	Активи	0,0331	0,0316	0,029	0,0301	0,0321	0,0352
	Депозити	0,0405	0,0358	0,0331	0,0348	0,04	0,0431
	Позички	0,0357	0,037	0,033	0,0325	0,0358	0,0406
	Фінансовий результат	0,0743	0,0457	0,0763	0,0653	–	–
Індекс Розенблюта	Активи	0,0237	0,0238	0,024	0,0251	0,0261	0,0253
	Депозити	0,0263	0,0242	0,0232	0,0232	0,0243	0,0247
	Позички	0,0241	0,0258	0,0258	0,0267	0,0283	0,0275
	Фінансовий	0,0402	0,0275	0,0299	0,0267	–	–

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8
	результат						
Загальний індекс галу- зевої концен- трації	Активи	0,1583	0,1527	0,1442	0,141	0,1528	0,1716
	Депозити	0,1793	0,1741	0,1672	0,1758	0,1881	0,2042
	Позички	0,1651	0,1694	0,1505	0,1701	0,1605	0,1916
	Фінансовий результат	0,2811	0,1925	0,2859	0,2524	–	–

Як видно з таблиці 2.10, рівень концентрації вітчизняної банківської системи є низьким. Протягом періоду, що аналізується, частка трьох найбільших банків на сегменті активів не перевищила 30 %. Значення індексу CR_3 для даного сегмента зменшилося з 26,2 у 01.01.2006 до 23,3 % на 01.01.2010, а вже на початку 2011 р. значення індексу склало 26,1 %, що є свідченням низького рівня концентрації ринку.

Однак, аналізуючи результати розрахунку індексу концентрації за період 2006–2010 рр., на 10 найбільших банків припадає більше 50 % активів, позичок, депозитів та фінансових результатів вітчизняної банківської системи.

Інша група показників – *індекси Ганнаха та Кея* (2.7), *U-індекс* (2.8) та *індекс Хауса* (2.9) – дозволяє здійснити аналіз впливу малих та найбільших банків саме на ринкову концентрацію за рахунок маніпулювання ступенем (α чи a) частки ринку окремих банків [296].

$$HKI = \left(\sum_{i=1}^n s_i^\alpha \right)^{\frac{1}{1-\alpha}}, \quad (2.7)$$

$$\alpha > 0, \alpha \neq 1$$

$$U = \left(\sum_{i=1}^n s_i (s_i n^{(a-1)/a}) \right)^a, \quad (2.8)$$

$$H_m(\alpha, \{s_i\}) = \sum_{i=1}^n s_i^{2-(s_i(HHI-s_i^2))^\alpha}, \quad (2.9)$$

де HKI – індекс Ганнаха та Кея;

U – U -індекс;

H_m – індекс Хауса;

α та a – показники ступеня, які дозволяють порівняти вплив малих та великих банків на значення індексів.

Л. В. Жердецька розрахувала індекс Ганнаха та Кея та побудувала відповідну криву (рис. 2.18).

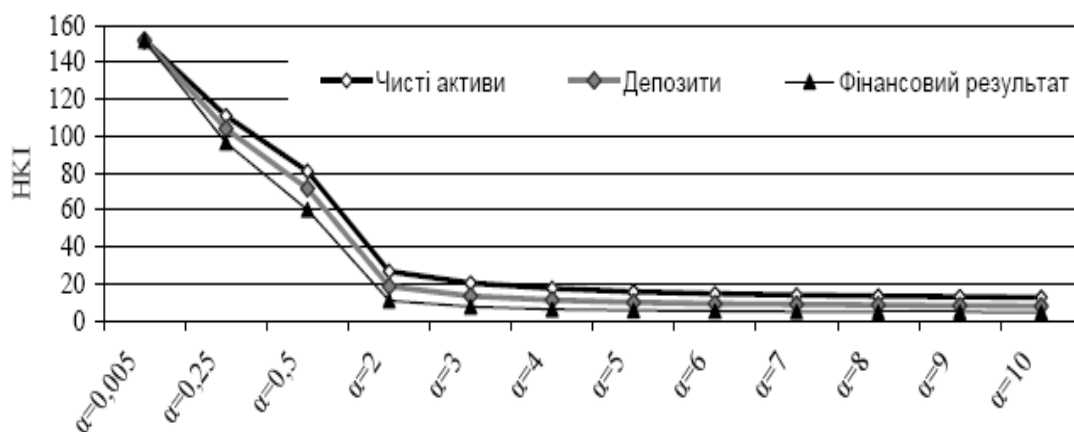

Рисунок 2.18 – Індекс Ганнаха та Кея (НКІ) для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України в 2007 р. [119]

Як видно з рис. 2.18, врахування впливу малих банків (найменші значення α) за рахунок великої кількості банків у сфері може бути наслідком виникнення ситуації, за якої виникає рівний рівень концентрації на всіх сегментах, хоча збільшення α спричиняє зниження показника. Слід зазначити, що для фінансового результату зниження при переході від $\alpha = 0,5$ до $\alpha = 2$ є максимальним порівняно з іншими показниками. Разом з тим при зростанні показника α ринкова значущість великих банків на певних сегментах дещо вирівнюється. Слід зазначити, що отримані результати проведеного дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

На окремих сегментах ринку спостерігається незмінний характер вихідної кривої загальних активів протягом аналізованого періоду;

За аналізований період виокреслюється тенденція на незначне зменшення концентрації на ринку депозитів фізичних осіб та збільшення сконцентрованості фінансового результату банків.

У вищезазначеній науковій праці також було розраховано індекси Хауса та U -індекс (рис. 2.19).

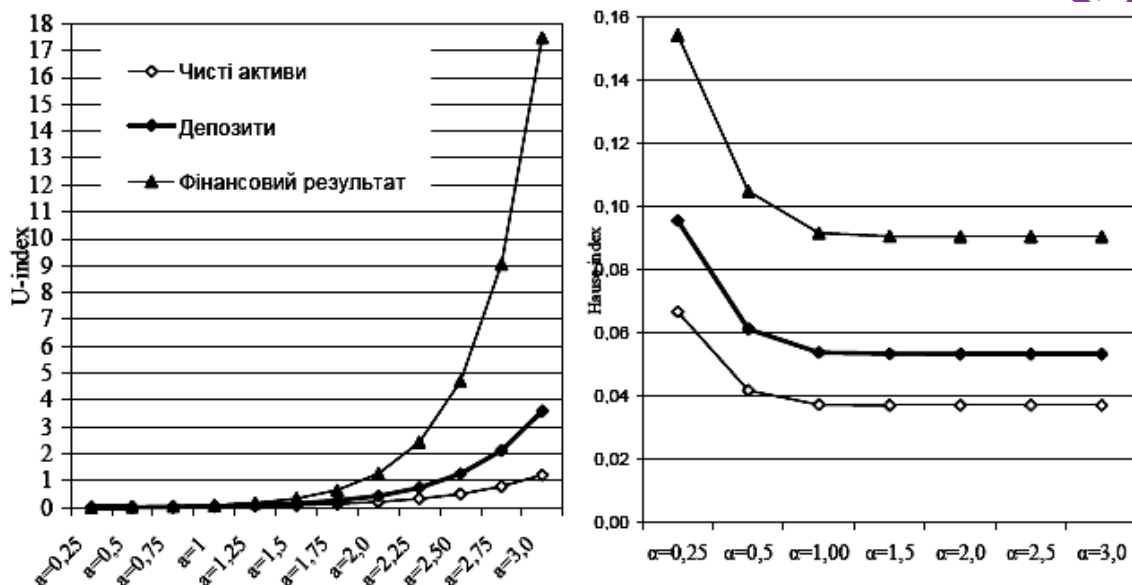

Рисунок 2.19 – U -індекс та Індекс Хауса для різних значень α на окремих сегментах банківського ринку України в 2007 р.

Слід акцентувати увагу, що U -індекс дає можливість здійснити більш поглиблений аналіз та виявити значне збільшення сконцентрованості чистого прибутку, що визначається, в першу чергу, через розбалансованість ринкових часток.

Даний показник дає змогу виявити тенденцію випереджаючого реагування концентрації чистого прибутку на нерівність ринкових часток [119].

Окрему групу показників концентрації становлять *Entropy-індекс* [296], при розрахунку якого здійснюється логарифмування банківської частки ринку зі знаком мінус, таким чином зменшується вагомість ринкових часток крупних банків та посилюється значущість малих. *Індекс Лінда* [167] дає змогу визначити межі олігопольного становища ринку та кількісно узгоджує вимірювання концентрації та існуючу структуру ринку.

Зазначені індекси розраховуються за наступними формулами:

$$E = - \sum_{i=1}^n s_i \log_2 s_i, \quad (2.10)$$

$$IL = \frac{1}{K(K-1)} \cdot \sum_{i=1}^n Q_i, \quad (2.11)$$

$$Q_i = \frac{s_i}{i} \div \frac{s_k - s_i}{k-1} \quad (2.12)$$

де E – Entropy-індекс;

IL – індекс Лінда;

i – кількість лідерів-конкурентів серед крупних конкурентів;

K – кількість крупних конкурентів (від 2 до n);

Q_i – співвідношення між частками конкурентів та середньою часткою ринку.

Розрахунок даних показників для вітчизняної банківської системи наведений у табл. 2.11.

Як видно з таблиці 2.11, максимальне значення Entropy-індексу зросло протягом 2004-2008 рр. та було наслідком зростання кількості банків на фінансовому ринку. На фоні такого зростання достатньо помітним є підвищення рівня концентрації фінансового результату серед найбільших банків.

У наукових працях наводяться розрахунки індексу Лінда за розміром активів (через схожість ситуації на інших секторах ринку) та для чистого прибутку (фінансового результату). У табл. 2.11 наведено результати розрахунку Індексу Лінда для 10 найбільших банків. Наведені розрахунки свідчать про те, що банківський ринок не можна віднести до олігополії, тільки за рівнем концентрації фінансового результату його можна назвати “нечітко олігопольним”. Разом з тим ринок банківських послуг можна класифікувати як монополістичний (недосконала конкуренція) з окремими ознаками олігополії, через те, що прибуток є результатом домінуючої діяльності банку на окремих сегментах банківського ринку.

Таблиця 2.11 – Динаміка показників концентрації на окремих сегментах банківського ринку України в 2003–2007 рр. [119]

Показники концентрації ринку	Сектори ринку	Станом на 1 січня				
		2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Entropy-індекс	Максимальне значення	7,098032	7,139551	7,209453	7,228819	7,257388
	Активи	5,634579	5,636355	5,621025	5,589664	5,574703
	Депозити	5,039324	5,14942	5,160938	5,228475	5,252984
	Фінансовий результат	5,761209	5,657713	5,234995	5,569892	4,718636
Індекс Лінда	Активи	>10	>10	>10	>10	>10
	Фінансовий результат	>10	>10	>10	>10	=10

Наведені вище показники концентрації свідчать про незначну концентрацію банківського ринку України, яка залишалася стабільною до настання світової фінансової кризи (протягом 2004–2007 рр.). Під час проведеного аналізу наукових досліджень нами було виявлено тенденцію до вирівнювання рівнім концентрації на окремих ринках банківських послуг. Зокрема, ринок банківських послуг фізичним особам характеризується вищим рівнем концентрації порівняно з ринком послуг корпоративним клієнтам. Окрім цього, переважну частку прибутку отримують великі банки, що дає підстави стверджувати про олігополістичний характер банківського сектора України. Значення індексів концентрації свідчать про зосередження банківських активів на окремих сегментах ринку банківських послуг, але не дають змоги зробити кінцевий висновок про конкурентне становище на банківському ринку. Високий рівень концентрації ще не є прямим свідченням відсутності конкуренції між найбільшими банками.

Проаналізуємо вплив концентрації та конкуренції у банківському секторі на його фінансову стійкість.

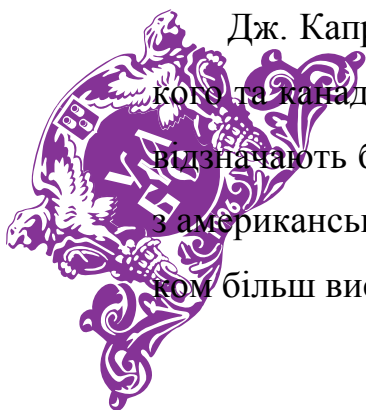
Зважаючи на нещодавню хвилю консолідації у європейській банківській системі, зростає актуальність дослідження впливу банківської концентрації на загальну стійкість банківської системи.

Існують протилежні думки стосовно впливу банківської концентрації на фінансову стійкість. Прихильники точки зору “конкуренція-слабкість” (наприклад, Ф. Аллен та Д. Гейл [291]) відзначають, що через збереження безпечної маржі для банків концентрація не дає банкам достатнього стимулу для фінансування ризикованих проектів. З іншої точки зору (“конкуренція-стійкість”) [300] науковці виступають проти банківської концентрації, зазначаючи, що зростаюча ринкова сила лише кількох банків стимулюватиме їх до збільшення відсоткових ставок, що призведе до зростання кількості ризикових проектів у кредитному портфелі банків та негативно впливатиме на стійкість банківської системи. Розглянемо більш детально наукові погляди на взаємозв'язок конкуренції та стійкості банківської системи.

Ф. Аллен та Д. Гейл у своїх працях показали, що низька концентрація у банківській системі призводить до зниження ринкової сили банків (тобто до зростання конкуренції) та відповідним чином впливає на чистий прибуток. Це стимулює банки до проведення ризикованої кредитно-інвестиційної політики з метою підтримки попереднього рівня доходності (А. Дж. Маркус [289], М. Кілі [347], Р. Демсен [318], М. Сайденберг та Ф. Страхан [318], Е. Карлетті та П. Хартмен [304]). Відповідно більш ризикована політика банків збільшує імовірність виникнення кризових ситуацій у банківському секторі. Тому у зазначених наукових роботах доводиться пріоритетність високої концентрації банківської системи, яка має заохотити банки до проведення більш безпечних стратегій. Крім того, існує ще один аргумент на користь точки зору “концентрація-стійкість”, який полягає у тому, що контроль та нагляд у банківській системі легше здійснювати, коли на ринку присутньо небагато банків із високою часткою ринку.

Дж. Капріо та Д. Вітас [302] (1995) порівнюють діяльність американського та канадського банківського сектора за період з 1920 по 1980 р. Автори відзначають більш високий рівень системної стабільності в Канаді порівняно з американською банківською системою та роблять висновок, що це є наслідком більш високої концентрації банківської системи Канади.

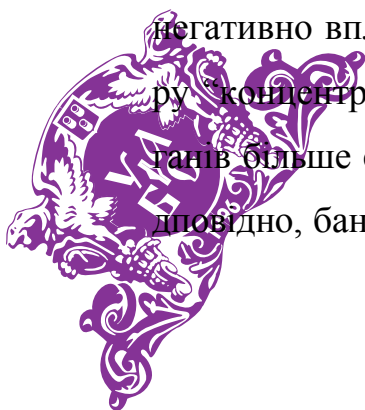

Г. Хоггард, А. Міллен, Дж. Вуд у роботі [336] порівнюють діяльність банківських систем Великобританії та Німеччини протягом 1965-1997 рр. У даній науковій праці автори відзначають меншу конкурентоздатність та більшу фінансову стійкість німецької банківської системи порівняно із британською. Згодом Т. Бек, А. Деміргук-Кунт та Р. Левін [293] досліджили вплив концентрації банківського ринку на ймовірність виникнення системної кризи у банківському секторі, використовуючи дані по 69 країнам за період 1980-1997 рр. Зокрема, дані автори визначають системну банківську кризу як ситуацію, коли проблемні активи перевищують 10 % сукупних активів банків, або коли уряд здійснює екстраординарні кроки на зразок оголошення мораторію або націоналізації великої частини банківського сектора. При цьому автори зазначають, що зростання банківської концентрації не призводить до дестабілізації банківської системи.

У. Хаймешоф та А. Унде [377] (2008), ґрунтуючись на даних з-статистики та ROA по банківським системам ЕС-25 протягом 1997-2005 рр., зробили висновок, що концентрація банківського ринку негативно впливає на зваженість ринкових стратегій банків.

Емпіричні дослідження іспанського банківського сектора, проведені Г. Хіменесом, Х. Лопезом та С. Сауріна [344], не знайшли доказів існування прямого взаємозв'язку між конкуренцією банків та стійкістю системи.

Дослідження Дж. Бойда та Дж. Де Ніколо [300], присвячені визначенню взаємозв'язку між стійкістю та концентрацією, показали, що збільшення банківської концентрації може призвести до зростання процентних ставок по комерційним кредитам, що, в свою чергу, сприятиме зростанню кредитного ризику. Крім того, зростання кількості банкрутств у корпоративному секторі негативно вплине і на стійкість банківської системи. Прихильники точки зору "концентрація – слабкість" відзначають, що представники наглядових органів більше стурбовані банкрутствами банків, коли їх кількість невелика. Відповідно, банки у банківських системах з високою концентрацією будуть вва-

жатися “надто важливими, щоб збанкрутувати”, що сприятиме реалізації банками більш зважених та менш ризикованих стратегій.

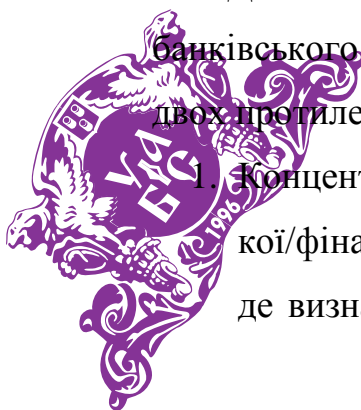
Концентрація капіталу тісно пов’язана із фінансовою стійкістю банківської системи та є її автоматичною реакцією на кризові явища. При зниженні фінансової стійкості банківської системи відбувається збільшення концентрації капіталу (рис. 2.20). Зокрема, криза 2008 р. виникла на тлі низького рівня концентрації власного капіталу банків та змусила найбільші банки досить швидко наростити капітал, що в результаті призвело до зростання індексу Херфіндаля-Хіршмана майже у 2 рази. Подібна тенденція обумовлена загостренням конкурентної боротьби у кризові періоди. У той же час ми не можемо говорити про наявність чіткого зворотного зв’язку, оскільки постійне нарощування концентрації капіталу у банківській системі призводитиме до зниження загального рівня конкуренції, олігополізації та навіть монополізації ринку банківських послуг.

Рисунок 2.20 – Залежність концентрації банківського капіталу від рівня фінансової стійкості банківської системи

Досліджуючи літературу в розрізі аналізу співвідношень концентрації банківського сектору, та емпіричні дослідження можемо визначити існування двох протилежних гіпотез:

1. Концентрація має позитивний вплив на фінансову стійкість банківської/фінансової системи, в якості прикладу можна привести роботу [313], де визначено помірне зростання показника стійкості фінансової систе-

ми, запропонованого авторами зі зростанням рівня концентрації фінансової системи (рис. 2.21). Теоретичним підґрунтям може слугувати думка про те що більш концентровані системи є більш стабільними зважаючи на відсутність необхідності ризикувати задля отримання більшого рівня прибутків, крім того прибічники зазначеної думки приводять приклад Канади, де спостерігається значний рівень концентрації банківської системи і при цьому відсутні суттєві кризові ситуації. Крім того, в США, змінилася концепція розвитку банківської системи з орієнтації на конкуренцію, на концепцію “Concentration stability” (“Стабільність через концентрацію”).

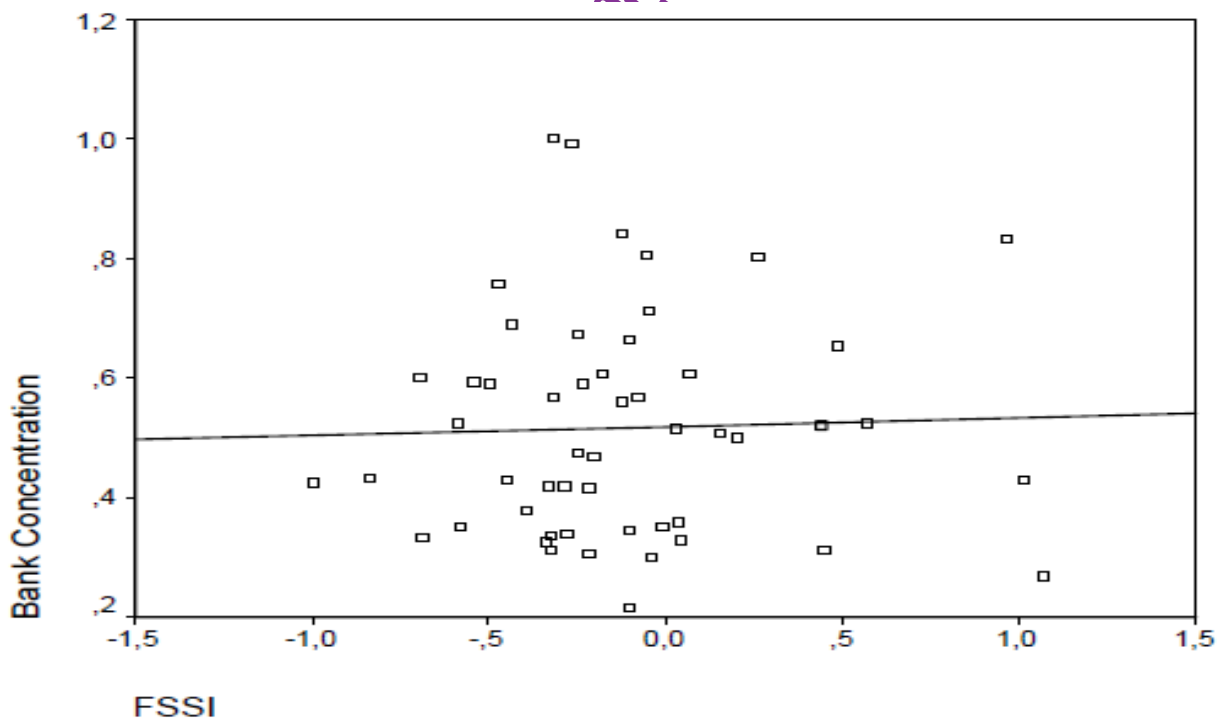

Рисунок 2.21 – Взаємозв’язок показників концентрації та показника стійкості фінансової системи по 53 країнам [313]

2. Концентрація має негативний вплив на стійкість в банківській системі, в якості прибічників можна привести приклад роботи [290, 368], теоретичним підґрунтям слугує думка про те, що користуючись монополістичною або олігополістичною ситуацією в банківській системі банки

починають підвищувати ставки відсотків за кредитами, які в свою чергу підвищують ризики портфелю кредитів через несприятливий відбір (гірші проекти фінансуються) і моральний ризик.

Враховуючи настання кризи в банківському секторі в аналізований проміжок часу доцільно проаналізувати вплив концентрації активів в банківському секторі України на його фінансову стійкість. В якості показника стійкості взятий показник Z-statistic, який використовувався в роботі [290] для аналогічних цілей виявлення взаємозв'язку між показником фінансової стійкості та рівнем концентрації капіталу в банківській системі.

Аналіз динаміки показників концентрації банківської системи України та його зв'язок з показником фінансової стійкості банківської системи доводить наступне – вплив концентрації на стабільність банківського сектору неоднозначний на протязі 2006-2011 років (рис. 2.22).

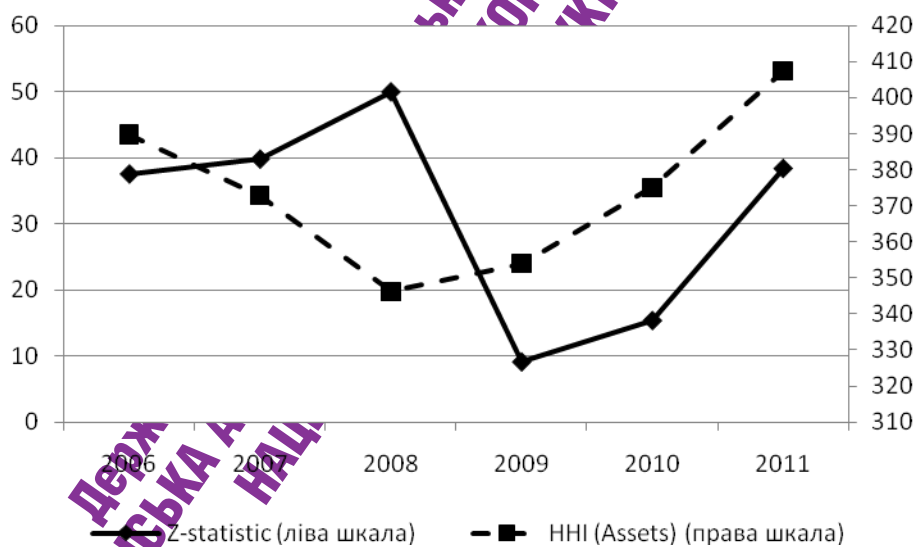

Рисунок 2.22 – Динаміка показників концентрації (ННІ по активах) та показника фінансової стійкості банківської системи (Z-statistic)

Проаналізувавши визначений проміжок часу з 2006 по 2011 рр. можемо зробити висновок про доцільність поділу цього проміжку на дві частини:

- до світової фінансової кризи (2006-2008 рр.);
- після світової фінансової кризи (2009-2011 рр.).

Отримали наступні залежності:

- 1) в період 2006-2008 рр. в Україні спостерігалось падіння рівня концентрації активів в банківській системі, а також негативний вплив концентрації на фінансову стійкість (коефіцієнт кореляції має від'ємне значення і становить $-0,9745$);
- 2) в період 2009-2011 рр. в Україні спостерігається підвищення рівня концентрації активів та зміна знаку впливу, концентрація стала позитивним фактором стабілізації банківської системи і підвищення її показника стійкості (коефіцієнт кореляції становить $+0,9806$).

Враховуючи висхідну тенденцію, вдалося побудувати регресійну залежність між показником фінансової стійкості банківської системи (*Z-statistic*) та показником концентрації активів за Херфендалем-Хіршманом ($HHI_{Акм}$):

$$Z\text{-statistic} = -192,18 + 0,56 HHI_{act}. \quad (2.13)$$

Залежність є значущою, показник детермінації R^2 складає 96,15%, а показник F-статистика (24,98) перевищує критичне значення.

Показник фінансової стійкості банківської системи (*Z-statistic*) був розроблений А. Роєм [364]:

$$Z_t = \frac{\overline{ROA}_t + \frac{OC_t}{TA_t}}{\sqrt{\sigma^2(ROA_t)}}, \quad (2.14)$$

де \overline{ROA} – ковзне середнє значення рентабельності активів банків за 2 роки;

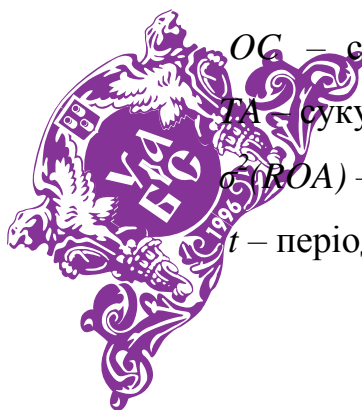
ROA_t – прибутковість активів банківської системи в квартал t ;

OC – сукупний власний капітал по банківській системі;

TA – сукупні активи банківської системи;

$\sigma(ROA)$ – дисперсія показника ROA ;

t – період часу (квартал), за який беруться показники.

Сутність цього показника полягає у наступному: якщо імовірність того, що можливі збитки банківської системи внаслідок внутрішніх або зовнішніх шоків не перевищать її власний капітал, максимальна, то така банківська система може бути визнана фінансово стійкою.

Показник *Z-statistic* може використовуватися як щоквартальний індикатор, зростання якого відображає підвищення фінансової стійкості банківського сектора у квартал t , і, навпаки, зниження означатиме погіршення стійкості [160].

Як бачимо, даний індикатор може використовуватися для діагностики стійкості банківської системи в короткостроковому періоді (поквартально). При цьому спостерігається пряма залежність: збільшення значення даного індикатора свідчить про підвищення фінансової стійкості банківської системи в аналізованому періоді, і навпаки – зниження даного показника дає змогу стверджувати про зниження рівня стійкості за квартал.

Стосовно порогового значення даного показника у експертів немає єдиної думки. Більше того, очевидно, що для різних країн ці значення можуть відрізнятися.

Таким чином, можемо констатувати підтвердження для України на поточний момент часу гіпотези про позитивний вплив концентрації на фінансову стійкість.

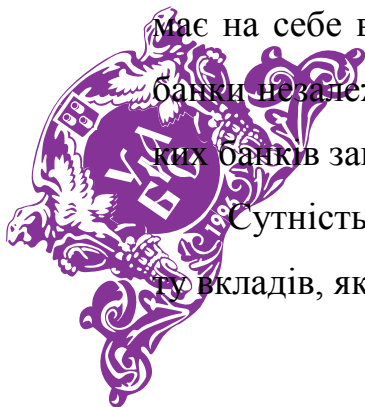

2.3 Розробка пропозицій щодо удосконалення інструментарію страхування банківських депозитів в Україні в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи

Одним із основних напрямків інституційного регулювання банківської діяльності з боку держави, спрямованого на підвищення фінансової стійкості банківської системи, є наявність та успішне функціонування інституту страхування банківських депозитів. Вплив даного фактору на фінансову стійкість банківської системи є важливим з точки зору ризиків, що найбільше впливають на базові характеристики діяльності банків, та можливості впливу на них через страхування інтересів вкладників та кредиторів. Такими ризиками є кредитний, відсотковий, ризик ліквідності, операційний, валютний та ринковий. Грунтуючись на вітчизняних та зарубіжних дослідженнях можна стверджувати, що найбільшу увагу наглядові органи та комерційні банки звертають на кредитний, відсотковий та ризик ліквідності.

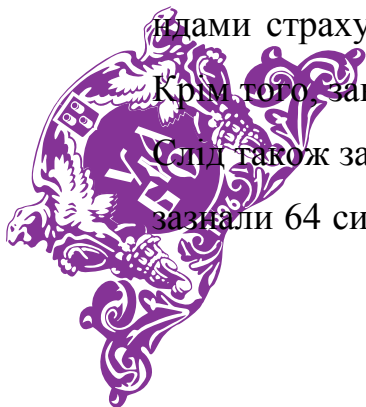
Головна роль системи захисту кредиторів та вкладників полягає у підтримці фінансової стійкості банківської системи. Грунтуючись на світовому досвіді організації системи страхування депозитів, можна дійти висновку, що банки сприймають такий захист як необхідну умову забезпечення власної фінансової стійкості, що обумовлює солідарність банків у даному питанні. З іншого боку, фінансова стійкість банківської системи вважається одним з найважливіших пріоритетів економічної політики держави, оскільки від цього в значній мірі залежить її макроекономічна стабільність та економічне зростання. В результаті у більшості країн в тій чи іншій мірі держава приймає на себе відповідальність (в питаннях гарантування вкладів) за приватні банки незалежно від наявності прямого законодавства, якщо банкрутство таких банків загрожує підризу фінансової стійкості всієї банківської системи.

Сутність депозитного страхування полягає у формуванні системи захисту вкладів, які перебувають на депозитних рахунках у банківських установах,

на випадок виникнення їх банкрутства. Система депозитного страхування обумовлена дворівневістю банківської системи та функціонує майже в усіх країнах з розвиненою ринковою економікою. Цікаво, що необхідність в її створенні виникла за умов глибокого кризового становища економіки. Запровадження системи страхування депозитів є настільки важливим для розв'язання цілої низки економічних і соціальних проблем, що у США ця подія в економіці країни ХХ століття розглядається як друга за значенням після утворення Федеральної Резервної Системи США.

Перша система страхування депозитів національних банків була створена в Сполучених Штатах Америки в 1934 р. з метою запобігти великим вилученням депозитів з банків, що сприяло Великій Депресії. Інші країни, навіть ті, де банкрутство банків супроводжувало депресію, не запроваджували цю систему і лише в післявоєнний період страхування депозитів почало поширюватися за межами Сполучених Штатів, що демонструють дані табл. Д.1. Дані, представлені в ній, дозволяють стверджувати про наявність значних відмінностей щодо присутності і конструктивних особливостей схем захисту інтересів вкладників в досліджуваних країнах. Як видно, в окремих країнах взагалі відсутня система страхування депозитів, хоча депоненти можуть бути «врятовані» на основі оперативного втручання державних органів після того, як банки стикаються з кризовими явищами. В той же час, в інших країнах сформовані потужні системи страхування депозитів, що передбачають високий рівень відшкодування та відсутність співстрахування, тобто залучення банків до оплати страхових платежів. Системи страхування депозитів в цілому ряді країн містять суворі обмеження щодо розміру та видів застрахованих депозитів, а також вимагають участі банків в оплаті страхових платежів. Фондами страхування депозитів можуть управляти уряд чи приватний сектор. Крім того, законодавством різних країн передбачені різні типи фінансування. Слід також зауважити, що країни, які стали об'єктом дослідження в табл. Д.1, зазнали 64 системні банківські кризи за період, що аналізується, а також зна-

чних змін в законодавчому регулюванні сфери страхування депозитів за минулі два десятиріччя.

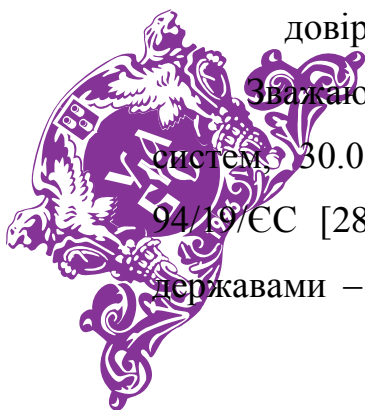
У 1980-ті роки спостерігалось поширення депозитного страхування в більшості країн-членів ОЕСР. Дотепер все ще збільшується число країн, що розвиваються, які адаптують деякі форми захисту інтересів вкладників. У 1994 р. депозитне страхування стало стандартом для створеного єдиного ринку банківських послуг Європейського союзу. В 2002 р. була створена Міжнародна асоціація страховиків депозитів (МАСД), метою діяльності якої є сприяння підвищенню ефективності систем страхування депозитів за допомогою розробки та популяризації рекомендацій з розвитку систем страхування депозитів та розвитку міжнародного співробітництва.

За даними МВФ, система страхування депозитів на сьогодні впроваджена більше ніж у 70 країнах світу: у Європі (крім Албанії), США та Канаді, 10 африканських, 12 латиноамериканських та 8 азіатських країнах[340]. Кожній системі страхування депозитів властиві свої національні риси.

Необхідність запровадження системи страхування депозитів обумовлюється наступними факторами:

- низький рівень довіри до банків;
- наявність потреби надання допомоги тим банкам, що потрапили в скрутну фінансову ситуацію;
- наявність необхідності стабілізації фінансових ресурсів – ліквідація передумов передчасної ліквідації депозитів клієнтами, занепокоєними їх надійністю;
- наявність необхідності захисту клієнта, який не завжди володіє достовірною інформацією про фінансове становище банку, якому він довіряє власні заощадження.

Зважаючи на актуальність вищезазначених питань для усіх банківських систем, 30.05.1994 Європейський Союз прийняв спеціальну Директиву 94/19/ЄС [284] стосовно запровадження програми страхування депозитів державами – членами Європейського Союзу та країнами, що мають намір

приєднатися у майбутньому до Європейського Союзу. Дана Директива ґрунтується на принципі субсидіарності, зазначеному у Маастрихтському трактаті. Відповідно до цього принципу рекомендації ЄС визначають тільки необхідний мінімум вимог досить загального характеру, без заперечення права окремих країн на застосування більш корисних для них способів вирішення проблем страхування депозитів.

Вищезазначеною директивою встановлено наступні вимоги до членів Євросоюзу:

- а) система страхування депозитів повинна мати національний характер та гарантувати безпеку депозитів не тільки у межах своєї країни, а також на території інших країн, якщо там функціонують підрозділи вітчизняних банків;
- б) обов'язкова участь комерційних банків в системах депозитного страхування;
- в) мінімальна межа повної страхової відповідальності перед вкладником має становити 20 тис. євро (для Португалії та Іспанії – 15 тис. євро). На сьогоднішні дані квоти (страхові суми) суттєво відрізняються навіть у тих країнах, що мають відносно однаковий рівень економічного розвитку, наприклад: Великобританія – 30 тис. дол. США; Франція – 77 тис. дол. США.

Таким чином, залежно від особливостей банківських систем різних країн та ґрунтуючись на зазначених рекомендаціях ЄС, системи страхування депозитів можуть набувати різних ознак. Проте, як свідчить світовий досвід, такі системи мають ґрунтуватися на наступних спільних принципах:

- інституційний характер існування системи депозитного страхування: вона має базуватися на формуванні ретроспективним методом окремого міжбанківського страхового фонду. Такий фонд має управлятися як організація взаємного страхування зобов'язань комерційних банків перед їх вкладниками;

- фонд депозитного страхування повинен формуватися тільки на страховій основі, що передбачає вирівнювання ризиків окремо взятих банків;
- обов’язкова участь у страхуванні депозитів всіх банків й інших фінансових організацій, що приймають депозити;
- імперативний характер регулятивних норм діяльності системи депозитного страхування;
- змішаний характер формування системи депозитного страхування, що передбачає організаційну та фінансову кооперацію як державних, так і недержавних структур;
- відносна обмеженість страхової відповідальності комерційних банків встановленою квотою відшкодування депозитів;
- особиста участь застрахованих у страхуванні ризиків неповернення депозитних вкладів. Може бути використаний регресивний спосіб розрахунку страхового відшкодування вкладникам;
- диференціація тарифів страхування в межах банків-страхувальників згідно із рівнем їх загальної ризикогенності, що постійно та докладно вивчається фондом страхування депозитів;
- відокремлені підходи до страхування депозитів юридичних та фізичних осіб;
- розрахунок страхової виплати не на один вклад, а на одного вкладника.

Система депозитного страхування має вирішувати два основні завдання:

- захистити, перш за все, дрібних вкладників від фінансових втрат;
- попередити масове вилучення вкладів, коли банк знаходиться у кризовому фінансовому стані.

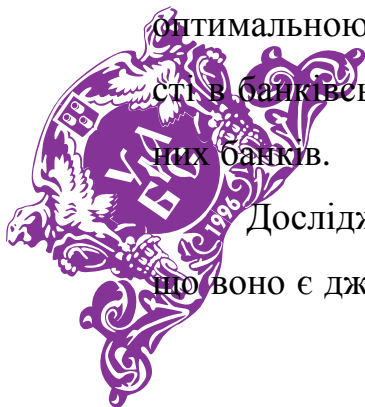
Окрім цього, система страхування депозитів виконує цілий ряд допоміжних завдань:

- а) розділяє відповідальність комерційних банків за ступінь ризикованості операцій, що вони виконують, та відповідальність клієнта за обрання надійного банку;
- б) може дати допомогу банкам, які опинилися у важкому фінансовому стані, а саме:
- здійснити злиття банку, який перебуває в важкому фінансовому стані, з іншим, більш сильним, банком;
 - надати банку поруку чи гарантію, перерахувавши на його рахунки визначену грошову суму;
 - забезпечити здійснення процедури банкрутства банку.

Незважаючи на схвалення серед політиків, ефективність застосування механізму страхування депозитів в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи залишається дещо дискусійним серед науковців. Так у роботі [319] страхування депозитів вважається оптимальним механізмом тоді, коли фінансовій стійкості банківської системи загрожує масове вилучення депозитів. В роботі [306] висловлена дещо інша думка стосовно інструментів забезпечення фінансової стійкості банківської системи, відповідно до якої відстрочка вважається значно кращим інструментом запобігання несподіваному вилученню депозитів в умовах недосконалої поінформованості вкладників, але при такій схемі, на жаль, частина вкладників залишається без задоволення їх потреб. Як зазначено в роботі [295], за умови невеликих розмірів страхових внесків та використання схеми фінансування за допомогою інструментів, подібних до фіскальних, страхування депозитів має значно більшу кількість переваг, ніж відстрочка. В роботі [327] вилучення депозитів вважається наслідком погіршення якості банківських активів, а оптимальною політикою центральних банків в контексті підтримки ліквідності в банківському секторі вважається стабілізаційне кредитування проблемних банків.

Досліджуючи страхування депозитів, більшість науковців визнають, що воно є джерелом недобросовісної поведінки банків (так званого «мораль-

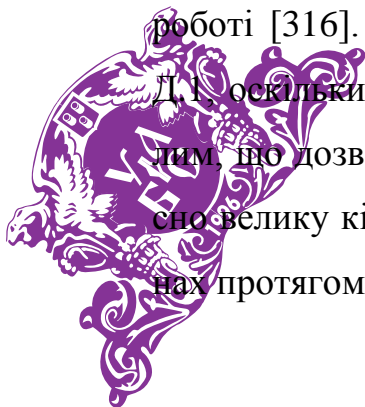

ного ризику»), оскільки в такому випадку здатність банків залучати депозити не відображає ризику портфеля їх активів, а банки заохочені фінансувати високоризикові і високоприбуткові проекти. В результаті страхування депозитів може привести до збільшення кількості банкрутств банків і частоти виникнення системних банківських криз (при умові, що банки беруть на себе ризики, які корелюють між собою). В роботі [369] зазначено, що навіть за наявності в країні ефективної системи страхування депозитів, банки схильні до надмірного ризику внаслідок обмеженої відповідальності власників їх капіталу і через їх високий леверидж. Як доказ в роботі [345] наводиться приклад американської кризи 1980-х р, яка була спровокована моральним ризиком, створеним комбінацією страхування депозитів, фінансової лібералізації і не-ефективними діями органів регулювання та нагляду.

Таким чином, відповідно до постулатів економічної теорії, з одного боку, страхування депозитів може збільшити фінансову стійкість банківської системи, скорочуючи мимовільні або інформаційно-керовані вилучення депозитів, з іншого – воно може її зменшити, підсилюючи ризик недобросовісної поведінки з боку банків (моральний ризик). Таким чином, як бачимо, з точки зору чистої теорії, досліджуваний взаємозв'язок не є однозначним. Саме тому проведемо більш поглиблене дослідження, що дозволило б зібрати емпіричні докази щодо підтвердження або спростування гіпотези, що існування інституту страхування депозитів в більшості країн світу позитивно впливає на фінансову стійкість національних банківських систем.

З цієї метою побудуємо багатовимірну економетричну регресійну логіт-модель, засновану на детермінантах банківських криз, викладених в роботі [316]. Базою для подальших розрахунків будемо вважати дані табл.

Ді, оскільки період аналізу даних, представлених в ній, є достатньо тривалим, що дозволяє врахувати зміни в системах страхування депозитів і відносно велику кількість банківських криз, що мали місце в досліджуваних країнах протягом періоду аналізу.

З метою врахування ситуації, коли рішення запровадити систему страхування депозитів в аналізованій країні було прийнято для подолання нестійкості банківської системи, при побудові регресійної логіт-моделі з аналізу були виключені періоди, на які припадали піки криз.

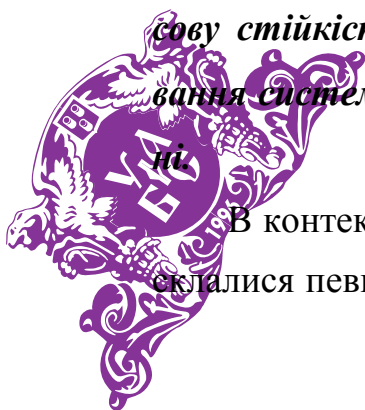
Фіктивною змінною в даній регресійній логіт-моделі пропонується вважати змінну «наявність системи страхування депозитів», яка буде набувати значення «1», якщо система страхування депозитів присутня в країні, і «0» в протилежному випадку.

Залежною змінною в даній регресійній логіт-моделі пропонується вважати фіктивну змінну – «ймовірність втрати фінансової стійкості банківською системою», яка має набувати значення «1», якщо має місце системна банківська криза, і «0» в протилежному випадку.

Перший аспект здійснюваного нами дослідження полягає в тому, що б визначити, чи є фіктивна змінна «наявність системи страхування депозитів» статистично значущою. Крім того, слід визначити вплив типу системи страхування депозитів на ймовірність банківської кризи, тобто на ризик порушення фінансової стійкості банківської системи. Так, зокрема, менший розмір страхової суми обумовлює зниження рівня морального ризику: якщо фонд гарантування вкладів зобов'язується відшкодувати меншу суму депозитних вкладів конкретного банку, то клієнти цього банку висувають значно жорсткіші вимоги до надійності та фінансовій стійкості цього банку, що обмежує можливості менеджменту цього банку в здійсненні ризикових операцій.

Другий аспект здійснюваного нами дослідження полягає в перевірці гіпотези щодо залежності рівня впливу страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи від організаційної форми функціонування системи гарантування вкладів, яка сформована в тій чи іншій країні.

В контексті даної проблеми зауважимо, що в межах банківської системи склалися певні форми солідарності банків, для яких фінансова стійкість всієї

системи є важливою умовою їх нормальної діяльності. Тому в деяких випадках банки використовують самострахування. В такому випадку втручання зі сторони держави стає дуже схожим із втручаннями в інші сфери, коли повністю вільний ринок має негативний вплив на інтереси суспільства і повинен бути повністю обмеженим. Проте фінансова стійкість банківської системи вважається одним з найважливіших пріоритетів економічної політики держави, тому як законодавчо, так і в рамках традицій, держава несе відповідальність за забезпечення умов для формування та підтримки фінансової стійкості банківської системи. Поряд з цим досліджуючи досвід розвинутих країн світу щодо страхування вкладів слід зазначити, що в тій чи іншій мірі країна приймає на себе відповідальність за комерційні банки, при чому незалежно від наявності прямих інструментів в нормативно-правовій базі, за умови якщо банкрутство таких банків загрожує подриву стійкості всієї банківської системи.

Практично у всіх країнах захист вкладників на законодавчій основі обмежується невеликими вкладами. Це досягається шляхом встановлення максимальної суми гарантованого вкладу. При захисті шляхом дискреційних заходів, що приймаються з розгляду уряду, перелік вкладів, які гарантуються, може бути ширшим, але переваги надаються невеликим вкладникам.

Узагальнення наукової літератури та законодавчої бази з досліджуваної проблематики дозволяє виділити такі найбільш загальні підходи до реалізації державою функції захисту інтересів вкладників депозитів:

- 1) явна відмова від захисту вкладів (практикується в Новій Зеландії, де спеціальні вимоги відносно прозорості банківських операцій дозволяють потенційному вкладнику самому оцінити перспективи повернення своїх коштів на основі інформації про фінансовий стан та репутацію банку);
- 2) визначення законом переважного права вимоги вкладників банку перед іншими вимогами при ліквідації банку-банкрута (в Австралії та Монголії);
- 3) неявна гарантія (спеціальні закони або фонди відсутні, кошти для фондів не резервуються, однак за минулим досвідом або за заявами відповідних осіб вклади громадян можуть бути відшкодовані, сума компенсацій залишається на розгляд влади);

- 4) обмежене покриття (гарантії розповсюджуються на частину вкладу, на окремі види вкладів, існує державний, змішаний або приватний страховий фонд – найбільш розповсюджена система);
- 5) повне покриття (застосовується в умовах системної кризи, після нормалізації, як правило, замінюється системою обмеженого покриття, як це було в Швеції та Фінляндії) [118, с. 250-255].

Ефективність використання першого підходу з депо обмежена в межах здійснення адекватного оцінювання стан банку. В деяких випадках виникають такі ситуації, за яких складно надати оцінку якості кредитного портфелю банку, що в свою чергу може призвести до падіння ринкової дисципліни, а відкритість фінансової системи залишається на недостатньому рівні. За умови виявлення неналежного рівня гарантів зростає ймовірність панічного вилучення коштів з банків.

Формування системи страхування депозитів включає в себе певні ризики та проблеми, повне покриття яких є вантажем не лише з фінансової точки зору для держави, але й збільшення деяких ризиків, які характерні для страхування депозитів. Враховуючи це, лише в умовах кризи доцільно використовувати повне покриття, в той час як в стабільних умовах розвитку банківської системи МВФ надає рекомендації щодо використання цього інструментарію, але лише частково.

Національні системи страхування депозитів можна класифікувати за різними критеріями. Так, наприклад, за класифікацією МВФ системи страхування розподіляються на два основні види:

- експліцитний (формальний, відкритий);
- імпліцитний (неформальний, прихований).

За характером вимог стосовно участі комерційних банків в системі вона може бути наступних видів:

- обов'язкова (усі банки мають бути учасниками системи страхування депозитів);
- добровільна (участь на розсуд банків);

- змішана (у США усі банки, які входять до ФРС, мають бути учасниками системи; а для тих банків, що функціонують за межами ФРС, встановлюються певні вимоги, виконання яких є необхідною умовою членства в системі страхування депозитів).

За обсягом страхового захисту система страхування депозитів може бути обмеженою, повною та дискреційною.

За принципом розрахунку ставки платежів до системи депозитного страхування вона може використовувати фіксовану та диференційовану ставки.

За рівнем участі держави у фінансовому забезпеченні виплат системи депозитного страхування може надаватися відкрита кредитна лінія центрального банку не лише на основі окремих державних гарантій, а також і тоді, коли їх немає.

Детальна характеристика кожного з цих типів систем страхування депозитів, а також їх переваг та недоліків представлена в табл. Д.2.

Досвід країн, в яких тривалий час апробували систему страхування депозитів, свідчить про те, що немає такої єдиної системи страхування депозитів, яка була б прийнятною та однаково ефективною у всі часи і для всіх країн. Таким чином, незважаючи на засади, на яких ґрунтуватиметься система страхування депозитів, вона, нарешті, має бути достатньо гнучкою та здатною пристосовуватись до різних економічних умов. Табл. Д.3 містить більш детальну інформацію стосовно основних типових моделей захисту інтересів вкладників банків, які застосовуються в США, Великобританії, Франції, Німеччині та Японії.

Під час здійснення страхуванні вкладів найчастіше постає питання щодо **співвідношення приватної та державної участі** в даному процесі. З позиції теоретичних роздумів, приватна система страхування депозитів є економічно ефективною, при чому політично незалежною та гнучкою, але приватне страхування потребує жорсткого державного регулювання та державного нагляду. Під час виникнення ситуації необхідності покриття недостачі коштів у приватного інституту страхування слід наголосити, що виникає загострена

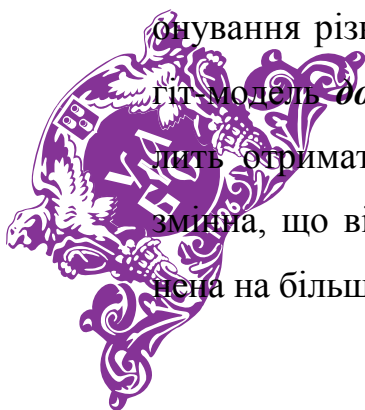

необхідність державного втручання. Однією із ознак державного страхування за умов нормального функціонування економіки (тобто дієздатної бюджетної системи) є більша довіра до нього з боку вкладників. В більшості країн прийнята державна система гарантування вкладів, хоча існує і поєднання державного та приватного страхування.

Враховуючи світовий досвід страхування банківських депозитів нами запропоновано виділити **чотири основоположні організаційні форми ефективного функціонування системи гарантування вкладів:**

1. 100% участь держави, а саме не лише в системі управління, а й системі фінансування. Така організаційна форма функціонування системи гарантування вкладів обумовлює високий рівень ризику недобросовісної поведінки банків (морального ризику), оскільки банки не розділяють витрат при банкрутстві інших банків.
2. Система страхування через фонди, управління якими здійснюється суспільними організаціями та можуть частково фінансуватися банками.
3. Система гарантування вкладів через фонди, управління якими здійснюються спільно державою та банками, а фінансування – останніми. Дана форма дозволяє використовувати можливості обох сторін відносин щодо формування ресурсної бази, хоча негативно впливає на процеси інвестування.
4. Управління без участі держави (за схемою взаємного страхування). Відповідно до цієї організаційної форми функціонування системи гарантування вкладів, частина витрат, що виникають при банкрутствах банків, перекладається на самі банки.

Щоб врахувати можливий вплив організаційних особливостей функціонування різних систем страхування депозитів ми введемо в регресійну логіт-модель **додаткові змінні**, що характеризують ці особливості. Це дозволить отримати декілька регресійних залежностей, в яких проста фіктивна змінна, що відображає наявність системи страхування депозитів, буде замінена на більш вдосконалені змінні. Використовуючи їх, визначимо, в яких кра-

їнах і з якою формою систем страхування депозитів має місце позитивний чи менш негативний вплив на фінансову стійкість банківської системи.

Щоб перевірити вплив системи страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи, використовуючи багатовимірну регресійну логіт-модель, ми оцінюємо ймовірність системної банківської кризи та включаємо до моделі змінні, що описують систему захисту депозитів, і є незалежними змінними, поряд з низкою інших контрольних змінних. Таким чином, *характеристикою втрати банківською системою своєї фінансової стійкості ми будемо вважати факт настання банківської кризи.*

Нормалізовані вихідні дані для побудови автором багатовимірної регресійної логіт-моделі охоплюють дані по 62 країнам світу за період 1980-2010 рр. та представлені в табл. 2.12. Нормалізація здійснювалася на основі даних офіційних сайтів МВФ [193], МАСД [195]).

В табл. 2.12 прийняті наступні позначення:

- співстрахування – фіктивна змінна, яка відображає наявність (1) або відсутність (0) франшизи в окремих системах страхування депозитів;
- страхування депозитів в іноземній валюті та міжбанківських депозитів – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо страхування поширюється на ці види депозитів;
- фінансування – фіктивна змінна, яка прирівнюється до 1, якщо схема фінансується за рахунок авансових страхових внесків, і 0 в іншому випадку;
- джерело фінансування: уряд (2), банки та уряд (1), банки (0).
- управління фондом: державне (1), державне з приватною участю (2), або приватне (3);
- членство у фонді: обов'язкове (1) або добровільне (2);
- залежна змінна – фіктивна змінна «наявність банківської кризи»: 1 – якщо в аналізованому періоді в досліджувана банківська криза мала місце, 0 – якщо не мала місця.

Таблиця 2.12 – Нормалізовані вихідні дані для побудови багатовимірної регресійної логіт-моделі для оцінки впливу механізму страхування депозитів на фінансову стійкість банківських систем окремих країн світу

Країна	Наявність системи страхування депозитів	Співстрахування	Страховання депозитів в номінальній валюті	Страховання міжбанківських депозитів	Фінансування	Джерела фінансування	Управління	Наявність банківської кризи
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Австралія	0							0
Австрія	1	0	0	0	0	1	3	1
Бахрейн	1	0	1	0	0	0	2	1
Беліз	0							0
Бельгія	1	0	0	0	1	1	2	1
Бурунді	0							0
Великобританія	1	1	0	0	0	0	3	1
Венесуела	1	0	0	0	1	1	1	1
Гана	0							1
Гватемала	0							0
Німеччина	1	1	1	0	1	0	3	1
Греція	1	0	0	0	1	0	2	1
Гондурас	0							0
Данія	1	0	1	0	1	1	2	1
Замбія	0							1
Еквадор	1	0	1	1	1	Н.д.	1	1
Єгипет	0							1
Індія	1	0	1	0	1	1	1	1
Індонезія	0							1
Ірландія	1	1	0	0	1	0	1	1
Італія	1	1	1	0	0	1	3	1
Йордан	0							1
Канада	1	0	0	1	1	1	1	1
Кенія	1	0	1	1	1	1	1	1
Кіпр	0							0
Колумбія	1	1	0	1	1	0	1	1
Конго	1	0	0	1	1	1	2	0
Корея	1	0	0	0	1	1	1	1
Малайзія	0							1
Малі	0							1
Мексика	1	0	1	1	1	1	1	1
Непал	0							1
Нігерія	1	0	0	1	1	1	1	1
Нідерланди	1	0	1	0	0	1	1	1
Нова Зеландія	0							0
Норвегія	1	0	1	0	1	1	1	1
Панама	0							1
Папуа Нова Гвінея	0							1

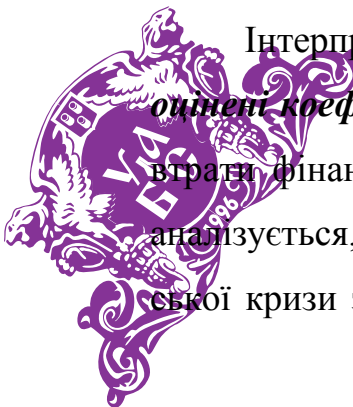

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Перу	1	0	0	0	1	1	2	1	1
Південноафриканська республіка	0								1
Португалія	1	0	1	0	1	1	1	1	1
Таїланд	0								1
Танзанія	1	0	0	0	1	1	3	1	1
Того	0							1	1
Туреччина	1	0	1	0	1	1	1	1	1
Україна	1	0	1	0	1	1	1	1	1
Свазіленд	0								1
Сінгапур	0								0
Сейшели	0								0
США	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Філіппіни	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Фінляндія	1	0	1	0	1	1	3	1	1
Франція	1	0	0	0	0	0	3	1	1
Чілі	1	1	1	0	0	2	1	1	1
Шрі-Ланка	1	0	1	0	1	1	1	0	1
Швеція	1	0	1	0	1	1	1	1	1
Швейцарія	1	0	0	0	0	0	1	0	1
Ямайка	1	0	1	0	1	1	1	1	1
Японія	1	0	0	0	1	1	2	1	1

Ймовірність того, що банківська криза відбудеться в певний час в певній країні є функцією вектора n незалежних змінних $X(i,t)$. Тоді позначимо фіктивну змінну показника «ймовірність втрати фінансової стійкості банківською системою» як $P(i,t)$. β – це вектор n коефіцієнтів, а $F(\beta'X(i,t))$ є функцією розподілу ймовірності, оціненої в $\beta'X(i,t)$. Тоді логарифмічну функцію максимальної правдоподібності моделі можна записати в наступному вигляді:

$$\ln L = \sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^n P(i,t) \ln (F(\beta'X(i,t))) + (1 - P(i,t)) \ln(F(\beta' X(i,t))) \quad (2.15)$$

Інтерпретуючи логіку побудови функції (2.15), важливо пам'ятати, що *оцінені коефіцієнти не є показниками чутливості* показника «ймовірність втрати фінансової стійкості банківською системою» до зміни змінної, що аналізується, тобто не вказують на збільшення ймовірності настання банківської кризи зі збільшенням на одиницю відповідних незалежних змінних, а

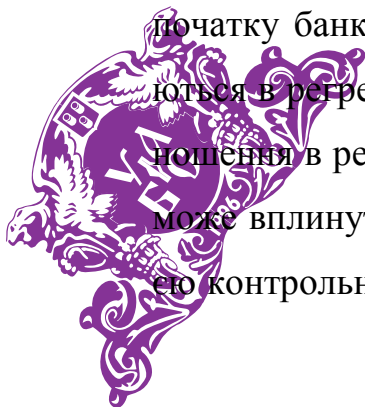
відображають ефект зміни в незалежній змінній на $\ln(P(i,t)/(1-P(i,t)))$. Тому збільшення ймовірності втрати фінансової стійкості банківською системою залежить від початкової ймовірності (того, чи діагностувалися сигнали загрози втрати фінансової стійкості банківською системою до початку страхування депозитів), а також від початкових значень усіх незалежних змінних і їх коефіцієнтів.

Принциповим для нас в межах даного дослідження є знак коефіцієнта, який вказує на напрямок впливу зміни незалежних змінних. Іншими словами, зміна в незалежній змінній буде мати різний вплив на ймовірність втрати фінансової стійкості банківською системою в залежності від початкового рівня фінансової стійкості.

Інтерпретуючи логіку побудови логарифмічної моделі, слід зауважити, що якщо в країні має місце вкрай висока (або вкрай низька) первісна ймовірність кризи, то максимально можливі зміни в незалежних змінних несуттєво вплинуть на кінцевий результат моделювання.

В той же час, якщо первісна ймовірність настання банківської кризи в країні перебуває в проміжному діапазоні, то максимально можливі в незалежних змінних дуже суттєво вплинуть на кінцевий результат моделювання.

Вибір країн у вибірці при проведенні авторського дослідження визначався наявністю інформації у базі даних міжнародної фінансової статистики МВФ і даних про тип та характеристики системи страхування депозитів на сайтах МВФ, Світового банку та Міжнародної асоціації страховиків депозитів. З аналізу були виключені періоди, на які припадали піки банківських криз, ґрунтуючись на тому, що під час кризи поведінка деяких з незалежних і контрольних змінних буде спотворюватися кризовими явищами. Так, після початку банківської кризи однією з контрольних змінних, що використовуються в регресії, є відношення кредитів приватному сектору до ВВП. Це відношення в результаті банківських криз може знижуватися, що, в свою чергу, може вплинути на іншу контрольну змінну – темп зростання ВВП. Ще однією контрольною змінною в рівнянні регресії, яка може бути спотворена бан-

ківською кризою, є реальна процентна ставка, яка знижується внаслідок антикризового регулювання банківського сектора центральними банками. У підсумку після відбору була отримана вибірка з 62 країн і 899 спостережень, причому приблизно в половині з них функціонує система страхування депозитів. Таким чином, групу країн для вибірки можна вважати збалансованою та репрезентативною щодо цієї змінної.

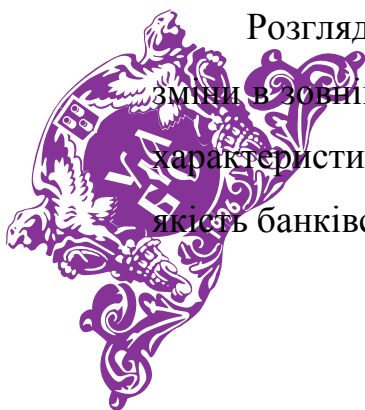
Обґрунтовуючи економічний зміст фіктивної змінної, яка характеризує настання кризи банківської системи та втрату нею фінансової стійкості, зауважимо, що кризу далі в дослідженні ми будемо ідентифікувати при умові настання однієї з перерахованих подій:

- рівень проблемних активів складає 10 % і більше сукупних активів банківської системи;
- допомога банківському сектору з боку уряду або центрального банку склала 2% ВВП і більше;
- проблеми банківського сектора призвели до великомасштабної націоналізації банків;
- проблеми банківського сектора призвели до банкрутства кількох банків або впровадження надзвичайних заходів (таких як мораторій на повернення депозитів, підвищення рівня гарантування депозитів [317]).

У відповідності до цих критеріїв, системна банківська криза може бути ідентифікована в 41 випадку (4,4 % із спостережень у вибірці).

Таблиця 2.13 містить інформацію щодо розрахунку та джерел інформації по кожній змінній, яка використовувалася нами для побудови регресійної логіт-моделі.

Розглядаючи такі контрольні змінні, як темп зростання реального ВВП, зміни в зовнішніх умовах торгівлі і темп інфляції, слід зауважити, що вони є характеристикам макроекономічного середовища, яке ймовірно вплине на якість банківських активів.

Таблиця 2.13 – Розрахунок та джерела інформації за змінними, які увійшли в регресійну логіт-модель

Змінна	Розрахунок	Джерело
Темп зростання реального ВВП	Темп зростання реального ВВП	Міжнародна фінансова статистика (IFS), Світовий економічний огляд
Зміни в умовах торгівлі	Зміни в умовах торгівлі	Світовий економічний огляд (WEO)
Реальна ставка відсотків	Номінальна ставка відсотків за мінусом темпу інфляції (номінальна ставка за короткостроковими державними цінними паперами, або облікова ставка Центрального банку, або ставка відсотків за депозитами комерційних банків)	Міжнародна фінансова статистика (IFS)
Інфляція	Темп інфляції	Міжнародна фінансова статистика (IFS)
Зміна валютного курсу	Темп зміни курсу національної валюти по відношенню до долара США	Міжнародна фінансова статистика (IFS)
M2/резерви	Відношення грошового агрегату M2 (конвертованого в долари США) до резервів в іноземній валюті Центрального банку	Міжнародна фінансова статистика (IFS)
Кредити приватному сектору/ВВП	Відношення кредитів приватному сектору до ВВП	Міжнародна фінансова статистика (IFS)
Темпи зростання кредитного портфеля	Темп зростання кредитів приватному сектору	Міжнародна фінансова статистика (IFS),
ВВП на душу населення	Відношення реального ВВП до чисельності населення	Статистика Світового банку, Міжнародна фінансова статистика (IFS)
Законність і правопорядок	Індекс виконання законів ранжується від 0 до 6	Міжнародне керівництво з ризику країни (ICRG)
Бюрократичні затримки	Індекс ранжується від 0 до 4	Методика оцінки ризику країни BERI
Примусове виконання контракту	Індекс ранжується від 0 до 4	Методика оцінки ризику країни BERI
Рівень бюрократії	Індекс ранжується від 0 до 6	Міжнародне керівництво з ризику країни (ICRG)
Корупція	Індекс ранжується від 0 до 6	Міжнародне керівництво з ризику країни (ICRG)

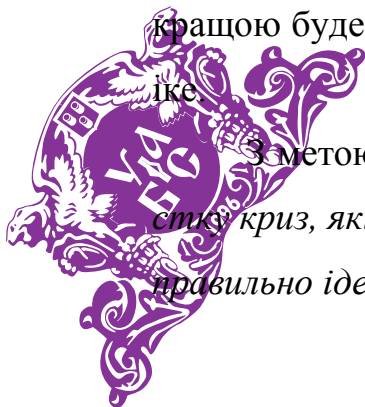
Реальна ставка відсотків визначає вартість активів і пасивів банків, в той час як фінансова стійкість банківської системи перед раптовими відтоками капіталу вимірюється валютним курсом і відношенням грошового агрегату M2 до резервів центрального банку в іноземній валюті. Високі показники кредитної експансії можуть свідчити про надування цінових бульбашок на ринках, які, лопаючи, викликають банківські кризи, і відповідно їх також можна використати в якості додаткових контрольних змінних. Нарешті, ВВП на душу населення використовується, щоб зіставити рівні розвитку економік різних країн. Якість моделі оцінюється на підставі трьох критеріїв:

- скоригованого коефіцієнта детермінації по Амемії;
- інформаційного критерія Акаїке (AIC);
- частки у вибірці.

Скоригований коефіцієнт детермінації по Амемії краще, ніж стандартний коефіцієнт кореляції, враховує той факт, що введення в модель кожної нової змінної зменшує число ступенів свободи, а для використання статистичних критеріїв перевірки якості отриманих результатів кількість ступенів свободи є одним з визначальних чинників. При збільшенні кількості змінних в моделі скоригований коефіцієнт детермінації по Амемії зростає повільніше, ніж стандартний коефіцієнт детермінації. Крім того, він дозволяє більш об'єктивно оцінювати моделі з різною кількістю незалежних і контрольних змінних.

Інформаційний критерій Акаїке розраховується як різниця між кількістю параметрів у статистичній моделі і натуральним логарифмом максимального значення функції правдоподібності моделі. Цей критерій корисний для вирішення задачі порівняння моделей з різними ступенями свободи. Найкращою буде модель з найменшим значенням інформаційного критерію Акаїке.

З метою оцінки різних специфікацій моделі ми розрахуємо також і частку криз, які правильно ідентифіковані, а також частку спостережень, які правильно ідентифіковані.

Як вже зазначалося вище, перший аспект здійснюваного нами дослідження полягає в з'ясуванні, чи є фіктивна змінна «наявність системи страхування депозитів» статистично значущою, та чи впливає наявність системи страхування депозитів на порушення фінансової стійкості банківської системи. У табл. 2.14 представлені результати розрахунку коефіцієнтів незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях для першої специфікації логіт-моделі, в якій в якості незалежної змінної використано просту фіктивну змінну «наявність системи страхування депозитів».

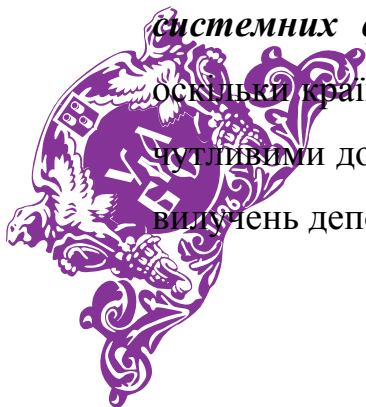
Як видно з табл. 2.14, фіктивна змінна «наявність системи страхування депозитів» має позитивний значущий коефіцієнт, що дає нам можливість зробити висновок про негативний вплив наявності системи страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи.

Контрольні змінні «темпл зростання ВВП» та «темпл зростання ВВП на душу населення» мають негативні коефіцієнти, що свідчить про їх позитивний вплив на фінансову стійкість банківської системи.

Рівень реальної процентної ставки та зміни валютного курсу мають позитивні коефіцієнти, що свідчить про те, що їх підвищення збільшує ймовірність настання банківської кризи та втрати фінансової стійкості банківською системою.

Коефіцієнти, які відповідають таким змінним, як «інфляція» та «зміни в умовах торгівлі» – є статистично незначущими.

У табл. 2.14 представлені також подвійні змінні взаємодії фіктивної змінної «наявність системи страхування депозитів» і контрольних змінних, що дає нам можливість перевірити, чи робить наявність в країні системи страхування депозитів економічну систему загалом більш чутливою до системних факторів ризику. Ця гіпотеза знаходить підтвердження, оскільки країни, в яких впроваджена система страхування депозитів, є більш чутливими до зміни в реальних процентних ставках, зміни валютного курсу і вилучень депозитів, викликаних валютними кризами.

Таблиця 2.14 – Коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втра-
ти фінансової стійкості банківською системою від наявності системи страхування депозитів

Змінні	Окремі характеристики регресійних рівнянь								
	Рівняння 1			Рівняння 2			Рівняння 3		
	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП
Темп зростання реального ВВП	-0,148	0,01	0,033	-0,124	0,01	0,036	-0,125	0,01	0,036
Зміни в умовах торгівлі	-0,015		0,016	-0,011		0,019	-0,013		0,016
Реальна ставка відсотків	0,024	0,01	0,002	0,021	0,01	0,008	0,021	0,01	0,008
Інфляція	-0,000		0,009	0,004		0,010	0,001		0,010
М2/резерви	-0,000		0,000	-0,001		0,006	-0,001		0,006
Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,005	0,008		0,006	0,010	0,05	0,005
Темп зростання кредитного портфеля	0,017	0,10	0,010	0,024	0,05	0,013	0,020	0,05	0,010
ВВП на душу населення	-0,065	0,05	0,033	-0,093		0,068	-0,071	0,05	0,034
Система страхування депозитів	0,696	0,10	0,397						
Темп зростання реального ВВП * Система страхування депозитів				-0,158		0,107	-0,166	0,10	0,102
Зміни в умовах торгівлі × Система страхування депозитів				0,003		0,037			
Реальна ставка відсотків × Система страхування депозитів				0,070	0,05	0,035	0,069	0,05	0,032
Інфляція × Система страхування депозитів				-0,019		0,025			
М2/резерви × Система страхування депозитів				0,024	0,05	0,011	0,024	0,05	0,010
Зміна валютного курсу × Система страхування депозитів				0,022	0,10	0,013	0,013	0,10	0,007
Темп зростання кредитного портфелю × Система страхування депозитів				-0,013		0,026			
ВВП на душу населення × Система страхування депозитів				0,029		0,072			
Кількість криз	40			40			40		
Кількість спостережень	899			899			899		
Частка спостережень, що ідентифіковані коректно	74			76			76		
Частка криз, що ідентифіковані коректно	68			65			65		
Скорегований коефіцієнт детермінації Амеміі	500,53	0,05		630,56	0,01		620,42	0,01	
Інформаційний критерій Акаїке	297			298			291		

К - коефіцієнт ; РЗ – рівень значущості; СП – стандартна помилка

Це пояснюється тим, що повернення депозитів гарантуються у місцевій валюті, а не в іноземній валюті. Таким чином, очікування зростання обмінного курсу викликає масові зняття депозитів у місцевій валюті з метою купівлі іноземної валюти або активів навіть при наявності системи страхування депозитів.

При побудові регресійної логіт-моделі нами був свідомо проігнорований вплив всіх інших інструментів антикризової підтримки банківської системи, крім страхування депозитів. Безумовно, ми розуміємо, що не тільки страхування депозитів, а також і цілий ряд інших антикризових інструментів, які застосовуються державою для підтримки фінансової стійкості банківської системи, впливають на ймовірність настання банківської кризи, тобто на обрану нами фіктивну змінну. В той же час, на нашу думку, таке спрощення моделі є несуттєвим, тому що всі аналізовані країни застосовують приблизно один і той же набір антикризових інструментів і навряд чи, що б у країн без системи страхування депозитів він був більш ефективним або були інші інститути, що запобігають несподіваним зняттям депозитів.

Як вже зазначалося вище, другий аспект здійснюваного нами дослідження полягає в перевірці гіпотези щодо залежності рівня впливу страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи від організаційної форми функціонування системи гарантування вкладів, яка сформована в тій чи іншій країні.

Спочатку дослідимо лише одну характеристику форми функціонування системи гарантування вкладів – розмір страхових виплат. Іншими словами, ми ставимо перед собою завдання підтвердити або спростувати гіпотезу, що в країнах, де система страхування вкладів передбачає більший рівень гарантованих виплат, банківська система є більш фінансово стійкою, ніж в країнах, де держава гарантує меншу частку від депозитів

Згідно теорії, з одного боку, більший розмір страхової виплати повинен бути кращою гарантією від несподіваного вилучення депозитів, але з іншого боку, він також стимулює надмірне прийняття ризику банками.

Для оцінки впливу ліміту страхової виплати на фінансову стійкість банківської системи в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну, яка набуває таких значень:

- 0 – в разі відсутності системи страхування депозитів,
- 1 – якщо сума страхових виплат лімітується,
- 2 – для систем страхування депозитів без встановлених обмежень.

Фіктивна змінна «співстрахування» оцінюється також не бінарно, а трьома можливими значеннями:

- 0 – в разі відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – для систем страхування депозитів, які передбачають можливість співстрахування;
- 2 – для систем страхування депозитів, які не передбачають можливості співстрахування.

Третя фіктивна змінна характеризує відношення страхової суми до середнього розміру депозиту в країні. Для країн з впровадженою системою страхування депозитів вона прирівнюється фактичній частці застрахованих депозитів, а для країн без системи страхування ця змінна дорівнює нулю. Для даного способу розрахунку характерна одна проблема: в умовах банківської кризи спостерігається скорочення обсягів депозитів, відповідно дане відношення збільшується в періоди банківських криз, навіть при незмінному ліміті страхової суми. Щоб подолати цей недолік, в регресійній логіт-моделі для розрахунку середнього розміру депозиту на душу населення пропонується використовувати обсяги депозитів банківських систем, взяті з лагом в один рік. Ця змінна, звісно, насправді не є математично фіктивною змінною. Крім того, країни/періоди з необмеженою сумою покриття виключаються з вибірки для розрахунку цієї регресійної залежності.

Для перевірки гіпотези про менший рівень фінансової стійкості банківських систем, в яких страхування поширюється на депозити в іноземній валюті або на міжбанківські депозити, порівняно з системами, де застрахованими є тільки депозити в національній валюті, в регресійну логіт-модель ми ввели дві фіктивних змінні з трьома можливими значеннями:

- 0 – для країн, які не впровадили системи страхування депозитів;
- 1 – для країн, що впровадили страхування депозитів, але без страхування депозитів в іноземній валюті та міжбанківських депозитів;
- 2 – для країн, що впровадили страхування депозитів іноземній валюті та міжбанківських депозитів.

У табл. 2.15 представлені результати оцінки ймовірності втрати банківськими системами досліджуваних країн своєї фінансової стійкості з урахуванням національних особливостей щодо встановлення рівня страхових виплат.

Дані табл. 2.15 доводять, що впровадження системи страхування депозитів збільшує ризик втрати фінансової стійкості банківської системи, і цей ризик збільшується при зростанні ліміту страхової суми.

Коефіцієнти біля всіх п'яти пов'язаних зі страховою виплатою фіктивних змінних мають позитивні знаки і є значущими (за винятком коефіцієнта для змінної «страхування міжбанківських депозитів», який є значимим тільки на 10-відсотковому рівні).

Варто відзначити зміну значення коефіцієнта фіктивної змінної системи «страхування депозитів», що пов'язано з урахуванням відмінностей у страхових виплатах. Це підтверджує гіпотезу про зниження рівня морального ризику при встановленні лімітів страхової суми.

Таблиця 2.15 – Коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втра-
ти фінансової стійкості банківською системою від рівня лімітів страхових виплат

Змінні	Окремі характеристики регресійних рівнянь														
	Рівняння 1			Рівняння 2			Рівняння 3			Рівняння 4			Рівняння 5		
	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП
Темп зростання реального ВВП	-0,149	0,01	0,033	-0,153	0,01	0,033	-0,150	0,01	0,034	-0,150	0,01	0,033	-0,147	0,01	0,033
Зміни в умовах торгівлі	-0,015		0,016	-0,015		0,016	-0,016		0,016	-0,014		0,016	-0,015		0,016
Реальна ставка відсотків	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008
Інфляція	-0,001		0,009	-0,002		0,009	0,006		0,009	-0,001		0,009	0,000		0,009
M2/резерви	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,00		0,000
Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,005	0,012	0,01	0,005	0,008	0,10	0,006	0,012	0,01	0,005	0,012	0,01	0,005
Темп зростання кредитного портфеля	0,017	0,10	0,010	0,015	0,01	0,01	0,019	0,10	0,012	0,017	0,10	0,010	0,018	0,10	0,010
ВВП на душу населення	-0,067	0,05	0,032	-0,069	0,05	0,032	-0,055	0,05	0,037	-0,063	0,01	0,031	-0,054	0,05	0,031
Співстрахування (відсутність франшизи)	0,397	0,10	0,204												
Відсутність обмежень на страхову виплату				0,699	0,01	0,272									
Існування ліміту на страхову виплату							0,019	0,01	0,006						
Страхування депозитів в іноземній валюті													0,471	0,05	0,216
Страхування міжбанківських депозитів													0,414	0,10	0,248
Кількість криз	41			41			35			41			41		
Кількість спостережень	899			899			828			899			899		
Частка спостережень, що ідентифіковані коректно	74			76			76			75			74		
Частка криз, що ідентифіковані коректно	68			65			65			69			68		
Скорегований коефіцієнт детермінації Амемії	51,17	0,05		53,69	0,01		47,03	0,01		52,02	0,01		50,13	0,01	
Інформаційний критерій Акаїке	296			293			257			295			297		

К - коефіцієнт ; РЗ – рівень значущості; СП – стандартна помилка

Далі дослідимо наступну характеристику форми функціонування системи гарантування вкладів – тип фінансування. Іншими словами, ми ставимо перед собою завдання підтвердити або спростувати гіпотезу про вплив на фінансову стійкість банківської системи таких чотирьох факторів, як: створення або відсутність страхового фонду в країні, авансове фінансування або фінансування постфактум, суб'єкти фінансування (банки, держава та державно-приватне фінансування), розмір страхових внесків.

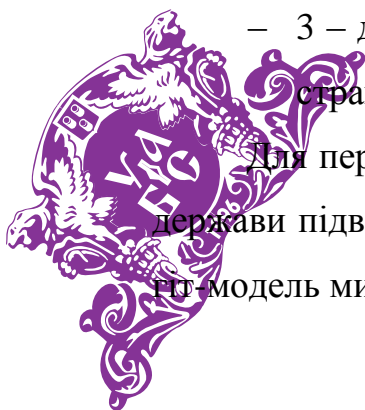
Для перевірки гіпотези, що створення страхового фонду в країні підвищує фінансову стійкість її банківської системи в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну з трьома можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – при функціонуванні нефінансованої системи страхування депозитів, тобто без створення страхового фонду;
- 2 – для країн, де створюються страхові фонди, тобто функціонує фінансована система страхування депозитів.

Для перевірки гіпотези, що авансове фінансування системи страхування депозитів в країні підвищує фінансову стійкість її банківської системи в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну з чотирма можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – при функціонуванні нефінансованої системи страхування депозитів;
- 2 – для країн, де функціонує система авансового фінансування при страхуванні депозитів;
- 3 – для країн, де функціонує система фінансування постфактум при страхуванні депозитів.

Для перевірки гіпотези, що гарантування депозитів виключно за кошти держави підвищує фінансову стійкість банківської системи в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну з чотирма можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – при гарантуванні депозитів виключно за кошти банків, тобто коли ресурси страхового фонду формуються лише за рахунок банків;
- 2 – при гарантуванні депозитів за кошти як банків, так і уряду, тобто коли ресурси страхового фонду формуються на паритетних засадах, передбачають державну та комерційну участь у фінансуванні;
- 3 – при гарантуванні депозитів виключно за кошти держави, тобто коли страхові ресурси формуються лише за рахунок коштів з відповідних резервних фондів, що створюються урядом.

Ще одна змінна, що характеризує тип фінансування системи страхування депозитів – це розмір страхових внесків, введення якої в регресійну логіт-модель дасть можливість оцінити вплив відмінностей в розмірах страхових внесків. Для вирішення поставленого завдання ми відхилилися від класичного підходу до присвоєння значень математичним фіктивним змінним. В даному випадку ця фіктивна змінна може набувати наступні 2 значення:

- 0 – в разі відсутності системи страхування депозитів;
- відсоток від середнього розміру депозиту – в разі впровадження в країні системи страхування депозитів.

У табл. 2.16 представлені результати оцінки ймовірності втрати банківськими системами досліджуваних країн своєї фінансової стійкості з урахуванням національних особливостей щодо типу фінансування страхових фондів.

Аналіз даних, представлених в табл. 2.16, свідчить, що найкращим з точки зору перших трьох змінних є базовий варіант (0; 0; 0), тобто:

- за фактором «створення або відсутність страхового фонду в країні» :
0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- за фактором «авансове фінансування або фінансування постфактум» :
0 – при відсутності системи страхування депозитів;

Таблиця 2.16 – Коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втра-
ти фінансової стійкості банківською системою від типу фінансування страхових фондів

Змінні	Окремі характеристики регресійних рівнянь											
	Рівняння 1			Рівняння 2			Рівняння 3			Рівняння 4		
	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП
Темп зростання реального ВВП	-0,152	0,01	0,033	-0,152	0,01	0,033	-0,152	0,01	0,033	-0,152	0,01	0,033
Зміни в умовах торгівлі	-0,015		0,016	-0,015		0,016	-0,015		0,016	-0,015		0,016
Реальна ставка відсотків	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008
Інфляція	-0,001		0,009	-0,001		0,009	0,001		0,009	-0,002		0,009
М2/резерви	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,002		0,006
Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,005	0,012	0,01	0,005	0,0012	0,05	0,005	0,012	0,01	0,005
Темп зростання кредитного портфеля	0,017	0,10	0,010	-0,017	0,10	0,010	0,021	0,05	0,010	0,018	0,10	0,010
ВВП на душу населення	-0,064	0,05	0,031	-0,066		0,032	-0,062	0,05	0,031	-0,042		0,035
Фінансування	0,454	0,01	0,203									
Тип фінансування				0,304	0,01	0,137						
Джерело фінансування							0,397	0,05	0,187			
Розмір страхових внесків										0,034		0,049
Кількість криз	41			41			41			39		
Кількість спостережень	899			899			899			786		
Частка спостережень, що ідентифіковані коректно	75			75			74			74		
Частка криз, що ідентифіковані коректно	68			68			68			68		
Скорегований коефіцієнт детермінації Амеміі	52,30	0,01		52,36	0,01		51,75	0,01		45,28	0,01	
Інформаційний критерій Акаіке	295			295			295			279		

К - коефіцієнт ; РЗ – рівень значущості; СП – стандартна помилка

- за фактором «суб'єкти фінансування (банки, держава та державно-приватне фінансування) в країні»: 0 – при відсутності системи страхування депозитів.

Таким чином, незалежно від типу фінансування страхових фондів, їх наявність сама по собі збільшує ризики недобросовісної поведінки банків, тобто зменшує фінансову стійкість банківської системи.

Щодо четвертого фактору, то, як показало дослідження, зростання суми страхового внеску не має істотного впливу на фінансову стійкість банківської системи, що пояснюється відсутністю взаємозв'язку між розміром страхового внеску та розмірами прийнятих банками ризиків.

Це дає поштовх для розвитку ідеї щодо впровадження розмірів страхових внесків, адекватних ризикам банків. Шість країн у вибірці мали методичку визначення страхових внесків на основі адекватності прийнятих банком ризиків. Для підтвердження зазначеної пропозиції в регресійну логіт-модель ми ввели ще одну фіктивну змінну з трьома можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – якщо система страхування депозитів впроваджена і розмір премій адекватний ризику;
- 2 – якщо система страхування депозитів впроваджена і розмір премій не адекватний ризику.

В результаті розрахунків коефіцієнт при цій фіктивній змінній виявився позитивним і значущим на 5-відсотковому рівні. Таким чином, можна стверджувати, що страхові внески, що визначаються без урахування прийнятого банком ризику, негативно впливають на фінансову стійкість банківських систем.

Далі дослідимо наступну характеристику форми функціонування системи гарантування вкладів – тип управління. Іншими словами, ми ставимо перед собою завдання підтвердити або спростувати гіпотезу про вплив на фінансову стійкість банківської системи таких двох факторів, як: суб'єкти управління (банки, держава та державно-приватне

фінансування), обов'язковість членства банків в системі страхування депозитів (добровільна або обов'язкова участь).

Для перевірки висувається наступна гіпотеза: у системі, в якій фондами страхування депозитів управляють банки, існує значно менше можливостей для зловживання, ніж в системі, в якій фондами страхування депозитів управляє уряд, оскільки банки мають більшу кількість індикаторів для контролю інформації про діяльність один одного. Для підтвердження цієї гіпотези в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну з чотирма можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – для країн, в яких система страхування депозитів керується виключно банками;
- 2 – для країн, в яких система страхування депозитів керується на паритетних засадах, передбачають державну та комерційну участь в управлінні;
- 3 – для країн, в яких система страхування депозитів керується виключно урядом.

Крім того, в регресійну логіт-модель ми ввели індивідуальні фіктивні змінні, що характеризують суб'єкта управління, і приймають значення 1, якщо зазначений суб'єкт відповідає аналізованій системі, і 0 в іншому випадку.

Наступною гіпотезою, що вимагає підтвердження або спростування, є така: обов'язкове членство в системі страхування депозитів знижує ймовірність морального ризику і робить банківські системи більш стійкими в порівнянні з системами з добровільним членством. Для підтвердження цієї гіпотези в регресійну логіт-модель ми ввели фіктивну змінну з трьома можливими значеннями:

- 0 – при відсутності системи страхування депозитів;
- 1 – для країн, в яких участь банків в системі страхування депозитів є обов'язковою;

- 2 – для країн, в яких участь банків в системі страхування депозитів є добровільною.

У табл. 2.17 представлені результати оцінки ймовірності втрати банківськими системами досліджуваних країн своєї фінансової стійкості з урахуванням національних особливостей щодо типу управління страховими фондами.

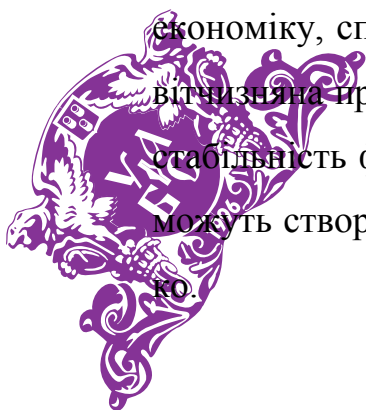
Аналіз даних, представлених в табл. 2.17, свідчить, що гіпотеза про більшу ефективність приватного управління фондами страхування депозитів знаходить своє підтвердження – у фіктивної змінної «управління» коефіцієнт позитивний і значущий на 5-відсотковому рівні. Крім того, коефіцієнт фіктивної змінної «державне управління» є єдиним значущим з коефіцієнтів серед індивідуальних фіктивних змінних.

Таким чином, при реформуванні систем страхування депозитів необхідно відходити від практики створення фондів гарантування вкладів, які повністю контролюються урядом, а віддавати перевагу системам, в яких банківський сектор хоча б частково залучений в процес управління.

Гіпотеза про ефективність систем з обов'язковим членством також отримала підтвердження.

Далі перейдемо безпосередньо до обґрунтування пропозицій щодо удосконалення інструментарію страхування банківських депозитів в Україні в контексті забезпечення фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

Стійкий банківський сектор дає потужний поштовх до активного економічного зростання будь-якої країни, оскільки забезпечує стабільне функціонування платіжних систем, стимулює до заощадження коштів, інвестування в економіку, сприяє розвитку фінансового посередництва. Світовий досвід й вітчизняна практика банківської діяльності свідчать, що навіть чутки про нестабільність фінансової установи, не кажучи вже про початок кризи, стрімко можуть створити паніку поміж вкладників, припинити яку надзвичайно важ-

Таблиця 2.17 – Коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втра-
ти фінансової стійкості банківською системою від типу управління страховими фондами

Змінні	Окремі характеристики регресійних рівнянь								
	Рівняння 1			Рівняння 2			Рівняння 3		
	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП
Темп зростання реального ВВП	-0,149	0,01	0,033	-0,150	0,01	0,033	-0,147	0,01	0,033
Зміни в умовах торгівлі	-0,014		0,016	-0,014		0,016	-0,014		0,016
Реальна ставка відсотків	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008
Інфляція	-0,001		0,009	-0,001		0,009	-0,003		0,009
М2/резерви	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000
Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,005	0,012	0,01	0,005	0,0012	0,05	0,005
Темп зростання кредитного портфеля	0,017	0,10	0,010	0,018	0,10	0,010	0,017	0,10	0,010
ВВП на душу населення	-0,057	0,05	0,031	-0,054		0,037	-0,067	0,05	0,032
Управління	0,269	0,05	0,134						
Державне				0,800	0,05	0,419			
Спільне				0,617		1,163			
Приватне				0,297		0,881			
Участь							0,663	0,05	0,347
Кількість криз	41			40			41		
Кількість спостережень	892			870			892		
Частка спостережень, що ідентифіковані коректно	74			75			74		
Частка криз, що ідентифіковані коректно	68			64			68		
Скорегований коефіцієнт детермінації Амемі	51,10	0,01		50,32	0,01		50,71	0,01	
Інформаційний критерій Акаїке	295			292			296		

К - коефіцієнт ; РЗ – рівень значущості; СП – стандартна помилка

Для України ця проблема в умовах глобальної фінансової кризи стоїть найбільш гостро. Налагоджування ефективного функціонування системи страхування депозитів допоможе підвищити довіру населення до вітчизняних банків, а як наслідок – до зміцнення фінансової стійкості банківської системи в цілому.

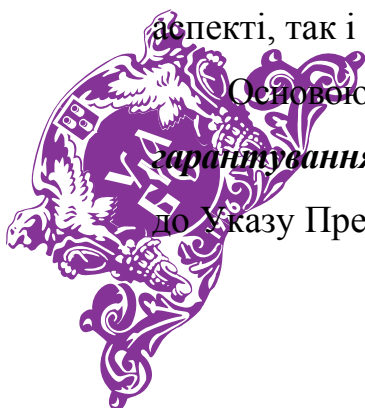
Строкові депозити – це найстабільніша частка залучених коштів комерційних банків. У вітчизняній практиці їх питома вага становить близько 40 % у структурі пасивів банків (рис. 2.23).

Рисунок 2.23 – Динаміка строкових депозитів та їх частки у пасивах комерційних банків у 2003–2010 рр. (побудовано на основі [197])

Захист такого ресурсу є не тільки актуальним, а й життєво необхідним та стратегічно важливим завданням для країни як у соціально-економічному аспекті, так і в плані забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Основою української системи захисту інтересів вкладників банків є **Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО)**. Він був створений відповідно до Указу Президента України від 10 вересня 1998 р. № 996/98 [219]. Початко-

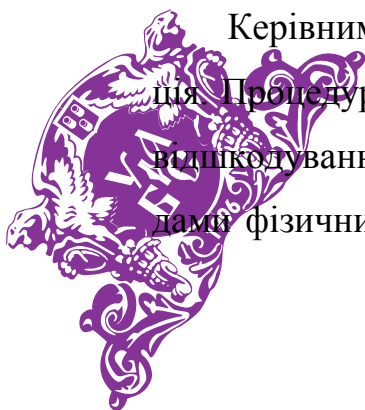
вий розмір відшкодувань фонду становив 500 грн. (динаміка зміни розміру відшкодування представлена у табл. Д.4).

Проаналізуємо діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні за тими критеріями, за якими вище ми досліджували вплив системи страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи.

Функціонування цієї інституції регулюється Законом України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”. У статті 3 цього нормативно-правового акта зазначається: “Фонд гарантує кожному вкладнику банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150 000 гривень за вкладом у кожному із таких банків. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладом, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду може бути збільшено за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників банками – учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду та інших факторів” [226]. ***Таким чином, страхова сума є обмеженою, що з позиції забезпечення фінансової стійкості банківської системи є позитивним моментом.***

Відшкодуванню підлягають всі вклади до зазначених розмірів, які розміщені одним вкладником в одному банку на кількох рахунках, або в різних банках, і також в різних іноземних валютах (за курсом НБУ на дату настання недоступності депозитів)[37]. ***Таким чином, можливість відшкодування вкладів в іноземній валюті підвищує ризик втрати стійкості банківською системою України.***

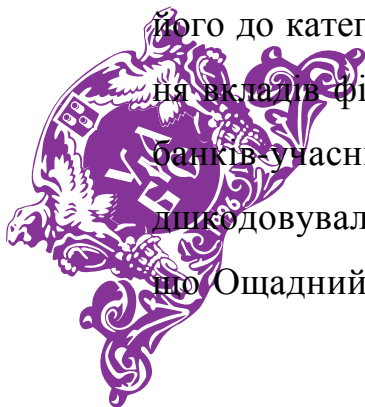
Керівними органами ФГВФО є адміністративна рада і виконавча дирекція. Процедура повернення вкладів деталізується у Положенні “Про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладом фізичних осіб” [222] та Положенні “Про порядок визначення банків –

агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб” [221], затверджених рішеннями адміністративної ради Фонду.

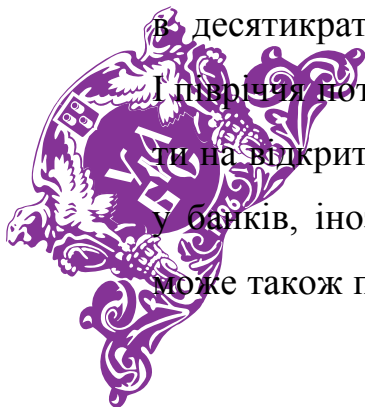
Адміністративна рада формується із п’яти членів, що відсилаються Кабінетом Міністрів України (два), Національним банком України (два) та Асоціацією українських банків (один) та координує роботу Фонду, здійснює контроль та нагляд за його діяльністю, затверджує організаційні питання, зокрема, випускає нормативно-правові акти з питань, що віднесені до її компетенції, які є обов’язковими для виконання банками-учасниками (або тимчасовими учасниками) ФГФВО. *Виконавча дирекція* вирішує питання, які пов’язані з поточною діяльністю Фонду [223]. **Таким чином, фактично в управлінні ФГФВО приймає участь один представник саморегулювальної організації банківського сектору, що є позитивним з позиції забезпечення фінансової стійкості банківської системи, однак ця участь не є паритетною, що негативно впливає на стійкість.**

Учасниками Фонду є усі банки-юридичні особи, зареєстровані у Державному реєстрі банків, і які мають банківську ліцензію на здійснення банківської діяльності. Банки Фонду поділяють на дві частини: учасники та тимчасові учасники. Учасником Фонду є банк, що виконує визначені НБУ економічні нормативи стосовно достатності капіталу та платоспроможності і в змозі виконувати власні зобов’язання перед клієнтами. Банки, що не виконують економічних нормативів і дія ліцензії яких призупинена, переводяться у категорію тимчасових учасників Фонду. У випадку відкликання банківської ліцензії НБУ ФГФВО виключає банк з числа учасників або тимчасових учасників Фонду. Відшкодовуються в разі настання їх недоступності вклади, залучені банком до дати його виключення з учасників Фонду або переведення його до категорії тимчасових учасників. За даними сайту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, за станом на 01.07.2011 у Фонді знаходилося 167 банків-учасників та 8 банків тимчасових-учасників, а вклади 11 банків відшкодовувалися [264]. Окремі автори вважають неправильним той факт, що Ощадний банк не є учасником ФГФВО. По-перше, це надає йому кон-

курентних переваг. По-друге, в разі банкрутства Ощадного банку збитки будуть відшкодовуватися за рахунок Держбюджету, тобто всіх громадян, а не інших банків [251]. *Таким чином, участь у фонді є обов'язковою для банків, що є позитивним моментом в підтримці фінансової стійкості банківської системи, однак виключення державних банків негативно впливає на ймовірність банківської кризи й порушує конкурентні умови в банківському секторі.*

Розглянемо більш детально механізм фінансування ФГВФО. Початкові збори вносяться новоствореними банками після отримання ними ліцензії у розмірі 1 % від зареєстрованого статутного капіталу (табл. Д.5). Комерційні банки з поновленою ліцензією звільнені від таких зборів. Регулярні відрахування нараховуються два рази на рік у розмірі 0,25 % від загальної суми депозитів, включаючи нараховані проценти, та сплачуються рівними частинами щоквартально. Спеціальні платежі встановлюються у випадку недостатності поточних доходів Фонду для виконання ним в повному обсязі власних зобов'язань. Вони не мають перевищувати розмір регулярного збору за рік. Якщо банки не сплачують вчасно або у повному обсязі платежі, вони зобов'язуються сплачувати пеню в розмірі двох облікових ставок НБУ від обсягів не перерахованих коштів за кожен день прострочення. Подальшими джерелами фінансування Фонду є початковий внесок НБУ у розмірі 20 млн. грн. НБУ може також надавати Фонду кредити під заставу цінних паперів за ціною не нижче середньострокового (5 років) індексу інфляції. Кабінет Міністрів України також уповноважений надавати кредити у грошовій формі або у вигляді державних цінних паперів, але тільки якщо інші форми фінансування вичерпані. Ліміт кредитування на наступний рік визначається щорічно в десятикратному розмірі надходжень від банків – учасників Фонду за I півріччя поточного року. Отримані цінні папери Фонд має право реалізувати на відкритому ринку, використовувати як заставу при отриманні кредитів у банків, іноземних кредиторів, НБУ, або тримати їх до погашення. Фонд може також перераховувати свої кошти на депозитні рахунки в НБУ, за яким

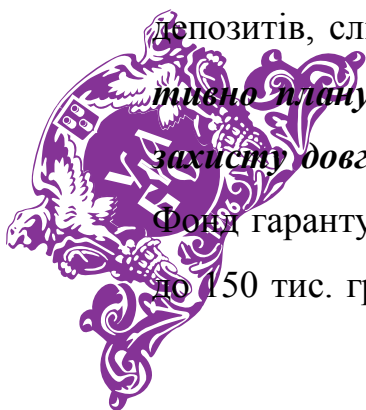

отримуватиме доходи. Взагалі, Фонд є єдиним розпорядником коштів, акумульованих у процесі його діяльності. Кошти Фонду не включаються до Державного бюджету України [37]. *Таким чином, основна частка фінансування лягає на банки, що є позитивним з позиції забезпечення фінансової стійкості банківської системи, однак передбачається можливість кредитування і за рахунок коштів НБУ і за рахунок бюджету, що підвищує ризики банкрутств в банківській системі.*

Аналіз діяльності ФГВФО в Україні дозволяє стверджувати, що незважаючи на відносно незначний досвід функціонування, система страхування депозитів в нашій країні побудована належним чином. Проте, зважаючи на нестабільність української економіки, можемо виділити ключові інструменти, запровадження яких могло б покращити ефективність функціонування системи депозитного страхування в Україні.

- враховуючи суттєве перевищення суми відшкодування над середніми розмірами вкладів населення в комерційних банках, варто поширити страховий захист і на депозити фізичних осіб, що є суб'єктами підприємницької діяльності. Це сприятиме розвитку підприємництва в Україні;
- законодавча база деяких країн передбачає можливість зміни рівня страхового відшкодування, враховуючи інфляційні чинники. Для України це є досить актуальним, зважаючи на динаміку індексу споживчих цін і рівня інфляції.

Проте варто зазначити, що навіть дуже ефективна діяльність лише Фонду гарантування вкладів фізичних осіб не може гарантувати фінансової стійкості у банківському секторі. Говорячи про сьогоденну систему захисту депозитів, слід зауважити, що на сьогодні *Національний банк України активно планує використання страхування як додаткового інструмента захисту довгострокових депозитів.* Як уже зазначалося нами, у даний час Фонд гарантування вкладів фізичних осіб гарантує виплату вкладу в розмірі до 150 тис. грн. Ініціатива Національного банку полягає в тому, щоб ввести

страхування суми довгострокового депозиту вкладника – фізичної особи, що перевищує гарантовані Фондом виплати, тобто без обмежень граничної суми. На думку НБУ, страхуванню мають підлягати депозити в національній та іноземній валюті, а також у банківських металах. Крім того, пропонується розглянути питання про розповсюдження механізму страхування і на довгострокові депозити юридичних осіб. Такий інструмент має використовуватися безпосередньо банками на добровільних засадах із залученням надійних страхових компаній. З метою заохочення банків до участі у страхуванні депозитів Національний банк готовий розглянути можливість введення певних стимулів для банків [122].

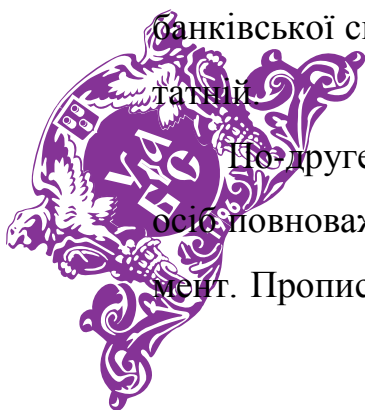
Слід зауважити, що не менш важливе значення для забезпечення стійкості банківської системи, окрім системи захисту вкладників, має і *система захисту кредиторів*. Банківські установи, намагаючись зайняти та збільшити власну частку ринку, пропонують своїм клієнтам все більше різноманітня послуг. Впроваджуючи програми кредитування, банки прагнуть задовольнити найрізноманітніші потреби власних клієнтів.

Президент України Віктор Янукович 19 березня 2012 р. підписав Закон № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»[225]. Раніше, 23 лютого, даний закон ухвалила Верховна Рада, і він набуде чинності 21 вересня 2012 р.

Розглянемо вплив цього Закону на фінансову стійкість банківської системи України.

Перш за все, це збільшення в 1,6 рази розміру ставки регулярного збору з банків по вкладах фізичних осіб у валюті. Враховуючи проведений аналіз і результати негативного впливу страхування депозитів у валюті на стійкість банківської системи, цей крок можна розцінювати як позитивний, але не достатній.

По-друге, законодавство наділяє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повноваженнями переглядати розмір у будь-який зручний для нього момент. Прописаний в Законі розмір компенсації у 1200 грн. є безумовним зо-

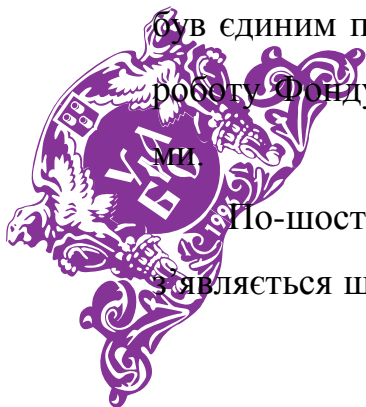
бов'язанням держави перед фізичною особою-вкладником. Очевидно, що при ухваленні рішень про розмір гарантованої суми Фонд буде приймати до уваги розміри проблем в банківському секторі та свої можливості щодо їх подолання.

По-третє, позитивним моментом було й залишається те, що кошти Фонду акумулюються за рахунок внесків банків-учасників. При цьому розмір внесків не залежить від банків, вони встановлюються Законом і рішеннями Фонду. Таким чином, у Фонду є повноваження щодо попередження недобросовісної поведінки банків і підвищення цих внесків, однак механізму, на жаль, не прописано.

По-четверте, серед нових положень слід відзначити право Фонду розпоряджатися коштами на своїх рахунках (Фонд був обмежений у можливості використовувати ці кошти). З набранням сили нового Закону Фонд отримає право здійснювати за рахунок цих коштів запозичення для інвестування в економіку. Це забезпечить позичальникам доступ до дешевших ресурсів і дасть Фонду можливість поповнювати свій бюджет не лише за рахунок внесків учасників. Водночас такі операції неминуче спричиняють певні фінансові ризики і постає питання зваженості кредитної політики Фонду та її прозорості.

По-п'яте, негативним з точки зору впливу на фінансову стійкість банківської системи є прописаний у новому Законі склад адміністративної ради Фонду (один представник Кабміну, два представники НБУ, один представник профільного комітету Верховної Ради і директор-розпорядник Фонду, який призначається членами адміністративної ради). Як видно, зі складу адміністративної ради, порівняно з чинним Законом, відсторонили представника асоціації банків, який представляв у цій структурі інтереси комерційних банків і був єдиним представником не від влади. Таким чином, це положення робить роботу Фонду більш ризиковою для фінансової стійкості банківської системи.

По-шосте, фактично у відповідності до нового Закону в Україні з'являється ще один орган фінансового нагляду – Фонд гарантування вкладів

фізичних осіб, якому також будуть передані функції роботи з проблемними банками. Останнім часом звучить достатньо критики саме в цій частині нововведень: 1) ризик, пов'язаний з тим, що Фонд має менший досвід управління банками, ніж НБУ; 2) Фонд може виявитися інституційно неготовим до того, щоб справлятися зі своїми повноваженнями; 3) у Фонду немає інструментарію для фінансового оздоровлення банків, який є у НБУ тощо. Крім того, постає питання якості регулятивного управління з боку Фонду та якості нагляду.

Дослідження виконання загальноприйнятих принципів страхування депозитів в Україні засвідчило про існування ряду суттєвих невідповідностей, головною з яких є несправедливість гарантування вкладів державних банків за рахунок державного бюджету, в той час як вклади всіх інших банків гарантуються за рахунок самих банків. Враховуючи нововведення щодо участі держави в управлінні ФГВФО, це не дозволяє забезпечити справедливість при страхуванні, а отже створює потенційні загрози фінансовій стійкості банків України.

На нашу думку, сьогодні накріла реальна необхідність удосконалення існуючого інструментарію страхування банківських депозитів в Україні саме в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Ми вважаємо, що необхідно відмовитися від участі держави в механізмі гарантування депозитів на користь застосування схеми державно-приватного партнерства та взаємного страхування під контролем саморегулюючих організацій в банківській системі. Це дозволить знизити ризик недобросовісної поведінки банків та позитивно вплине на фінансову стійкість банківської системи. Таким чином, можна сформулювати наступні пропозиції щодо реорганізації системи гарантування вкладів фізичних осіб:

1. Ввести в Адміністративну раду Фонду гарантування вкладів фізичних осіб замість існуючої системи розподілу або нової за Законом, який вступить в дію 21.09.2012 р., систему з паритетним рівнем участі представників саморегулюючих організацій банківської системи: одного представника Кабінету Міністрів України, одного представника Національного

банку України та трьох представників від саморегулівних організації банківської системи.

2. Відмовитись від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету України.
3. Відмовитися від гарантування депозитів в іноземній валюті.
4. Ввести систему розрахунку регулярного збору до Фонду з урахуванням ризиковості банківських вкладень:

$$SRC = ARC(TD + IA) \frac{A_r + OBSI_r - RAO + aOFFEF}{A + OBSI - RAO + aOFFEF} \quad (2.16)$$

де SRC – розмір регулярного збору до ФГВФО;

ARC – річна ставка збору до ФГВФО (на даний момент вона становить 0,5% бази нарахування в національній валюті та 0,8% бази нарахування в іноземній валюті);

TD – загальна сума вкладів банку;

IA – нараховані за вкладками банку відсотки; A – сумарні активи банку;

A_r – сумарні активи банку, зважені за ступенем кредитного ризику (за методикою НБУ для нормативу Н2);

$OBSI$ – позабалансові інструменти банку;

$OBSI_r$ – позабалансові інструменти банку, зважені за ступенем кредитного ризику (за методикою НБУ для нормативу Н2);

RAO – сума створених відповідних резервів за активними операціями;

$aOFFEF$ – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами (за методикою НБУ для нормативу Н2).

Підхід до розрахунку сукупної суми відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами, сумарних активів та позабалансові інструменти банку, зважених за ступенем кредитного ризику

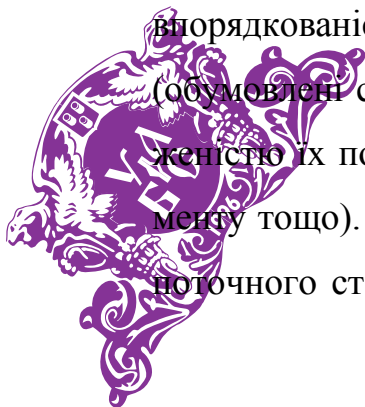

пропонується використовувати методику, що рекомендує Національний банк України для розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (H2).

Висновки до другого розділу

В другому розділі «Обґрунтування тенденцій впливу ендогенних факторів на фінансову стійкість банківської системи України» запропоновано чотирирівневу систему факторів впливу на фінансову стійкість банківської системи, формалізовано взаємозв'язок рівня концентрації активів в банківській системі України та її фінансової стійкості, розроблено пропозиції щодо удосконалення інструментарію страхування банківських депозитів в Україні в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

1. Всі фактори порушення фінансової стійкості банківської системи запропоновано поділяти на 2 групи та 4 рівня в залежності від джерела виникнення шоків. Перша група факторів – екзогенні по відношенню до національної банківської системи: 1) фактори мегарівня (мають наднаціональне походження, обумовлені глобалізаційними та лібералізаційними процесами в світовій фінансовій системі, турбулентністю на світовому фінансовому ринку тощо); 2) фактори макrorівня (обумовлені трансформаційними процесами в економічній системі країни та не пов'язані безпосередньо з функціонуванням банківської системи). Друга група факторів – ендогенні по відношенню до національної банківської системи: 1) фактори мезорівня (обумовлені специфікою функціонування банківської системи, політикою центрального банку, впорядкованістю банківського законодавства тощо); 2) фактори мікрорівня (обумовлені специфікою функціонування окремих банків та пов'язані з виваженістю їх політики захисту від ризиків, досконалістю банківського менеджменту тощо). За більшістю з виокремлених факторів проведено дослідження поточного стану та тенденцій розвитку в Україні. З великої кількості ендо-

генних факторів впливу на фінансову стійкість банківської системи, найбільш неоднозначним є вплив рівня концентрації капіталу в банківській системі та типу системи страхування депозитів, що і обумовило більш ґрунтовне їх дослідження в роботі.

2. Узагальнення результатів емпіричних досліджень та існуючих теоретичних підходів до обґрунтування впливу концентрації капіталу в банківській системі на її фінансову стійкість дозволяє стверджувати про існування двох протилежних гіпотез. Відповідно до першої гіпотези передбачається, що більш концентровані системи є більш стійкими до зовнішніх шоків, оскільки у банків зменшується потреба брати на себе додаткові ризики задля отримання конкурентних переваг та збільшення прибутків (прикладом є банківські системи Канади та Китаю, а також впровадження в США концепції розвитку банківської системи “Concentration stability” (“Стабільність через концентрацію”). Відповідно до другої гіпотези концентрація розглядається як фактор негативного впливу на фінансову стійкість банківської системи, оскільки монополія або олігополія на ринку банківських послуг призводить до підвищення відсоткових ставок за кредитами, що підштовхує банки до кредитування занадто ризикових проєктів і збільшує ризик недобросовісної поведінки банків (прикладом є країни південно-східної Азії).

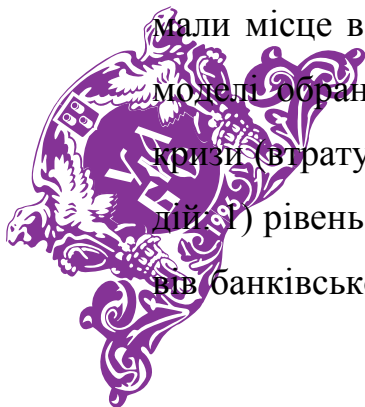
3. З метою емпіричного підтвердження справедливості цих гіпотез для умов розвитку банківської системи України за 2006-2011 рр. здійснено кореляційний аналіз взаємозв'язку між показником *Z-statistic* (використовується фахівцями Світового банку та МВФ як індикатор ФСБС через співвідношення можливих збитків банківської системи внаслідок внутрішніх або зовнішніх шоків та власного капіталу) та показником концентрації активів за Херфіндалем-Хіршманом. Результати кореляційного аналізу довели, що до світової фінансової кризи (2006-2008 рр.) рівень концентрації активів в банківській системі України зменшувався, що позитивно впливало на рівень ФСБС (коефіцієнт кореляції становить $-0,9745$). Після світової фінансової кризи (2009-2011 рр.) рівень концентрації активів в банківській системі Укра-

їни почав збільшуватися, що також позитивно вплинуло на рівень ФСБС (коefficient кореляції становить +0,9806). Таким чином, в докризовий період взаємозв'язок між концентрацією активів та фінансовою стійкістю банківської системи, був зворотнім, а в посткризовий – став прямим. Отримані результати дозволили обґрунтувати, що при появі перших загроз настання банківської кризи НБУ має застосовувати регулюючі ініціативи на користь збільшення рівня концентрації капіталу в банківській системі, а при стабілізації ситуації – формувати умови для нарощування банками кредитних портфелів. Для посткризового періоду (2009-2011 рр.) побудовано регресійну залежність індикатора фінансової стійкості банківської системи від індикатора концентрації активів в банківській системі. Воно створює наукове підґрунтя для прогнозування тенденцій зміни фінансової стійкості банківської системи залежно від здійснюваних НБУ заходів щодо регулювання конкуренції, капіталізації та ризиків в банківській системі.

4. В наукових та політичних колах усталеною є точка зору, згідно з якою існування інституту страхування депозитів в більшості країн світу позитивно впливає на фінансову стійкість банківської системи,. На нашу думку, такий взаємозв'язок не є однозначним: з одного боку, страхування депозитів може збільшити фінансову стійкість банківської системи, скорочуючи мимовільні або інформаційно-керовані вилучення депозитів, з іншого боку – воно може її зменшити, підсилюючи ризик недобросовісної поведінки з боку банків (моральний ризик).

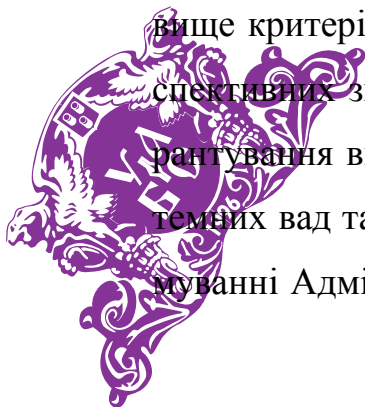
5. З метою емпіричної перевірки гіпотези про існування такого взаємозв'язку в роботі побудовано багатовимірну регресійну логіт-модель, що базується на узагальненій автором інформації стосовно банківських криз, що мали місце в 62 країнах світу за період 1980-2010 рр. Залежною змінною в моделі обрано фіктивну змінну, що відображає факт настання банківської кризи (втрата фінансової стійкості банківської системи,) як однієї з таких подій: 1) рівень проблемних активів складає більш ніж 10 % від сукупних активів банківської системи; 2) допомога банківському сектору з боку уряду або

центрального банку складає більш ніж 2% від ВВП; 3) має місце великомасштабна націоналізація банків або банкрутство банків, сукупна частка активів яких становить більш ніж 10% від всіх активів банківської системи, 4) введено мораторій на повернення депозитів, підвищено рівень гарантування депозитів тощо. В модель включено цілий ряд контрольних змінних (їх значення є постійними при різних варіаціях незалежних змінних). Розрахунки показали, що їх вплив на рівень фінансової стійкості банківської системи, є таким: темпу зростання ВВП – позитивний; реальної ставки відсотків – негативний, зміни валютного курсу – негативний, зростання кредитного портфелю банків – негативний, ВВП на душу населення – позитивний. Для окремих контрольних змінних (змін в умовах торгівлі, темпу інфляції, відношення грошового агрегату M2 до резервів центрального банку) коефіцієнт виявився статистично незначущим.

6. Було спростовано гіпотезу, що формування в країні системи страхування депозитів робить її банківську систему більш стійкою до внутрішніх та зовнішніх шоків. Якщо ж така система вже створена, то найоптимальнішим варіантом її організаційної побудови з точки зору впливу на фінансову стійкість банківської системи, є виконання таких вимог: співстрахування, обмеженість страхових виплат, відсутність можливості застрахувати депозити в іноземній валюті та міжбанківські депозити, обов'язковість участі всіх банків, відсутність страхового фонду, процедура авансового страхування, виплата страхових сум та управління – виключно за рахунок банків та їх саморегулювальних об'єднань.

7. Автором проведено дослідження діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) в Україні з позиції відповідності визначеним вище критеріям забезпечення фінансової стійкості банківської системи, перспективних змін відповідно до Закону України № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», обґрунтовано наявність цілого ряду системних вад та розроблено пропозиції щодо їх усунення, зокрема: 1) при формуванні Адміністративної ради ФГВФО дотримуватися таких пропорцій: від

Кабінету Міністрів України – 1 особа, від НБУ – 1 особа, від саморегулюваних організацій банківської системи – 3 особи; 2) відмовитися від гарантування зобов'язань державних банків за кошти бюджету України; 3) відмовитися від гарантування депозитів в іноземній валюті тощо.

8. Об'єктом гострих дискусій серед науковців, урядовців та банкірів-практиків останнім часом є оптимізація розміру відрахування банками коштів до ФГВФО, який би, з одного боку, забезпечував зростання фінансової стійкості банківської системи, запобігаючи масовим та неконтрольованим вилученням депозитів в кризових ситуаціях, а з іншого боку – не перетворився б на додатковий непомірний тягар для банків – учасників фонду, що могло б створити додаткові загрози для фінансової стійкості банківської системи. Автором запропоновано визначати його з урахуванням ризиковості банківських вкладень. Такий підхід дозволяє: по-перше, враховувати ризиковість активних операцій банків, використовуючи нормативну базу НБУ; по-друге, встановлювати навантаження на конкретний банк залежно від якості управління активами в ньому; по-третє, опосередковано регулювати ризиковість активних операцій; по-четверте, знизити імовірність настання банківських криз як в окремих установах, так і по системі в цілому.

Основні положення даного розділу роботи викладені автором в [58,64,65,71,72,78,84,87,88,89,91,92,96,98,103,107,108,109]

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Star Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING”
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3 ЕКЗОГЕННІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1 Обґрунтування впливу міжнародних фінансових відносин на фінансову стійкість національних банківських систем

Міжнародні фінансові відносини являють собою один із найважливіших та найскладніших елементів функціонування світового ринкового механізму. Із розвитком процесу інтернаціоналізації більшості фінансово-господарських зв'язків зростають обсяги міжнародних потоків товарів та послуг, в складі яких рух кредитного капіталу займає особливе місце. Саме тому міжнародні фінансові відносини мають досить специфічний вплив на розвиток законів грошового обігу в рамках національної економіки окремої держави.

Зважаючи на процеси інтернаціоналізації та глобалізації, все більше країн поступово об'єднуються у одну фінансову спільноту. Проте значна залежність слаборозвинених країн та країн, що розвиваються, від іноземного капіталу спричиняє проблеми порушення фінансової стійкості національних банківських систем від коливань у світовому економічному просторі, тобто від факторів, що можуть безпосередньо і не впливати на ці країни.

Вплив міжнародних фінансових відносин на фінансову стійкість банківських систем відбувається за декількома напрямками:

- функціонування світової фінансової архітектури;
- міжнародний рух капіталу;
- процеси глобалізації;

вплив міжнародних кредитних рейтингів [274].

На рис. 3.1 представлено авторський погляд на напрямки їх впливу на фінансову стійкість банківської системи.

Рисунок 3.1 – Напрямки впливу міжнародних фінансових відносин на ФСБС

**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

Світова фінансова архітектура – це сукупність економічних відносин, що пов'язані із функціонуванням та оборотом світових грошей, а також обслуговуванням всіх видів фінансово-господарських зв'язків між країнами (зовнішня торгівля, інвестування прибутків, вивіз капіталу, надання міжнародних позик та субсидій, розвиток туризму, науково-технічна діяльність та обмін, міжнародні приватні та державні грошові перекази тощо).

Світова фінансова архітектура не може існувати без стабільних та розвинених фінансових інститутів, оскільки основним принципом світової фінансової системи є організація та регулювання міжнародних грошових відносин, закріплених у міждержавних угодах та національному законодавстві.

Основний аспект впливу світової фінансової архітектури на фінансову стійкість національних банківських систем полягає в тому, що, інтегруючись у світовий фінансовий простір, банківські системи втрачають свою автономність і починають все більше залежати від світових економічних процесів.

Важливим для розуміння напрямків впливу на фінансову стійкість банківських систем з боку світової фінансової архітектури є вивчення її основних структурних елементів, зокрема:

- резервні валюти;
- світовий грошовий товар;
- міжнародна валютна ліквідність;
- режим валютного курсу, валютні обмеження, паритет та конвертованість;
- міжнародний валютний ринок;
- міжнародні валютно-фінансові організації;
- міждержавні угоди [157].

Розглянемо вплив перерахованих вище елементів світової фінансової архітектури на фінансову стійкість банківської системи більш детально.

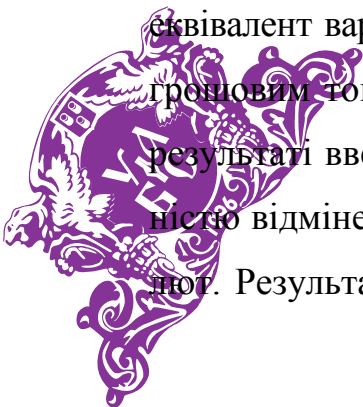

Резервні валюти являють собою загальноприйняті в світі грошові засоби, що акумулюються центральними банками країн для поповнення валютних резервів. З початку створення Європейського Союзу та введення євро як єдиної грошової одиниці в зоні Європейського валютного союзу, визначальне місце при формуванні валютних резервів відводиться двом основним валютам, про що свідчать статистичні дані МВФ (табл. Б.1).

Фінансова стійкість банківської системи значною мірою залежить від надійності тих резервних валют, що складають основу її валютних резервів. Тобто фактично виникає економічний парадокс – валютні резерви країни, що накопичуються нею для збереження власної платоспроможності та для хеджування від можливих наслідків фінансових криз, можуть одночасно стати джерелом політичної та економічної нестабільності, що є наслідком не лише внутрішньодержавної економічної ситуації, а й, що найголовніше, впливу несприятливих економічних коливань міжнародної валютної системи. Саме з цих причин виникає потреба в адекватному формуванні валютних резервів, які б змогли забезпечити національну фінансову безпеку.

Основною резервною валютою для Національного банку України є долар США, а загальний обсяг валютних резервів України, за підсумками другого кварталу 2011 р., склав 36,5 млрд. дол., тоді як резерви у золоті становили 1,35 млрд. дол. [197]. Таким чином, фінансова стійкість української економіки, а, відповідно, і банківської системи значною мірою залежить від діяльності Національного банку з оптимізації структури валютних резервів до умов міжнародного економічного середовища.

Світовий грошовий товар є інструментом обслуговування міжнародних валютно-розрахункових відносин та приймається кожною державою за певний еквівалент вартості вивезених із неї цінностей. Досить тривалий час світовим грошовим товаром вважалися дорогоцінні метали. Проте у 1976-1978 рр., в результаті введення Ямайської валютної системи, золотий стандарт був повністю відмінений, а нова модель дотепер базується на вільній конвертації валют. Результатом введення нової валютної системи стало також введення в

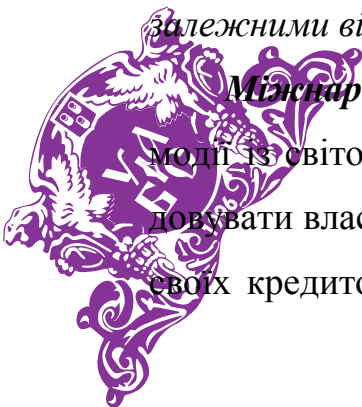
міжнародні розрахунки всередині МВФ спеціальних прав запозичення (СПЗ) або “Special Drawing Rights”. Валютний кошик СПЗ та вартість їх одиниць й вага відповідної валюти у кошику в період до введення євро представлено в табл. Б.2. Після 1998 р. євро замінило у кошику німецьку марку та французький франк (його структура в період 1999-2011 рр. представлена у табл. Б.3).

Починаючи із 1992 р., Україна є активним членом МВФ, здійснюючи залучення значних обсягів кредитних ресурсів. Це дозволяє Національному банку України та уряду зберігати макроекономічну ситуацію та платоспроможність нашої держави. У період поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи кредити МВФ дозволили підтримати обсяги соціальних витратів на визначеному рівні, а також зберегти місце України в міжнародних рейтингах. На сьогодні квота України в МВФ складає 1,372 млрд. СПЗ [380].

У 1979 р. у рамках європейської валютної системи була створена валютна одиниця ЕКЮ (“European Currency Unit”), що слугувала певним узагальненим платіжним засобом та перебувала переважно у безготівковій формі. Проте у 1998 р. вона була конвертована у євро у співвідношенні один до одного. Під час поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи, деякими державами, зокрема КНР, було запропоноване введення нової міжнародної валюти на базі СПЗ (за прикладом ЕКЮ – євро), що гіпотетично могла б замінити долар США як валюта для міжнародних розрахунків. Крім розглянутих засобів, світовим грошовим товаром можуть також виступати і резервні валюти.

Таким чином, світовий грошовий товар має особливе значення для забезпечення фінансової стійкості банківської системи країни, оскільки більшість країн світу перебувають у різних валютних об'єднаннях, що робить їх залежними від негативних впливів мінливого міжнародного середовища.

Міжнародна валютна ліквідність, що перебуває у діалектичній взаємодії із світовим грошовим товаром, відображає здатність держави відшкодувати власні міжнародні фінансові зобов'язання у вигляді прийнятних для своїх кредиторів платіжних засобів. Якщо міжнародну валютну ліквідність

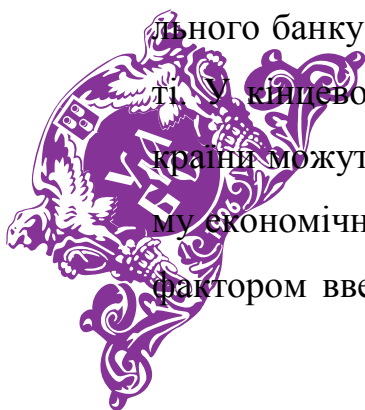

розглядати з точки зору міжнародних валютно-фінансових відносин, то вона являє собою сукупність певних джерел кредитування чи фінансування світового платіжного обороту, а тому в повному обсязі залежить від достатності міжнародних резервних фінансових ресурсів. З погляду національної економіки вона відображає платоспроможність держав. До її структури включаються певні функціональні елементи, які представлені на рис. Б.1.

Вплив міжнародної валютної ліквідності на фінансову стійкість банківської системи є децю специфічним. Міжнародна валютна ліквідність формується в результаті співпраці між банківською системою країни та міжнародною економічною спільнотою на основі певних фінансово-валютних операцій. Тобто міжнародна валютна ліквідність є екзогенним фактором по відношенню до банківської системи, однак її ефективний рівень значною мірою залежить від принципів управління банківською системою з боку центрального банку (використання золотовалютних резервів, темпи їх скорочення та поповнення, якість їх використання тощо). Таким чином, хоч її вплив на фінансову стійкість банківської системи є зовнішнім, проте він багато в чому зумовлюється внутрішніми факторами.

Режим валютного курсу, валютні обмеження, паритет та конвертованість.

За умови введення центральним банком фіксованого валютного курсу виникає ситуація встановлення курсу національної валюти на певному незмінному рівні по відношенню до своєї “прив’язки”. Існує практика, коли центральний банк в умовах фіксованого валютного режиму встановлює різні валютні курси по різних операціях і таким чином формує режим множинності фіксованих валютних курсів в державі. Очевидно, що така позиція центрального банку не може відповідати об’єктивним економічним процесам у світі. У кінцевому результаті, економічна, а, відповідно, і банківська система країни можуть опинитися в умовах валютної ізоляції, що заважає подальшому економічному розвитку та зростанню країни. Іншим негативним супутнім фактором введення режимів фіксованих валютних курсів є довготривалість

такої фіксації та прив'язки. Іншими словами, валютний курс всередині чи в кінці періоду фіксації може не відповідати економічній ситуації на початку такого періоду. У результаті цього може виникати проблема зростання темпів інфляції або невиправдано високих темпів дефляції в країні. *Фінансова стійкість банківської системи тим вразливіша, чим більша державна регламентація та фіксація валютних курсів.*

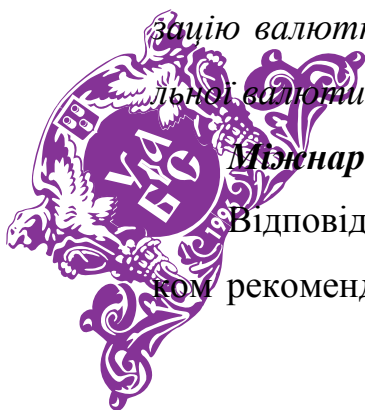
За умови, коли в країні відсутні або частково відсутні валютні обмеження, встановлюється режим *плаваючого* валютного курсу. В рамках такого режиму курс може змінюватися відносно вільно залежно від коливання попиту та пропозиції на ту чи іншу валюту. Разом з тим, такий режим не виключає можливості проведення центральним банком заходів валютного регулювання [50]. *Фінансова стійкість банківської системи за умови введення даного валютного режиму значною мірою залежить не лише від внутрішньодержавної економічної ситуації, але і від коливання попиту та пропозиції на валюту прив'язки в міжнародній валютній системі. Саме тому в цьому контексті з'являється фактор невизначеності, який і може стати причиною порушення фінансової стійкості національної банківської системи.*

Похідні режими від фіксованих та плаваючих валютних курсів наведено в табл. Б.4.

У діяльності уряду та центрального банку України звичайною є практика використання режиму *валютного коридору*. Найбільш відомим прикладом такої практики є встановлення та поступовий перегляд у бік розширення курсового коливання гривні по відношенню до долара США. *Незважаючи на те, що режим валютного коридору є найбільш адекватним до співвідношення попиту та пропозиції на валюту, він також передбачає значну лібералізацію валютного регулювання, що означає зниження рівня безпеки національної валюти та фінансової стійкості банківської системи.*

Міжнародний валютний ринок.

Відповідно до постанови НБУ № 281 під міжнародним валютним ринком рекомендується розуміти "сукупність відносин у сфері торгівлі інозем-

ною валютою за межами України між суб'єктами ринку та іноземними контрагентами, які за дорученням і за рахунок суб'єктів ринку здійснюють торгівлю іноземною валютою за межами України” [224].

Міжнародні валютні ринки (МВР) виконують ряд важливих функцій, що представлені у табл. Б.5. Виходячи із цих функцій, на перший погляд можна зробити висновок про те, що міжнародний валютний ринок функціонує для проведення операцій великих ТНК та комерційних банків, що забезпечують проведення міжнародних розрахунків своїх клієнтів. Проте це не зовсім так – одними із найактивніших учасників даного ринку є казначейства та центральні банки окремих країн.

За допомогою МВР центральні банки можуть впливати на фінансову стійкість банківської системи своєї країни за наступними напрямками:

- *управління та оптимізація валютних резервів;*
- *проведення валютних інвестицій;*
- *регулювання рівня внутрішньодержавних процентних ставок;*
- *залучення фінансових ресурсів у вигляді кредитів для проведення внутрішніх операцій;*
- *регулювання диспропорцій в валютній структурі кредитних та депозитних портфелів банків.*

Виходячи із цього, фінансова стійкість банківської системи залежить від ефективного співробітництва центрального та комерційних банків країн із міжнародними валютними ринками. Їх оперативне реагування на несприятливі умови в національній економіці та коливання попиту та пропозиції на світових валютних ринках є основою забезпечення подальшого безкризового функціонування будь-якої держави.

Діяльність міжнародних валютно-фінансових організацій досить суттєво впливає на фінансову стійкість не тільки банківських систем, які є безпосередніми учасниками міжнародних фінансових потоків, а й економік різних країн в цілому.

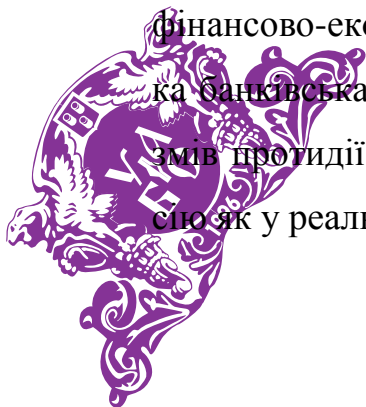

В цьому контексті особливе значення займає *Міжнародний валютний фонд (МВФ)*, який є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй. Основу діяльності МВФ складає надання коротко- та середньострокових кредитів державам при виникненні дефіциту їх платіжного балансу. Однак, на відміну від простого банківського кредиту, кредит МВФ має одну досить специфічну рису: як правило, він надається державам з одночасним виставленням певних рекомендацій та умов, що гіпотетично мають бути орієнтовані на стабілізацію економічної ситуації в країні.

Міжнародний валютний фонд на міжнародній арені виконує ряд функцій, що представлені табл. Б.6. Кредитування країн-членів фонду може здійснюватися на основі різних механізмів, основні з яких представлені у табл. Б.7.

Незважаючи на фактичну глобальність діяльності МВФ, вона також має схильність до коливань під впливом міжнародного фінансово-економічного середовища, про що свідчить динаміка загального обсягу надання кредитів фондом (рис. Б.2). Відображена на рис. Б.2 динаміка звичайних непогашених кредитів МВФ досить чітко відображає періоди економічного зростання та спаду. До II кварталу 2004 р. обсяг кредитування держав з боку МВФ стабільно підвищувався, що збігалось із світовим зростанням економіки. Проте із другої половини 2005 р. з'явилася чітка тенденція до зменшення обсягів кредитування. Найменшого значення запозичення МВФ склали в 2008 р., скоротившись майже на 60 млрд. СПЗ у порівнянні із 2004 р. (з майже 70 млрд. у 2004 р. до 10 млрд. у 2008 р.). Проте пізніше тенденція змінилася до нарощування абсолютних розмірів кредитів та, за підсумками 2010 р., майже зрівнялися із показниками 2001 р. (близько 40 млрд. СПЗ).

Таким чином, варто зазначити, що можливість спрогнозувати світову фінансово-економічну кризу існувала вже із II півріччя 2004 р. Так, українська банківська система мала достатній час для створення відповідних механізмів протидії тим наслідкам, які фактично спричинили наразі глибоку рецесію як у реальному, так і у фінансовому секторі вітчизняної економіки.

В цьому контексті варто зазначити, що з часу проголошення своєї незалежності Україна досить тісно співпрацює з МВФ у сфері як отримання фінансової допомоги, так і державного регулювання, про що свідчить динаміка трансакцій (співвідношення між цільовими витратами та сумами погашеного боргу) України із МВФ (рис. 3.2).

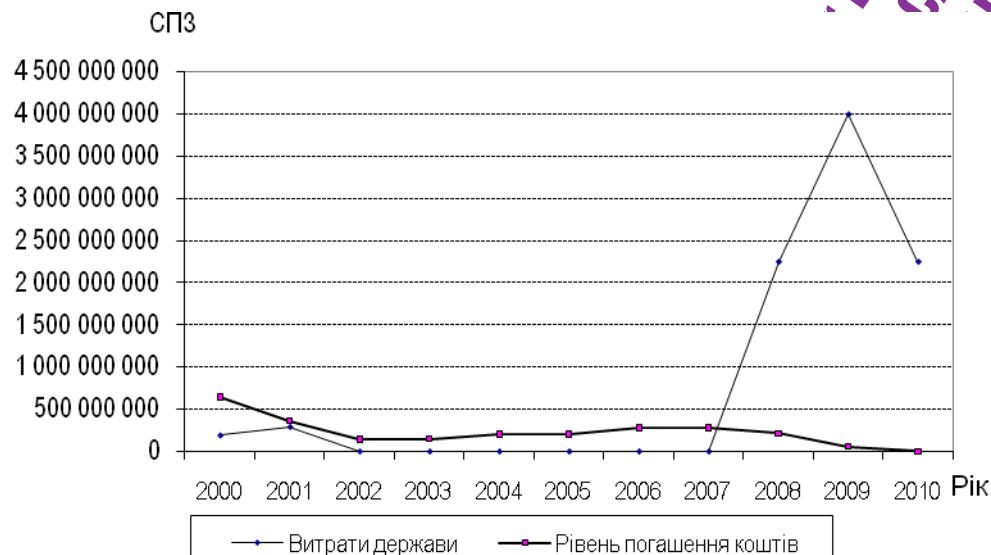

Рисунок 3.2 – Співвідношення між витратами України та погашеними коштами за кредитами МВФ [375]

Отримання кредитів від МВФ досить активно відбувалося у 1990-х рр. До початку 2007 р. Україна залучала значні фінансові ресурси, проте поступово погашала свої зобов'язання: фактичні витрати у період 2002-2007 рр. знаходилися на рівні 0 СПЗ. Проте із початком світової фінансово-економічної кризи обсяги витрат стрімко збільшилися до 4 млрд. СПЗ у 2009 р., після чого в наступному році зменшилися до 2,25 млрд. При цьому рівень погашення позик мав тенденцію до скорочення із 278 млн. СПЗ у 2006 р. до 0 СПЗ у 2010 р. Тобто ця динаміка вказує на складні структурні зрушення в економіці та на різке підвищення потреб у фінансуванні, що робить залежною вітчизняну банківську систему від позик МВФ.

Зростання обсягів непогашених кредитів (рис. 3.3) лише погіршує економічне становище та фінансову стійкість банківської системи України.

Дані рис. 3.3 вказують на поступове скорочення обсягів непогашених кредитів протягом 2000–2007 рр. із 8 млрд. СПЗ до майже 3 млрд. СПЗ відповідно. Проте, починаючи із 2007 р., обсяг непогашених кредитів мав стрімку тенденцію до зростання та, за підсумками 2010 р., склав понад 9 млрд. СПЗ, тобто зріс у 30 разів лише за 3 роки. Ця тенденція вказує на руйнівний вплив, що завдала криза по українській економіці у 2007 р., та тотальну потребу в залученні фінансових ресурсів у різні сектори економіки.

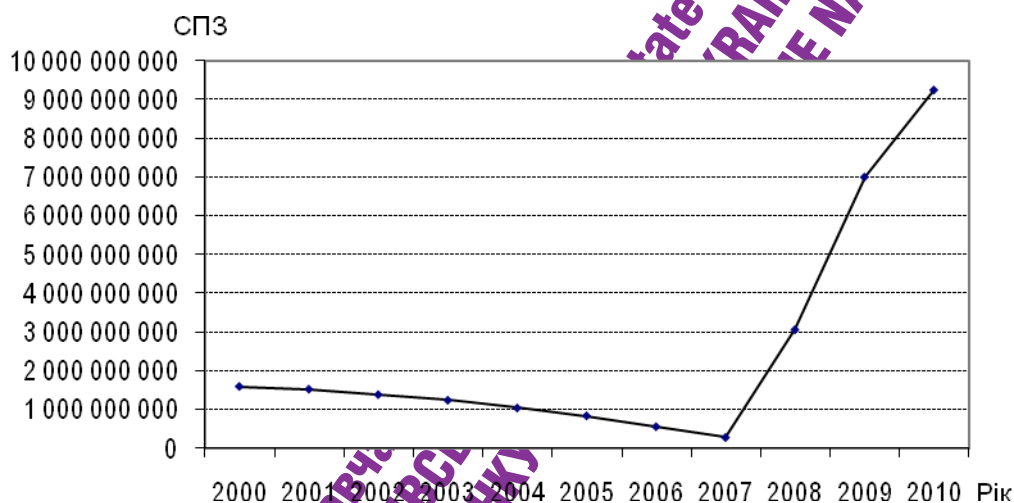

Рисунок 3.3 – Обсяг непогашених кредитів України у МВФ [375]

Проте необхідно також відзначити про динаміку виплачених Україною відсотків за кредитами МВФ (рис. 3.4). Наведена на рис. 3.4 динаміка також відображає скорочення обсягів виплачених відсотків за зобов'язаннями України перед МВФ у період 2000-2004 рр. (із майже 90 млн. СПЗ до близько 35 млн. СПЗ відповідно), що збігається із періодом економічного росту та зменшення обсягів залучених фінансових ресурсів від МВФ. У 2004 р., коли почалась фаза економічної нестабільності, почалась більш тісна фінансова співпраця із фондом, що зумовило зростання обсягів кредитування та виплати відсотків до рівня 38 млн. СПЗ у 2006 р., проте у період із 2006 до 2008 р. обсяги виплачених відсотків мали тенденцію до різкого зниження до рівня близько 8,6 млн. СПЗ, що можна пояснити поглибленням наслідків світової фінансово-економічної кризи. Після цього, одночасно із обсягами кредиту-

вання, відбулось зростання обсягів виплачених відсотків до рівня 160 млн. СПЗ.

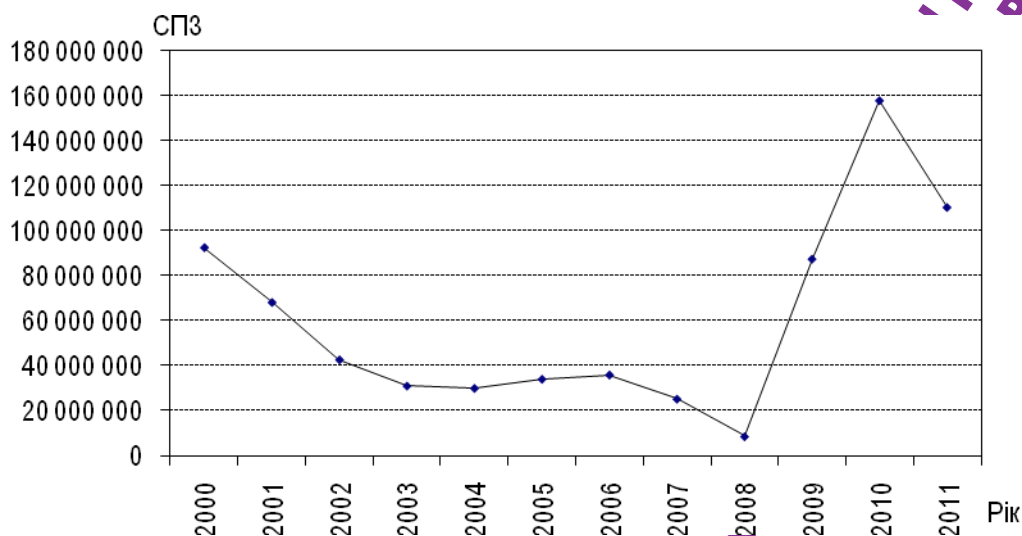

Рисунок 3.4 – Загальна сума виплачених відсотків за кредитами України у МВФ [375]

Досить неоднозначними, з точки зору обсягів та строків, виглядають розроблені МВФ прогнози щодо погашення основної суми зобов'язань України (рис. 3.5). За цим прогнозом, до 2016 р. Україна має виплатити понад 10 млрд. СПЗ, а залишок суми боргу буде розподілено на наступні 10 років до 2026 р. на майже рівні частини (близько 6 млн. СПЗ кожного року).

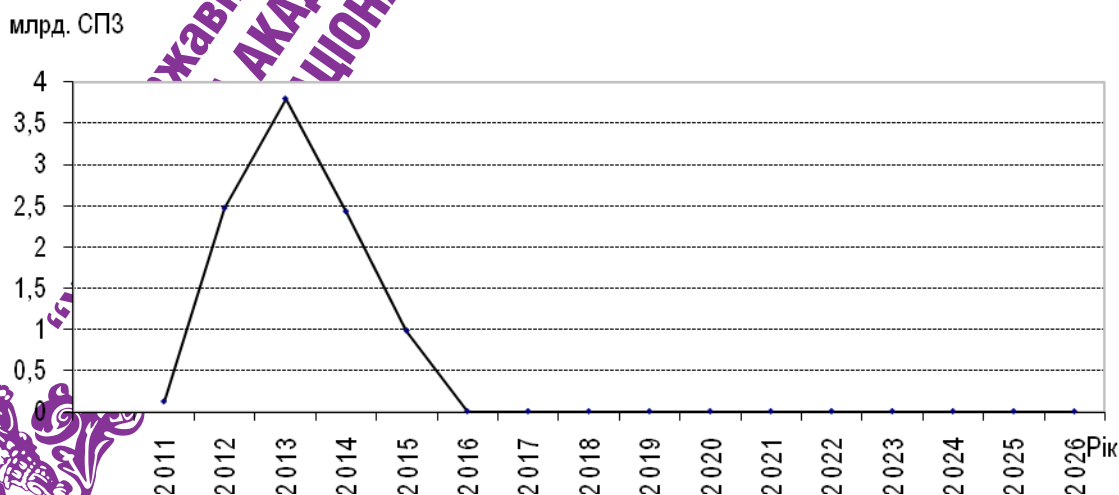

Рисунок 3.5 – Прогнозовані платежі погашення кредитів України у МВФ у 2011–2026 рр. [379]

Однак, зважаючи на досить повільний вихід України із глибокої фази економічного спаду, скорочення доходів бюджету та збільшення видатків, погашення досить значних сум боргу до 2016 р. є малоімовірним. Крім того, ця динаміка вже сьогодні вказує на значні обсяги зобов'язань, що мають бути погашеними Україною у наступні 15 років. Разом з цим за умови, якщо у наступні 5 років основна сума боргу не буде виплаченою або навіть якщо ця виплата відбудеться, *це може мати катастрофічні наслідки як для фінансової стійкості банківської системи, так і для економіки в цілому, що пов'язано з тим, що у першому випадку будуть застосовані неминучі санкції проти нашої держави, а у другому – банківська система може постати перед реальною проблемою втрати своєї платоспроможності.*

Емпіричне підтвердження гіпотези про негативний вплив, що здійснює на ФСБС збільшення кредитної залежності вітчизняної економіки від МВФ, було отримано за результатами аналізу взаємозв'язку між обсягами кредитів України перед МВФ (AOL_{IMF}) та показником Z -statistic, що використовується фахівцями МВФ та Світового банку для характеристики рівня фінансової стійкості банківської системи: 1) щільність зв'язку – висока (коефіцієнт кореляції дорівнює $-0,792$), причому максимальний зв'язок спостерігається саме в рік отримання кредиту; 2) напрямок впливу – негативний:

$$Z - statistic = 48,12 - 2,53 \cdot 10^{-6} \cdot AOL_{IMF} . \quad (3.1)$$

Вихідні дані для побудови регресійного рівняння, що характеризує взаємозв'язок між даними показниками, представлені в табл. 3.1.

Отримані результати підтверджують, що зростання кредитної заборгованості України перед МВФ несуттєво, але все ж таки зменшує фінансову стійкість її банківської системи, що обумовлює необхідність перегляду стратегічних орієнтирів при формуванні політики взаємодії України з МВФ.

Коефіцієнт кореляції дорівнює $-0,792$, що підтверджує обернений зв'язок між кредитуванням МВФ України і стійкістю її банківської системи, тоб-

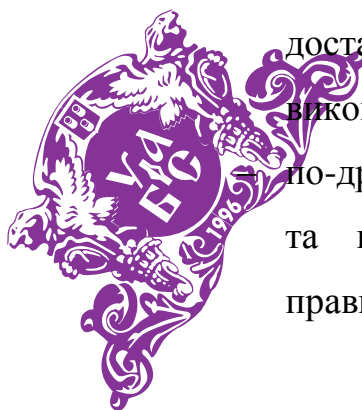
то підвищення рівня кредитування знижувало рівень фінансової стійкості банківської системи.

Таблиця 3.1 – Динаміка обсягів непогашених кредитів України до МВФ, СІЗ і показника Z-statistic, що характеризує рівень фінансової стійкості банківської системи України

Роки	Обсяг непогашених кредитів України до МВФ, СІЗ	Z-statistic
2001	1520742147	37,74688
2002	1379993755	53,17628
2003	1235477090	44,40377
2004	1033677088	52,32662
2005	830851669	36,10273
2006	551876671	37,5237
2007	272901671	39,77947
2008	3057283337	49,95046
2009	7000000000	9,085084
2010	9250000000	15,35067

Міжнародні експерти, вчені та політики, як правило, піддають критиці основні принципи функціонування МВФ із наступних позицій:

- по-перше, проамериканський характер функціонування МВФ. Варто зазначити, що хоча частка США у голосах складає на 2011 р. близько 16,5 % (це досить мала частка для прийняття найважливіших рішень, для яких необхідна наявність 85 % голосів), проте її цілком достатньо для блокування певних рішень, що, відповідно, забезпечує виконання інтересів США у міжнародній фінансовій системі;
- по-друге, неадекватність встановлених вимог щодо надання кредиту та неефективність запропонованих антикризових заходів. Як правило, МВФ висуває наступні вимоги: свобода руху капіталів;

мінімізація та повна ліквідація державних соціальних програм (у сфері охорони здоров'я, освіти, громадського транспорту, здешевлення житла); значні обсяги приватизації, включаючи природні монополії, скорочення зарплат, відмова від інвестування у природозахисні заходи та технології, посилення податкового тягаря на бідних, обмеження прав працюючих тощо.

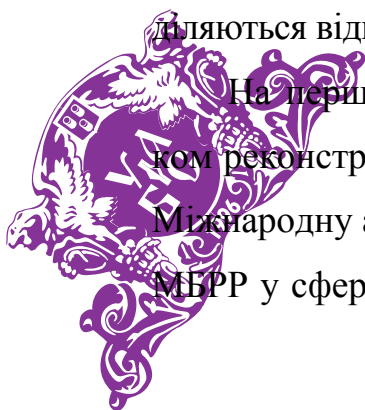
Як приклад неефективності та невинуватої жорсткості таких вимог можна привести надання Руанді у 1989 р. кредиту за умови відмови від державної програми із дотацій фермерських господарств, що є нормальною практикою в розвинених країнах світу, включаючи США, та проведення обов'язкової девальвації національної грошової одиниці. Такі заходи призвели до різкого та катастрофічного падіння реальних доходів населення та розгортання громадянської війни, в якій загинуло 1,5 млн. осіб.

Таким чином, незважаючи на досить гуманні цілі та розгалужену діяльність МВФ, його діяльність спряє не підвищенню стабільності, самостійності та розвитку національних економік та банківських систем, а більш глибокому залученню країни до існуючих фінансових потоків.

Іншим, не менш важливим, представником міжнародних фінансових організацій є **Світовий банк**, створений з метою надання фінансової та технічної допомоги країнам, що розвиваються. Світовий банк не є банком у традиційному значенні, це функціональна система, до складу якої на різних етапах входили різні організації.

Перелік питань, що досліджує Світовий банк та під які виділяє фінансові ресурси, надзвичайно змістовний. Світовим банком розробляються рекомендації щодо підвищення рівня організації банківських систем різних країн та виділяються відповідні фінансові ресурси для збереження їх фінансової стійкості.

На перших етапах Світовий банк ототожнювався із Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР). Пізніше до його структури включили Міжнародну асоціацію розвитку, що фактично взяла на себе частину функцій МБРР у сфері встановлення його політичного курсу. Окрім вказаних органі-

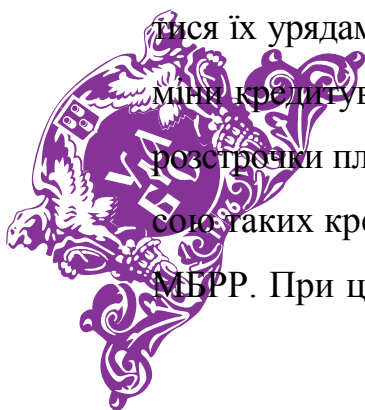
зацій, в різний час у структуру Світового банку також були включені Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (МЦВІС) та Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ). Всі п'ять із перерахованих організацій становлять Групу Світового Банку.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку є основною ланкою у структурі Світового Банку, тому розглянемо вплив не всієї Групи Світового Банку, а лише МБРР на фінансову стійкість національних банківських систем.

Незважаючи на зовнішню подібність основних цілей МВФ та МБРР, їх направленість є досить різною. На відміну від МВФ, який функціонує для сприяння розвитку гіпотетично будь-якої країни світу для досягнення широкого спектра економічних цілей, МБРР є найбільшим кредитором у сфері надання позик для пожвавлення економічного розвитку країн, що розвиваються, тобто з середніми показниками доходів на душу населення.

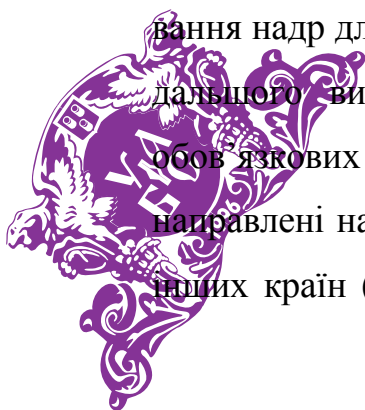
Інша відмінність між кредитами МВФ та МБРР полягає у тому, що умови кредитування МВФ є стандартизованими та надаються у вигляді відповідних кредитних режимів. Тоді як строки, ставки та обсяги кредитування Міжнародним банком реконструкції та розвитку залежать від умов конкретного кредитного проекту, що має бути реалізованим у певній державі. Однак варто зазначити, що для отримання позик від МБРР країна має бути членом МВФ.

Разом з тим, для надання кредитів МБРР, аналогічно до МВФ, висуває певні вимоги до країн-дебіторів, що, як правило, стосуються характеру обсягів та спрямування державної програми з реконструкції та розвитку національної економіки. Всі кредити, що надаються країнам-членам, мають гарантуватися їх урядами. Процентна ставка по них переглядається кожні 6 місяців, а термін кредитування, як правило, складають 15-20 років з можливістю отримання розстрочки платежів за основною сумою кредиту на 3-5 років. Специфічною рисою таких кредитів є покриття лише 30 % вартості проекту за рахунок коштів МБРР. При цьому переважна частка цих фінансових ресурсів найчастіше на-

правляється на розвиток галузей державної інфраструктури, а саме: зв'язок, енергетику та транспорт. Кредитування сільського господарства в загальній структурі кредитного портфеля МБРР складає лише 20 %, а промисловості – менше 15 %. Однак останніми роками з'явилася тенденція до збільшення відносних обсягів кредитування у ці галузі, а також у освіту та охорону здоров'я. На сьогоднішній день МБРР активно займається проблемами врегулювання державного боргу країн, що розвиваються (третина всього обсягу кредитування проходить у вигляді “спільного фінансування”), а також акумулювання необхідної кількості фінансових ресурсів для регулювання структури економік країн-членів та оздоровлення їх платіжних балансів [206].

Слід зауважити, що діяльність МБРР також знаходить ряд негативних точок зору економістів, політиків та міжнародних експертів. Основна мета, яку проголосили засновники, базується на тому, що МБРР має бути ініціатором, а пізніше і організатором направлення приватних інвестиційних ресурсів в економіку своїх країн-членів та створення в них сприятливого клімату та умов для таких інвестицій. Разом з тим він повинен принципово уникати вкладення свого капіталу у проекти, що мають короткий строк окупності та значний рівень прибутковості на користь проектів по фінансуванню тих галузей економіки, що не є привабливими для приватних інвесторів, проте є пріоритетними для держав. Однак фактично МБРР почав активно втручатися у внутрішню політику та економічну ситуацію в країнах-дебіторах з метою захисту інтересів свого основного члена – США, для чого проводилося нав'язування відповідних програм розвитку та організувався тиск на уряди. В результаті таких цілеспрямованих дій основною метою рекомендацій, технічних рад та консультацій МБРР було стимулювання сільського господарства та розвідування надр для нарощування обсягів добутку корисних копалин з метою їх подальшого вивозу у промислово розвинені країни. Таким чином, умови обов'язкових програм реконструкції та розвитку для країн-позичальників були направлені на утримання їх у вигляді аграрно-сировинних додатків США та інших країн (Японії, ФРН, Великобританії, Італії, Канади тощо). Яскравими

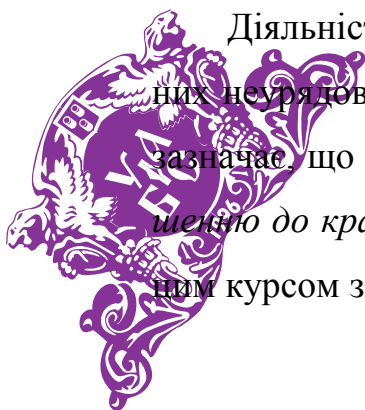
прикладом такої діяльності МБРР є активне вивчення економіки Ірану (1952 р.), Сирії та Туреччини (1954 р.) та розробка для них відповідних рекомендацій щодо стимулювання сільського господарства, транспорту та енергетики. При цьому для Туреччини була висунута вимога згортання державної програми розвитку промисловості, що одразу викликало бурхливу негативну реакцію в державі та видворення місії МБРР із неї.

Таким чином, формально діяльність МБРР у сфері кредитування направлена на підвищення фінансової стійкості національних економік та банківських систем, що виражається у довгостроковому гарантованому фінансуванні певних галузей економіки. Проте, з іншого боку, вона веде до послаблення економічного потенціалу країни внаслідок цілеспрямованого втручання в її політико-економічну систему.

Група Світового банку разом із МВФ має тісний зв'язок із Україною. Групою проводиться не лише кредитування вітчизняної банківської системи, але й ряд аналітичних досліджень. Так, зокрема, з позиції оцінки фінансової стійкості банківської системи особливий інтерес мають:

- 1) дослідження інвестиційних потоків в Україну (рис. А.4).
- 2) дослідження портфеля вітчизняних цінних паперів (рис. А.5).
- 3) Глобальний індекс акцій агентства S & P (рис. А.6).
- 4) дослідження фінансового сектора України:
 - співвідношення між власним капіталом банків та їх активами (рис. А.7);
 - динаміка процентних ставок на депозити та позики (рис. А.8);
 - динаміка зростання обсягів кредитування домогосподарств до ВВП країни (рис. А.9).

Діяльність Світового банку також піддається значній критиці з боку різних неурядових організацій та міжнародних експертів. Дж. Стігліц, зокрема, зазначає, що політика, яку впроваджують Світовий банк та МВФ по відношенню до країн, що розвиваються, є однозначно помилковою. За умови руху курсом значного економічного зростання не відбулося навіть у США. До

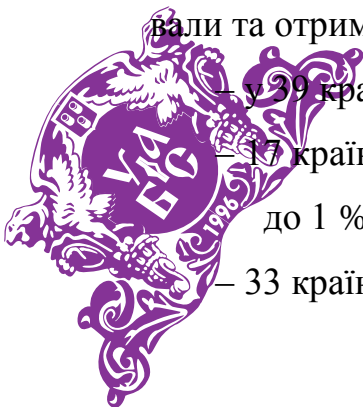
того ж, у Росії, країні, яка почала впроваджувати рекомендації Світового банку, відбулось значне падіння доходів населення, тоді як КНР, що відмовилась від цих рекомендацій, переживає економічний бум.

Варто зазначити, що об'єктивні процеси розвитку світового фінансово-економічного простору вказують на неієднотність більшості програм Світового банку. У тому вигляді, що були першочергово ним сформульовані, вони, як правило, не забезпечують отримання того ефекту, на який теоретично спочатку були розраховані – стійкого та ефективного розвитку економік країн-членів. У зв'язку із цим значна кількість неурядових організацій закликали до перегляду політики Банку на світовому та регіональному рівні та розробки альтернативних напрямків розвитку слаборозвинених країн та країн, що розвиваються, відмінних від запропонованих Світовим банком.

Більше того, спеціалізована Комісія Конгресу США, що у 2001 р. займалася моніторингом діяльності міжнародних фінансових установ, встановила, що близько 60 % всіх програм, що реалізовував Світовий банк за останні роки, були неефективними. У результаті їх проведення реальний обсяг кредитів, які отримали країни, що найбільше їх потребували, склав 1 %. Однак за цей час з'явилася тенденція до зниження рівня бідності. Проте це пояснюється не втручанням Світового банку, а цілеспрямованими та ефективними заходами урядів країн, які не отримали фінансової допомоги Банку. Окрім цього, в країнах, які все ж отримали фінансову допомогу Банку, економічна ситуація не тільки не покращилася, а часом навіть погіршилася.

Цю тезу підтверджують дослідження, що проводилися стратегічним дослідницьким інститутом “Фонд “Спадкоємність” (Heritage Foundation). За отриманими даними можна зробити висновок, що із 105 держав, що потребували та отримали фінансову допомогу від Світового банку:

- у 39 країнах ВВП мав негативну динаміку;
- 17 країн продемонстрували мінімальний приріст цього показника (від 0 до 1 %);
- 33 країни мали помірне зростання ВВП (1–4 %);

– лише 12 країн, використавши рекомендації та фінансову допомогу Світового банку, змогли отримати помітне економічне зростання [44].

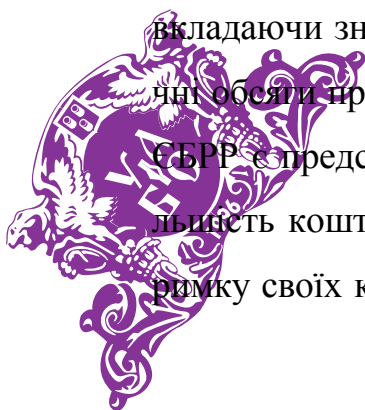
Особливо гостро проблема виконання рекомендацій Світового банку постає в країнах Африки. Лише 3 із 48 країн отримали економічне зростання, у 23 відбувся економічний спад.

З кожним роком кількість критиків впливу Світового банку на економічне зростання країн, що розвиваються, та слаборозвинених країн лише збільшується. Систематичний негативний ефект від діяльності Банку можна пояснити надмірною стандартизованістю підходів, що розробляє Банк для груп країн. У результаті цього специфічні ризики окремих держав до уваги не приймаються.

Крім того, варто також наголосити на значному впливі розвинених країн на діяльність Світового банку (США має близько 17 % голосів у Раді управління). Крім того, Президентом банку є виключно представник США, що значно розширює їх вплив на світову економіку, міжнародні валютні відносини та фінансову систему як за рахунок Групи Світового банку, так і у вигляді кредитування МВФ. Таким чином, дії Світового банку досить важко можна назвати неупередженими.

Виходячи із цього, для забезпечення фінансової стійкості національних банківських систем необхідні виважені рішення урядів та керівництв центральних банків щодо розширення співпраці із Світовим банком, чітке розуміння можливих фінансових наслідків для країни та аналіз фінансових перспектив від такої співпраці.

На відміну від інших міжнародних фінансових організацій, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) є дещо специфічним органом – вкладаючи значні власні кошти в різні проекти, він залучає також досить значні обсяги прямих іноземних інвестицій. І, незважаючи на те, що акціонерами ЄБРР є представники державних органів відповідних країн, банк інвестує більшість коштів у розвиток приватних фірм та проектів, спираючись на підтримку своїх комерційних партнерів. Аналогічно до МБРР Європейський банк

реконструкції та розвитку залучає свої кошти шляхом розміщення облігацій власної емісії на фінансових ринках. Проте однією із особливостей його операцій є активне залучення фінансових ресурсів у валюті країн Східної Європи.

Банк міжнародних розрахунків (БМР) являє собою міжнародну фінансову організацію, однією із найголовніших функцій якої є сприяння співпраці центральних банків країн, полегшення та прискорення міжнародних розрахунків між ними. Штаб-квартира Банку знаходиться у м. Базель. Крім того, БМР є одним із найбільших центрів грошово-кредитних та економічних досліджень.

У 1974 р. при БМР заснований *Базельський комітет з банківського нагляду*, до функціональних обов'язків якого входила розробка та впровадження рекомендацій та директив у сфері удосконалення процесів банківського регулювання та нагляду. Комітетом проводиться досить активна робота зі стандартизації в різних країнах вимог до фінансового регулювання.

В різні часи під егідою БМР були створені різні дочірні організації, що займаються регулюванням специфічних сфер банківської діяльності. Так, зокрема при БМР працюють комісія з платіжних систем; комітет з глобальної фінансової стабільності; комітет з боротьби із фальшуванням грошових знаків [191]. *Таким чином, БМР здійснює значний та специфічний вплив на фінансову стійкість банківських систем, оскільки саме він встановлює стандарти, які одночасно є умовами функціонування банківських систем в міжнародному фінансовому просторі.*

Часто діяльність даної установи піддається значній критиці з огляду на те, що вимоги, які встановлює БМР та Комітет із банківського нагляду, не відповідають реальній економічній ситуації навіть розвинених країн. Однак разом із тим БМР встановлює орієнтири та вимоги для забезпечення фінансової стійкості банківських систем більшості країн світу.

Міждержавні договори. Існування світової фінансової системи неможливо сьогодні уявити собі без стійких домовленостей як між державами без-

посередньо, так і в рамках політико-економічних угруповань, союзів та фінансових організацій.

Пріоритетне місце серед договорів, що регламентують діяльність комерційних банків та банківських систем, є *Міжнародні конвергенції щодо виміру та вимог до капіталу*, розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду під егідою Банку міжнародних розрахунків – Базель I, II, III.

Головною ідеєю вказаних угод є розробка єдиних вимог до розмірів регулятивних капіталів банків, що працюють на міжнародному фінансовому ринку. При цьому встановлюються нормативи щодо основного та додаткового банківського капіталу та їх адекватності. Особлива роль у трьох редакціях Базеля відводиться оцінці кредитних та ринкових ризиків. У цьому контексті встановлюються вимоги як для урядів країн, що ратифікували угоди, так і окремо для банків.

Кожна із редакцій є органічним продовженням та удосконаленням попередньої на основі мінливих економічних процесів. Економічні нормативи щодо достатності капіталу стають більш жорсткими, висувуються нові вимоги до обсягів та структури активів, зобов'язань та методів оцінки банківських ризиків. Так, зокрема, вимоги Базеля I щодо обсягів створення резервів для надання кредитів контрагентам з високим кредитним рейтингом були надто високими, що викликало проблему надкапіталізації банку. І, навпаки, якщо кредитний рейтинг контрагента був низьким, то обсяги резервування були заниженими, що в результаті призвело до недокапіталізації банку. У зв'язку із досить великою кількістю недоліків у червні 2006 р. вийшла друга вдосконалена редакція документа – Базель II.

Основні напрямки вдосконалення вимог Базеля I, що відображені у контексті Базеля II:

— створення ефективної та зваженої системи розрахунку необхідного обсягу регулятивного капіталу на основі більш гнучкого механізму оцінки банківських ризиків. Ця система має бути по можливості основою на власній кількісній оцінці ризику кожного банку;

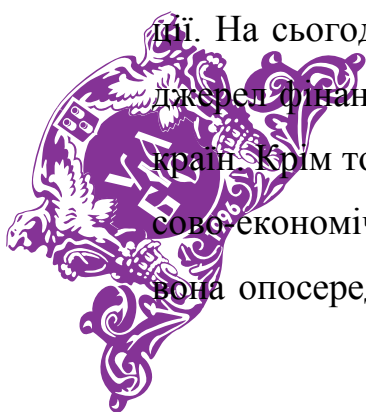
- більш змістовне застосування інструментів зниження кредитних та ринкових ризиків;
- встановлення нових вимог до банківського капіталу під операційний ризик;
- розширення повноважень органів банківського нагляду [337].

Однак, враховуючи останні економічні події, зокрема виникнення негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи, з'явилася потреба повторного перегляду положень Базеля. Тому Базельським комітетом було розроблено новий документ – Базель III, який планується бути впровадженим із 2013 р. Його основні нововведення по відношенню до Базеля II:

- нові вимоги до банківського капіталу першого рівня;
- створення обов'язкових додаткових ліквідних резервів;
- підвищення вимог до резерву власного капіталу;
- створення додаткових резервів на випадок кризи.

Більшість банків країн з високим рівнем розвитку проводять свою діяльність у відповідності до вимог Базеля II. В Україні ж тільки банки з іноземним капіталом впорядковують свою банківську діяльність у відповідності із цією редакцією, а решта банків функціонує на основі морально застарілої редакції – Базель I.

Одним з основних каналів впливу міжнародного економічного середовища на фінансову стійкість національних банківських систем є *міжнародний рух капіталу*. Він являє собою розміщення та функціонування фінансових ресурсів за кордоном, переважно з метою їх поступового відтворення та збільшення. Таким чином проходить процес міжнародного розподілу та перерозподілу тимчасово вільного капіталу, що являє собою іноземні інвестиції. На сьогоднішній день міжнародний рух капіталу є одним із найбільших джерел фінансових ресурсів як для найбільш розвинутих, так і для високорозвинутих країн. Крім того, він є одним із найголовніших інструментів впливу на фінансово-економічний простір країни й особливо на банківську систему, оскільки вона опосередковує будь-які фінансові операції та все більше залучається у

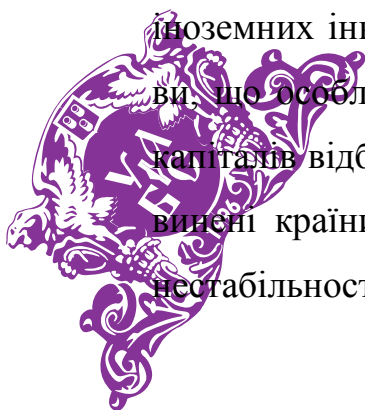

світові економічні процеси та інтегрується в міжнародну фінансову спільноту, великою мірою завдяки збільшенню частки іноземного капіталу у власному капіталі банків.

Досить важливим питанням в контексті дослідження міжнародного руху капіталу є виокремлення його основних форм (табл. Б.8). Співвідношення між основними формами міжнародного руху капіталу та їх цілями відображено на рис. Б.3.

Аналогічно до впливу міжнародних фінансово-кредитних установ, що при наданні значних обсягів валютних позик можуть суттєво впливати не тільки на фінансово-економічну, але й на політичну сферу, міжнародний рух капіталів спричинює залежність резидентів країни-отримувача від характеру та направленості міжнародних фінансових потоків та до джерел фінансових ресурсів, а, відповідно, і до їх власних коливань та можливих несприятливих процесів і явищ. Це означає наявність ймовірності втрати резидентами ліквідності, платоспроможності або навіть банкрутства фактично лише під впливом зовнішньоекономічних факторів. *Особливо гостро це питання постає, якщо мова йде про банківську систему країни, в якій комерційні банки є основними інструментами розподілу капіталу, в тому числі іноземного.*

На перший погляд, можна зробити висновок, що розвиток міжнародного руху капіталу спричиняє фінансово-економічне зростання як країни-експортера, бо вона отримує додаткові економічні вигоди від більш ефективного використання власних фінансових ресурсів, так і для країни-експортера, яка отримує можливість розвитку певних секторів національної економіки, використовуючи при цьому відсутні або недостатні у неї фінансові ресурси. Проте при більш детальному розгляді виявляється, що залучення додаткових іноземних інвестицій призводить до порушення фінансової стійкості держави, що особливо стосується її банківської системи. Внаслідок того, що рух капіталів відбувається на певних умовах та у певній валюті, промислово розвинені країни отримують можливість покриття певних проявів фінансової нестабільності (підвищення темпів інфляції, незбалансованість грошової ма-

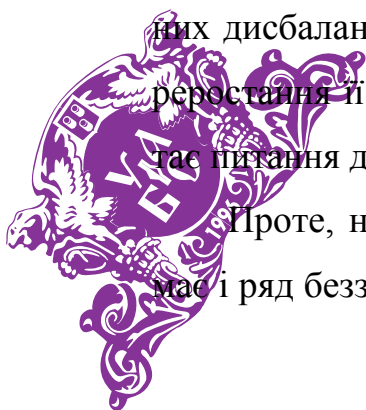

си в економіці тощо) за рахунок часткового перекидання їх на банківські системи країн-експортерів. Це зумовлює виникнення економічних дисбалансів в них та додаткового попиту на іноземні інвестиції, тобто виникнення боргової ями, для експортерів.

Найбільш типовим прикладом такої економічної політики є діяльність США у міжнародному економічному просторі після Другої світової війни і до сьогодні. На думку експертів, надання пільгових кредитів зруйнованим державам Західної та Центральної Європи спричинило зростання їх заборгованостей перед США, для покриття яких Сполучені Штати повторно надавали кредити. Таким чином, відбувалося поступове кредитування для покриття заборгованості. У результаті, це також стало однією із причин популяризації долара США як світової валюти.

Перспективи подальшого економічного розвитку міжнародної фінансової спільноти, а, відповідно, і США на сьогодні є досить незрозумілими. Це пов'язано з тим, що за оцінками міжнародних валютних організацій лише 10-20 % загального обсягу доларів США, які беруть участь у міжнародному грошовому обороті, підкріплені реальними матеріальними цінностями. Тому фактично до 80 % всієї грошової маси у доларах США часто вважають інфляційною і це співвідношення стрімко зростає. Показово, що це також здійснює значний вплив і на національні валюти країн-експортерів капіталу, оскільки їх курси та паритети встановлюються у більшості випадків із прив'язкою до долара, з використанням якого проходить основна маса міжнародних фінансових розрахунків. Однак така політика для країн-експортерів капіталу є ефективною переважно у короткостроковому періоді. У довгостроковому періоді вона часто призводить до виникнення значних економічних дисбалансів, прикладами яких є іпотечна криза в США та подальше переростання її у світову фінансово-економічну кризу. У цьому контексті постає питання доцільності підтримки розвитку міжнародного руху капіталу.

Проте, незважаючи на явні недоліки, міжнародний рух капіталу також має і ряд беззаперечних переваг як для експортерів, так і для імпортерів капі-

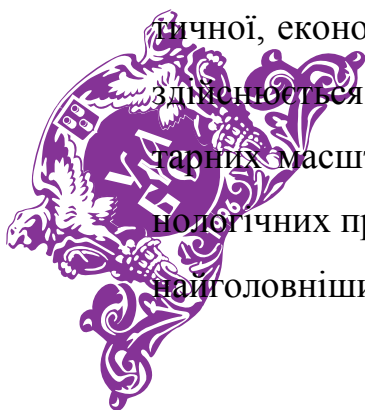

талу. Дані переваги розкривають значні можливості не тільки для організації фінансово-господарської діяльності, а й для фінансово-економічного та політичного впливу, що, в свою чергу, підкріплює фінансову стійкість держав, які підтримують інвестування фінансових ресурсів за кордон. Крім того, на відміну від кредитів міжнародних фінансово-кредитних та валютних організацій, що надаються на основі певних умов з метою цільового використання, приватні інвестиції часто вимагають від уряду держави більш гнучких умов та адаптації певних принципів державного устрою (наприклад, нормативно-правової бази) під конкретні інвестиційні проекти. Це значною мірою впливає як на фінансову стійкість банківської системи держави, так і на економічну стабільність, а також, частково, на незалежність держави в цілому. Проте часто приватні інвестиції можуть бути єдиним джерелом отримання інвестиційних ресурсів для фінансування тих галузей економіки, що на даному етапі можуть бути недостатньо розвиненими.

Таким чином, при розгляді необхідності залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів уряд країни разом із центральним банком повинен проаналізувати фінансово-економічні наслідки, що можуть виникнути в економіці держави внаслідок впливу іноземних інвесторів через вкладений ними капітал.

Глобалізація є одним найбільш дискусійним питанням сьогодення, оскільки знаходить досить велику кількість позитивних та негативних відгуків в суспільстві, від експертів у різних галузях, політиків тощо. Особливий вплив процеси глобалізації мають на економічну, а, відповідно, й фінансову сферу. Це, в свою чергу, значно впливає на розвиток банківських систем країн та їх фінансову стійкість.

Глобалізація у найширшому розумінні означає процес всесвітньої політичної, економічної та культурної уніфікації та інтеграції, в результаті якого здійснюється міграція капіталу, виробничих ресурсів, робочої сили в планетарних масштабах; світовий поділ праці; стандартизацію економічних, технологічних процесів та законодавства, а також часто цей напрямок називають найголовнішим, зближення національних культур та створення єдиного ку-

льтурного простору. Цей процес є системним та незворотнім, він охоплює всі сфери людського життя та діяльності, в результаті чого світ стає більш вузьким та залежним від впливу майже всіх його суб'єктів. Крім цього, в результаті глобалізації кожна країна постає перед проблемою розповсюдження локальної нестабільності по всьому світу.

Зростання значення процесів економічної глобалізації відбувається у різних напрямках, що, відповідно, зумовлюють її вплив на фінансову стійкість банківських систем. До таких напрямів можна віднести:

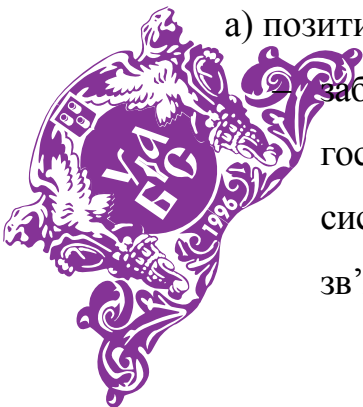
- різке збільшення масштабів і темпів переміщення фінансового капіталу;
- перевищення темпів зростання світової торгівлі над реальним ВВП країн;
- створення глобальних фінансових ринків, що працюють в реальному часі цілодобово протягом року;
- поглиблення тенденції до значного перевищення у суспільстві значення фінансового сектора над реальним;
- популяризація та швидке вдосконалення інформаційних технологій, що прискорюють рух капіталу, а це гіпотетично включає в себе можливість швидкого руйнування сталих економічних систем [127].

Незважаючи на представлені вище напрямки, досить важко сказати, які саме фінансово-економічні наслідки несе в собі окремо процес глобалізації. Так, даний процес включає всі фактори, що притаманні світовому фінансовому простору. *Таким чином, на сьогоднішній день майже будь-які проблеми, що спричинили порушення фінансової стійкості банківської системи країни в результаті впливу зовнішніх факторів, можна вважати наслідком глобалізаційних процесів.*

Разом з тим існує можливість виділити їх позитивні та негативні сторони:

а) позитивні:

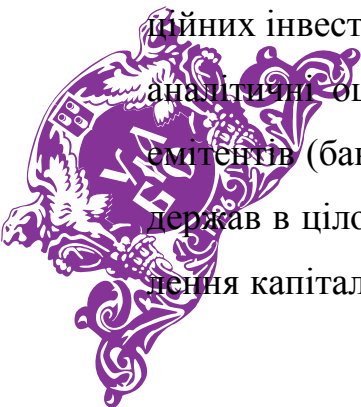
- забезпечення більш швидкого, легкого та ефективного фінансово-господарського взаємозв'язку між країнами та їх банківськими системами (внаслідок поступового розвитку кореспондентських зв'язків між ними);

- створення умов доступу бідних країн до світових фінансових потоків та передових досягнень НТП, що сприяє вдосконаленню принципів ведення банківської діяльності та якості обслуговування клієнтів;
 - забезпечення економії власних фінансових ресурсів за рахунок залучення іноземного капіталу;
 - сприяння планетарному процесу фінансово-економічного розвитку;
- б) негативні:
- створення периферійної моделі економіки, що автоматично переносить основний процес фінансово-економічного зростання на промислово розвинені країни;
 - відтік сировини, висококваліфікованих кадрів в розвинені країни;
 - руйнування малого бізнесу за рахунок витіснення його середнім та великим, що значну звужує клієнтську базу банківських установ;
 - розповсюдження на бідні країни значної фінансової конкуренції, що негативно впливає на діяльність банківської системи та комерційних банків;
 - збагачення розвинених країн та поступове зростання бідності у слаборозвинених [254].

Таким чином, подальше створення єдиного фінансово-економічного простору разом із безумовними позитивними ефектами має також ряд недоліків. Це свідчить про необхідність більш детального та чіткого управління банківськими системами для забезпечення їх оптимального функціонування та фінансової стійкості, незважаючи на можливі негативні впливи глобального економічного простору.

Сьогодні все більшої популярності серед фінансових аналітиків, потенційних інвесторів та міжнародних експертів набувають **кредитні рейтинги** – аналітичні оцінки кредитоспроможності та платоспроможності як окремих емітентів (банків, підприємств, міжнародних фірм), так і окремих регіонів та держав в цілому, на основі яких робляться висновки про доцільність направлення капіталу до цих об'єктів. Однак аналіз об'єктів інвестування чи креди-

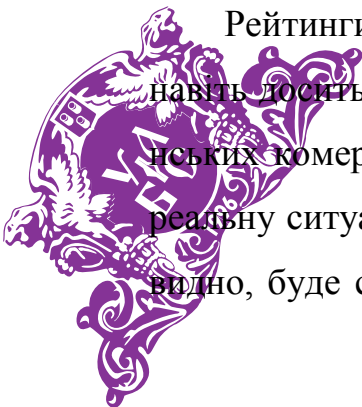
тування на основі кредитних рейтингів є досить комплексним поняттям, бо воно об'єднує оцінку, як правило, на основі даних, що акумулюються декількома рейтинговими агентствами.

Світовий ринок фінансово-аналітичних послуг представлений значною кількістю як міждержавних, так і національних рейтингових агентств та компаній, проте найбільш авторитетну точку зору щодо емітентів формують наступні рейтингові агентства:

I. **Standard & Poor's (S&P)** – одне із найвідоміших рейтингових агентств, що займається аналітичними дослідженнями світового фінансового ринку. Воно також є дочірньою компанією відомої американської корпорації “The McGraw-Hill Companies, Inc.”.

Рейтинги S&P для України та вітчизняних комерційних банків на сьогоднішній день є досить негативними, про що свідчать дані табл. В1, В2 та В.3. Досліджуючи дані суверенного кредитного рейтингу, що був присвоєний Standard & Poor's для України, можна відзначити, що в цілому він стабільний та відображає проблеми з погашенням як довгострокових, так і короткострокових зобов'язань. Проте варто акцентувати увагу на зниження рейтингів з 16.02.2009 до рівня ССС, що присвоювався країні протягом 2009 р. Рейтинг збігається з офіційними даними, згідно з якими саме 2009 р. був роком найбільшого поглиблення світової фінансово-економічної кризи в Україні. На сьогоднішній день Standard & Poor's визначають кредитний рейтинг для України на рівні “В+/Стабільний/В”, що в цілому характеризує платоспроможність держави. Проте в країні є певні проблеми щодо погашення довгострокових та короткострокових зобов'язань. На думку агентства, цей рейтинг протягом 2-3 наступних років змінюватися не буде.

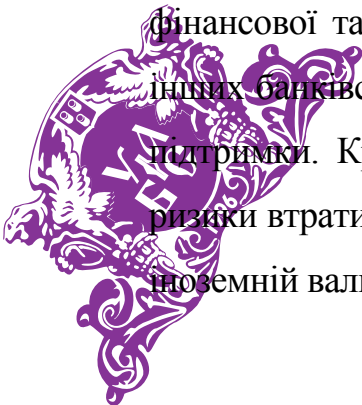
Рейтинги найбільших банків України наразі відізані. Проте на основі навіть досить обмеженої інформації, яку оприлюднює агентство щодо українських комерційних банків, можна зробити висновки про досить негативну реальну ситуацію як в державі в цілому, так і в банківській системі. Це, очевидно, буде створювати бар'єри для надходження капіталу із-за кордону та

міжнародної фінансової співпраці із іншими банківськими системами. Таким чином, кредитний рейтинг є досить значним фактором впливу на фінансову стійкість банківської системи.

II. **Moody's Investors Service** являє собою міжнародне рейтингове агентство, основною метою якого є присвоєння рейтингів різним типам емітентів (державам, банкам, корпораціям, страховим компаніям тощо), установам, а також здійснення фінансових та аналітичних досліджень та аналізу ризиків. На сьогодні Moody's Investors Service охоплює близько 32 уніфікованих рейтингових систем. Окрім цього, агентство розробило окремі системи рейтингової оцінки для окремих держав (табл. В.4).

Найбільше зацікавлення з точки зору забезпечення фінансової стійкості банківських систем викликають *рейтинги фінансової стійкості банків* (BFSRs. – Bank Financial Strength Ratings). Ці рейтинги відображають оцінку експертів агентства Moody's щодо внутрішньої надійності та стійкості комерційних банків країни. Одна із основних особливостей цих рейтингів полягає у фактичному виключенні ними більшості зовнішніх елементів кредитної підтримки та кредитних ризиків, що є невід'ємними елементами *рейтингу банківських депозитів*. Варто зазначити, що сфера застосування рейтингів фінансової стійкості банків, що присвоюються агентством, не обмежується лише комерційними банками, вони також можуть бути використані для оцінки стійкості міжнародних фінансових інститутів, світових та регіональних банків реконструкції та розвитку, державних фінансових інститутів тощо. Іншою специфічною рисою цих рейтингів є неврахування ними ймовірності спільного своєчасного та повного погашення банком власних зобов'язань. Однак ці рейтинги оцінюють ймовірність виникнення потреби банку у залученні фінансової та управлінської підтримки від третіх сторін (держави, власників, інших банківських установ), проте не враховують ймовірності отримання такої підтримки. Крім цього, рейтинги фінансової стійкості банків не враховують ризики втрати банком можливості погашати свої зобов'язання в національній та іноземній валютах, що є наслідком впливу регулятора або держави.

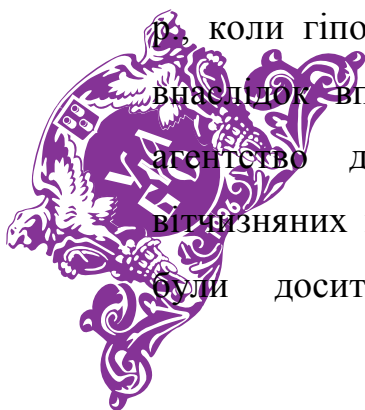

Рейтинги фінансової стійкості формуються на основі дослідження впливу ряду внутрішніх факторів:

- основні фінансові показники діяльності банку;
- ринкові позиції банку;
- ступінь диверсифікованості діяльності;
- рівень диверсифікованості активів;
- стабільність та перспективи економіки держави;
- надійність та структура фінансової системи;
- якість банківського регулювання та нагляду.

Зазначимо, що хоча останні 3 фактори є зовнішніми по відношенню до банку, а тому теоретично не можуть бути врахованими при встановленні рейтингу фінансової стійкості банку, проте саме вони здійснюють обмежений опосередкований вплив при оцінюванні банків.

Шкала агентства Moody's, за якою відбувається ранжування банків у відповідності до рівня фінансової стійкості, представлена у табл. В.5. В додатку В окремо представлені ті рейтинги, які присвоює агентство Moody's для України: суверенний рейтинг державних облігацій (рис В.1) та суверенний рейтинг по банківським депозитам (рис. В.2). Окрім цього, агентство присвоює негативні рейтинги частині українських банків навіть із першої групи за класифікацією НБУ. В додатку В представлені рейтинги фінансової стійкості ПАТ "Приватбанк" (рис. В.3), ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" (рис. В.4), ВАТ "Укресімбанк" (рис. В.5), ПАТ "УкрСиббанк" (рис. В.6), ПАТ "ОБП Банк" (рис. В.7), ПАТ "Промінвестбанк" (рис. В.8), ПАТ "Фінанси та кредит" (рис В.9). Дані рейтинги свідчать про несприятливе фінансове становище українських комерційних банків навіть на кінець 2011 р., коли гіпотетично Україна стала виходити із фази спаду, що відбувся внаслідок впливу світової фінансово економічної кризи. Показово, що агентство досить жорстко проводило оцінку фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків – навіть у докризовому періоді рейтинги були досить низькими. Найкращі значення демонстрували ПАТ

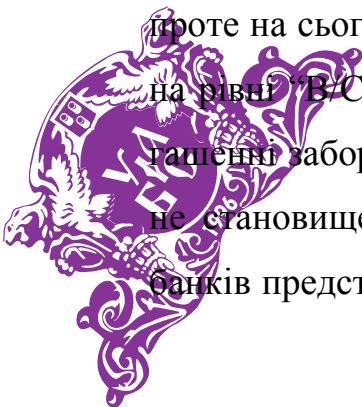
“УкрСиббанк” та ПАТ “Райффайзен банк Аваль” – D, тоді як решта найбільших банків України демонстрували максимальний рейтинг D+. У 2009 р., коли спад у вітчизняній економіці був найбільшим, агентство понизило рейтинг майже кожному із банків, виключення становить лише ПАТ “Приватбанк”, рейтинг якого досить негативний та знаходиться на рівні D-, однак стабільний.

Таким чином, аналізуючи перераховані рейтинги, можна з високою ймовірністю стверджувати про незначні перспективи додаткового вливання капіталу в українську банківську систему. Відповідно, несприятливе та непередбачуване економічне становище створюють основу втрати вітчизняними комерційними банками конкурентних переваг щодо залучення капіталу не міжнародних фінансових ринках.

III. **Fitch Ratings**, разом із агентствами Moody’s та Standard&Poor’s входить до трійки найвідоміших та найавторитетніших рейтингових компаній світу. Однак на відміну від них, група Fitch є самостійною корпорацією, яка відома не тільки своєю аналітичною рейтинговою діяльністю, але і наданням різноманітних консультативних послуг. Основною метою агентства є формування та присвоєння фінансових рейтингів державним та корпоративним емітентам в усьому світі. На основі цих рейтингів приймаються рішення стосовно доцільності інвестування у підприємства та банки, що мають значний вплив на розвиток реального та фінансового секторів держав [189].

Аналогічно до практики розглянутих вище агентств Fitch присвоює рейтинги відповідно до певних шкал. Шкали довгострокових та короткострокових кредитних рейтингів представлені у табл. В.6.

На жаль, агентство надає надзвичайно обмежену кількість рейтингів, проте на сьогоднішній день воно встановило кредитний рейтинг для України на рівні “B/Стабільний/B”, що свідчить про наявність певних проблем у погашенні заборгованості держави та несприятливе непередбачуване економічне становище держави. Дані кредитних рейтингів найбільших українських банків представлені у табл. В.7. Зазначимо, що рейтинги комерційних банків

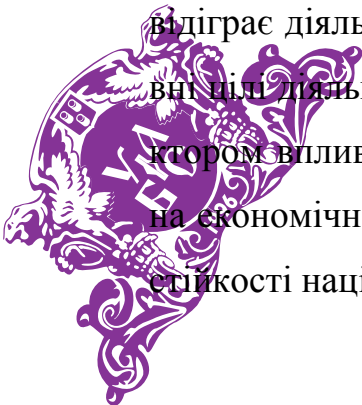

України за даними агентства Fitch є також досить низькими, що означає існування проблем в погашенні як короткострокових, так і довгострокових боргових зобов'язань. Крім того, вони характеризують наявність незначних можливостей у залученні додаткових фінансових ресурсів, а також несприятливе нестабільне економічне середовище в Україні.

Таким чином, міжнародні рейтинги як України загалом (суверенні рейтинги), так і комерційних банків зокрема (кредитні рейтинги) є досить низькими, що означає незначну інвестиційну привабливість вітчизняної фінансової системи. Незважаючи на неоднозначний вплив іноземного капіталу на банківські системи країн, варто зазначити, що слабка інвестиційна активність України спричиняє зниження фінансової стійкості банківської системи через недостатнє фінансування діяльності комерційних банків. У свою чергу, ефективне функціонування банків залежить не тільки від внутрішньодержавних економічних умов, але і від зовнішнього фінансування. Крім того, більшість українських банків взагалі відмовляються від присвоєння ним кредитного рейтингу, що викликає зниження їх інвестиційної привабливості.

3.2 Обґрунтування переваг та недоліків вступу країни до Світової організації торгівлі в контексті впливу на фінансову стійкість банківської системи: світовий та вітчизняний досвід

Із розвитком та поступовим розширенням торгових зв'язків у світі особливе значення у сучасному міжнародному фінансово-економічному середовищі відіграє діяльність Світової організації торгівлі (СОТ). Незважаючи на основні цілі діяльності СОТ, вона також є певним регулятором, а відповідно і фактором впливу на обсяги та напрямок світових фінансових потоків, а також на економічні системи держав, що, відповідно, відображається на фінансовій стійкості національних банківських систем.

Заснована у 1995 р., СОТ є правонаступницею Генеральної угоди про торгівлі та тарифам (ГАТТ), що була прийнята після Другої світової війни у 1947 р. та, в певному сенсі, виконувала роль міжнародної організації протягом майже 50 років.

До переліку задач СОТ відносять розробку та впровадження нових торговельних угод та налагодження міжнародних торгових зв'язків, крім того, організація слідкує за дотриманням всіх прийнятих країнами-членами та ратифікованих їх парламентами угод в рамках організації [196].

На сьогоднішній день все більше країн прагнуть стати учасниками СОТ, оскільки, незважаючи на суто економічні переваги, що базуються на зниженні або знищенні торгових бар'єрів, система СОТ має позитивний вплив також на соціальну та політичну ситуацію в країнах, що відповідно має позитивний вплив на індивідуальний добробут громадян, зокрема:

- система СОТ знижує торговельні бар'єри та сприяє розвитку конкуренції. Найбільш значима вигода для громадян полягає у тому, що така ситуація в теорії сприяє зниженню вартості життя. Це виникає внаслідок того, що знищення протекціоністських цінових бар'єрів сприяють здешевленню як готових імпортованих товарів, так і товарів, що виготовляються на території держави із використанням імпортованої сировини та комплектуючих;
- у більшості випадків підвищення обсягів державних виробничих субсидій, митних тарифів та кількісних обмежень імпорту призводить не до захисту вітчизняних виробників, що є основною метою їх введення, а до підвищення цін у державі, що автоматично знижує купівельну спроможність громадян та їх добробут, що відповідно суттєво впливає на курс національної валюти внаслідок її зниження, а це спричиняє різкі коливання на національних фінансових ринках та завдає значного впливу на фінансову стійкість банківської системи країни. А тому інтеграція країни до СОТ є основою для значного підвищення рівня життя населення;

- розширення спектра товарів та послуг – одна із найголовніших переваг для громадян. Внаслідок впливу іноземної конкуренції вітчизняні виробники мають направляти більших зусиль на розширення асортименту продукції, що ними випускається, з одночасним підвищенням її якості та зниженням ціни;
- у результаті розширеного товарообміну активізується інноваційна діяльність, результатами якої є впровадження нових технологій у національні виробництва та компанії (прикладом такого поживлення в Україні є надзвичайно швидкий розвиток телекомунікаційних технологій);
- залучення держави до міжнародної торгової спільноти сприяє також розвитку експорту, що збільшує податкові надходження до державного бюджету країни, що, відповідно, підвищує рівень соціальних виплат та винагороди за працю, внаслідок чого підвищується рівень життя населення, а це у свою чергу як правило підвищує попит громадян на ринку фінансово-кредитних послуг країни, що підвищує рівень фінансової стійкості національної банківської системи [288].

Таким чином, переваги для громадян від залучення держави до СОТ досить важливі, адже так чи інакше впливають на якість та рівень їх життя, що також має позитивний ефект і для фінансової системи країни. Це пов'язано з тим, що все більша кількість населення може дозволити собі активну та ефективну співпрацю із фінансово-кредитними інститутами в сфері короткострокових та довгострокових вкладів та отримання гарантованих позик від банків, що збільшує їх доходи, а відтак і посилює фінансову стійкість банківської системи в цілому.

Також варто акцентувати увагу на перевагах системи СОТ для економічного, політичного та соціального середовища для держав-учасниць (табл. Б.9). Виходячи із наведених у табл. Б.9 переваг, залучення будь-якої країни до системи СОТ створює додаткові можливості для налагодження ефектив-

них міждержавних економічних та політичних зв'язків. Економіка таких країн може більш ефективно інтегруватися до світового економічного простору внаслідок нарощування обсягів експортних та імпорتنих потоків.

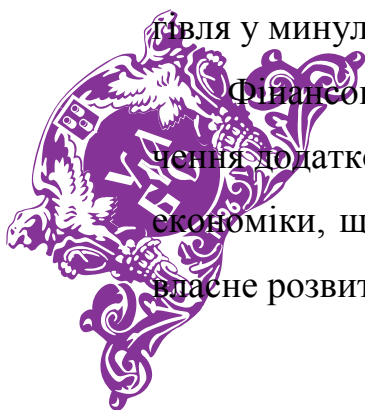
Кожна держава-учасниця СОТ набуває можливості ознайомлюватися із досягненнями науково-технічного прогресу та отримувати новітні технології на більш привабливих умовах за рахунок відміни економічних бар'єрів на шляху цього процесу. Застосування результатів НТП на підприємствах національної промисловості веде до підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції, а значить і всієї економіки.

Розглянемо більш детально вплив Світової організації торгівлі на фінансову стійкість банківських систем країн світу.

Неможливо не відзначити, що зростання обсягів товарообороту призводить до зростання обсягів фінансових потоків, що проходять через національну банківську систему, сприяючи розвитку її основних ланок та підвищуючи тим самим її фінансову стійкість. Так, розвиток комерційних банків країни досягається через зростання попиту на банківські послуги та грошового обороту, а центральним банкам це дозволяє залучати додаткові валютні ресурси на більш вигідних умовах, що сприяє підвищенню обсягів резервування та присутності іноземного капіталу в країні).

Саме з цих причин можна пояснити прагнення країн з перехідною економікою до інтеграції до СОТ. Такі країни можуть забезпечити пропозицію певних товарів на власних товарних ринках на більш вигідних для населення умов. Разом з тим найбільш пріоритетні галузі народного господарства можуть більш ефективно співпрацювати із закордонними партнерами. Часто загалом відкриваються перспективи співпраці з тими країнами, з якими торгівля у минулому була неможливою.

Фінансова та, відповідно, банківська система мають можливість залучення додаткового капіталу для фінансування відсталих галузей національної економіки, що призводить до вирівнювання економічного розвитку країн та власне розвитку фінансових систем.

Відповідно, з кожним роком все більше країн намагаються стати повноправними членами СОТ та отримати всі ті переваги, що отримують економіки країн-учасниць.

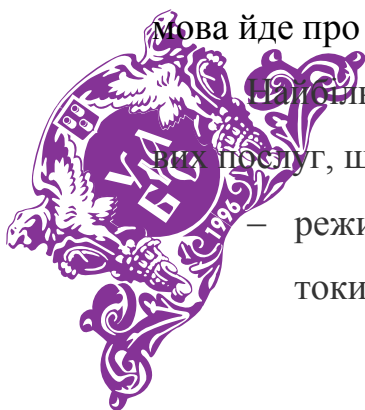
В той же час, міжнародні експерти та опозиційні політичні сили різних країн зазначають, що основна мета Світової організації торгівлі, а саме розповсюдження та популяризація ідей, принципів та правил вільної торгівлі та, за рахунок цього, стимуляція економічного зростання країн, на практиці не досягається. Більше того, фахівці зазначають, що вільна торгівля не сприяє підвищенню рівня життя населення країн з перехідною економікою – вона є стимулятором для прискорення збагачення розвинених країн та найбагатших громадян. Діяльність СОТ критикують також за надмірні вимоги до країн-членів у лібералізації їх економічних режимів щодо транснаціональних корпорацій та розвинених країн, тобто застосування елементів економічної дискримінації по відношенню до інших учасників світового товарообороту.

Більше того, критики зауважують, що досить невеликі країни-учасниці СОТ майже не мають впливу на прийняття ключових рішень, а допомога організації країнам з перехідною економікою, як правило, зводиться до лобювання інтересів розвинених країн та забезпечення досягнення їх економіко-політичних цілей. Разом з тим часто отримання розвиненими країнами певних пільг на товарних ринках для подальшого розвитку та зростання бізнесу своїх резидентів реалізується за рахунок ігнорування проблем бідності, охорони здоров'я та навколишнього середовища. Значної критики зазнає СОТ з боку антиглобалістських течій [231].

Вступ до СОТ потребував від країн - учасниць підписання та виконання вимог щодо лібералізації в сфері торгівлі фінансовими послугами. Зокрема, мова йде про ратифікацію цими країнами П'ятого протоколу.

Найбільш важливими формами транскордонного споживання фінансових послуг, що визначені цим протоколом, є:

- режим 1, який розуміється як традиційні міжнародні торговельні потоки та комерційна присутність;

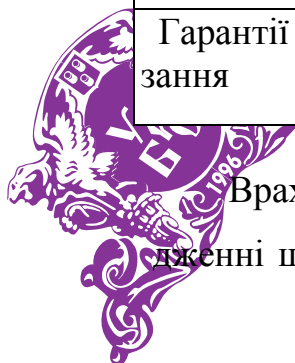
- режим 2 – споживання за кордоном, коли резидент купує фінансові послуги на території іншої країни;
- режим 3, який включає в себе прямі іноземні інвестиції;
- режим 4 – постачання через присутність фізичних осіб у формі незалежних візитів фінансових консультантів або тимчасової робота співробітників банків у філіях на території іншої країни.

В табл. 3.2 *узагальнено вплив різних режимів споживання банківських послуг на фінансову стійкість банківської системи.*

Таблиця 3.2 – Вплив споживання банківських послуг (відповідно до режиму, обраному країною при вступі до СОТ) на фінансову стійкість банківської системи

	Режим 1 Транскордонне споживання		Режим 2 Споживання за кордоном		Режим 3 Комерційна присутність		Режим 4 Присутність фізичних осіб	
	незначний	значний	незначний	значний	незначний	значний	незначний	значний
Прийом вкладів		X		X	X			
Кредитування (включаючи споживчі кредити, іпотеку, факторинг та проектне фінансування)		X		X	X			
Фінансовий лізинг	X			X	X			
Платежі та грошові перекази (включаючи кредитні картки, дорожні чеки і банківські векселя)		X		X	X			
Гарантії і зобов'язання		X	X	X	X			

Враховуючи висновки, представлені в табл. 3.2, в подальшому дослідженні щодо впливу лібералізаційних процесів на ринку фінансових послуг

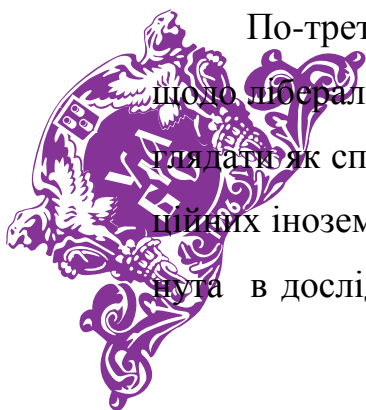
при вступі країни до СОТ режим 4 (постачання через присутність фізичних осіб у формі незалежних візитів фінансових консультантів або тимчасової робота співробітників банків у філіях на території іншої країни) взагалі не будемо розглядати, оскільки його вплив на фінансову стійкість банківської системи взагалі відсутній. В межах подальшого дослідження релевантним є розгляд лише перших трьох режимів.

Наслідок лібералізації в сфері надання фінансових послуг не є однозначним, по що свідчать результати проведення досліджень відомими міжнародними експертам.

По-перше, лібералізація в сфері надання фінансових послуг (особливо – банківських) може бути корисною, оскільки вона не тільки стимулює ринок фінансових послуг сам по собі, але може також сприяти і торгівлі товарами та стимулювати спеціалізацію промисловості і збільшувати товарообіг. Це підтверджується дослідженнями А.Дірлорфа [315], К.Коедека і Дж.Кремерса [349], М.Даца і А.Хайрі [321], які виявили, що в Європі більш ліберальне регулювання товарного ринку позитивно позначилося на показниках економічного зростання на душу населення, праці та загальної продуктивності факторів виробництва. Інші дослідники, зокрема Дж.Гвартней, Р.Лоусон і Р.Холкомб [333], по вибірці з 115 країн виявили, що більш високий ступінь економічної свободи підвищує показник економічного зростання. Б.Гофф [331] довів, що для Сполучених Штатів існує обернена залежність інтенсивності регулятивних процесів та показника економічного зростання.

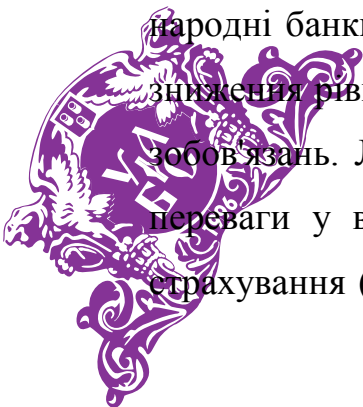
По-друге, відповідно до правил СОТ зобов'язання щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами є юридично обов'язковими, що висуває додаткові вимоги до функціонування банківської системи.

По-третє, за результатом досліджень Н.Таміріса [373], зобов'язання щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських послуг можна розглядати як спосіб сигналізації про серйозність тієї чи іншої країни для потенційних іноземних інвесторів, зокрема – іноземних банків. Ця теза була розвинута в дослідженнях С.Клиссенса і Л.Лівена [309], які обґрунтували, що за

більш слабкого правового середовища суб'єкт господарювання буде отримувати менше зовнішнього фінансування, і, отже, менше інвестувати у власний розвиток, а також вкладати менше коштів в нематеріальні активи, що буде негативно впливати на показник зростання доданої вартості.

По-четверте, зобов'язання щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських послуг можуть позитивно впливати на фінансову стійкість банківської системи та економічне зростання в цілому. Ф.Кідланд і Е.Прескотт [350] виявили, що чітко визначені правила дозволяють економічним агентам користуватися більшою стабільністю, визначеністю та прозорістю при прийнятті рішень. За відсутності чітких правил (наприклад, у владі), економіка може страждати від невизначеності (можливо, через проблеми довіри) і, таким чином, може бути більш вразливою для фінансових криз. У зв'язку з цим чіткі зобов'язання у сфері банківських послуг можна розглядати як засіб для донесення до світової спільноти інформації про дотримання країною правоорієнтованого режиму у сфері банківництва. А.Діксіт [320] підтвердив, що зобов'язання щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських послуг можуть бути також включені безпосередньо в розрахунок в економічних моделях при аналізі інвестицій в умовах невизначеності: високий рівень цих зобов'язань безпосередньо зменшує загальний рівень невизначеності в країні, що є цікавою для інвестицій, які в іншому випадку будуть відкладені до вирішення проблеми невизначеності. Що стосується зобов'язань щодо лібералізації банківського сектора, то низький рівень зобов'язань залишить високий рівень невизначеності на ринку банківських послуг, наприклад, про обсяг дозволеної діяльності, обмеження доступу на ринок, різні національні особливості та вплив політичного режиму на діяльність банків. Таким чином, міжнародні банки можуть чекати, щоб розширити свою присутність в країні до зниження рівня загальної невизначеності за рахунок чіткого і високого рівня зобов'язань. Лібералізація і відкриття ринку банківських послуг може мати переваги у вигляді розширеної диверсифікації і можливості глобального страхування (перестраховування) для економічних агентів, які отримують дос-

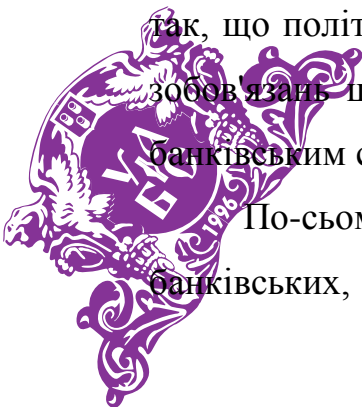

туп до більшого обсягу міжнародних ліквідних коштів, а також нижчі і більш стабільні ціни на банківські послуги. Тим не менш, діяльність цих організацій може також збільшити ризики, та зробити їх більш важкими для регулювання і нагляду для національних регуляторів, а також більш складними в управлінні для підприємців. Дослідження Н.Таміріса [373] щодо недоліків і вигод від лібералізації торгівлі фінансовими послугами свідчать, що повинні бути створені сприятливі макроекономічна та грошово-наглядової політики для того, щоб скористатися всіма перевагами лібералізації фінансового сектора при вступі країни до СОТ.

По-п'яте, присутність міжнародних фінансових організацій збільшилася у країнах з високим рівнем зобов'язань щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських послуг, та не зросла або зросла в меншій мірі в країнах з низьким рівнем. На рис. 3.6 представлено графічну інтерпретацію результатів досліджень, проведених Н.Валекхом [382], щодо зміни у відкритості фінансового сектора (оцінено проксі-індексом по вартості експорту і імпорту фінансових послуг у відсотках від ВВП) для країн з низьким і високим рівнем зобов'язань щодо лібералізації фінансового сектора за період 1995-1999 рр. в порівнянні з 1990-1994 рр.

По-шосте, рівень зобов'язань щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських послуг знаходиться під впливом протекціонізму та суттєво залежить від ефективності функціонування національних ринків фінансових послуг. Якщо країна погодиться прийняти високі стандарти щодо зобов'язань по лібералізації банківської справи, то це може привести до серйозних проблем для місцевих банків, які знаходяться в більш слабкому становищі, ніж їх більш ефективні міжнародні конкуренти. І навпаки, цілком може статися так, що політичні аспекти економічного розвитку сприяють меншому рівню зобов'язань щодо лібералізації для країн з відносно слабким національним банківським сектором.

По-сьоме, зобов'язання щодо лібералізації умов надання фінансових / банківських, взяті країною перед СОТ, впливають на фінансову стійкість ба-

нківської системи не напряду, а через економічну політику, що реалізується в країні при вступі в СОТ. Однак, якщо учасники ринку банківських послуг розглядають ці зобов'язання як сигнали, що заслуговують довіри, то побічно зобов'язання можуть надавати відповідну інформацію про фактичні політичні рішення і, отже, впливати на фінансову стійкість банківської системи. Для ілюстрації даного твердження в табл. 3.3 наведемо інформацію щодо кореляційних зв'язків між рівнем зобов'язань щодо лібералізації в сфері торгівлі фінансовими послугами і показниками економічної свободи (за даними Heritage Foundation/Wall Street Journal).

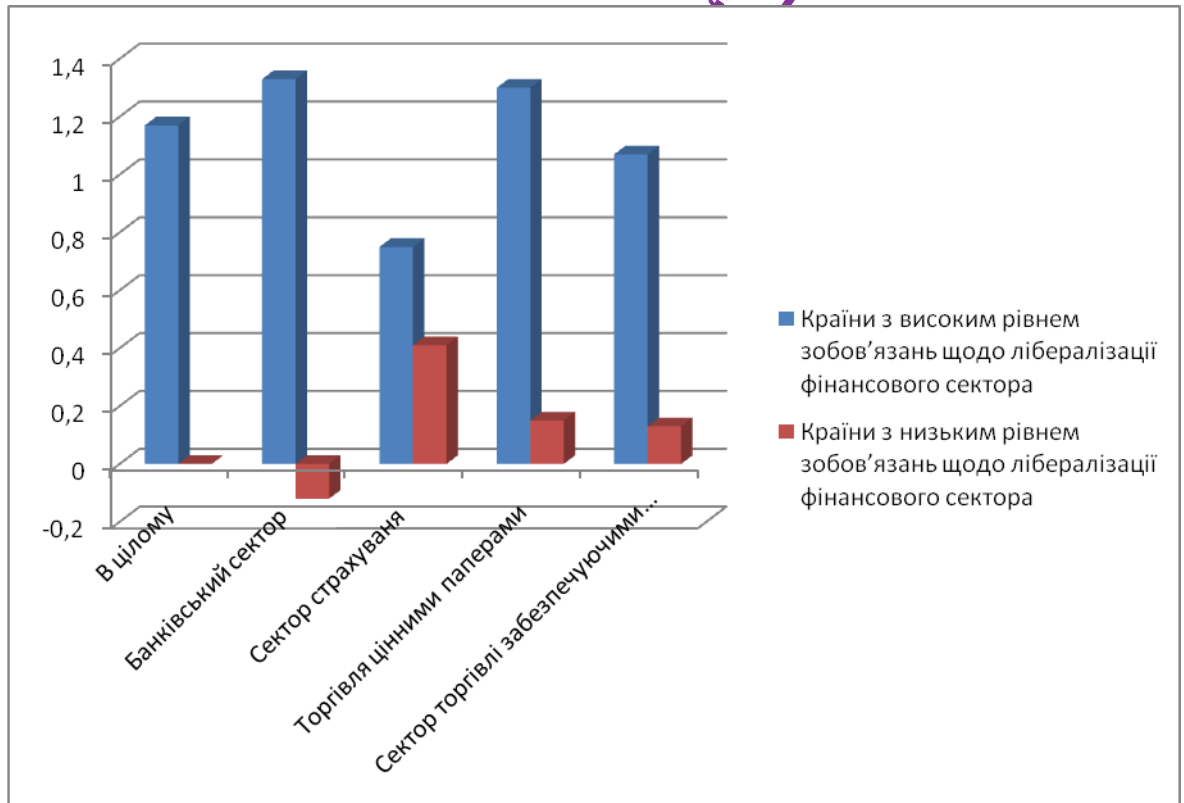

Рисунок 3.6. Зміна показника відкритості фінансового ринку для країн з низьким і високим рівнем зобов'язань щодо лібералізації фінансового сектора

(складено на основі [382])

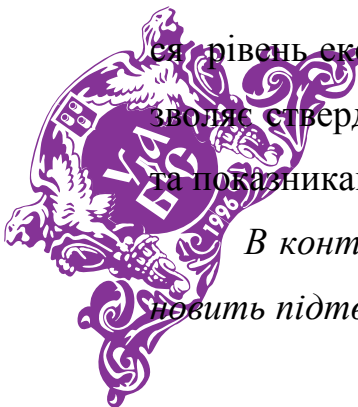

Таблиця 3.3 – Коефіцієнти кореляції між рівнем зобов'язань щодо лібералізації в сфері торгівлі фінансовими послугами і показниками економічної свободи (побудовано за даними Heritage Foundation [382])

Сектори фінансового ринку, в яких відбулася лібералізація зобов'язань при вступі країни до СОТ	Сфери економічних відносин, в яких вимірювався рівень економічної свободи						
	В середньому	Банківництво	Потоки капіталу	Права власності	Регулювання	Торгівля обмеження	Грошово-кредитна політика
Всього	-0,219	-0,054	0,014	-0,195	-0,201	-0,338	-0,136
Банківництво	-0,011	0,154	0,206	-0,031	-0,013	-0,174	-0,057
Страховання	-0,390	-0,260	-0,291	-0,295	-0,345	-0,353	-0,234
Торгівля цінними паперами	-0,162	-0,027	0,057	-0,166	-0,153	-0,261	-0,110
Сектор торгівлі забезпечуючими послугами	-0,234	-0,094	0,012	-0,212	-0,218	-0,388	-0,097
Режим 1	-0,212	-0,041	0,021	-0,194	-0,190	-0,328	-0,140
Режим 2	-0,611	-0,551	-0,540	-0,510	-0,476	-0,449	-0,338
Режим 3	0,123	0,083	0,171	0,068	0,150	0,015	0,100

При побудові вхідної інформації для табл. 3.3 показники економічної свободи масштабувалися від 1 до 5, де ранг «5» відповідає найменшій мірі економічної свободи в країні. Зобов'язання в рамках СОТ масштабувалися від 0 до 1, де ранг «1» відповідає самому ліберальному режиму в сфері надання фінансових послуг, тобто найбільшому рівню зобов'язань, які взяла на себе країна при вступі до СОТ. Ці значення розраховувалися методом основних компонент (РС). РС1, РС2, РС3 слід трактувати як три найбільш важливі основні компоненти, які виділені з 39 зобов'язань за 13 видами фінансових послуг для 92 країн світу (Європейський Союз сприймається як одне спостереження). Показник «в середньому» розраховувався як незважене середнє значення показників з цих шести сфер економічних відносин, в яких вимірювався рівень економічної свободи. Аналіз даних, представлених в табл. 3.3, дозволяє стверджувати про те, що в середньому кореляція між зобов'язаннями та показниками економічної свободи є негативною.

В контексті здійснюваного нами дослідження особливий інтерес становить підтвердження або спростування гіпотези, що ратифікація П'ятого

протоколу при вступі країни до СОТ підвищує ризик виникнення кризових явищ в національній економіці, в тому числі – ризик втрати фінансової стійкості банківською системою.

Таке дослідження за період 1997-1999 рр. вже проводилося в економічній науці. Цей період було обрано для дослідження, оскільки він характеризувався значною кількістю валютних та банківських криз, тобто були ознаки втрати фінансової стійкості банківськими системами цілого ряду країн світу. Як зазначали Дж.Франкель та Е.Роуз [326], валютною кризою можна вважати ситуацію, при якій спостерігається зниження обмінного курсу більш ніж на 25 % на рік або відбувається його підвищення на 10 % у порівнянні з попереднім роком (застосовується до обмінного курсу національних валют по відношенню до долара США і СПЗ).

Для того, щоб стверджувати про наявність в країні банківської кризи, можна використовувати два підходи:

- 1) ЕІУ-підхід – спиратися на звіти країн про банківську діяльність, що містяться в оглядах Economist Intelligence Unit;
- 2) WB-підхід (підхід Світового банку) – системною банківською кризою вважати ситуацію, при якій більшість або весь капітал банків в країні перестав відповідати умовам адекватності внаслідок кризи, а несистемною – коли основні банки країни є неплатоспроможними (цей підхід викладено в роботі фахівців Світового банку Д. Капріо та Д.Клінгебіль [301]).

Найбільш важливими формами транскордонного обміну фінансовими / банківськими послугами традиційно вважаються наступні:

- режим 1, який розуміється як традиційні міжнародні торговельні потоки та комерційна присутність;
- режим 2 – споживання за кордоном, коли резидент купує фінансові / банківські послуги на території іншої країни;
- режим 3, який передбачає прямі іноземні інвестиції, наприклад, створення іноземних банків;

- режим 4 – постачання через присутність фізичних осіб у формі незалежних візитів фінансових консультантів або тимчасової роботи співробітників банків у філіях на території іншої країни.

Застосування методу головних компонент при проведенні такого дослідження дозволило отримати дані, представлені в табл. 3.4. Ці дані дають можливість отримати уявлення про зв'язок між рівнем зобов'язань по окремим сегментам фінансового ринку (банківський, страховий, торгівля цінними паперами, торгівля забезпечуючи ми послугами – консультування) та фінансовою стійкістю банківської системи країн, в яких ідентифіковано та не ідентифіковано наявність валютної або банківської кризи (системної та несистемної).

Таблиця 3.4 – Середні рівні зобов'язань щодо лібералізації у фінансовому секторі в країнах, де мають місце/відсутні різні типи банківських та валютних криз, масштабованих експертами за шкалою від 0 до 1

Види криз	Наявність кризи	Кількість країн, що склали вибірку	Середні рівні зобов'язань				
			по всьому фінансовому сектору загальному	банківництво	страхування	торгівля цінними паперами	сектор торгівлі забезпечуючи ми послугами
Валютна криза							
USD	відсутня	76	0,341	0,335	0,340	0,300	0,390
	має місце	16	0,403	0,500	0,244	0,369	0,500
СПЗ	відсутня	77	0,338	0,337	0,332	0,297	0,387
	має місце	15	0,423	0,499	0,279	0,391	0,523
Банківська криза							
Системна (WB-підхід)	відсутня	80	0,341	0,359	0,313	0,307	0,385
	має місце	2	0,425	0,392	0,392	0,345	0,571
несистемна (WB-підхід)	відсутня	71	0,335	0,351	0,322	0,288	0,379
	має місце	21	0,409	0,405	0,329	0,393	0,510
системна (EIU-підхід)	відсутня	60	0,315	0,325	0,305	0,257	0,372
	має місце	32	0,422	0,435	0,357	0,416	0,480
несистемна (EIU-підхід)	відсутня	50	0,331	0,336	0,316	0,279	0,394
	має місце	42	0,377	0,396	0,333	0,352	0,428

Зобов'язання в рамках COT масштабуються від 0 до 1, де ранг «1» відповідає самому ліберальному режиму в сфері надання фінансових послуг, тобто найбільшому рівню зобов'язань, які взяла на себе країна при вступі до COT.

Аналіз даних, представлених в табл. 3.4, дає можливість стверджувати, що в країнах, які зіткнулися з фінансовою кризою (банківською або валютною), зобов'язання були в середньому на 5 - 10 % вище (тобто більш ліберальні), за винятком зобов'язань по страховому сектору при валютній кризі.

Рис. 3.7 демонструє кількість криз в країнах з низьким рівнем зобов'язань щодо лібералізації фінансового сектору у порівнянні з країнами з високим рівнем.

Аналіз даних, представлених на рис. 3.7, дозволяє стверджувати, що кількість криз у країнах з високим рівнем зобов'язань при вступі в СОТ є значно більшою, ніж в країнах, які при вступі в СОТ брали на себе менші зобов'язання. Це свідчать про те, що вплив зобов'язань в рамках СОТ на фінансову стійкість банківської системи є негативним: більш високі зобов'язання будуть пов'язані з більшою ймовірністю кризи.

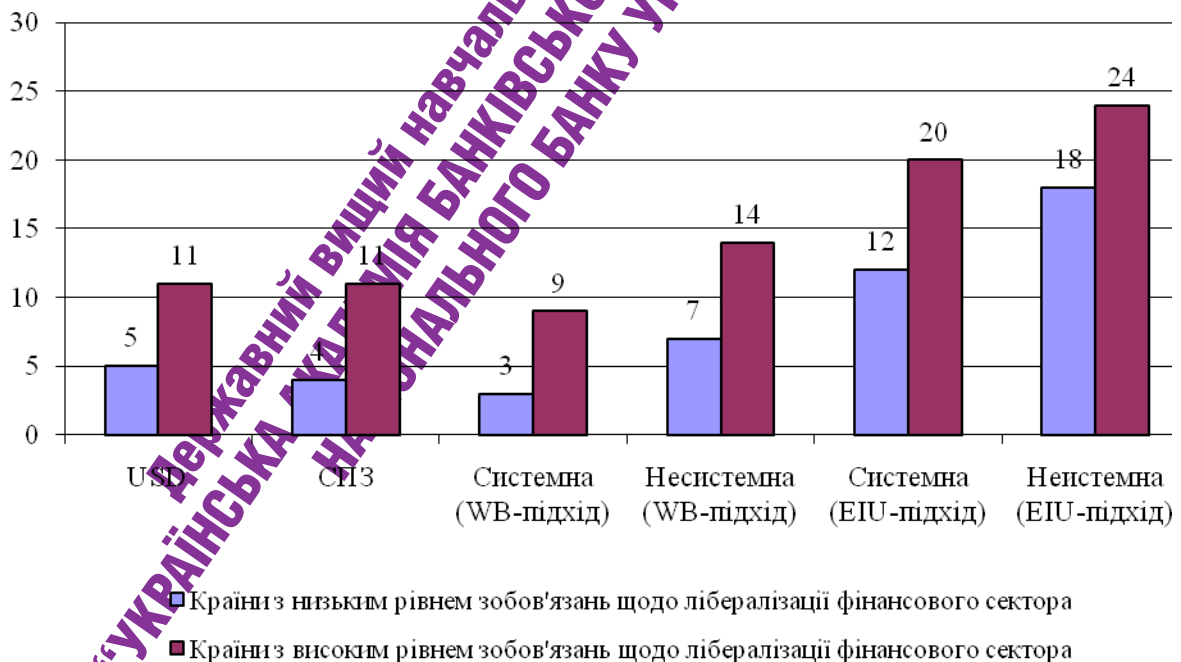

Рисунок 3.7 – Кількість криз в країнах з високим і низьким рівнем зобов'язань щодо лібералізації у фінансовому секторі

Розглянемо більш детально вплив Світової організації торгівлі на фінансову стійкість банківської системи України.

Україна пройшла досить тяжкий і тернистий шлях до повноцінного членства у Світовій організації торгівлі. Проте варто відзначити, що у своєму соціалістичному минулому Україна вже була учасницею торгового союзу (аналога системи ГАТТ) країн Варшавського договору, тобто Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Із часу набуття Україною своєї незалежності приєднання до СОТ набуло статусу одного із найпріоритетніших завдань вітчизняної зовнішньоекономічної політики. Приєднання розглядалося урядом як один із системних факторів лібералізації принципів зовнішньої торгівлі, створення передбачуваного, стабільного та прозорого середовища з метою підвищення інвестиційної привабливості нашої держави та розвитку національної економіки в цілому. Крім того, членство України у СОТ було основною умовою Європейської комісії в питаннях створення спільної торгівельної зони.

Процес приєднання України до СОТ мав дві основні складові:

- по-перше, проведення багатосторонніх та двосторонніх переговорів та підписання угод із країнами-членами Робочої групи СОТ про доступ до ринків товарів та послуг;
- по-друге, адаптація вітчизняного законодавства до вимог СОТ.

Для досягнення певного результату в рамках першого етапу Україна пройшла декілька досить важливих кроків (табл. Б.10).

Таким чином, за 14 років переговорів між Україною та СОТ був досягнутий значний прогрес як у впорядкуванні внутрішньодержавних вітчизняних проблем, так і у міждержавних зовнішньоекономічних зв'язках.

Україна отримала можливість більш тісної співпраці із промислово-розвиненими країнами, зокрема США та країнами ЄС. Крім того, входження до Світової організації торгівлі є досить значним кроком на шляху інтеграції нашої держави до інших міжнародних організацій, зокрема і військово-політичних, таких як Європейський Союз та Північно-Атлантичний Альянс (НАТО).

Тобто із вступом України до СОТ вона отримала ряд досить значних економічних і політичних переваг, що дозволять отримати значний імпульс для подальшого економічного зростання та зміцнення своїх позицій на світових товарних та фінансових ринках.

В рамках другого етапу, який стосувався адаптації вітчизняного законодавства до вимог СОТ, Україною були вирішені ряд ключових проблем, зокрема:

- 1) скасовані податкові пільги, що надавалися раніше окремим промисловим підприємствам;
- 2) встановлені аналогічні ставки акцизного збору, які накладаються на вартість як вітчизняних, так і імпортованих автомобілів, відповідно до принципу національного режиму;
- 3) усунуто звільнення від платежів до Державного інноваційного фонду, від сплати ПДВ, у тому числі від ПДВ та митних зборів, що нараховувалися на імпорт обладнання, матеріалів, сировини та товарів (не виготовлених на території України), які використовуються у функціонуванні технологічних парків;
- 4) усунуті особливі режими щодо інвестиційної діяльності та будь-які пільги в спеціальних економічних зонах (зокрема, скасовані звільнення від сплати ПДВ, податку на прибуток, акцизних зборів, мита на імпорт, квоти та ліцензії, обов'язкового продажу валютних надходжень, платежів до фонду соціального страхування та до Державного інноваційного фонду);
- 5) усунуті особливі режими щодо інвестиційної діяльності та будь-які пільги в спеціальних економічних зонах (зокрема, скасовані звільнення від сплати ПДВ, податку на прибуток, акцизних зборів, мита на імпорт, квоти та ліцензії, обов'язкового продажу валютних надходжень, платежів до фонду соціального страхування та до Державного інноваційного фонду);

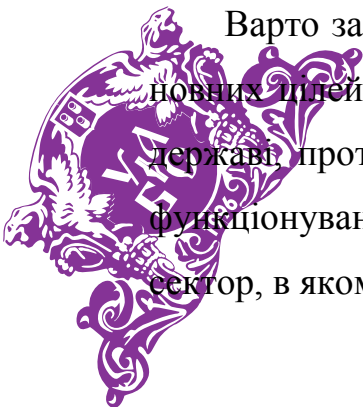

- 6) скасовано вимогу щодо обов'язкового продажу суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності 50% валютної виручки Національному банку України при реалізації зовнішньоторгових контрактів;
- 7) повністю скасований дискримінаційний режим, що існував у банківській практиці щодо іноземних компаній при використанні податкових векселів при здійсненні розрахунків із бюджетом;
- 8) скасований режим квотування та ліцензування експорту певних видів товарів;
- 9) були встановлені фіксовані розміри плат за надання експортних ліцензій, що мали відповідати реальній вартості надання цієї послуги замість адвалерного принципу;
- 10) був скасований додатковий збір при імпорті в Україну нафтопродуктів [326].

Однак з високою ймовірністю можна стверджувати, що введення нових законодавчих норм є скоріше штучною адаптацією існуючої податкової системи до європейського зразка, аніж об'єктивною необхідністю в подібних заходах. Очевидно, що відмова від надання пільгових умов для пріоритетних галузей економіки та підприємств, що працюють в умовах спеціальних митних зон, збільшують податковий тягар в тих напрямках, де це здійснювати недоцільно. Варто також зазначити про досить неоднозначну політику щодо податків та зборів від зовнішньоекономічної діяльності, в результаті якої нерезиденти України отримують більше переваг, ніж резиденти.

Неможливо не вказати на відміну в обов'язковому продажу НБУ частини валютної виручки, що значно зменшує потенціал банківської системи залучати додаткові валютні ресурси на більш вигідних умовах.

Варто зазначити, що хоча СОТ є торговою організацією та спектр її основних цілей переважно стосується певних загальноекономічних зрушень у державі, проте вона також має значний вплив і на більш специфічні сфери функціонування держави. Серед них, зокрема, слід відзначити фінансовий сектор, в якому особливе місце займає банківська система країни. Це є досить

актуальним на сьогоднішній день для України, оскільки вітчизняна банківська система досить сильно постраждала від впливу світової фінансової кризи саме після вступу до СОТ, хоча прямий зв'язок між цими фактами встановити досить важко.

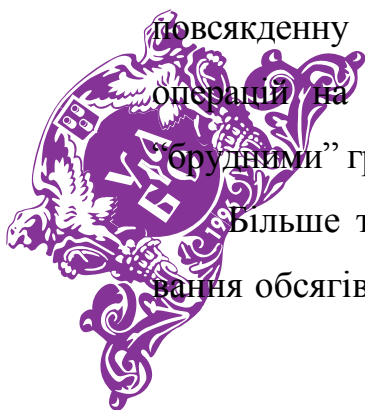
Одним із найдискусійніших питань, яке постало перед українським урядом при вступі до СОТ, є адаптація законодавства, що регламентує функціонування фінансового сектора, зокрема Закону України «Про банки та банківську діяльність» [209], що, у відповідності до вимог організації та взятих нашою країною зобов'язань, повинно дозволити безпосереднє відкриття філій банків іноземного походження на території України.

Змінений закон передбачає можливість відкриття філій та представництв іноземних банків на території України через 5 років після вступу, тобто у 2013 р. Разом з тим даний закон дозволяє нарощувати обсяги присутності іноземних банків за рахунок збільшення істотної участі у їх капіталі, що на сьогоднішній день є нормальною практикою на вітчизняному ринку фінансово-кредитних послуг.

Разом із певними змінами у принципах функціонування фінансового сектора гостро постають проблеми його економічної безпеки та фінансової стійкості, оскільки присутність філій іноземних банків та нарощування обсягів іноземного капіталу в економіці країни може слугувати у певному сенсі дестабілізуючим фактором [243].

Проведені дослідження Центру наукових досліджень при Національному банку України вказують на відсутність прямої загрози для вітчизняної банківської системи від зняття обмежень для іноземних банків у питаннях відкриття своїх філій. Ця загроза є опосередкованою та стосується тих банків, в повсякденну практику яких входить отримання прибутків від спекулятивних операцій на ринку фінансово-кредитних послуг чи здійснення операцій з «брудними» грошима.

Більше того, вважається, що присутність іноземних банків та нарощування обсягів іноземного капіталу в банківській системі України надасть по-

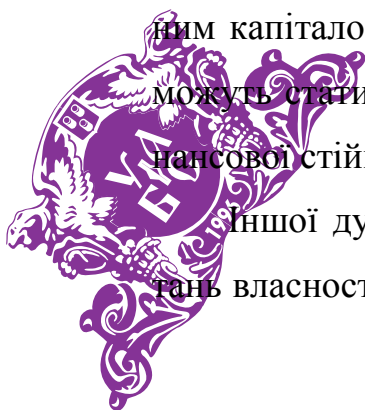
штовх для якісних змін у стандартах діяльності українських банків, зокрема, активізує просування новітніх банківських та інформаційних технологій у ведення поточних операцій; поживить диверсифікацію вітчизняного банківського продукту; підвищить рівень та якість корпоративного управління; загострить конкурентну боротьбу між банками.

Однак у 2008 р. Асоціація українських банків (АУБ) вказувала на необхідність введення значних фінансових та корпоративних обмежень для іноземних банків. Вважалося, що за тих умов, на яких іноземні банки будуть входити на наш ринок, вітчизняні банки не витримають конкуренції та фактично зникнуть. Асоціація вимагала допуск на наш ринок лише тих банків, розмір статутного капіталу яких є не меншим за 1 млрд. євро та введення мораторію на відкриття філій на 5 років (що і було досягнуто). Проте ці вимоги були актуальними лише на той час, оскільки висувалися під приводом необхідності для зміцнення позицій та фінансового зростання українських комерційних банків.

Світова фінансово-економічна криза, найбільш значного впливу якої банківська система України зазнала у 2009 р., майже повністю знищила план побудови адекватного адаптаційного механізму для комерційних банків [270]. З високою ймовірністю можна стверджувати, що українська банківська система навряд чи у повному обсязі подолає наслідки кризи, забезпечить необхідний рівень довіри з боку клієнтів та зміцнить свій фінансовий стан до 2013 р.

Крім того, супутнім негативним фактором є значна залежність українського банківського капіталу, що направляється на фінансування активних операцій від зовнішніх джерел. Іншими словами, на ринку фінансово-кредитних послуг України може виникнути ситуація, коли буде конкурувати іноземний банківський капітал та український, який є ланкою між клієнтами та іноземним капіталом із інших джерел. В цій ситуації українські комерційні банки можуть стати зайвими посередниками, що матиме руйнівні наслідки для фінансової стійкості банківської системи в цілому.

Іншої думки дотримуються у Інституті приватизації, інвестицій та питань власності, суть якої в тому, що збільшення присутності іноземних коме-

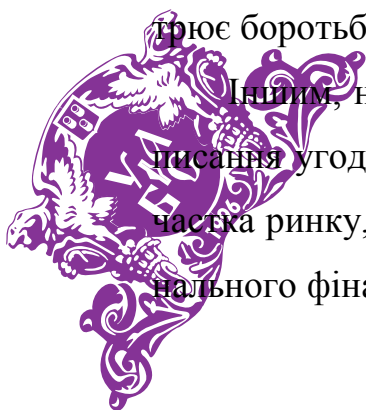
рційних банків підвищить якість банківських послуг, позитивно вплине на їх вартість, а відтак розширить можливості кредитування приватних та корпоративних клієнтів та сприятиме економічному зростанню в цілому.

Ще однією проблемою, яка виникає в контексті вищерозглянутої, є забезпечення необхідного рівня відкритості фінансового ринку України для більш ефективного входження на них іноземного капіталу. Проте за таких умов відбудеться значне загострення конкуренції, що автоматично означає ліквідацію неконкурентоспроможних банків [49].

Однак навіть за умови розвитку найгіршого сценарію, у відповідності з яким із загостренням банківської конкуренції більшість вітчизняних банків постануть перед проблемами втрати платоспроможності та будуть ліквідовані, на ринку залишаться лише найсильніші банки, з точки зору структури і достатності їх капіталу та активів, стабільних ринкових позицій та значного рівня довіри. У довгостроковій перспективі це сприятиме зміцненню фінансової стійкості банківської системи. Окрім цього, це призведе до нового перерозподілу фінансових ресурсів, що можуть вивільнитись внаслідок скорочення кількості банків. Це дозволить решті банків значно диверсифікувати власну клієнтську базу та зміцнити свої ринкові позиції.

Разом з тим, на думку експертів, це лише попередня та найбільш оптимістична оцінка ситуації. На практиці такі процеси можуть призвести до непередбачуваних явищ, найбільш небезпечним з яких є можливість виникнення ланцюгової реакції у вигляді банкрутств інших українських банків та, як результат, до появи системної банківської кризи. Саме з цих позицій питання присутності філій іноземних банків на території України є досить дискусійним, а невизначеність економічного ефекту від цього процесу лише загострює боротьбу між прихильниками та критиками вступу України до СОТ.

Іншим, не менш важливим питанням, яке не було вирішене під час підписання угод щодо вступу нашої держави до Світової організації торгівлі, є частка ринку, яку можуть займати філії іноземних банків. Для захисту національного фінансового сектора від значної конкуренції з іноземним капіталом,

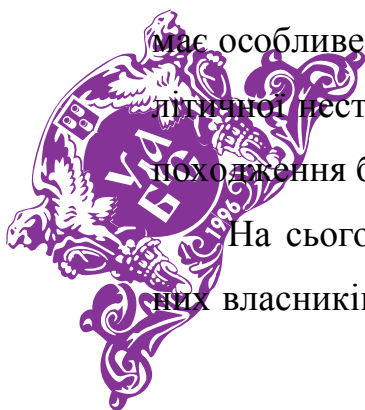

різними державами пропонувалися відповідні фінансово-правові механізми захисту, зокрема:

- урядом Малайзії було запропоноване правило, за яким іноземний капітал не може охоплювати більше ніж 40 % всіх наявних в економіці кредитних ресурсів;
- уряд Індії розробив програму заходів протидії порушенню фінансової стійкості банківської системи, відповідно до якої лише 15 % банківських активів можуть бути іноземного походження. Ці заходи стосувалися обмеження у видачі нових ліцензій на здійснення банківських операцій;
- у банківській системі Філіппін були встановлені надзвичайно ліберальні умови присутності іноземних банків, у відповідності із якими до 70 % банківських активів можуть мати іноземне походження. Проте така ситуація є скоріше виключенням із правила, зважаючи на географічну та економічну специфіку даної країни;
- банківська система Бразилії запропонувала встановлювати прямі обмеження на присутність іноземних банків та кількість їх філій на території країни;
- уряд Таїланду вважав, що обмеження кількості видачі нових ліцензій на здійснення банківських операцій є достатнім заходом для збереження фінансової стійкості національної банківської системи [49].

Варто також зазначити про такий супутній фактор, що є наслідком виконання умов вступу до СОТ, як обов'язковість розкриття корпоративної інформації про реальних власників (акціонерів) комерційних банків. Ця вимога має особливе значення для України, так як високий рівень економічної та політичної нестабільності призводить до значної тінізації економіки, а відтак і походження банківського капіталу часто було невстановленим.

На сьогоднішній день НБУ систематично оприлюднює дані про реальних власників банків та їх частку у статутному банківському капіталі. Проте

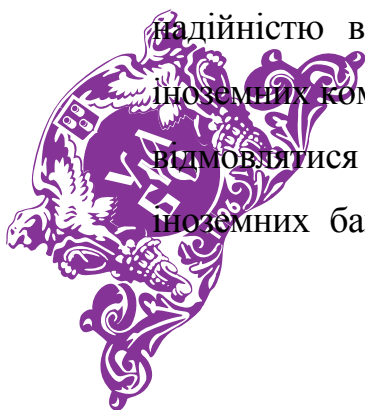

така інформація може призвести до втрати ринкових позицій вітчизняних комерційних банків.

Проблема полягає у тому, що навіть оприлюднені дані про власність можуть часто не відповідати дійсності, оскільки більшість малих українських банків відкривалися для обслуговування лише окремих операцій з окремими підприємствами, а також з оформленням права власності на третіх осіб. Виключенням можуть слугувати лише найбільші українські банки, що перебувають у власності великих фінансово-промислових груп, значна частка з яких є іноземними. Таким чином, ця вимога, що у правовому аспекті є безумовним кроком вперед, бо забезпечує певний рівень прозорості у вітчизняному фінансовому секторі, є одночасним кроком назад у фінансово-економічному секторі. Це пов'язано з тим, що вона може призвести до принципового виведення капіталу із комерційних банків із сумнівною власністю до іноземних, що представлені відомими банківськими групами та фінансовими брендами.

Останнім із найбільш вагомих дестабілізуючих факторів, що лише опосередковано стосується інтеграції України до СОТ, є ненадійна система гарантування вкладів населення. Сучасні українські фінансово-економічні реалії, які значною мірою стали наслідками загострення впливу світової економічної кризи, вказують на неадекватне реагування вітчизняної банківської системи на несприятливі впливи міжнародного економічного середовища у сфері забезпечення погашення зобов'язань банками перед населенням.

Введення мораторію на задоволення вимог кредиторів у частині банків, а також встановлення максимально можливих щоденних сум зняття коштів із поточних рахунків клієнтів спричинили значне невдоволення якістю та надійністю вкладів у вітчизняні комерційні банки. Зростання присутності іноземних комерційних банків може призвести до ситуації, коли клієнти будуть відмовлятися від вкладів в українських комерційних банках на користь іноземних банків чи банків з іноземним капіталом, оскільки вони меншою

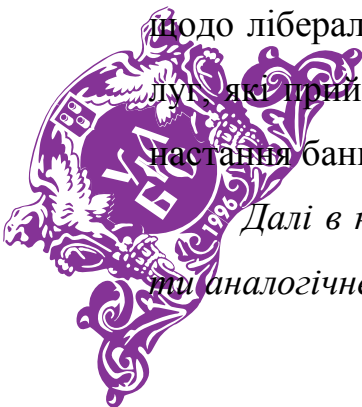
мірою можуть бути схильними до внутрішніх факторів економічної, фінансової та політичної дестабілізації.

Таким чином, співпраця України із Світовою організацією торгівлі у перспективі відкриє для нашої держави нові можливості щодо реалізації товарів вітчизняного виробництва. Вона також є основою для встановлення та налагодження міцних міждержавних та політичних зв'язків, що мають допомогти Україні на шляху інтеграції в інші політичні та військові союзи (ЄС, НАТО). Разом з тим з високою ймовірністю можна стверджувати, що на сьогоднішній день резиденти України, що займаються випуском різних товарних груп та наданням послуг, отримали менше економічних переваг, ніж їх іноземні конкуренти. Більше того, незважаючи на основну мету вступу України до СОТ – підвищення добробуту населення та здешевлення життя, можна констатувати, що рівень цін на продовольчі та споживчі товари постійно зростає, а рівень доходів населення реально не зростає, що викликає дисбаланс у кон'юктурі на вітчизняних товарних ринках. Тому можна сказати, що у короткостроковому періоді основна мета інтеграції до СОТ не була досягнута.

Невизначеним залишається вплив лібералізації законодавства на фінансову стійкість банківської системи, бо цей процес зустрічає як значну прихильність, так і не менш авторитетну критику. Таким чином, реальні наслідки впливу іноземного фінансового середовища на функціонування фінансового сектора України наразі невідомі.

Вступ до СОТ потребував від України підписання та виконання вимог щодо лібералізації торгівлі і фінансовими послугами. Вище було викладено результати досліджень причин валютних та банківських криз за період 1995-1999 рр. в 92 країнах світу, які довели, що чим вищою є кількість зобов'язань щодо лібералізації в сфері надання фінансових (зокрема – банківських) послуг, які приймає на себе країна при вступі до СОТ, тим більше ймовірність настання банківської кризи, тобто втрати стійкості банківською системою.

Далі в нашому дослідженні ми ставимо перед собою завдання провести аналогічне (авторське) дослідження, але з урахуванням наслідків світової

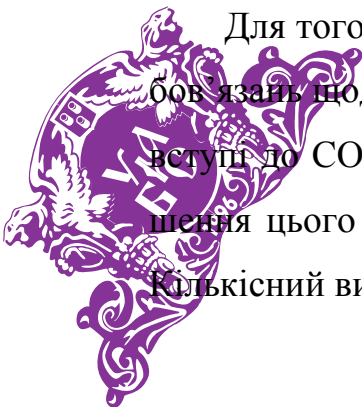
фінансової кризи 2008-2009 рр. Це дозволить визначити, яким чином ратифікація П'ятого протоколу при вступі країни до СОТ відобразиться на ризику виникнення кризових явищ в національній економіці, в тому числі – на ризику втрати фінансової стійкості банківською системою.

Цікавим є той факт, що 16 травня 2008 р. Україна стала 152-им офіційним членом СОТ, відкривши кордони для гравців фінансового ринку інших держав, а вже в третьому кварталі 2008 р. зіткнулася з наслідками світової фінансової кризи. Саме тому особливий інтерес становить підтвердження чи спростування гіпотези, що вступ до СОТ та прийняття на себе дуже жорстких вимог щодо лібералізації в сфері фінансових послуг (табл. 3.5) спровокували втрату фінансової стійкості вітчизняною банківською системою та зменшили можливості України самостійно її подолати.

Таблиця 3.5 – Обмеження по режимах споживання, прийняті Україною при вступі до СОТ[199]

	Режим 1 Транскордонне споживання	Режим 2 Споживання за кордоном	Режим 3 Комерційна присутність	Режим 4 Присутність фізичних осіб
Прийом вкладів інших зворотних коштів від населення	-	-	-	+
Кредитування (включаючи споживчі кредити, іпотеку, факторинг та проектно-фінансування)	-	-	-	+
Фінансовий лізинг	-	-	-	+
Платежі та грошові перекази (включаючи кредитні картки, дорожні чеки і банківські векселя)	-	-	-	+
Гарантії і зобов'язання	-	-	-	+

Для того, щоб порівняти між собою країни – учасниці СОТ за рівнем зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами, прийнятих при вступі до СОТ, слід застосовувати кількісну шкалу співставлення. Для вирішення цього завдання використаємо підхід, запропонований в роботі [381]. Кількісний вимір шкали ранжування зобов'язань представлений в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Шкала ранжування рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами в рамках СОТ

Прийняття країною зобов'язань щодо лібералізації а сфері торгівлі фінансовими послугами при вступі до СОТ	Числове значення
Жодного взятого зобов'язання з переліку	0,00
Вільний в застосуванні відповідного режиму	0,05
Немає зобов'язань щодо забезпечення вільного доступу на ринок нових фінансових установ	0,10
Дискреційне ліцензування, в якості тестування економічної доцільності	0,25
Ліцензування/Авторизовані вимоги; санкціоновані дозволи, без вказаних термінів, умов та процедур	0,30
Вимоги щодо максимального рівня іноземного капіталу у власності, що не перевищує 50 %	0,35
Обмежені зобов'язання	0,40
Ліцензування/Авторизація органами нагляду та регулювання (центрального банку, саморегулювних організацій); санкціоновані дозволи з зазначеними вимогами щодо показників або керівних принципів	0,50
Незначні обмеження (правова форма, кількість операцій, вимоги щодо максимального рівня іноземного капіталу у власності, що перевищує 50 %, видів операцій, вартості угод/активів, вимоги щодо взаємної допомоги в групах (конгломератах) та реєстрації)	0,75
Немає обмежень	1,00

Застосування цієї шкали ранжування дало можливість провести авторське дослідження щодо ідентифікації рівня зобов'язань в сфері торгівлі фінансовими послугами, які свого часу приймала конкретна країна при вступі до СОТ, та співвіднести це з датами банківських криз в цих країнах.

Щоб перевірити гіпотезу про вплив лібералізації на ринку фінансових послуг на фінансову стійкість банківської системи, ми маємо оцінити ймовірність настання системної банківської кризи.

Таке дослідження пропонується здійснювати з використанням базисно-товимірної логіт-моделі, до якої, поряд з низкою інших контрольних змінних, включаються незалежні змінні, що описують режим споживання фінансових послуг та рівень зобов'язань, прийнятих на себе країною. Така модель побудована нами на базі статистичної інформації за період 1999-2010 рр. по країнам, які представлені в табл. 3.7. Для всього періоду в якості залежної змінної буде використовуватися фіктивна змінна «ймовірність втрати фінансової стійкості банківською системою», значення якої дорівнює 0, якщо в досліджуваній період в країні криза не мала місця, і 1, якщо вона мала місце.

Логіка побудови цієї моделі буде такою ж, як при дослідженні впливу механізму страхування депозитів на фінансову стійкість банківської системи (формула 2.14 розділу 2). Економічний зміст фіктивної змінної, яка характеризує настання кризи банківської системи та втрату нею фінансової стійкості також не змінюється.

З урахуванням вищевиснаведеного проведемо авторське дослідження – коефіцієнтів незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втрати стійкості банківською системою від рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами, прийнятими країною при вступі до СОТ перевірки впливу страхової суми (табл. 3.8).

Як видно з табл. 3.8, розрахунки показують позитивний вплив рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами в рамках СОТ на ймовірність настання банківської кризи, що відповідно вимагає додаткової уваги з боку регуляторів ринку фінансових послуг щодо діяльності ринку в умовах глобалізаційних процесів.

Таблиця 3.7 – Рівні зобов'язань за різними режимами споживання фінансових послуг за країнами вибірки (розрахунки автора на основі даних [193, 199])

Країна	Дати банківських криз	Режим 1 Транс-кордонне споживання	Режим 2 Споживання за кордоном	Режим 3 Комерційна присутність
Австралія		0,000	1,000	0,750
Аргентина	2001-03	0,050	1,000	1,000
Бахрейн		0,588	0,838	0,400
Бенін		0,313	0,313	0,138
Болівія		0,000	0,000	0,000
Бразилія		0,050	0,050	0,100
Венесуела		0,038	0,038	0,188
Гана		0,750	0,750	0,750
Гватемала		0,000	0,000	0,000
Еквадор	1998-02	0,750	0,750	0,500
Єгипет		0,125	0,125	0,275
Індія		0,050	0,050	0,250
Індонезія		0,513	0,750	0,750
Канада		0,000	1,000	0,350
Кенія		0,025	0,025	0,500
Кіпр		0,138	0,188	0,188
Китай		0,000	0,000	0,000
Колумбія	1998-00	0,050	0,050	0,250
Корея		0,050	0,050	0,325
Коста Ріка		0,025	0,025	0,375
Малайзія	1997-99	0,265	0,428	0,288
Мексика		0,050	0,050	0,400
Нігерія		0,750	0,038	0,750
Нікарагуа	2000-01	0,038	0,038	0,463
Нова Зеландія		0,000	1,000	1,000
Норвегія		0,000	1,000	0,750
Панама		1,000	1,000	1,000
Папуа Нова Гвінея		0,750	0,750	0,750
Перу		0,050	0,050	0,938
Південноафриканська республіка		0,050	0,050	0,750
Таїланд	1997-2000	0,050	0,050	0,288
Туреччина	2000-01	0,025	1,000	0,300
УКРАЇНА	2008-...	1,000	1,000	1,000
Сінгапур		0,050	1,000	0,213
США	2007-...	0,000	1,000	0,750
Філіппіни	1997-01	0,030	1,000	0,313
Чилі		0,025	0,025	0,150
Шрі-Ланка		0,050	0,050	0,250
Швейцарія	2008-...	0,000	0,875	0,750
Ямайка		0,000	0,000	0,000
Японія	1997-01	0,000	0,575	1,000

Таблиця 3.8 – Коефіцієнти незалежних і контрольних змінних в регресійних рівняннях залежності ймовірності втрати стійкості банківською системою від рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами, прийняти-ми країною при вступі до СОТ

Змінні	Окремі характеристики регресійних рівнянь											
	Рівняння 1			Рівняння 2			Рівняння 3			Рівняння 4		
	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП	К	РЗ	СП
Темп зростання реального ВВП	-0,157	0,01	0,033	-0,151	0,01	0,033	-0,150	0,01	0,034	-0,151	0,01	0,033
Реальна ставка відсотків	0,021	0,01	0,008	0,022	0,01	0,008	0,021	0,01	0,008	0,024	0,01	0,008
Інфляція	-0,001		0,009	-0,002		0,009	0,006		0,009	-0,001		0,009
М2/резерви	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000	-0,000		0,000
Зміна валютного курсу	0,012	0,01	0,005	0,012	0,01	0,005	0,008	0,10	0,006	0,012	0,01	0,005
Темп зростання кредитного портфеля	0,017	0,10	0,010	0,015		0,01	0,019	0,10	0,012	0,017	0,10	0,010
ВВП на душу населення	-0,067	0,05	0,032	-0,069		0,032	-0,055	0,05	0,037	-0,063	0,01	0,031
Рівень зобов'язань щодо лібералізації ринку фінансових послуг в середньому	0,397	0,10	0,204									
Режим 1 Транскордонне споживання				0,412	0,01	0,272						
Режим 2 Споживання за кордоном							0,471	0,01	0,006			
Режим 3 Комерційна присутність										0,338	0,05	0,216
Кількість криз	12			12			12			12		
Кількість спостережень	268			268			268			268		
Частка спостережень, що ідентифіковані коректно	82			82			82			82		
Частка криз, що ідентифіковані коректно	91			91			91			91		
Скорегований коефіцієнт детермінації Амемі	51,17	0,05		53,69	0,01		55,03	0,01		54,02	0,01	
Інформаційний критерій Акаїке	241			240			242			239		

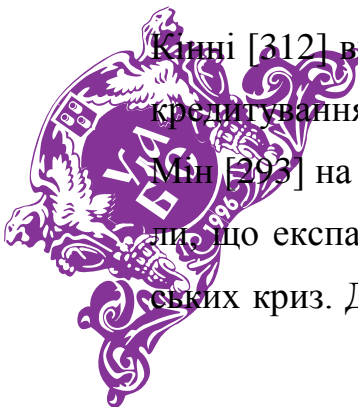
К - коефіцієнт ; РЗ – рівень значущості; СП – стандартна помилка

3.3 Формалізація напрямків впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України та інших країн світу

Важливим фактором впливу на стійкість банківської системи є участь іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Протягом останніх двох десятиріч у результаті фінансової лібералізації та усунення бар'єрів міжнародні банки та банківські групи проявляли високу активність на ринках країн з перехідною економікою. У Центральній та Східній Європі іноземні банки контролюють більше половини банківського капіталу, а в таких країнах, як Естонія, Болгарія, Чехія, Словаччина під контролем іноземних банків знаходиться 60–80 % ринку банківських послуг [378].

Оцінка впливу іноземних банків на економіку та фінансовий сектор приймаючих країн, проблеми регулювання діяльності іноземних банків є темою багатьох наукових досліджень. Так Р. Левін здійснив аналіз взаємозв'язку фінансової лібералізації і ефективності банківської діяльності, зробивши висновок про те, що вища частка іноземних банків у капіталі банківської системи підвищує загальну ефективність банківської системи внаслідок зниження накладних витрат банків [351]. Кілька наукових робіт указують на те, що розвиток банківської системи справляє позитивний вплив на економічний розвиток країни. Роботи Р. Левіна і С. Зерваса [352], а також Р. Раджана та Л. Зінгалеса [363] засвідчують, що країни з розвинутими фінансовими системами демонструють вищі показники реального ВВП на душу населення. Крім цього, Дж. Капріо і П. Гонахан [303], Л. Голдберг [332] та ін. розкрили наявність позитивної кореляції між присутністю іноземних банків та фінансовою стійкістю банківської системи. У роботі Б. Дейджа, Л. Голдберга і Д. Кіні [312] виявлено факт, що іноземні банки як правило мають вищі обсяги кредитування, ніж їх вітчизняні конкуренти. А. Деміргюч-Кунт, Р. Левін, Х. Мін [293] на основі аналізу банківських систем за період 1988–1995 рр. довели, що експансія іноземних банків призводила до зниження частоти банківських криз. Д. Матісон і Дж. Рольдос [354] стверджують, що іноземні банки є

джерелом більш стабільних кредитних ресурсів за рахунок коштів материнських структур та більш широкого доступу до глобальних фінансових ринків, тож присутність іноземного капіталу може підвищити стійкість банківської системи приймаючих країн.

Негативний ефект експансії іноземних банків, як вважається, спричинюється відмінностями між рівнями розвитку ринку приймаючої країни і ринку іноземного банку. Дане явище відоме в науці як гіпотеза технологічного розриву (technology gap hypothesis). За цією гіпотезою, чим більшим є технологічний розрив між іноземним та місцевими компаніями, тим більшим є негативний ефект експансії іноземного капіталу. Ґрунтовний аналіз даної гіпотези здійснено в роботі С. Классенза [308] та ін. Учені проаналізували вплив експансії іноземних банків на розвиток вітчизняних банків на прикладі банківських систем 80 країн світу протягом 1988–1995 рр. Аналіз виявив, що в країнах, які розвиваються, іноземні банки, як правило, демонструють вищу прибутковість у порівнянні з вітчизняними банками (натомість, у розвинутих країнах ситуація протилежна). Н. Гермес та Р. Ленсінк розвинули модель С.Классенза і розглянули дані 990 банків з 18 країн світу в період 1990–1996 рр. і дійшли до аналогічних результатів [335]. Дані дослідження підтримують гіпотезу технологічного розриву.

Основною ознакою макроекономічної стабільності є присутність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу, що також впливає на довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади.

Перш за все це стосується не короткотермінових та спекулятивних інвестицій, а довгострокових й переважно прямих інвестицій. При цьому слід зазначити, що зменшення порівняно з минулими періодами або уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій є прямою ознакою нестабільності та недовіри до країни.

Досвід показує, що будь-яка країна не може досягти економічної стабільності в умовах ізоляції від світової економічної системи. Основою глобалі-

зації світової економіки є взаємопроникнення національних економік за рахунок використання механізму іноземних інвестицій та формування спільних транснаціональних корпорацій.

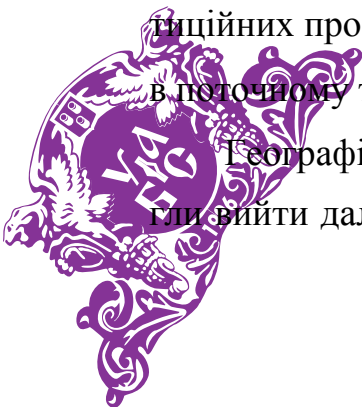
Передумови іноземного інвестування описуються в різноманітних теоріях. Так, модель формування інвестиційного портфеля Г. Марковича дозволяє знайти оптимальне рішення щодо інвестицій на основі оцінки співвідношення очікуваної прибутковості та стандартного відхилення можливих інвестиційних проектів в інвестиційному портфелі [353].

За моделлю Манделла-Флемінга рух капіталу за межі країни залежить від різниці значень прибутковості інвестиційних проектів. Тобто чим менша прибутковість інвестиційних проектів у країні перебування порівняно з прибутковістю закордонних інвестиційних проектів, тим більшим буде відтік капіталу і меншим приплив, і навпаки [275, с. 322-335].

Згідно з підходом Д. Кейнса мета бізнесу полягає в максимізації ринкової вартості власного капіталу, тобто досягненні найвищої капіталізації цінних паперів [132].

З іншого боку, за підходом Д. Тобіна, бізнес намагається одержати найбільш можливий прибуток у поточному році, інвестуючи позиковий фінансовий капітал до тієї межі, поки прибуток від кожної нової інвестиції буде більшим, ніж вартість позичених для інвестування коштів [374, с. 3-51]. Якщо метою бізнесу вважати максимізацію консолідованої чистої теперішньої вартості грошових потоків, то такий погляд виключає суперечність між підходами Д. Кейнса та Д. Тобіна: узагальнюючою підставою інвестицій, зокрема за межами країни перебування, є намагання одержати найбільш можливі значення чистої теперішньої вартості потоку платежів від здійснюваних інвестиційних проектів, що забезпечить одержання найбільш можливого прибутку в поточному та наступних роках.

Географічна експансія з врахуванням наслідків консолідації банків змогли вийти далеко за встановлені межі окремих країн та завоювати весь світ.

Банки стають потужними фінансовими конгломератами, які є новим типом сфокусованих, трансформованих і регенерованих універсальних банків.

Одним з найбільш важливих факторів, що забезпечує здатність банківської системи протистояти негативним економічним та фінансовим шокам є її забезпеченість капіталом. У світовій та вітчизняній практиці для вимірювання достатності капіталу банків використовуються показники адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу (в українській практиці це нормативи Н2 та Н3 відповідно).

Показник адекватності регулятивного капіталу згідно з міжнародними стандартами розраховується як відношення регулятивного капіталу банку до його активів зважених на ризики. У таблиці 3.9 наведено значення даного показника для країн Європи протягом 2006-2011 рр.

Загалом, варто відзначити, що порівняно з Україною, де для даного показника встановлено мінімальне нормативне значення на рівні 15% для новостворених банків протягом першого року діяльності (а в другому році - 12%) і 10% - для діючих банків [213], у країнах Європи спостерігається переважно нижчий рівень забезпеченості банків регулятивним капіталом. Як бачимо, лише 13 із досліджуваних 29 країн у 2011 р. мають значення адекватності регулятивного капіталу більше 15%. Лише Естонія, Бельгія та Люксембург характеризуються стабільно високими значеннями адекватності регулятивного капіталу. Практично по всіх країнах Європи спостерігається збільшення значення даного показника протягом аналізованого періоду, причому в основному різке зростання припадає на 2009 р., що скоріше за все пов'язано з впровадженням досліджуваними країнами підвищених вимог до капіталу банків згідно Базелю III. Лише у Словенії адекватність регулятивного капіталу практично не змінилася за останні 6 років. Загалом по Європі значення даного показника зросло з 12,5% до 15,1%, що свідчить про зростання відповідальності власників банків перед своїми вкладниками та кредиторами.

Іншим показником, що за своєю економічною сутністю схожий на попередній, проте не враховує якість активів є відношення регулятивного капіталу до сукупних активів (табл. 3.10).

Таблиця 3.9 – Відношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів банків в країнах Європи протягом 2006-2011 рр., % [324]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	13,2	12,7	12,9	15,0	15,4	16,0
Бельгія	11,6	11,3	16,4	17,3	19,3	19,1
Болгарія	14,5	13,8	14,9	17,0	17,5	17,7
Великобританія	12,9	12,6	12,9	14,8	15,9	15,8
Греція	12,2	11,2	9,4	11,7	12,2	12,3
Данія	...	10,6	12,4	16,1	16,0	16,5
Естонія	13,2	14,8	18,8	22,2	22,1	23,2
Ірландія	10,9	10,7	10,6	10,9	14,6	19,2
Іспанія	11,9	11,4	11,3	12,2	12,0	11,8
Італія	10,1	10,1	10,4	11,7	12,1	12,8
Кіпр	11,0	12,1	12,5	13,3
Латвія	10,2	11,1	11,8	14,6	14,6	15,1
Литва	10,8	10,9	12,9	14,2	15,6	15,6
Люксембург	15,5	14,3	15,4	19,2	17,4	17,5
Мальта	15,0	14,7	14,6	15,9	15,3	15,6
Нідерланди	11,9	13,2	11,9	14,9	13,9	14,0
Німеччина	12,5	12,9	13,6	14,8	16,1	16,6
Польща	13,2	12,0	11,2	13,3	13,8	13,7
Португалія	11,8	10,4	9,4	10,5	10,8	10,5
Румунія	18,1	13,8	13,8	14,7	14,7	14,2
Словаччина	13,0	12,8	11,1	12,6	12,7	12,6
Словенія	11,0	11,2	11,7	11,6	11,3	11,8
Угорщина	11,0	10,4	12,4	13,9	14,1	14,4
Фінляндія	15,1	15,1	13,6	14,6	14,4	14,7
Франція	10,9	10,2	10,5	12,4	12,7	12,8
Чехія	11,4	11,5	12,3	14,1	15,5	15,7
Швеція	10,0	9,8	10,3	12,7
Середнє значення	12,5	12,1	12,5	14,3	14,7	15,1

Таблиця 3.10 – Відношення регулятивного капіталу до сукупних активів банків в країнах Європи протягом 2006-2011 рр., % [324]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	5,2	6,5	6,3	7,0	7,5	7,5
Бельгія	3,3	4,1	3,3	4,5	5,0	4,7
Болгарія	7,3	7,7	8,5	10,8	10,5	10,6
Великобританія	6,1	5,5	4,4	5,4	5,4	5,1
Греція	7,0	6,8	4,8	6,5	6,9	6,3
Данія	5,7	6,2	5,5	5,5	5,5	6,5
Естонія	8,4	8,6	8,8	8,7	9,3	10,0
Ірландія	4,5	4,6	4,7	5,4	4,4	6,8
Іспанія	6,4	6,7	5,9	6,4	6,2	6,1
Італія	7,0	7,9	7,6	8,0	9,3	9,4
Кіпр	6,9	4,9	5,9	6,7
Латвія	7,6	7,9	7,3	7,4	7,3	8,1
Литва	7,6	7,9	9,2	7,9	8,9	10,0
Люксембург	5,0	5,0	4,8	5,5	5,2	5,3
Мальта	10,9	10,5	9,6	10,6	10,8	11,2
Нідерланди	3,0	3,3	3,2	4,3	4,4	4,5
Німеччина	4,3	4,3	4,5	4,8	4,3	4,6
Польща	7,8	8,0	7,9	9,0	9,1	...
Португалія	6,6	6,5	5,8	6,5	6,4	6,8
Румунія	12,9	10,7	9,0	8,6	8,9	7,8
Словаччина	7,0	8,0	8,2	9,6	9,7	9,8
Словенія	8,4	8,4	8,4	8,3	8,2	...
Угорщина	9,2	9,4	9,8	10,0
Фінляндія	9,4	7,9	6,2	6,4	5,5	5,3
Франція	4,5	4,1	4,2	4,6	4,4	...
Чехія	6,0	5,7	5,5	6,1	6,5	6,8
Швеція	4,9	4,8	4,7	5,0
Середнє значення	6,7	6,7	6,5	6,9	7,1	7,4

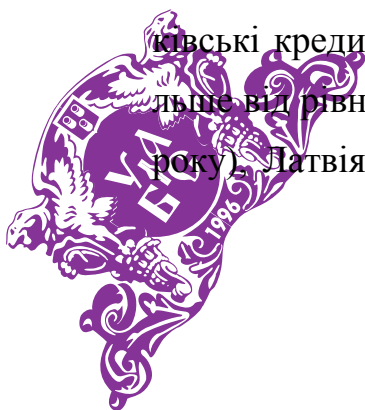
Порівнюючи із нормативним значенням даного показника в Україні (не менше ніж 9%) [213], можемо зазначити, що лише 7 країн мають рівень відношення регулятивного капіталу до сукупних активів, що задовольняє вимогам українського банківського законодавства. Середнє значення по Європі загалом зросло, проте не суттєво (із 6,7% у 2006 році до 7,4% у 2011 році, або всього на 10%). Мінімальний рівень даного показника протягом досліджуваного періоду спостерігався у таких країнах як: Швеція, Франція, Німеччина,

Нідерланди, Бельгія та Ірландія. При цьому варто зазначити, що найбільше зростання даний показник продемонстрував у Словаччині (із 7% до 9,8%), Литві (із 7,6% до 10%), Ірландії (із 4,5 до 6,8), Бельгії (із 3,3% до 4,7%) та Австрії (із 5,2% до 7,5%). Зниження відношення регулятивного капіталу до сукупних активів спостерігалось у Фінляндії, Румунії, Греції та Великобританії, про цьому варто зазначити, що у той час як зростання мало поступовий та систематичний характер, зниження відбувалося хвилеподібно із піком зниження у 2008-2009 рр.

Одним з найважливіших показників, що характеризує фінансову стійкість банківської системи, є питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі комерційних банків. Як свідчать дані по країнам Європи (табл. 3.11) до 2008 р. даний показник перебував на досить низькому рівні у досліджуваних країнах. Як свідчить розрахунковий середній рівень частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків досліджуваних країн Європи, у 2009 році відбулося суттєве зростання (більше ніж у 2 рази) значення даного показника. З одного боку, це є відлунням кризових процесів, що спричинила світова фінансова криза; з іншого боку - це могло стати реакцією ринку на структурні зміни у власності у досліджуваних банківських системах.

Практично не змінилася або навіть знизилася якість кредитних портфелів банків таких країн як Австрія, Люксембург, Швеція та Фінляндія, залишившись на досить низькому рівні (менше 3%). Банки Нідерландів та Франції також мають досить низьку частку проблемних кредитів у своїх кредитних портфелях, проте в даних банківських системах спостерігалось зростання даного показника (63% та 23% відповідно). Таке зростання є досить суттєвим, проте набагато нижчим ніж в середньому по досліджуваним країнам, так за 2006-2011 рр. частка проблемних кредитів у країнах Європи зросла на 217%, сягнувши 7,6%. Найнижчою якістю у 2011 р. характеризувалися банківські кредитні портфелі таких країн як Болгарія (14,9%, що у 6,8 разів більше від рівня 2006 року), Греція (11,5%, що у 2,1 рази більше від рівня 2006 року), Латвія (18,4% – зростання у 36,8 разів), Литва (19,1% – зростання у

19,1 рази), Румунія (13,4% - зростання у 7,4 рази), Словенія (11,8% - зростання у 4,7 рази) та Угорщина (13,3% - зростання у 5,1 рази).

Таблиця 3.11– Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банків країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [324]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	2,7	2,2	1,9	2,5	2,8	2,7
Бельгія	1,3	1,2	1,7	3,1	2,8	2,8
Болгарія	2,2	2,1	2,5	6,4	11,9	14,9
Великобританія	0,9	0,9	1,6	3,5	4,0	3,9
Греція	5,4	4,5	5,0	7,7	10,4	11,5
Данія	...	0,6	1,2	3,3	4,1	4,4
Естонія	0,2	0,5	1,9	5,2	5,4	4,0
Ірландія	0,7	0,8	2,6	9,0	8,6	9,2
Іспанія	0,7	0,9	2,8	4,1	4,6	5,3
Італія	6,6	5,8	6,3	9,4	10,0	11,0
Кіпр	3,6	4,5	5,6	7,2
Латвія	0,5	0,8	3,6	16,4	19,0	18,4
Литва	1,0	1,0	4,6	19,3	19,7	19,1
Люксембург	0,2	0,4	0,6	0,7	0,2	0,3
Мальта	5,9	5,1	4,8	5,6	7,2	7,3
Нідерланди	1,7	3,2	2,8	2,7
Німеччина	3,4	2,7	2,9	3,2	3,7	...
Польща	7,4	5,2	4,5	8,0	8,8	8,2
Португалія	1,3	1,4	1,8	2,8	3,3	3,2
Румунія	1,8	2,6	2,8	7,9	11,9	13,4
Словаччина	3,2	2,5	2,5	5,3	5,8	5,8
Словенія	2,5	1,8	4,2	5,8	8,2	11,8
Угорщина	2,6	2,3	3,0	6,7	9,8	13,3
Фінляндія	0,2	0,3	0,4	0,6	0,6	0,5
Франція	3,0	2,7	2,8	4,0	3,8	3,7
Чехія	3,6	2,7	2,8	4,6	5,4	5,5
Швеція	0,8	0,6	1,0	2,0	0,8	...
Середнє значення	2,4	2,1	2,8	5,7	6,7	7,6

Таким чином, можемо констатувати, що світова фінансова криза суттєво вплинула на якість кредитного портфелю банківських систем країн Європи, особливо у 2008-2009 рр. На 2009 рік припав пік зростання частки про-

BLEMНИХ КРЕДИТІВ У СТРУКТУРІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ, ПОДЕКУДИ СЯГНУВШИ ПО-
НАД 300% (НАПРИКЛАД ЛАТВІЯ ТА ЛИТВА).

В ПРИНЦИПІ ЗРОСТАННЯ ЧАСТКИ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ МОЖЕ І НЕ СТАНОВИТИ
ЗНАЧНОЇ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ, ЯКЩО ТАКІ КРЕ-
ДИТИ У ДОСТАТНЬОМУ ОБСЯЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ СФОРМОВАНИМИ РЕЗЕРВАМИ (ТАБЛ. 3.12).

Таблиця 3.12 – Резерви до проблемних кредитів у банківських системах країн
Європи протягом 2006-2011 рр., % [324]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	75,6	76,4	62,4	73,8	70,8	74,8
Бельгія	50,8	41,0	67,0	51,0	53,0	50,0
Болгарія	109,9	100,4	109,0	81,0	74,1	68,7
Великобританія	54,6	...	38,1	41,1	35,4	37,7
Греція	61,8	53,4	48,9	41,5	45,5	45,4
Данія	...	50,4	46,6	55,0	57,0	51,6
Естонія	18,6	14,4	25,4	41,3	44,9	46,2
Ірландія	56,7	49,1	47,2	44,5	61,7	48,7
Іспанія	23,6	193,4	74,0	61,8	65,7	58,1
Італія	46,0	49,4	46,2	40,1	40,5	40,5
Кіпр	67,9	57,6	49,0	47,0
Латвія	116,6	129,8	61,3	57,4	61,6	64,1
Литва	92,5	72,2	26,5	37,1	40,2	33,0
Люксембург
Мальта	20,9	16,0	13,9	13,1	11,7	10,1
Нідерланди
Німеччина	50,0	51,3	48,3	40,9
Польща	68,5	67,3	58,7	52,0	54,2	56,1
Португалія	79,3	74,1	67,7	76,4	74,0	75,1
Румунія	51,4	61,6	60,3	50,6	55,0	58,6
Словаччина	101,7	93,3	66,6	58,4	56,0	55,6
Словенія	84,3	86,4	79,3	75,9	69,4	40,4
Угорщина	57,1	64,8	56,5	59,5	56,9	55,3
Фінляндія
Франція	70,0	63,2	63,6	53,0
Чехія	53,6	60,0	58,1	50,1	48,1	49,6
Швеція	58,0	60,4	47,1	53,7
Середнє значення	73,6	69,8	56,1	53,2	54,0	50,9

Загалом варто відзначити зниження в середньому по досліджуваним країнам рівня забезпеченості проблемних кредитів резервами з 73,6% у 2006 р. до 50,9% у 2011 р. Найменше значення даного показника у Великобританії (37,7%), Литві (33%) та Мальті (10,1%). Найкраща ситуація в таких країнах як Австрія (74,8%) та Португалія (75,1%).

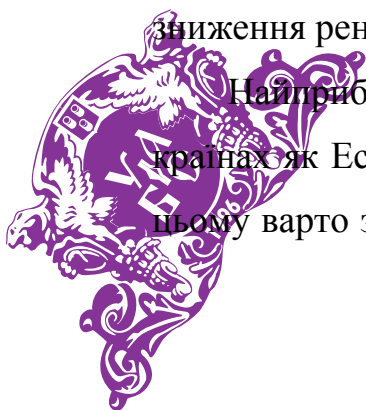
Ми не вважаємо даний показник достатньо адекватним для оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи, оскільки само по собі відношення резервів до проблемних кредитів мало про що говорить. Насправді даний показник дає лише змогу оцінити масштаби можливих втрат при списанні кредитної заборгованості за рахунок резервів, проте такі заходи вживаються лише у крайніх випадках. Банки в основному надаються перевагу іншим способам управління проблемною заборгованістю, частіше за все продаючи її спеціалізованим компаніям.

Охарактеризуємо показники прибутковості діяльності банків у країнах Європи за період 2006-2011 рр.

Одним з основних показників, що відображають ефективність діяльності банку, є рентабельність його активів (табл. 3.13). Даний показник є серед обов'язкових індикаторів фінансової стійкості, що розраховується центральними банками країн за рекомендацією Міжнародного валютного Фонду (показник ROA).

Як свідчать дані табл. 3.13, в середньому по Європі даний показник знизився за досліджуваний період з 1,1% до 0,5%. При цьому банки Литви, Франції, Німеччини, Швеції та Мальти не зважаючи на зниження рентабельності активів у 2008 р. та 2009 рр. змогли вийти практично на докризові рівні прибутковості, а банки Словаччини та Чехії подолали кризу практично без зниження рентабельності активів.

Найприбутковішими активи банків в 2011 р. були в таких європейських країнах як Естонія, Мальта – 1,5%, Чехія – 1,3% та Словаччина – 1,6%. При цьому варто зазначити, що у світі у 2011 р. найприбутковішими були активи

африканських країн, зокрема Гани (3,9%), Уганда (4%) та Сьєрра-Леоне (3,8%).

Таблиця 3.13 – Рентабельність активів банків країн Європи протягом 2006-2011 рр, %[324]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	0,7	0,8	0,1	0,1	0,5	0,6
Бельгія	0,7	0,4	-1,3	-0,1	0,5	0,0
Болгарія	2,2	2,4	2,1	1,1	0,9	0,9
Великобританія	0,5	0,4	-0,4	0,1	0,2	0,1
Греція	0,8	1,0	0,2	-0,1	-0,6	-0,3
Данія	...	0,7	0,3	-0,2	0,1	0,0
Естонія	1,7	2,7	1,2	-2,8	0,3	1,5
Ірландія	0,8	0,7	-0,3	-1,6	-3,0	-0,5
Іспанія	1,1	1,1	0,8	0,6	0,5	0,5
Італія	0,8	0,9	0,3	0,2	0,3	0,2
Кіпр	1,0	0,8	0,6	0,8
Латвія	2,1	2,9	0,3	-3,5	-1,6	0,6
Литва	1,3	1,7	1,0	-4,2	-0,3	1,3
Люксембург	0,9	0,8	0,2	0,6	0,7	0,7
Мальта	1,8	1,5	-0,3	2,1	1,4	1,5
Нідерланди	0,4	0,6	-0,4	0,0	0,3	0,1
Німеччина	0,5	0,3	-0,1	0,2	0,4	...
Польща	1,7	1,9	1,5	0,8	1,0	1,1
Португалія	1,3	1,2	0,4	0,4	0,5	0,5
Румунія	1,3	1,0	1,6	0,2	-0,1	0,1
Словацьчина	1,3	1,0	1,2	0,6	1,2	1,6
Словенія	1,3	1,4	0,7	0,3	-0,2	-0,9
Угорщина	1,5	1,2	1,2	0,6	0,1	0,7
Фінляндія	1,4	1,4	0,8	0,6	0,5	0,6
Франція	0,6	0,4	0,0	0,4	0,6	0,6
Чехія	1,2	1,3	1,2	1,5	1,3	1,3
Швеція	0,8	0,8	0,6	0,2	0,4	0,6
Середнє значення	1,1	1,1	0,5	0,0	0,2	0,5

Іншим показником, що характеризує прибутковість діяльності банків і, в першу чергу, цікавить інвесторів, є прибутковість капіталу. Даний показник

також входить до переліку індикаторів фінансової стійкості і розраховується по рекомендації Міжнародного валютного Фонду (показник ROE).

Розглянемо динаміку даного показника у Європі протягом 2006-2011 рр. (табл. 3.14)

Таблиця 3.14 – Динаміка ROE по банківським системам країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [324]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7
Австрія	16,9	17,0	2,6	-1,5	7,9	9,4
Бельгія	21,4	13,3	-35,7	2,5	10,6	0,7
Болгарія	25,0	24,8	23,1	10,2	7,9	7,9
Великобританія	8,9	6,2	-10,3	2,6	3,9	1,7
Греція	12,7	14,8	3,1	-1,7	-8,7	-3,9
Данія	...	16,1	7,0	-3,2	0,0	0,2
Естонія	19,2	30,2	13,4	-24,6	2,1	2,9
Ірландія	19,1	16,4	-8,0	-40,6	-66,5	-8,6
Іспанія	19,8	19,6	12,6	9,2	7,9	7,5
Італія	14,3	12,8	4,5	3,8	3,7	2,2
Кіпр	14,5	14,0	11,0	12,2
Латвія	25,6	24,3	4,6	-41,6	-20,4	7,7
Литва	20,3	25,9	13,5	-48,4	-4,7	15,3
Люксембург	22,1	20,4	5,5	11,5	13,0	14,0
Мальта	15,4	14,1	-3,4	20,3	12,7	13,5
Нідерланди	15,4	18,7	-12,5	-0,4	7,1	11,5
Німеччина	11,9	6,5	-2,5	5,0	8,8	...
Польща	22,2	24,9	20,4	10,6	12,5	13,4
Португалія	19,9	18,7	5,6	7,3	7,5	7,6
Румунія	10,2	9,4	17,0	2,9	-1,0	0,6
Словаччина	16,6	16,6	15,4	6,7	12,6	14,5
Словенія	15,1	16,3	8,1	3,9	-2,2	-11,7
Угорщина	23,8	18,4	16,7	8,3	1,2	9,1
Фінляндія	14,4	18,0	12,1	10,0	9,2	11,2
Франція	14,0	9,8	3,6	7,2	12,0	13,1
Чехія	22,5	24,4	21,7	25,8	21,8	19,8
Швеція	21,0	19,7	14,3	5,1	10,5	11,9
Середнє значення	17,9	17,6	6,2	0,1	3,0	7,1

Варто відзначити суттєве зниження рентабельності капіталу протягом досліджуваного періоду (в середньому по Європі ROE знизився з 17,9% у 2006 р. до 7,1% у 2011 р.) із піком падіння у 2009 р.

Найбільше значення досліджуваного показника (понад 15%) протягом 2006-2011 рр. спостерігається в таких країнах як Болгарія, Польща та Чехія (в середньому за період – 16,5%, 17,3% та 22,7% відповідно). Досить високі показники демонструють також банківські системи Іспанії, Кіпру, Люксембургу, Мальти, Португалії, Словаччини, Угорщини, Фінляндії та Швеції. Найнижчі середні значення ROE за досліджуваний період спостерігалися у Бельгії, Великобританії, Греції, Латвії та Литві. Окремо хотілося б відзначити банківську систему Ірландії, в якій спостерігається від'ємне значення рентабельності капіталу з 2008 року, а в середньому за досліджуваний період ROE банківської системи Ірландії складає -14,7%.

Отже можемо констатувати, що в цілому по країнам Європи спостерігається погіршення показників фінансової стійкості протягом 2006-2011 рр., що цілком пояснюється впливом світової фінансової кризи, проте уточнення потребують конкретні фактори, що могли стати причиною такого погіршення. *В межах даної дисертаційної роботи пропонуємо дослідити взаємозв'язок динаміки присутності іноземного капіталу у банківських системах країн Європи із розглянутими вище показниками фінансової стійкості.*

Загалом протягом 2007-2011 рр. у Європі спостерігається незначне зростання питомої ваги активів іноземних банків у сукупних активах банківських систем Євросоюзу (рис. 3.8)

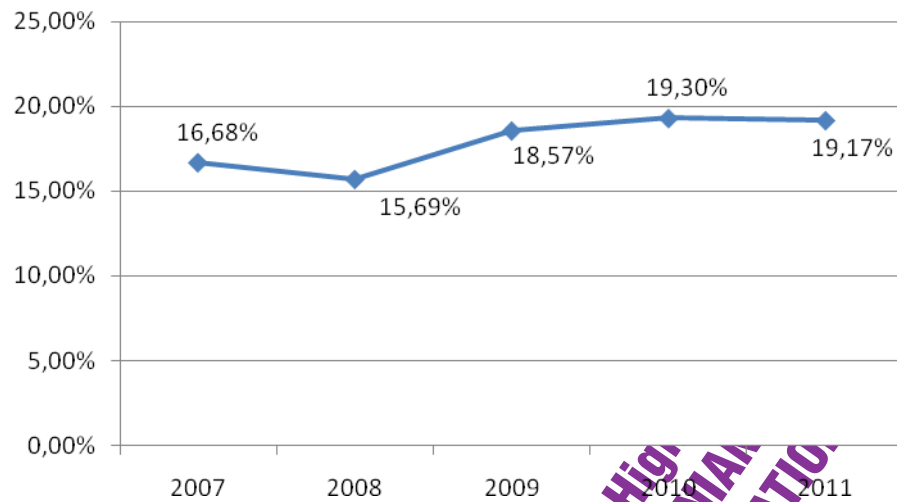

Рисунок 3.8 – Динаміка частки активів іноземних банків у сукупних активах банківської системи Євросоюзу (27 країн) протягом 2006-2011 рр.

Проаналізуємо зв'язок даного показника з індикаторами фінансової стійкості у розрізі країн Європи (табл. 3.15).

Таблиця 3.15 – Коефіцієнти кореляції частки активів іноземних банків з індикаторами фінансової стійкості країн Європи протягом 2007-2011 рр., % (розраховано автором)

Країна	Коефіцієнт кореляції частки активів іноземних банків з індикаторами фінансової стійкості					
	H2	H3	Частка проблемних кредитів	Резерви до проблемних кредитів	ROA	ROE
1	2	3	4	5	6	7
Австрія	-87,21	-87,99	-83,19	-68,39	-18,74	0,41
Бельгія	80,37	83,96	97,58	-12,70	41,24	36,22
Болгарія	-58,50	-42,74	-88,29	73,76	57,44	59,05
Великобританія	98,85	42,38	95,45	-29,96	32,43	45,55
Греція	-78,45	-40,93	-98,65	50,94	80,40	79,16
Данія	1,21	-81,32	-12,42	45,70	-19,87	-19,43
Естонія	-92,81	-77,51	-75,94	-89,77	32,43	55,59
Ірландія	2,89	2,66	16,51	-4,01	-27,33	-28,46
Іспанія	-72,49	38,26	-96,19	75,38	95,12	92,12
Італія	-56,05	-38,21	-56,22	70,07	87,47	92,46
Кіпр	6,97	-89,01	-15,13	-23,09	-69,35	-28,62
Латвія	-69,42	-53,07	-71,01	13,73	-4,87	-3,18

Продовження таблиці 3.15

1	2	3	4	5	6	7
Литва	70,09	17,31	85,06	-9,71	-39,07	42,36
Люксембург	48,29	62,39	-75,49	0,00	78,56	42,85
Мальта	-99,13	-74,58	-60,34	66,77	75,80	75,17
Нідерланди	-8,55	-33,95	30,71	0,00	86,95	83,44
Німеччина	11,58	70,50	18,83	-70,48	67,19	-63,00
Польща	-87,81	-74,25	-79,72	23,87	40,55	49,57
Португалія	60,32	56,33	-20,20	49,73	88,50	89,12
Румунія	-82,77	39,98	-82,61	65,15	98,78	98,85
Словаччина	11,78	47,10	45,35	-40,96	73,94	17,28
Словенія	-48,83	13,44	-76,33	91,38	70,38	73,36
Угорщина	-22,15	38,21	9,42	20,11	14,66	14,33
Фінляндія	-30,98	-98,33	67,57	0,00	-86,62	-80,62
Франція	-73,09	-72,90	-72,57	42,88	-7,95	3,24
Чехія	-49,74	-32,33	-55,78	69,88	-64,70	-39,12
Швеція	-91,35	-61,02	95,96	55,25	82,12	81,55

Проаналізувавши взаємозв'язок між часткою активів іноземних банків та індикаторами фінансової стійкості можна зробити наступні висновки.

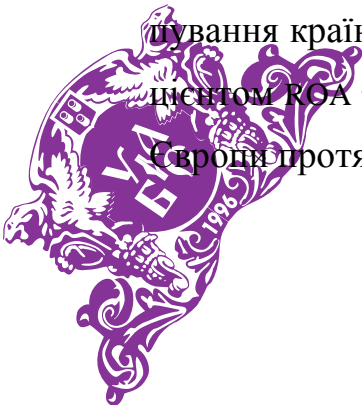
1. Існує досить велика група країн Європи (Австрія, Греція, Естонія, Іспанія, Мальта, Польща, Румунія, Франція, Швеція), в яких спостерігається сильна від'ємна кореляція (менше ніж -70%) між рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі та адекватністю регулятивного капіталу у ній. Сильна додатна кореляція спостерігається лише у трьох країнах – Бельгії, Великобританії та Литві.
2. Майже аналогічна ситуація склалася і з кореляцією частки активів іноземних банків та нормативу НЗ – 8 країн з сильною від'ємною кореляцією (Австрія, Данія, Естонія, Кіпр, Мальта, Польща, Фінляндія та Франція) та 2 країни з сильною додатною кореляцією (Бельгія та Німеччина).
3. Найтісніший зв'язок виявився між часткою активів іноземних банків та часткою проблемних активів. Так, сильна від'ємна кореляція спостерігається у 12 країнах (Австрія, Болгарія, Греція, Естонія, Іспанія, Латвія,

- Люксембург, Польща, Румунія, Словенія, Франція та Чехія). Додатна кореляція спостерігається лише у Бельгії, Великобританії та Литві
4. Найслабшою є кореляція між часткою іноземних банків та резервами до проблемних кредитів. Всього 2 країни мають сильну від'ємну кореляцію (Естонія та Німеччина) та 4 країни – додатну (Болгарія, Іспанія, Італія та Словенія).
 5. Переважно додатним кореляційним зв'язком характеризується взаємозв'язок між часткою активів іноземних банків та рентабельністю активів – 10 країн з сильною додатною кореляцією (Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Швеція). Лише 2 країни продемонстрували негативну кореляцію між даними двома показниками – Мальта та Фінляндія.
 6. Аналогічно до показника ROA спостерігається і ситуація з кореляцією між ROE та часткою активів іноземних банків – 8 країн з сильною додатною кореляцією (Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словенія, Швеція) та 2 країни з від'ємною – Мальта та Фінляндія.

Таким чином можна констатувати, що існує 2 основні групи країн Європи з чітко вираженим взаємно протилежним впливом іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи. При цьому країни Східної Європи належать до однієї групи і характер впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківських систем даних країн однаковий.

Як свідчить проведене нами дослідження, з 6 критеріїв, які були обрані нами в якості індикаторів фінансової стійкості банківської системи (Н2, Н3, частка проблемних кредитів, резерви до проблемних кредитів, ROA, ROE) найбільш інформативними з позиції завдань даної роботи є 2: ROA та частка проблемних кредитів. Рис. 3.9 демонструє результати проведеного нами групування країн залежно від кореляції частки активів іноземних банків з коефіцієнтом ROA та часткою проблемних кредитів (побудовано автором для країн Європи протягом 2007-2011 рр.).

Останнім часом в економічній літературі досить гостро постає питання доцільності збільшення присутності іноземного капіталу в Україні та визначення його реального впливу на фінансову стійкість вітчизняної банківської системи.

Іноземні банки мають більше можливостей стосовно залучення великих обсягів грошових ресурсів на міжнародних ринках, де ціна на ці ресурси суттєво нижча від тієї ціни, яку довелося б платити у випадку їх залучення на внутрішньому ринку. Разом з цим розширення банками доступу можливих позичальників до кредитних ресурсів та стрімке зростання кількості фізичних осіб серед позичальників банків обмежує можливості банків у проведенні якісної оцінки та відбору таких позичальників. Отже, зростають ризики за кредитними операціями банків, а зовнішнім виявом такого ризику є зростання проблемних активів банків та тих активів, що потребують особливої уваги з боку комерційного банку. Такі зміни мають суттєвий негативний вплив на фінансову стійкість банківської системи України.

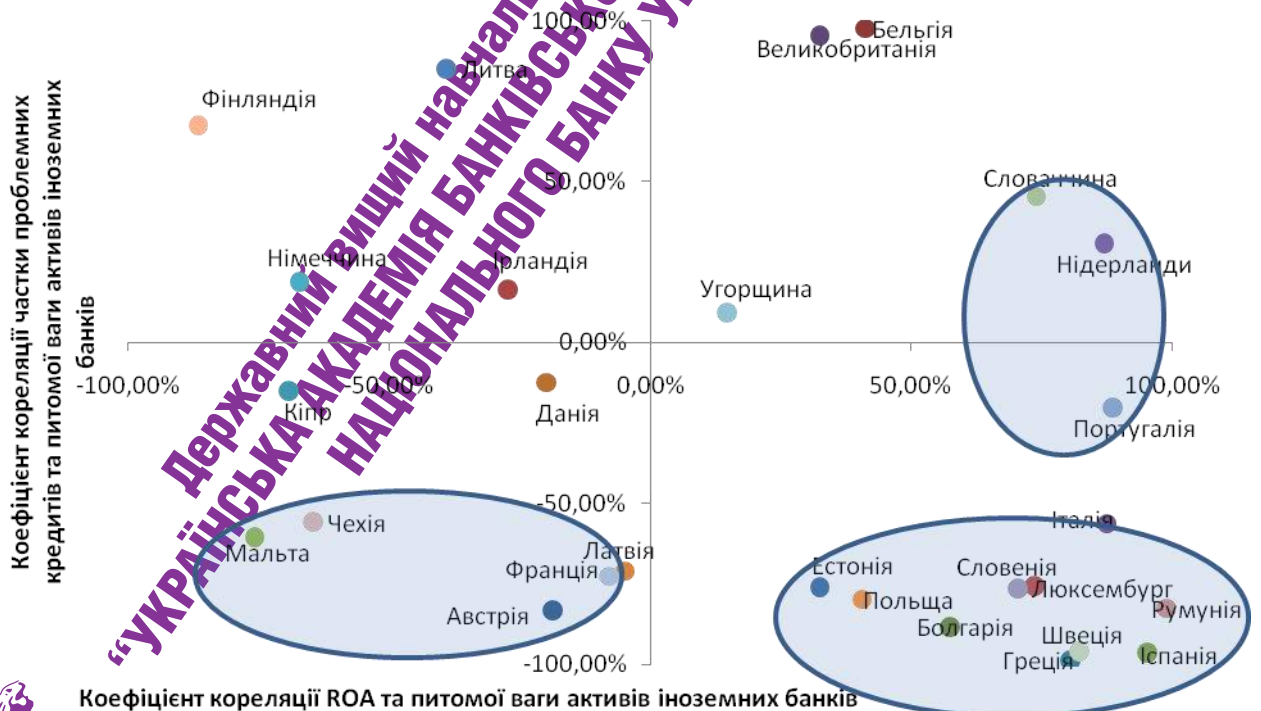

Рисунок 3.9 – Групування країн залежно від кореляції частки активів іноземних банків з коефіцієнтом ROA та часткою проблемних кредитів (побудовано автором для країн Європи протягом 2007-2011 рр.)

Різними вченими називаються як позитивні, так і негативні наслідки входження іноземного капіталу в банківську систему України:

1) позитивні:

- запровадження сучасних банківських технологій і фінансових інновацій;
- економія від масштабу, коли іноземні банки можуть викликати консолідацію банківської системи;
- розвиток фінансових ринків, вдосконалення ринкової інфраструктури;
- підвищення конкуренції на ринку банківських послуг;
- прискорення темпів диверсифікації та розвитку ринку фінансово-кредитних послуг, що означає його позитивну динаміку;
- підвищення якості роботи із клієнтами за рахунок загострення конкуренції;
- подальша монетизація економіки, що супроводжується абсорбацією надлишку грошових ресурсів;
- підвищення обсягів кредитування економіки, результатом яких є структурні перетворення у державі;
- покращення міжнародних рейтингів України;
- можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів;
- інтеграція вітчизняної банківської системи до світового фінансового простору, що дає можливість хеджування від негативного впливу зовнішньоекономічного середовища;
- іноземний капітал може сприяти більш ефективній боротьбі із корупцією, тіньовою економікою та сприяти легалізації доходів, що має позитивно вплинути на соціальні відрахування;

2) негативні:

- побоювання іноземного контролю над банківською системою приймаючої країни, бо контроль над розподілом кредитних ресурсів в економічній системі припускає значну економічну владу;
- специфічність банківського бізнесу у порівнянні з іншими сферами підприємницької діяльності зумовлює необхідність протекціоністських заходів у системі регулювання банківської діяльності;
- іноземні банки можуть мати цілі, які не сумісні з основними завданнями економічної політики приймаючої країни (наприклад, підтримка експорту з країни походження материнського банку);
- у період банківських криз іноземні банки можуть “експортувати” нестабільність, “інфікуючи” банківську систему приймаючої сторони;
- відмінності у системах банківського регулювання можуть створювати проблеми в процесі контролю за діяльністю іноземних банків.
- нав’язування певних моделей подальшого розвитку банківської системи через неспівставність інтересів національної економіки (метою якого є розвиток реального сектора економіки) та іноземного капіталу (що направляє максимум зусиль на розвиток споживчого кредитування). Результатом такої конфронтації може бути тотальний спад кредитування найбільш пріоритетних для України сфер народного господарства.;
- можливість різкого виведення капіталу, що негативно впливає на стабільність грошово-кредитної політики;
- зниження економічної безпеки банківської системи в результаті значного впливу капіталу із інших держав, зокрема Росії;
- ускладнення проведення банківського нагляду тих банків, що є частинами міжнародних фінансових груп;
- підвищення ролі зовнішніх факторів впливу, що не можуть контролюватися самою банківською системою [145].

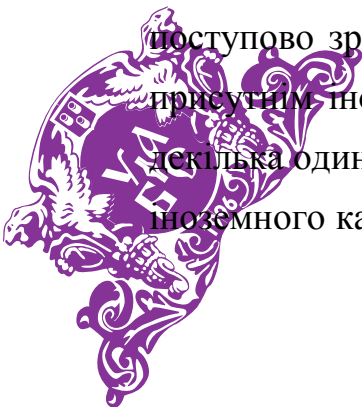
Додаткову загрозу створює вплив короткострокового капіталу, який зазвичай означає «втечу» за кордон надходжень від вітчизняного експорту і є вразливим до політичних подій. У 2005 р. стверджувалося, що «раптова зупинка» може бути особливо болісною для економіки України з огляду вразливості до світових цін на метал і енергоносії, нестабільності припливу капіталу та підвищених ризиків перефінансування зовнішнього боргу та доларизації зобов'язань банківської системи.

Таким чином, підвищення ролі впливу іноземного капіталу в економіці має повною мірою відповідати економічним інтересам країни та узгоджуватися як зі станом внутрішньодержавного економічного середовища, так і світовими фінансово-економічними реаліями.

Варто зазначити, що міжнародний рух капіталу через відповідні фінансові потоки має вплив на банківську систему України. На кінець I кв. 2011 р. в Україні функціонувало 54 банки з іноземним капіталом. У повній власності іноземних інвесторів перебуває близько 11 % (20 банків) від загальної кількості банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. Як було продемонстровано у попередньому розділі, на кінець I кв. 2011 р. частка іноземного капіталу виросла до 41,46 %, що підвищує залежність банківської системи України від іноземних інвесторів.

Так, протягом останнього десятиріччя присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі неухильно зростала. При цьому варто зазначити, що у кризові 2008-2009 рр. частка іноземного капіталу не тільки не зменшилася, як це передбачалося песимістичними сценаріями, а й навіть збільшилася.

Поступово частка іноземного капіталу у статутному капіталі вітчизняних банків (яка за даними НБУ на 1 півріччя 2011 р. склала 39,9 %) підвищується, а кількість банків з іноземним капіталом та 100 % іноземним капіталом поступово зростає (рис. 3.10). Як свідчать дані рис. 3.10, кількість банків з присутнім іноземним капіталом стабільно збільшується з кожним роком на декілька одиниць. Показово, що за даними станом на I півріччя 2011 р. частка іноземного капіталу по відношенню до початку року скоротилася на 0,7 % (із

40,6 до 39,9 % відповідно). Проте зазначимо, що за підсумками 2009 р. вона складала 35,8 %, тому з високою ймовірністю можна говорити про те, що за підсумками 2011 р. частка іноземного капіталу також підвищилася [104].

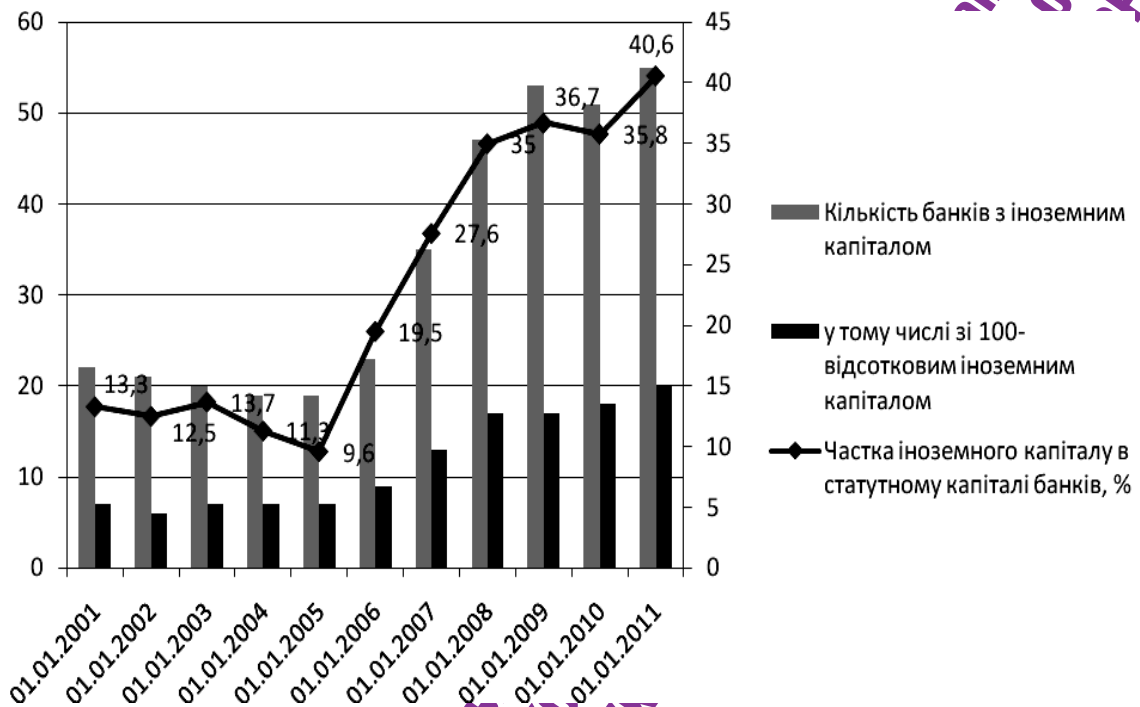

Рисунок 3.10 – Динаміка присутності іноземного капіталу в українській банківській системі [197]

Показовим також є факт скорочення кількості банків з іноземним капіталом у другому півріччі 2011 р. по відношенню до початку 2011 р. на 1 банк (із 55 до 54 од.). Проте таке скорочення відбулось за рахунок банків лише із часткою іноземного капіталу. Кількість банків із 100 %-ним іноземним капіталом не змінилась і складає за підсумками двох кварталів 20 одиниць.

Досить цікавим питанням при розгляді структури іноземного капіталу в статутному капіталі українських банків є резидентність цього капіталу та частка відповідних країн у ньому (табл. 3.16).

Дані табл. 3.16 свідчать про зростаючу роль російського капіталу в українських банках. Це пов'язано з тим, що кількість таких банків збільшується як за рахунок відкриття дочірніх банків, так і за рахунок викупу контрольних пакетів акцій уже діючих банків.

Таблиця 3.16 – Резидентність іноземного капіталу в структурі капіталу українських банків [197]

Назва банку	Власники істотної участі	Участь у статутному капіталі, %		Резидентність інвесторів
		пряма	опосередкована	
ПАТ “БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ”	СКМ ФАЙНЕНШЛ ОВЕРСІЗ ЛІМІТЕД (SCM FINANCIAL OVERSEAS LIMITED)	100,0000	0,0000	Кіпр
ПАТ “Альфа-Банк”	"Ей-Бі-Ейч Юкрейн Лімітед”	80,1013	0,0000	Кіпр
	Відкрите акціонерне товариство “Альфа-Банк”	19,8986	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “ВТБ Банк”	Банк ВТБ (Відкрите акціонерне товариство)	99,9737	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “ДОЧІРНІЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ”	Відкрите Акціонерне Товариство “СБЕРБАНК РОСІЇ”	100,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “БМ Банк”	Акціонерний комерційний банк “Банк Москви” (ВАТ)	99,9300	0,0700	Російська Федерація
ПАТ “ЕНЕРГОБАНК”	Закрите акціонерне товариство “Національна Резервна Корпорація”	97,0971	2,3128	Російська Федерація
ПАТ “Банк Петрокоммерц-Україна”	Відкрите акціонерне товариство Комерційний банк “Петрокоммерц”	90,0616	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “Банк Російський Стандарт”	Закрите Акціонерне Товариство “Банк Російський Стандарт”	100,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “АКЦІОНЕРНИЙ БАНК “РАДА-БАНК”	ТОВ “Фінансова група “ЗЕД-інвест”	90,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”	Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ	96,1800	0,0000	Австрія
ПАТ “Ерсте Банк”	EGV Secp Holding GmbH/ І.Джи.Бі Сепс Холдінг ГмбХ	99,9999	0,0000	Австрія
ПАТ “ФОЛЬКС-БАНК”	Volksbank International AG(Фольксбанк Інтернаціональ АГ)	99,9127	0,0000	Австрія
ПАТ “УкрСиббанк”	BNP Paribas S.A.	99,9995	0,0000	Франція
ПАТ “УніКредит Банк”	Банк Польська Каса Опіки Акціонерне товариство	100,0000	0,0000	Польща
ПАТ “ПРАВЕКС БАНК”	ІНТЕЗА САНПАОЛО СПА (INTESA SANPAOLO SPA)	100,0000	0,0000	Італія
ПАТ “ОТП Банк”	ВАТ “Центральна Ощадна Каса і Комерційний Банк”	100	0,0000	Угорщина
ПАТ “Комерційний банк “НАДРА”	NOVARTIK TRADING LIMITED	60,9967	0,0000	Кіпр
	MANMADE ENTERPRISES LIMITED	30,7406	0,0000	
ПАТ “ФОРУМ”	Комерцбанк Холдінг АГ	94,5219	0,0000	Німеччина
ПАТ “Сведбанк”	Swedbank AB (publ)	99,9998	0,0000	Швеція

Варто також сказати про поступове нарощування істотної участі російських фінансово-промислових груп в банках, де був введений російський капітал [103].

Крім того, досить значний вплив на банківську систему України здійснюють також австрійський та кіпрський капітали. Австрійський капітал найбільш яскраво представлений одним із найбільших українських банків – ПАТ “Райффайзен Банк Аваль” що посідає стабільно перші місця в I групі офіційного рейтингу НБУ. Це свідчить про значний вплив цього капіталу не тільки на ринок фінансово-кредитних послуг України, але і на фінансову стійкість банківської системи [104].

Хоча частка кіпрського капіталу також зростає, проте за аналізом експертів, кіпрський капітал у свої більшості є офшорним, причому його можна охарактеризувати як такий, що має українське походження.

Як зазначалося вище, багато зарубіжних дослідників зазначають, що існує від’ємна кореляція між рівнем експансії іноземного капіталу у банківську систему та рівнем її фінансової стійкості. Для перевірки даної гіпотези на даних української банківської системи використаємо показник Z-statistic як індикатор рівня фінансової стійкості банківської системи.

Для розрахунку показника Z-statistic для вітчизняної банківської системи було обрано вікно ковзної середньої довжиною у 2 роки, що дає нам змогу нівелювати тимчасові зміни і зосередитися на стабільних тенденціях.

Результати розрахунку наведені на рис. 3.11.

Таким чином, якщо порівняти дані, продемонстровані на рис. 3.11 та 3.12, можна дійти висновку про різнонаправленість трендів зміни присутності іноземного капіталу в банківській системі України та рівня її фінансової стійкості, що опосередковано підтверджує тезу про негативний вплив присутності іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи.

Проведені нами дослідження, результати яких представлені в табл. 3.17, дозволили довести залежність між зростанням частки іноземного

капіталу у статутному капіталі банків (SFC_{SCB}) та зовнішніми запозиченнями банківського сектору України ($IDbs$):

$$ID_{bs} = 12,37 + 0,0008SFC_{SCB} \quad (3.2)$$

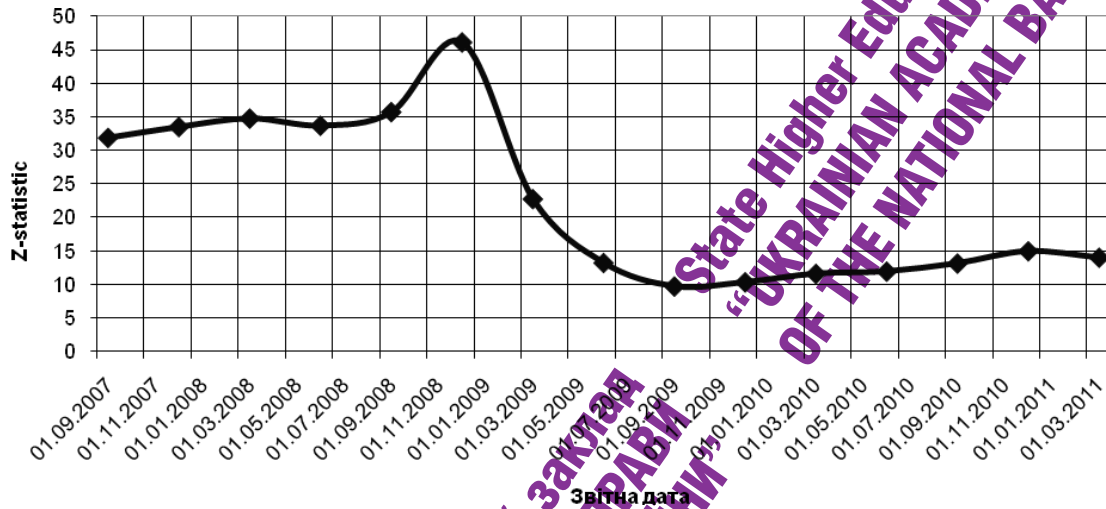

Рисунок 3.11 – Розрахунок рівня фінансової стійкості української банківської системи на основі показника *Z-statistic* за 2007–2011 рр.

Таблиця 3.17 – Динаміка частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків України та зовнішніх запозичень банківського сектору України

	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зовнішні запозичення банківського сектору, млн грн.	1746	2662	6112	14089	30949	39471	30861	28119
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	11,3	9,6	19,5	27,6	35	36,7	35,8	40,6

Статистичний аналіз залежності показав значний додатний рівень кореляції між цими показниками, коефіцієнт кореляції складає 0,93. Аналіз по-

казав статистичну значимість рівняння, так R^2 складає 0,87, а F-статистика вище критичного. *Крім того, аналіз показав чітку залежність між показником Z-statistic та рівнем зовнішніх запозичень банківської системи* (табл. 3.18, рис. 3.12).

Таблиця 3.18 – Коефіцієнти кореляції між показниками Z-statistic та рівнем зовнішніх запозичень банківської системи з різними лагами прояву впливу

Показник	Лаги									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
Коефіцієнт кореляції між показниками Z-statistic та рівнем IDbs	-0,611	-0,653	-0,716	-0,776	-0,829	-0,865	-0,884	-0,883	-0,860	

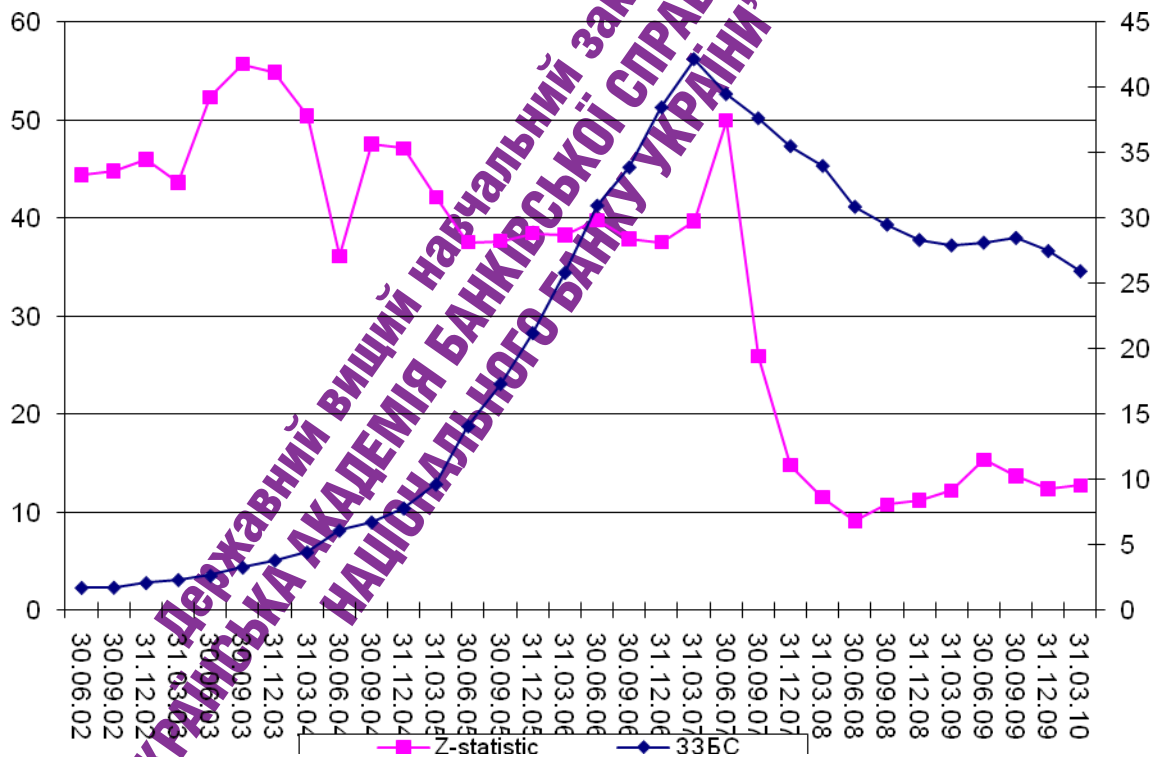

Рисунок 3.12 – Динаміка показників Z-statistic та рівня зовнішніх запозичень банківської системи

Таким чином, зростання частки іноземного капіталу призвело до вільного доступу банків до зовнішніх ресурсів та зростання зовнішнього боргу

банківської системи, які стимулювали зростання імпорту і надування кредитної бульбашки на ринку України, а через 6 кварталів почало негативно впливати на показник стійкості банківської системи:

$$Z\text{-statistic}(t) = 47,8 - 0,91ID_{bs}(t-6) \quad (3.3)$$

Зрештою банківська система опинилася під загрозою «раптової зупинки» потоків капіталу, а отримувачі валютних позик отримали труднощі фінансування валютних зобов'язань гривневими надходженнями в умовах девальвації української грошової одиниці та загрози глибокого спаду виробництва.

Крім того, проведені нами дослідження дозволяють дійти висновку, що спостерігається тісний взаємозв'язок між рівнем зовнішніх запозичень банківського сектору України та рівнем імпорту в Україну (Imp)

$$Imp = 9373,8 + 0,33 ID_{bs} \quad (3.4)$$

Статистичний аналіз залежності показав значний додатний рівень кореляції між цими показниками, коефіцієнт кореляції складає 0,77. Аналіз показав статистичну значимість рівняння, так R^2 складає 0,59, а F-статистика 43,5 при критичному значенні 4,17.

В умовах глобалізації невідворотним процесом стає підвищення ролі універсальних іноземних банків в Україні. Посилення міжнародного руху банківського капіталу вимагає зваженої державної регуляторної політики, спрямованої на запобігання впливу світових фінансових криз.

Проблема регулювання діяльності іноземних банків в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи набуває винятково важливого значення в умовах України як через різні рівні розвитку банківських систем, так і через складнощі в ідентифікації іноземних та вітчизняних банків.

Остання викликана непрозорою структурою власності на банки, зареєстровані в Україні, незалежно від їхнього статусу.

З метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи України в умовах зростання частки іноземного капіталу, на нашу думку, доцільним буде застосування комплексу заходів, які для зручності аналізу розподілимо на три основні групи за масштабом охоплення:

1. **Макроекономічні**, до яких можна віднести усю сукупність інструментів державної економічної політики, призначення яких є досягнення стратегічних цілей (цінова стабільність, зайнятість, економічне зростання) та суттєво через неопосередковані заходи мають вплив на діяльність іноземних банків на території України. Так, наприклад, з метою зниження ризику різкого притоку та відтоку іноземного капіталу (саме спекулятивного характеру) використаємо удосконалення монетарного режиму в розрізі застосування гнучкого валютного курсу та посилення значення процентної ставки. Слід зазначити, що рестрикційна грошово-кредитна політика, яка полягає у впровадженні інструментів детінізації національної економіки з метою забезпечення стійкості розвитку банківської системи України, враховує розвиток ринку цінних паперів. Особливістю макроекономічних заходів є менша орієнтація на специфічні потреби вітчизняної банківської системи, процес управління якими значно ускладнюється під час проведення політики регулювання іноземного капіталу.
2. Основне призначення **організаційних заходів** є цілеспрямоване регулювання іноземних банків та банківської системи в цілому. Серед них найбільш актуальними є вдосконалення оцінки системних та індивідуальних банківських ризиків, формування системи транскордонного консолідованого нагляду, підвищення прозорості, гармонізація банківської нормативно-правової бази відповідно до європейського

законодавства та міжнародних стандартів, розвиток корпоративного управління у банках.

3. **Операційні заходи** регулювання іноземних банків використовується з метою виконання банками окремих функцій (причому оперативних), а не стратегічних цілей діяльності банків в цілому. Вдосконалення процесу регулювання іноземних банків необхідно здійснювати на початкових етапах акумулювання та розміщення банківських ресурсів, а також в системі валютних та розрахунково-касових операцій.

На нашу думку, для здійснення оптимізації формування ресурсів іноземними банками необхідно враховувати наступне:

- 1) подолання диспропорцій у структурі банківських ресурсів: підвищення питомої ваги довгострокових депозитів у національній валюті;
- 2) розвиток внутрішнього ринку банківських ресурсів шляхом виводу вітчизняного капіталу з тіньового обороту;
- 3) розвиток національної системи гарантування вкладів фізичних осіб за рахунок здійснення диверсифікації джерел накопичення ресурсів фонду, надання йому додаткових повноважень щодо реорганізації і ліквідації банків, застосування диференційованих ставок сплати внесків, що базуються на оцінці ризиків у діяльності кожного банку.

Досягнення сформованих цілей дає підґрунття до зниження залежності вітчизняної національної економіки від зовнішнього боргового фінансування за рахунок використання каналу транснаціональних банків. Головна роль іноземних банків у процесі відновленні довіри після кризи вкладників до банківської системи є фундаментальною, оскільки вони мають кращі можливості для залучення коштів фізичних осіб за рахунок формування вищих рівнів лояльності клієнтів у порівнянні з вітчизняними, а також достатнього рівня фінансової стійкості.

Висновки до третього розділу

В третьому розділі «Узагальнення та формалізація впливу екзогенних факторів на фінансову стійкість банківської системи: світовий та вітчизняний досвід» обґрунтовано напрямки впливу міжнародних фінансових відносин на фінансову стійкість банківської системи, переваги та недоліки вступу країни до СОТ в контексті впливу на фінансову стійкість банківської системи, формалізовано вплив іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України та інших країн світу.

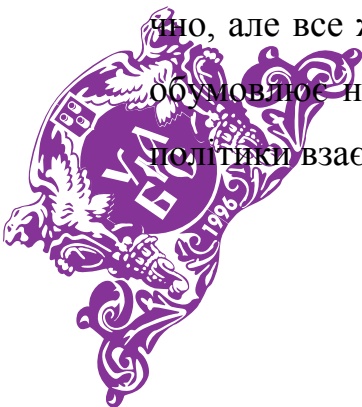
1. Із розвитком процесу інтернаціоналізації фінансово-господарських зв'язків банківські системи починають все в більшій мірі залежати від міжнародних фінансових відносин, що створює нові загрози для національного фінансово-кредитного суверенітету та фінансову стійкість банківської системи. В роботі проаналізовано загрози та можливості для України, що виникають внаслідок впливу на неї міжнародних фінансових відносин, зокрема: резервних валют, світового грошового товару, міжнародної валютної ліквідності, режиму валютного курсу, валютних обмежень, паритету та конвертованості, міжнародного валютного ринку, міжнародних валютно-фінансових організацій (особливо – МВФ, Світового банку, Базельського комітету з банківського нагляду), міждержавних угод, міжнародного руху капіталу, глобалізаційних процесів та міжнародних кредитних рейтингів. Це дозволило окреслити напрямки коригування зовнішньоекономічної політики України в контексті підтримки фінансової стійкості банківської системи.

2. Особливу увагу в роботі приділено обґрунтуванню загроз та можливостей активізації співпраці України з МВФ з точки зору забезпечення фінансової стійкості банківської системи. В результаті дослідження автор дійшов висновку, що перспективи такої співпраці є доволі неоднозначними

як для України, так і для МВФ, оскільки формується так зване «замкнуте коло». З одного боку, економіка України на сьогодні стала дуже залежною від фінансової допомоги МВФ, яка формально призначена для підтримки фінансової стійкості банківської системи. З іншого боку, незважаючи на задекларовані цілі та широкий спектр ініціатив МВФ, його діяльність сприяє не підвищенню стійкості, самостійності та розвитку банківської системи, а збільшує залежність національної економіки від зовнішніх кредитних потоків, веде до послаблення економічного потенціалу країни. Якщо ж розглядати цю проблему з точки зору МВФ, то зважаючи на досить повільний вихід України із глибокої фази економічного спаду, скорочення доходів бюджету та збільшення видатків, досить мало ймовірними автор вважає і розроблені МВФ прогнози щодо обсягів та строків погашення основної суми зобов'язань України. Це неминуче призведе до застосування відповідних штрафних санкцій та може мати катастрофічні наслідки як для фінансової стійкості банківської системи України, так і для економіки в цілому.

3. Емпіричне підтвердження гіпотези про негативний вплив, що здійснює на фінансову стійкість банківської системи збільшення кредитної залежності вітчизняної економіки від МВФ, автор отримав за результатами проведеного кореляційного аналізу між показниками обсягу кредитів України перед МВФ та показником *Z-statistic*, що використовується фахівцями МВФ та Світового банку для характеристики рівня фінансової стійкості банківської системи. Розрахунки показали наявність дуже щільного зв'язку (коєфіцієнт кореляції дорівнює $-0,792$), причому максимальний кореляційний зв'язок має місце саме в рік отримання кредиту. Отримані результати підтверджують, що зростання кредитної заборгованості України перед МВФ незначно, але все ж таки зменшує фінансову стійкість її банківської системи, що обумовлює необхідність перегляду стратегічних орієнтирів при формуванні політики взаємодії України з МВФ.

4. Із розвитком та поступовим розширенням торгових зв'язків у світі діяльність Світової організації торгівлі (СОТ) перетворюється на один із потужних факторів впливу на обсяги та напрямок світових фінансових потоків, що, відповідно, відображається на фінансовій стійкості національних банківських систем. В травні 2008 р. Україна стала 152-им офіційним членом СОТ, відкривши кордони для гравців фінансового ринку інших держав, а вже в третьому кварталі 2008 р. зіткнулася з наслідками світової фінансової кризи. Автором здійснено порівняння країн-учасниць СОТ за рівнем зобов'язань щодо відкритості ринку фінансових послуг, прийнятих при вступі до СОТ, за кількісною шкалою, що застосовується фахівцями МВФ. Це дослідження показало, що при вступі до СОТ Україна прийняла на себе максимально можливі зобов'язання за трьома з чотирьох можливих режимів споживання фінансових послуг, тоді як, наприклад, рівень зобов'язань Китаю за всіма режимами є нульовим, Канади – максимальним тільки за другим режимом тощо.

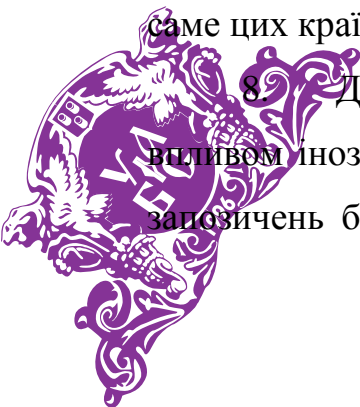
5. Автором висунуто гіпотезу, що занадто високий рівень зобов'язань щодо лібералізації в сфері торгівлі фінансовими послугами, які приймає на себе країна при вступі до СОТ, негативно позначається на рівні фінансової стійкості банківської системи. З метою емпіричної перевірки цієї гіпотези в роботі побудовано багатовимірну регресійну логіт-модель, що базується на узагальненій автором інформації щодо економічного розвитку 41 країни-учасниці СОТ за період 1999-2010 рр., в значній кількості яких за період дослідження мали місце банківські кризи. Отримані позитивні значення коефіцієнтів при незалежних змінних доводять пряму залежність ймовірності настання банківської кризи від рівня зобов'язань щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами в рамках СОТ, що відповідно вимагає додаткової уваги з боку регуляторів ринку фінансових послуг щодо діяльності ринку в умовах глобалізаційних процесів.

6. Останнім часом проблема розвитку національних банківських систем під впливом іноземного капіталу все частіше стає об'єктом гострих наукових досліджень та політичних дискусій. В дисертаційній роботі досліджено взаємозв'язок динаміки присутності іноземного капіталу у банківських системах країн Євросоюзу з динамікою ряду індикаторів, які в найбільшій мірі забезпечують здатність банківської системи протистояти негативним економічним та фінансовим шокам. Дослідження взаємозв'язку між часткою активів іноземних банків та показником ROA показало, що для 10 країн має місце сильна додатна кореляція та лише для 2 країн – негативна. Найтісніший зв'язок виявився між часткою активів іноземних банків та часткою проблемних активів: для 12 країн має місце сильна від'ємна кореляція, тоді як додатна – лише для 3 країн. Сильна від'ємна кореляція між рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі та адекватністю регулятивного капіталу має місце у 9 країнах, тоді як сильна додатна кореляція лише у 3 країнах. Майже аналогічні результати автор отримав і при дослідженні частки активів іноземних банків та показника адекватності основного капіталу. Найслабшою є кореляція між часткою іноземних банків та резервами до проблемних кредитів: лише для 2 країн вона є сильною від'ємною, тоді як для 4 країн – сильною додатною.

7. Було виявлено, що з усіх країн-членів Євросоюзу найбільш негативний вплив (майже за всіма досліджуваними критеріями) іноземний капітал здійснює на ФСБС саме в країнах Східної Європи – нових членах, а також в Іспанії та Греції, що зазнали найбільш руйнівного впливу під час кризи 2008 р. Важливим в даному контексті є той факт, що тенденції розвитку економіки України в найбільшій мірі наближені до тенденцій розвитку економік саме цих країн.

8. Дослідження тенденцій розвитку банківської системи України під впливом іноземного капіталу довело, що суттєве зростання рівня зовнішніх запозичень банківської системи обумовлене зростанням частки іноземного

капіталу в банківській системі України, що обумовлено спрощенням доступу банків з іноземним капіталом до зовнішніх ресурсів. Такий висновок автором зроблено на основі значного додатного рівня кореляції (коефіцієнт дорівнює 0,93) між показниками частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків та зовнішніми запозиченнями банківського сектору України, а також побудованої лінійної регресійної залежності між цими показниками. В свою чергу, зовнішні запозичення банківської системи призвели до зростання її зовнішнього боргу, стимулювали зростання імпорту і надування «кредитної бульбашки», що підтверджується тісним взаємозв'язком (коефіцієнт кореляції складає 0,77) між рівнем зовнішніх запозичень банківського сектору України та рівнем імпорту в Україну, що дало можливість побудувати лінійну регресійну залежність між ними.

9. Проведений кореляційний аналіз впливу рівня зовнішніх запозичень банківської системи на індикатор фінансової стійкості банківської системи (*Z-statistic*) довів найбільший негативний вплив з лагом в 6 кварталів (коефіцієнт кореляції з лагом 0 складає -0,61, з лагом 1 квартал – -0,65, 2 квартали – -0,716, 3 квартали – -0,776, 4 квартали – -0,829, 5 кварталів – -0,865, 6 кварталів – -0,884, 7 кварталів – -0,883, 8 кварталів – -0,860. Таким чином, найзначніші загрози фінансовій стійкості банківської системи проявляються через півтора роки після збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі, що складає наукове підґрунтя для більш виваженого планування регулюючих заходів з боку НБУ щодо нейтралізації цих загроз.

Основні положення даного розділу роботи викладені автором в [67,74,79,82,94,99,102,105,108,109,110,111,112]

РОЗДІЛ 4

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИКЛАДНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

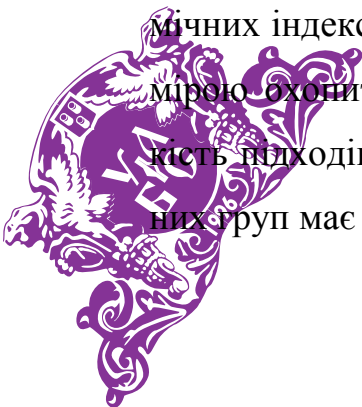
4.1 Аналіз існуючих моделей оцінки фінансової стійкості банків та банківської системи

На сьогодні одним із основних завдань у контексті розробки стратегії підвищення фінансової стійкості банківської системи країни є аналіз структурної динаміки та факторів, що обумовлюють її формування. Як вважає І. О.Рикова, вирішальну роль при дослідженні стійкості банківської системи мають наступні три аспекти:

- 1) макроекономічні фактори (вплив тенденцій розвитку економіки на банківський сектор),
- 2) стан банківської системи (системні ризики),
- 3) фінансовий стан окремих банків [232].

Безумовно, дані глобальні групи здійснюють значний вплив на фінансову стійкість банківської системи, але постає питання: які саме показники і якою мірою можуть мати вплив. Тому, на нашу думку, значної актуальності набуває дослідження вже існуючих моделей оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи.

В цілому фінансова стійкість банківської системи залежить від динамічних процесів на національному та міжнародному ринках ресурсів (найчастіше ринках капіталу, товарів та послуг), коливань валютних курсів та економічних індексів тощо. Відповідно, практично всі моделі намагаються певною мірою охопити дослідження конкретної групи факторів. Існує велика кількість підходів до класифікації моделей (рис. 4.1), проте кожна з перерахованих груп має свої специфічні особливості.

На нашу думку, важливим завданням є детальний аналіз існуючих моделей оцінювання фінансової стійкості банківської системи з точки зору можливостей використання досвіду їх впровадження в Україні.

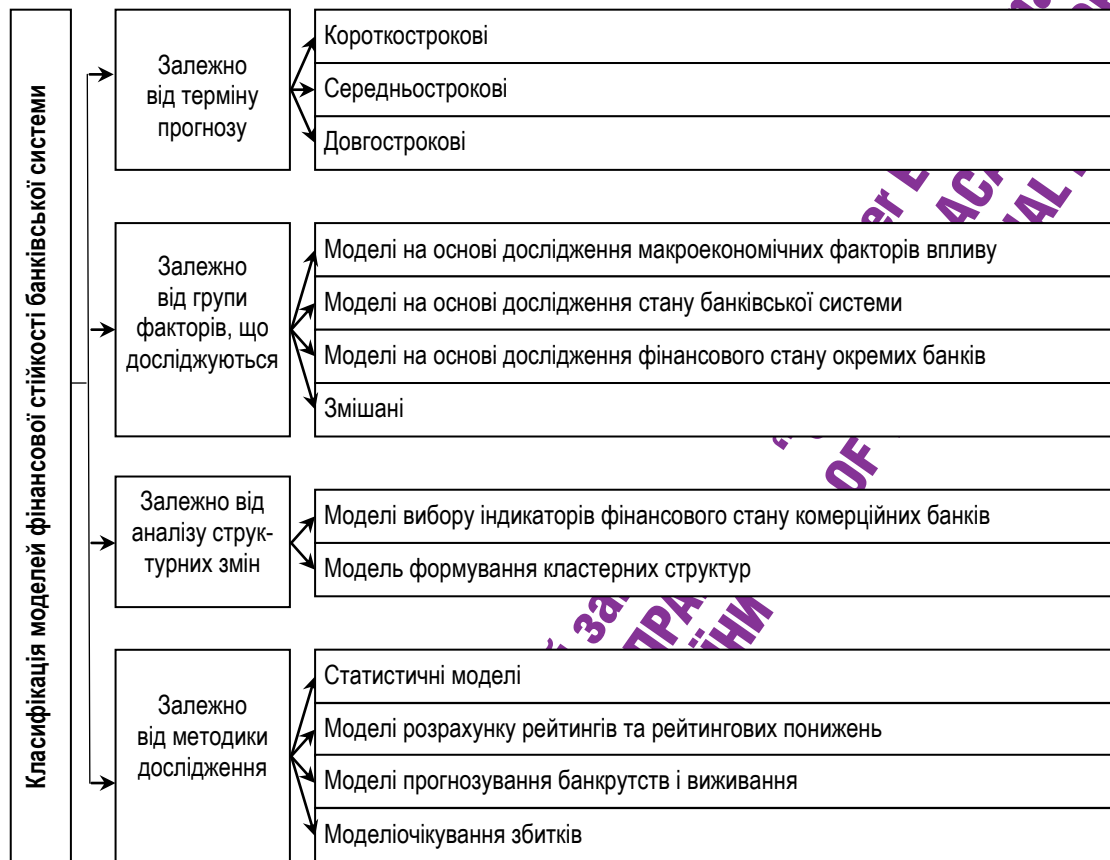

Рисунок 4.1 – Класифікація моделей фінансової стійкості банківської системи

В основі моделі вибору індикаторів фінансового стану комерційних банків закладено ідентифікацію індикаторів фінансового стану банку, які можуть бути причиною виникнення фінансової нестабільності в майбутньому, та подальша їх систематизація з метою формування інтегральних показників за основними напрямками.

На рис. 4.2 представлена загальна схема формування інтегральних показників фінансової стійкості банків.

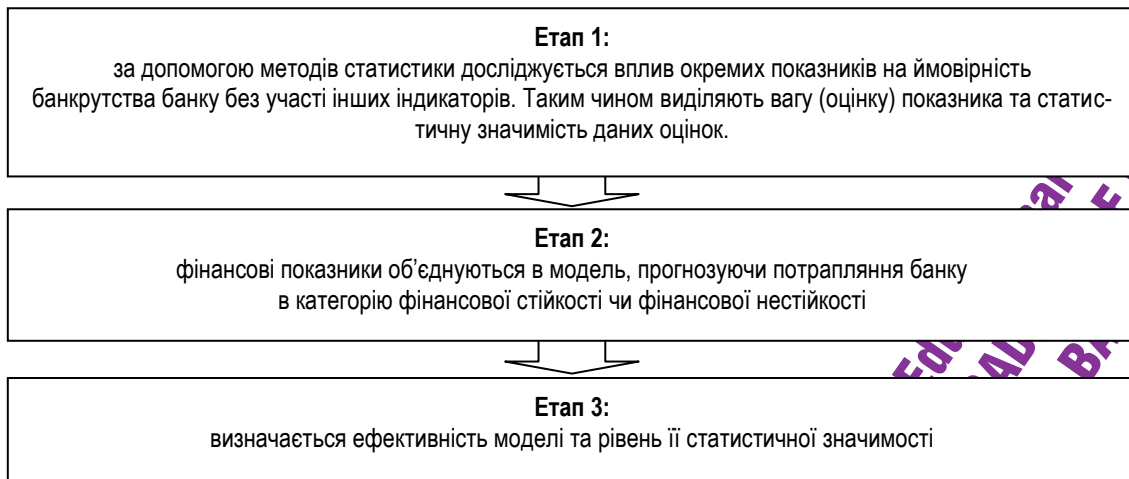

Рисунок 4.2 – Алгоритм реалізації моделі вибору індикаторів фінансової стійкості банків [17]

Для отримання необхідних даних необхідно розробити систему інтегральних показників, які можуть бути сформовані в різних напрямках, а саме:

- залежно від характеристики основних фінансових показників діяльності банку (ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість);
- залежно від часових характеристик – індикатори раннього попередження, превентивні та антикризові індикатори.

Слід зазначити, що в основі побудови даної моделі закладені методи експертного і таксономічного аналізу. Експертний метод використовується на етапі відбору ряду найбільш значущих індикаторів фінансового стану банку. На цьому етапі суб'єктивність оцінки може призвести до отримання результатів, які в подальшому не будуть відповідати дійсності.

На наступному етапі використовується таксономічний аналіз з метою впорядкування багатомірного статистичного матеріалу в інтегральний показник.

Один із прикладів використання моделі вибору індикаторів фінансового стану банків для оцінки фінансової стійкості банківської системи запропонував МВФ [197].

Розроблена в 2007 р. модель носить рекомендаційний характер. В її основі закладено оцінку сильних сторін та вразливих місць банківської системи країни.

Комплексна методика визначає перелік індикаторів поточного фінансового стану та стійкості через систему показників, що представлені на рис. 4.3.

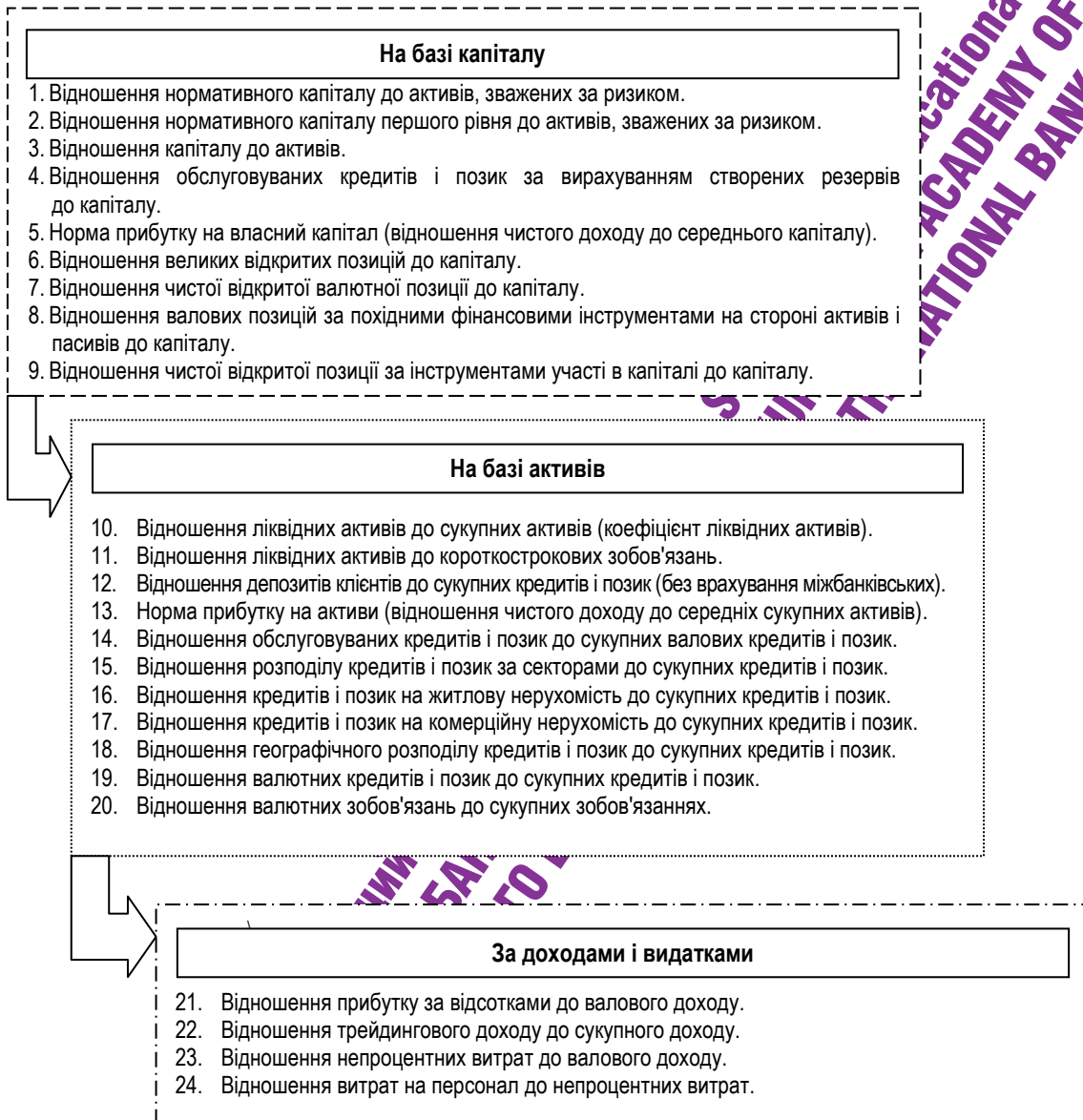
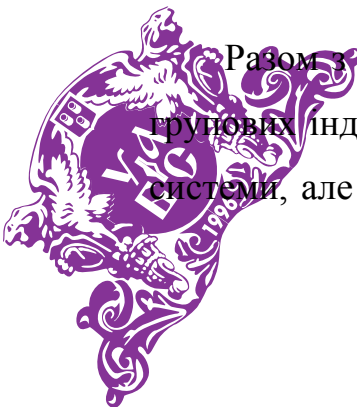

Рисунок 4.3 — Рекомендовані показники фінансової стійкості банківської системи згідно з методикою МВФ [197]

Разом з тим слід зазначити, що МВФ пропонує не просто використання групових індикаторів для аналізу фінансового стану та стійкості банківської системи, але й реалізацію агрегованих стрес-тестів у комбінуванні з інди-

торами фінансової стійкості, що сприятиме підвищенню якості аналізованої моделі.

Стрес-тест – це метод, який використовується для оцінки вразливості портфелів операцій банку по відношенню до суттєвих змін у макроекономічній ситуації чи виняткових, але ймовірних подій [156].

Стрес-тест – це комплекс аналітичних інструментів, що застосовуються для визначення ключових ризиків банківської системи шляхом отримання оцінки впливу найбільш ймовірних за ступенем настання шоків як на фінансову систему в цілому, так і на окремі сектори і ринки [307, с. 9].

Перевагою стрес-тестування у порівнянні з іншими є те, що стрес-тест дає змогу спрогнозувати напрями розвитку банківської системи, а також передбачити відхилення контрольних індикаторів стану від критичних значень. Дана модель належить до групи моделей оцінки ризиків (кредитних, ринкових тощо) та має свої різновиди. Залежно від методу побудови (аналіз чутливості, індексний аналіз та сценарний аналіз) та стратегічних завдань, кожна з них може бути сформована за наступним загальним планом:

- по-перше, визначається вид або група ризиків, які необхідно проаналізувати за допомогою стрес-тесту;
- по-друге, визначається група шоків, які мають вплив на діяльність банківської системи (наприклад, вплив зміни окремих показників на систему в цілому);
- по-третє, визначається тип стрес-тесту (однофакторний, багатфакторний чи сценарний);
- по-четверте, залежно від цільового призначення моделі визначається тип цільового тренду (історичного або розрахункового).

Слід зазначити, що в більшості країн, які використовують даний підхід до оцінки стану фінансової стійкості, періодичність складає два рази на рік (наприклад, у Польщі, Іспанії, Швейцарії, Фінляндії та ін.) [307]. У вітчизняній

практиці стрес-тестування проводиться аналогічно та передбачає реалізацію декількох етапів.

На рис. 4.4 продемонстровано основні етапи стрес-тестування стійкості банківської системи.

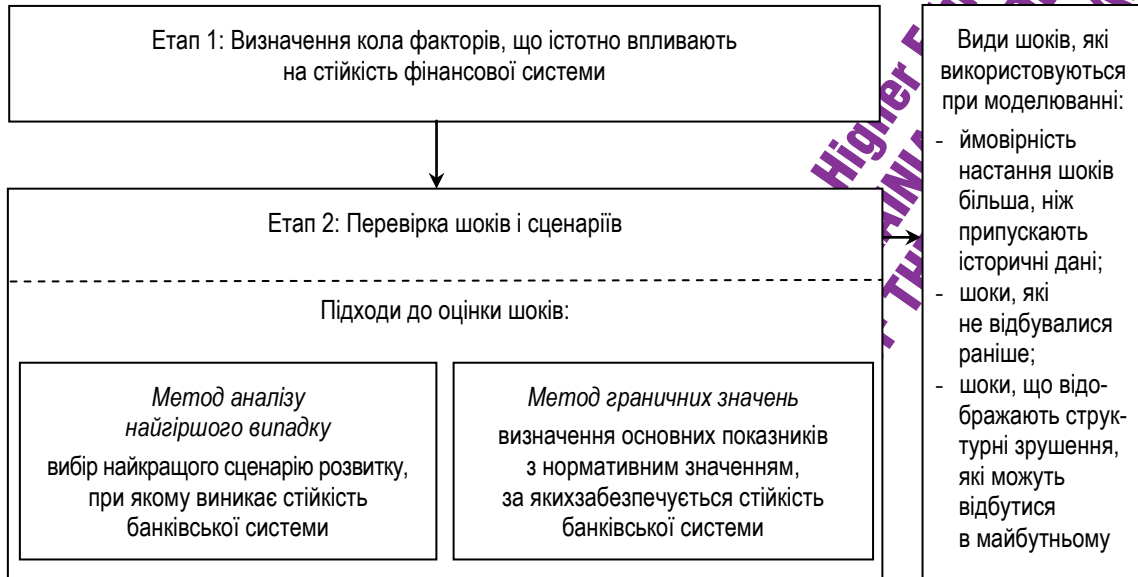

Рисунок 4.4 – Етапи проведення стрес-тестування [4]

Взаємозв'язок між індикаторами фінансової стійкості та стрес-тестами обумовлений тим фактом, що зміни індикаторів являють собою вихідні дані стрес-тестів, а в деяких випадках також вихідні дані і для наступних етапів стрес-тестів. Так, зокрема, при проведенні стрес-тестів вплив макроекономічного потрясіння зазвичай вимірюється його впливом на індикатори фінансової стійкості, що вимірюються на основі розрахунку коефіцієнтів власного капіталу.

Практично в усіх країнах Європи використовують стрес-тест, за допомогою якого оцінюються різні види банківських ризиків. Так, наприклад, в 2006 р. *Інститут фінансової стабільності (Financial Stability Institute)* провів аналіз впливу кредитного ризику на стійкість банківської системи в Німеччині та Чехії. Отримані дані представлено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Результати стрес-тестування впливу кредитного ризику на стійкість банківських систем Німеччини та Чехії* [342]

Вид сценарію	Країна	Параметри, 2006 р., %				Результати стрес-тесту на 2007 р., %							
		C_{PD}	H_{PD}	LGD	CR	C_{PD}		H_{PD}		LGD		CR	
						№1	№2	№1	№2	№1	№2	№1	№2
Зміна показника на 10 %	Німеччина	1,43	0,115	45	4,66	1,63	1,63	0,128	0,128	45	54	4,87 (+4,5 %)	5,84 (25,3 %)
	Чехія	3,50	2,59	45	7,82	5,5	5,5	2,69	2,69	45	54	8,66 (+10,7 %)	10,39 (+32,9 %)
Зміна показника на 20 %	Німеччина	1,43	0,115	45	4,66	1,85	1,85	0,148	0,148	45	54	5,09 (+9,2 %)	6,11 (31,1 %)
	Чехія	3,50	2,59	45	7,82	10,60	10,60	2,75	2,75	45	54	10,37 (32,6 %)	12,45 (59,2 %)

* C_{PD} – ймовірність настання неплатоспроможності юридичних осіб; H_{PD} – ймовірність настання неплатоспроможності фізичних осіб; LGD – втрати від неплатоспроможності; CR – вимоги до капіталу; № 1 – ймовірність настання неплатоспроможності; № 2 – ймовірність настання неплатоспроможності та потенційних втрат.

Дані, представлені у табл. 4.1, які базуються на спостереженнях протягом восьми років для Чехії (1998–2006 рр.) та дванадцяти – для Німеччини (1994–2006 рр.), були застосовані для оцінки впливу неповернення кредитів від юридичних та фізичних осіб на рівень кредитного ризику.

Як показало стрес-тестування, на фінансову стійкість банківської системи впливають лише втрати від неповернення кредитів від юридичних осіб, в той час як втрати від неповернення кредитів від фізичних осіб не мають значного впливу на діяльність системи в цілому. Крім того, стрес-тестування дало наступні результати:

– за аналізований період вплив макроекономічних чинників на банківську систему Німеччини є значно нижчим у порівнянні з банківською системою Чехії. Проте в обох країнах спостерігається проведення “політики обережності”, тобто використання кредитного портфеля, що значно знижує ризики неплатоспроможності, а, отже, і підвищує рівень фінансової стійкості банківської системи в цілому;

– при збільшенні рівня ризику на 10 % виявилось, що індукований макроекономічний шок для банківської системи Чехії в два рази вищий, ніж для банківської системи Німеччини, при цьому для банків в середньому ризик по кредитному портфелю збільшився до 60 % для Чехії та до 30 % – Німеччини.

Як бачимо, стрес-тестування можна використовувати для дослідження одного виду ризиків та проводити всебічний прогностичний аналіз за допомогою визначення сценарних планів з метою своєчасного вживання заходів щодо забезпечення фінансової стійкості банківського сектора. При цьому стрес-тестування можна проводити не лише на макrorівні, а й на мікрорівні – для окремих банків, оскільки фінансова стійкість банківської системи залежить від стійкості окремих її елементів.

Стрес-тести та індикатори фінансової стійкості являють собою різні, але взаємодоповнюючі інструменти до оцінки ризиків. Індикатори фінансової стійкості дозволяють здійснювати безперервне спостереження за окремими сильними сторонами і вразливими місцями в динаміці, тоді як стрес-тести дають змогу оцінити потенційно можливі збитки (які зазвичай виражаються як зміна індикаторів фінансової стійкості за коефіцієнтами власного капіталу) в результаті одноразового стресу, спричиненого відповідним макроекономічним чинником ризику.

В Україні за рахунок стрес-тестування здійснюється оцінка стійкості банківської системи на рівні НБУ. Згідно з даною моделлю банківська система вважається стійкою, якщо при здійсненні впливу на неї виникають незначні відхилення від стану рівноваги, а всі наступні дії не несуть значних змін у порівнянні з рівноважним станом [185].

У 2010 р. в Казахстані була розроблена модель оцінки фінансової стійкості банківської системи на базі агрегованого індексу фінансової стійкості [140]. Для розрахунку даного показника було проведено дослідження складових елементів в динаміці та сформовано значення агрегованого індексу фінансової стійкості за кожний період (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Розрахунок агрегованого індексу фінансової стійкості банківської системи Казахстану за I півріччя 2010 р.* [140]

№	Найменування коефіцієнтів	01.01.2010		01.04.2010		01.07.2010	
		БСК	СБС	БСК	СБС	БСК	СБС
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Коефіцієнти капіталу							
1	Коефіцієнт достатності власного капіталу <i>k1-1</i>	-11,54	11,82	-8,06	11,83	-9,16	11,51
2	Коефіцієнт достатності власного капіталу <i>k1-2</i>	-11,62	14,22	-8,82	15,18	-9,68	14,31
3	Коефіцієнт достатності власного капіталу <i>k2</i>	-8,17	18,49	-3,75	19,49	-2,84	18,59
	<i>Індекс капіталізації</i>	4,00	1,00	4,00	1,00	4,00	1,00
II. Коефіцієнти якості позичкового портфеля							
1	Відношення безнадійних позик до позичкового портфеля	30,58	8,67	29,93	9,53	27,72	10,06
2	Сформовані провізії за позиками до позичкового портфеля	37,67	18,39	36,96	18,81	35,34	19,86
3	Відношення позик з простроченою заборгованістю понад 90 днів до позичкового портфеля	21,17	14,40	25,05	16,27	25,25	16,71
4	Відношення непрацюючих позик (5-та категорія сумнівних та безнадійних) до позичкового портфеля	36,47	16,61	35,94	17,06	34,45	18,44
	<i>Індекс якості позичкового портфеля</i>	4,00	3,29	4,00	3,29	4,00	3,43
III. Коефіцієнти кредитного ризику							
1	Відношення позик нерезидентам <i>РК</i> до позичкового портфеля	18,71	6,51	17,82	6,68	16,49	6,56
2	Відношення позик під заставу нерухомості до позичкового портфеля	39,28	42,80	40,41	43,47	39,56	41,70
3	Відношення позик сектора будівництва до сукупних позик в економіці	26,75	22,19	26,22	21,24	26,21	21,88
	<i>Індекс кредитного ризику</i>	3,80	3,40	3,80	3,40	3,80	3,40
IV. Коефіцієнти ринкового ризику							
1	Відношення позик в іноземній валюті до позичкового портфеля	57,23	54,24	56,35	53,00	54,42	51,24
2	Відношення зобов'язань, чутливих до зміни процентних ставок, до власного капіталу (процентна позиція)	-146,88	47,85	-226,33	54,71	-355,68	53,00
3	Відношення валютної нетто-позиції до власного капіталу	-190,15	1,03	-333,05	-0,97	-329,66	1,75

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4	5	6	7	8
	<i>Індекс ринкового ризику</i>	2,80	2,20	2,80	2,20	2,80	2,20
V. Коефіцієнти ефективності діяльності							
1	<i>ROA</i>	-24,08	0,21	-18,49	0,31	-3,20	0,33
2	<i>ROE</i>	-1197,0	1,91	-516,99	2,82	-36,80	2,92
	<i>Індекс ефективності діяльності</i>	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
VI. Коефіцієнти ліквідності							
1	Коефіцієнт поточної ліквідності <i>к4</i>	97,80	109,74	108,38	123,84	101,19	120,87
2	Коефіцієнт термінової ліквідності <i>к4-1</i> (до 7 днів)	505,10	608,54	818,02	916,22	733,14	995,65
3	Коефіцієнт термінової ліквідності <i>к4-2</i> (до 1 місяця)	264,60	333,11	376,63	540,56	380,16	588,43
4	Коефіцієнт термінової ліквідності <i>к4-3</i> (до 3 місяців)	211,60	245,93	247,71	364,47	249,67	287,45
5	Відношення сукупних позик до депозитів юридичних і фізичних осіб (за винятком міжбанківських операцій і вкладів <i>8PV</i>)	154,83	121,80	141,60	111,63	123,12	108,60
6	Відношення зобов'язань перед нерезидентами (без урахування внесків організацій спеціального призначення) до сукупних зобов'язань	19,26	16,93	22,95	22,62	20,47	20,58
7	Відношення ліквідних активів до сукупних активів	19,22	20,28	22,29	23,51	23,30	24,37
	<i>Індекс ліквідності</i>	2,00	1,67	1,67	1,67	1,67	1,44
	Агрегований індекс фінансової стійкості	3,43	2,59	3,38	2,59	3,38	2,58

**БСК* – банківська система країни, яка включає в себе всі комерційні банки; *СБС* – стійка банківська система, яка включає в себе всі комерційні банки за виключенням трьох, за якими прийнято рішення про реструктуризацію зобов'язань.

Згідно з даною моделлю агрегований індекс фінансової стійкості може приймати значення в діапазоні від 1 до 4. Отримані дані можна розмежувати на наступні рангові значення:

- 1 – 1,5 – стабільна ситуація;
- 1,5 – 2 – нормальний стан (з помірним рівнем ризику);
- 2 – 2,5 – задовільний (з тенденцією до підвищення ризиків);
- 2,5 – 3 – задовільний (з надмірно високим рівнем ризиків);

- 3 – 3,5 – нестабільний стан системи;
- 3,5 – 4,0 – критичний стан [140, с. 3].

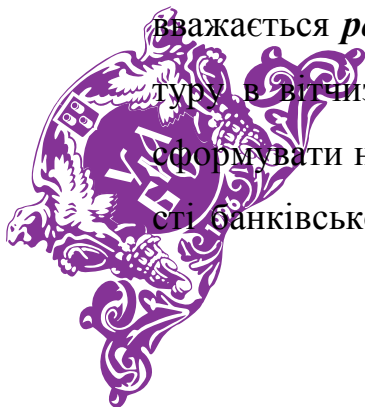
На основі розглянутого дослідження можна зробити висновок, що в цілому стан банківської системи Казахстану протягом I півріччя 2010 р. характеризувався як нестійкий. При цьому слід зазначити, що на рівень фінансової стійкості впливають банки, які знаходяться в процесі реструктуризації, адже при розрахунках агрегованого показника без врахування таких установ значення даного індикатора є дещо кращим.

Дана модель може бути використана також для діагностики стану вітчизняної банківської системи, оскільки даний перелік показників характеризує загальну ситуацію банківської системи, а при оцінці агрегованого індексу використовуються такі показники, для розрахунку яких вихідні дані є доступними в Україні.

Основним завданням моделі формування кластерних структур є виділення в банківській системі конкретної країни групи банків з високим та прийнятним рівнем фінансової стійкості. На основі даної моделі аналізують поточну ситуацію в банківському секторі: дослідження рівня конкурентних переваг на ринку банківських послуг, аналіз основних фінансових показників діяльності банку.

Існують різноманітні методичні підходи до побудови кластерної моделі оцінки національної банківської системи, серед яких: рейтингова оцінка, індексний метод, номерна система, бальний підхід та регресійна методика. Слід зазначити, що в основі всіх вищезазначених моделей оцінки фінансової стійкості банків можна використовувати дані методи.

Найбільш розповсюдженим методом формування кластерних структур вважається *рейтингова оцінка*, яка допомагає побудувати ієрархічну структуру в вітчизняній банківській системі, з урахуванням різних змінних, та сформуванню необхідних кластерів [9]. В основу оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи згідно з моделлю формування кластерних структур

передбачається з'ясування факту: якщо банк має структуру балансу, аналогічну структурі балансу певного уже збанкрутілого банку, то він перебуває у несприятливому стані. Дана модель може використовуватись у країні, де є достатньо довгий досвід моніторингу діяльності банківського сектора, що дозволяє орієнтуватись на достовірні статистичні дані. Слід зазначити, що в основу створення кластера можуть бути покладені різні критерії оцінки діяльності самих кластерів – економічні та соціальні, кількісні та якісні, екстенсивні та інтенсивні та ін.

Статистичні моделі дозволяють здійснити оцінку рівня фінансової стійкості банківської системи або окремого банку в перспективі. Вони дозволяють генерувати ранні попередження ще до того моменту, коли становище стає критичним. На основі такої інформації з'являється можливість в найкоротші терміни вжити заходи стосовно поліпшення ситуації або уникнення можливих втрат, зумовлених зниженням надійності кредитної установи. Для того, щоб отримати достовірний прогноз динаміки розвитку банку, необхідно побудувати складну економіко-математичну модель з використанням інструментарію сучасної статистики [9]. На сьогодні існує чотири групи моделей:

- модель розрахунку рейтингів і рейтингових знижень;
- модель прогнозування банкрутств і виживання;
- модель очікуваних збитків;
- інші (специфічні).

Розглянемо зазначені економіко-математичні моделі більш детально.

1. Моделі розрахунку рейтингів та рейтингових понижень.

На сьогодні у світовій практиці найбільш розповсюдженою моделлю розрахунку рейтингів вважається система SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), яка дає змогу оцінити ймовірність погіршення фінансового стану банку протягом найближчих 4–6 місяців.

Також існує система SEER (System for Estimating Examination Ratings), яку Федеральна резервна служба США використовує з 1993 р. (її попередня назва – FIMS (Financial Institutions Monitoring System)) [365]. На відміну від SCOR, система SEER базується на інформації, отриманій не тільки із фінансової звітності, але й з різних рейтингів. Існують два різновиди методики SEER (FIMS), що базуються на різних економетричних моделях:

- очікуваний рейтинг SEER, що використовується для оцінки поточного фінансового стану банку на основі щоквартальної звітності з використанням результатів останньої інспекторської перевірки;
- категорія ризику SEER, що дає довготермінову оцінку прогнозного фінансового стану банку на основі щоквартального оновлення інформації з паралельним переглядом набору показників та їх вагових значень.

Спільною рисою у статистичних моделях SEER та SCOR можна виділити те, що предметом їхнього дослідження є наступні компоненти:

- якість активів;
- доходи;
- ліквідність;
- капітал.

Моделі SEER та SCOR є у порівнянні з іншими є гнучкими, так як коефіцієнти, що враховуються, необхідно аналізувати щокварталу, тобто враховуючи зміни (як внутрішні так і зовнішні) умов функціонування банківського сектора.

Позитивними сторонами використання методики SEER є й те, що за допомогою неї оцінювання фінансової стійкості банку є більш об'єктивним, оскільки змінні та їх вагові коефіцієнти при розрахунку рейтингу розраховуються на основі методів статистики. Враховуючи її позитивні якості, дана методика є важливою для організації моніторингу фінансової стійкості комерційних банків. Проте в умовах економічної та політичної нестабільності у країні, її

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

варто доповнити макроекономічними індикаторами. Слід зауважити, що методика поточного рейтингу SEER дає змогу відстежувати зміни в пониженні рейтингу банку, проте не може передбачити його банкрутство.

Як різновид макроекономічного аналізу в короткостроковому періоді М. Є. Мамоновим [160] була запропонована модель, яка визначає щоквартальні індикатори фінансової стійкості для банківської системи Росії. Дана модель побудована на основі показника *Z-statistic* А. Д. Роя, яка ґрунтується на наступному принципі: стійкою банківською системою слід вважати ту, в якій збитки не перевищують її власний капітал (даний висновок отримано з нерівності Чебишева [364]):

$$P\{|x - E(x)| > \mu\} \leq \frac{Var(x)}{\mu^2}, \quad (4.1)$$

де x – випадкова величина;

$E(x)$ – математичне сподівання випадкової величини x ;

$Var(x)$ – дисперсія випадкової величини x ;

μ – довільно задана величина, формалізує даний підхід у випадках зміни випадкової величини x .

До основних переваг даної моделі слід віднести наступні:

- модель передбачає розрахунок тільки одного показника, що значно полегшує процес отримання даних;
- *Z-statistic* включає в себе три фактори, які можуть вплинути на фінансову стійкість банківської системи в цілому. В цьому випадку доцільним є розмежування результатів впливу факторів на позитивні (ті, які підвищують рівень стійкості системи) та негативні (ті, які можуть створити надлишкові збитки), та проведення дослідження останньої групи чинників. До факторів, які безпосередньо впливають на фінансову стійкість банківської

системи, можна віднести: зниження прибутковості активів, високу волатильність прибутковості активів та велику частку фінансового важеля (позикових коштів);

- дана модель фінансової стійкості банківської системи має тісні взаємозв'язки з трьома факторами: щоквартальним індикатором конкуренції (H -статистика), сумарною часткою сукупних активів перших трьох найбільших банків у загальній структурі активів банківського сектора, та волатильністю курсу національної валюти до вартості бівалютної корзини.

Згідно з дослідженнями М.Є. Мамонова [160] функція Z -statistic для Російської Федерації повинна мати наступний вигляд.

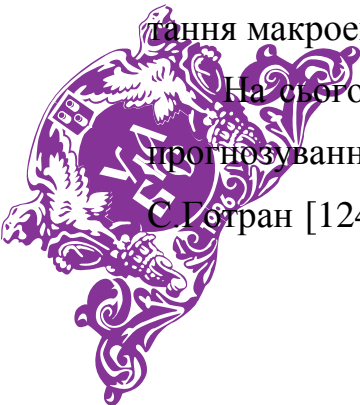
$$Z_{stat,t} = 68,25 + 14,97 \cdot H_{stat,t-1} - 1,81 \cdot CR_{t-1} - 4,22 \cdot \sigma_{BIVAL,t} \quad (4.2)$$

(20,53) (6,27) (0,50) (0,50)

Поряд з цим слід звернути увагу і на те, що результати розрахунків за даною моделлю носять узагальнюючий характер і в разі отримання таких результатів, що свідчать про фінансову нестійкість банківської системи, деталізація причини вбачається неможливою. З огляду на це модель Z -statistic використовуються на початкових етапах діагностики фінансової стійкості банківського сектора.

2. Моделі прогнозування банкрутств і виживання. Цікавим прикладом моделей прогнозування банкрутств є модель Служби валютного контролю США – “Модель банківського калькулятора”, або рейтингова модель ОСС (Office of the Comptroller of the Currency) [294]. Окрім того, що дана модель використовує інформацію про діяльність банку, тобто передбачає використання макроекономічної інформації.

На сьогодні значний інтерес викликають розробки основані на методах прогнозування банкрутств банків у Франції. Зокрема, французький вчений С.Готран [124] описав методику скорингу французьких банків, що дає змогу

оцінити не лише поточну діяльність та рейтинг банку, а й ризик ймовірності його банкрутства. Методика передбачає поділ банків саме на 10 груп. Шкала бальних оцінок передбачає розрахунок наступних показників:

- коефіцієнти платоспроможності;
- загальні дані про діяльність банку (сума балансу, власний капітал, чистий прибуток, головні акціонери);
- еволюція коефіцієнтів і загальних даних;
- загальне становище банку;
- непрохідний бал;
- підсумкова оцінка.

Оцінюються показники за балами від 0 до 5. Якщо бал дорівнює 0, то його вважають “непрохідним”, що свідчить про необхідність вживання заходів для запобігання банкрутству. “Непрохідними” вважають такі бали, за яких значення складають:

- коефіцієнт Кука (співвідношення між власним капіталом та активами банку з урахуванням рівня їх ризику);
- європейський коефіцієнт платоспроможності (згідно з директивою 2000/12/ЄС);
- рівень рентабельності [126].

3. Модель очікуваних збитків. Різновидом моделей прогнозування є моделі очікуваних збитків, що вперше з’явилися у Франції. Такі моделі дають змогу здійснити оцінку майбутніх втрат, а із застосуванням додаткових даних ми можемо також зробити більш глибокі висновки щодо прогнозу фінансової стійкості банку. Система підтримки банківського аналізу (SAABA) Французької банківської комісії складається з трьох діагностичних модулів [126]:

- 1) модуль, що оцінює якість власників акцій банку, зокрема їх готовність підтримувати банк;
- 2) модуль кількісного аналізу на основі банківської звітності та інших даних, що зберігаються у базах даних комісії. Він дає змогу

дослідити кредитний портфель банку та обчислює ймовірність не повернення різних типів кредитів. За допомогою даного модуля оцінюють очікувані втрати протягом найближчих трьох років. Якщо при таких втратах банк дотримується нормативів достатності капіталу, то його вважають стійким;

- 3) модуль, що діагностує якість управління банком, внутрішній контроль та ліквідність на основі рейтингів, результатів досліджень на місцях і даних про ринки.

На основі інформації, отриманої за трьома модулями, система здійснює синтетичну діагностику банку і оцінює його стійкість за п'ятибальною шкалою.

4. До інших моделей можна віднести *моделі змішаного типу*, що включають в себе експертні оцінки з використанням економіко-математичних методів, і такі, які виконують специфічні завдання.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що статистичні моделі є ефективними, проте існують певні труднощі у їх застосуванні:

- 1) необхідність введення в модель тільки значимих показників, визначення рівня залежності між “причинними” і “наслідковими” показниками;
- 2) необхідність здійснення періодичного тестування цих взаємопов'язаних показників. Розвиток статистичних моделей порівняно швидкий, і в перспективі їх доповнюватимуть ринковими й макроекономічними індикаторами, що дасть змогу більш чітко оцінити зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість комерційних банків та банківської системи в цілому.

Крім того, *Європейський центральний банк в 2010 р. запропонував власну методичку оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи* [325]. Згідно з даним підходом фінансову стійкість банківської системи можуть порушити системні ризики, які необхідно ідентифікувати в першу

чергу та проводити кількісну оцінку їх впливу з метою превентивного управління. На сьогодні дана модель використовується більшістю центральних банків Європи. Отримані дані представляються у фінансових звітах, де проводиться розрахунок груп показників щодо узагальнення основних даних та впливу кожного окремого фактора на рівень фінансової стійкості банківської системи в цілому (зростання загального обсягу кредитів, зростання в масштабах всієї країни цін на житло, збільшення рівня безробіття тощо).

Слід зазначити, що на думку Європейського центрального банку, загрозою фінансової стійкості банківської системи перш за все можуть бути наступні системні ризики:

- фінансові ризики;
- ймовірність отримання значних збитків за кредитами;
- ризики, пов'язані з роботою платіжної системи.

Запропонована модель фінансової стійкості банківської системи була розрахована для десяти європейських країн і включала аналіз трьох макропоказників:

- зростання корпоративного боргу банківського сектора;
- зростання показника відношення корпоративного боргу до ВВП;
- зростання рівня безробіття.

При збільшенні темпів росту перших двох показників може виникнути дисбаланс, який призводить до порушення фінансової стійкості банківської системи. Крім того, при збільшенні рівня безробіття виникають збитки на іпотечному ринку.

Для оцінки фінансової стійкості банківської системи визначається часовий ряд показників, в якому представлені тенденції та розмір стандартних відхилень. При цьому медіана стандартних відхилень використовується з метою встановлення меж індикаторів фінансової стабільності. На рис. 4.5 представле-

но аналіз залежності визначених вище трьох показників та їх нормальне відхилення протягом 1985–2010 рр.

Як бачимо, залежність за визначеними показниками дуже висока, а отже, їх можна вважати репрезентативними при дослідженні фінансової стійкості банківської системи. Слід звернути увагу, що згідно з запропонованою моделлю середнє значення за трьома змінними використовується як показник фінансової стійкості банківської системи для кожної країни окремо чи для всіх аналізованих країн в цілому (“портфеля країн”).

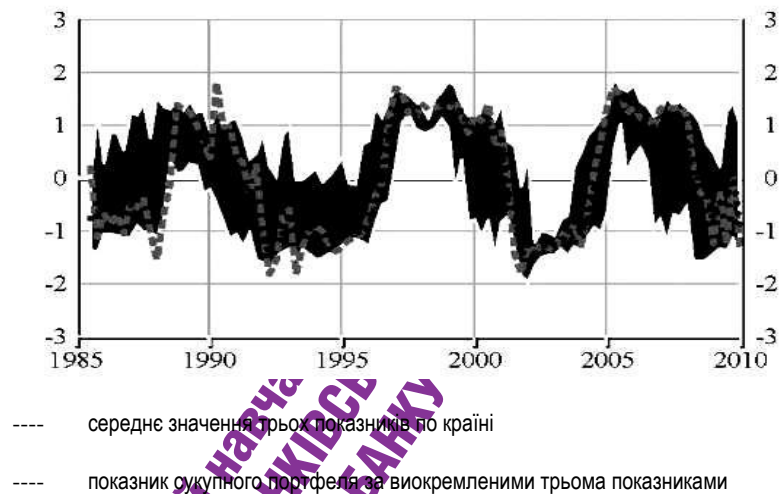

Рисунок 4.5 – Показники фінансової стійкості згідно з методикою Європейського центрального банку протягом 1985–2010 рр. [325]

Згідно з даними рис. 4.5 можна стверджувати, що визначені показники для портфеля країн є відносно стабільними протягом тривалого періоду та спостерігається наступна тенденція:

- позитивні значення, які вказують на високий рівень ймовірності настання ризику (періоди: 1988–1990 рр., 1996–2000 рр., 2005–2008 рр.);
- від’ємні значення, які вказують на низький рівень ймовірності настання ризику (періоди: 1991–1995 рр., 2001–2004 рр.).

У більшості випадків отримані дані по “портфелю країн” співпадають з динамікою показників по окремим державам, що входять до даного портфеля. Результати вказують на високий ступінь внутрішньої кореляції аналізованих ризиків у європейських країнах. У першу чергу, кореляційні процеси залежать від вибору часових проміжків в загальній сукупності та специфіки окремих країн (політичні, географічні, національні особливості тощо), що може вплинути на зниження їх взаємозалежності. В табл. 4.3 представлено результати дослідження кореляції між показниками фінансової стійкості банківських систем у ряді країн Європи, проведеного Європейським центральним банком.

Таблиця 4.3 – Коефіцієнти кореляції між показниками фінансової стійкості банківських систем в країнах Європи [325]

	Австрія	Бельгія	Німеччина	Іспанія	Фінляндія	Франція	Ірландія	Італія	Нідерланди	Португалія
Австрія	1,0	0,4	0,4	0,4	0,1	0,3	0,5	0,2	0,4	0,3
Бельгія	0,4	1,0	0,3	0,5	-0,2	0,5	0,5	0,5	0,2	0,5
Німеччина	0,3	0,0	1,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	0,3
Іспанія	0,4	0,6	-0,2	1,0	0,2	0,6	0,8	0,6	0,3	0,4
Фінляндія	0,1	0,2	-0,2	0,4	1,0	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,2
Франція	0,3	0,6	-0,1	0,7	0,4	1,0	0,4	0,8	0,3	0,6
Ірландія	0,3	0,3	0,0	0,5	0,2	0,4	1,0	0,4	0,2	0,2
Італія	0,2	0,4	0,1	0,5	0,2	0,7	0,3	1,0	0,3	0,8
Нідерланди	0,1	0,2	-0,1	0,3	0,0	0,2	0,0	0,2	1,0	0,5
Португалія	0,1	0,1	0,4	0,1	-0,2	0,3	0,2	0,6	0,0	1,0

На основі даних таблиці 4.3 можна зробити висновок, що кореляційні зв'язки між індикаторами фінансової стійкості банківських систем різних країн виявилися переважно позитивними. Як виняток, низьку негативну кореляційну залежність мають зв'язки Німеччини з Іспанією, Фінляндією, Францією та Нідерландами, а також Фінляндії з Португалією.

Слід зазначити, що дана модель є прийнятною для оцінки фінансової стійкості банківських систем європейських країн.

На нашу думку, використання даної моделі для оцінки стану вітчизняної банківської системи є доцільним, оскільки розроблені методичні рекомендації Європейського центрального банку є уніфікованими не лише для країн – членів Європейського Союзу, а й для інших країн, які тісно співпрацюють з ним.

Поряд з аналізованими підходами до оцінки стійкості банківської системи в країні доцільно розглянути досвід *Міжамериканського банку розвитку (Inter-American Development Bank – IDB)*, який досліджував проблему конкуренції та фінансової стійкості банківської системи з позиції впливу на неї надходжень іноземного капіталу у банківській сектор фінансового ринку (рис. 4.6) [383].

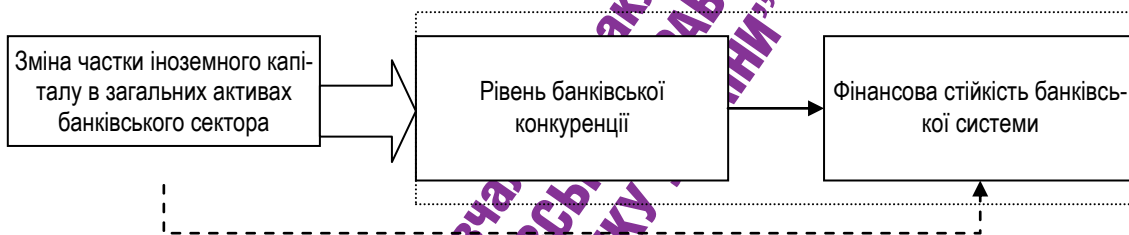

Рисунок 4.6 – Залежність рівня фінансової стійкості від рівня конкуренції та частки іноземного капіталу в банківській системі

Згідно з запропонованою моделлю міжнародне банківництво може впливати на фінансову стійкість банківської системи через завоювання значної частки ринку країни-реципієнта за рахунок процесів злиття, поглинання чи консолідації. В цьому випадку ризик втрати стійкості банківською системою значно збільшується за рахунок зовнішніх факторів впливу (наприклад, нестабільність макроекономічних показників країни-інвестора може призвести до різкого відтоку капіталів в дану країну, що в свою чергу може призвести до порушення фінансової стійкості банківської системи країни-реципієнта). В табл. 4.4 представлено результати дослідження впливу рівня концентрації на фінансову стійкість банківської системи, проведеного за ві-

сьмома країнами Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Сальвадор, Мексика та Перу).

Таблиця 4.4 – Оцінка впливу рівня концентрації на фінансову стійкість банківської системи [383]

Фактори	Z-оцінка							
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Рівень конкуренції	-22,030 (11,054) **	-20,893 (9,632) *	-19,193 (10,660) *	–	–	-17,031 (8,564) **	13,198 (7,963) *	–
Середня частка активів іноземних компаній в загальних активах банку	-0,406 (2,114)	-0,226 (1,898)	0,179 (1,741)	2,744 (2,829)	2,955 (2,529)	0,747 (1,601)	1,589 (1,387)	3,519 (1,737) **
Сукупне зростання	0,079 (0,056)	0,087 (0,054)	0,091 (0,066)	0,117 (0,049) **	0,131 (0,056) **	0,110 (0,046) **	0,132 (0,054) **	0,162 (0,048) ***
Стандартне відхилення місячних змін обмінного курсу	-0,604 (0,339) *	-0,643 (0,323) *	-0,998 (0,446) **	-0,606 (0,428) **	-1,147 (0,056) **	-0,612 (0,321) *	-1,144 (0,415) ***	-1,280 (0,446) ***
Середнє збільшення концентрації загальних активів банку	–	-4,101 (7,087)	–	–	–	–	–	–
Модель, яка приймає значення 1, якщо банк мав іноземний капітал за останні три роки	–	–	–	–	–	-0,553 (0,190) ***	-0,539 (0,178) ***	-0,552 (0,171) ***
Середній обсяг банківських активів	–	–	–	–	–	0,414 (0,148) ***	0,417 (0,151) ***	0,416 (0,153) ***
Кількість спостережень	2279	2279	2279	2279	2279	2261	2261	2261
R2 (коефіцієнт детермінації)	0,78	0,78	0,78	0,76	0,77	0,39	0,40	0,40

*(1) – вплив частки іноземних активів (з урахуванням ступеня конкуренції); (2) – вплив рівня контролю за реальним зростанням частки іноземних активів (з урахуванням ступеня конкуренції); (3) – вплив волатильності обмінного курсу (з урахуванням ступеня конкуренції); (4) – вплив частки іноземних активів (без врахування ступеня конкуренції); (5) – вплив рівня контролю за реальним зростанням частки іноземних активів (без врахування ступеня конкуренції); (6) – зміна розміру частки іноземних активів (з урахуванням ступеня конкуренції); (7) – зміна рівня контролю за реальним зростанням частки іноземних активів (з урахуванням ступеня конкуренції); (8) – зміна розміру волатильності обмінного курсу (без врахування ступеня конкуренції); * – значущий розмір похибки на 10 %; ** – значущий розмір похибки на 5 %; *** – значущий розмір похибки на 2 %.

На основі отриманих результатів проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

- підвищення конкуренції в банківській системі викликає зростання рівня ризикованості банків, в той час як значення коефіцієнтів концентрації банків з іноземним капіталом значно не змінюються;
- проникнення іноземного капіталу на внутрішній ринок країни призводить до збільшення ринкової влади представників банків-інвесторів, які закладають у свою діяльність більше ризиків, ніж національні банки. В свою чергу, вони сприяють створенню більш жорстких умов конкуренції. Ринок наближається до досконалої конкуренції, що призводить до постійної конкурентної боротьби на ринку, а отже і до нестабільності в банківському секторі;
- при зниженні частки іноземних активів у банківському секторі країни спостерігається зниження рівня конкуренції, а отже відбувається стабілізація банківської системи, тобто підвищення рівня її фінансової стійкості.

У табл. 4.5 представлено результати дослідження на основі аналізованої моделі стосовно різних видів ризику для банків з іноземним капіталом.

Як бачимо, Z-оцінка для банків з іноземним капіталом є значно вищою, в порівнянні з національними банками, що свідчить про більш високу стійкість до аналізованих видів ризику. Поряд з цим слід зазначити, що на основі результатів проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що очікувана дохідність за активами також є вищою для банків з іноземним капіталом, ніж для національних банків. Дану тенденцію в латиноамериканському банківському секторі фінансового ринку *IDB* пояснює тим, що банки з іноземним капіталом прийшли на ринок набагато раніше, ніж були створені власні національні банки в кожній з країн. Як видно з табл. 4.5, в останніх двох колонках представлено обчислення Z-оцінки за чотири та п'ять років (дані

взяті відповідно на один та два роки раніше в порівнянні з попереднім аналізом).

В Україні використовується модель дослідження індикаторів фінансової стійкості, яка ґрунтується на принципі дослідження стану банківської системи та прогнозування потенційно можливих внутрішніх кризових явищ.

Таблиця 4.5 – Результати дослідження впливу різних видів ризику для банків з іноземним капіталом на основі моделі IDB [8]

	Z-оцінка (за 3 роки)	ROA	$\frac{EQ}{TA}$	Var(ROA)	Log(Z)	Log($\mu ROA + \sigma EQ/A$)	Log(σROA)	Z-оцінка	
								за 4 роки	за 5 років
DFOR_3	-0,551 (0,113) ***	-	-	0,059 (0,020) ***	-0,271 (0,066) ***	-0,133 (0,056) **	0,169 (0,042) ***	-	-
Середній обсяг банківських активів	0,398 (0,039) ***	-	-	-0,116 (0,007) ***	0,215 (0,022) ***	0,043 (0,020) **	-0,196 (0,014) ***	0,360 (0,042) ***	0,362 (0,042) ***
DFOR_1	-	-0,039 (0,032)	-0,014 (0,004) **	-	-	-	-	-	-
Загальна сума реальних активів	-	0,036 (0,012) ***	-0,014 (0,001) ***	-	-	-	-	-	-
DFOR_4	-	-	-	-	-	-	-	-0,417 (0,122) ***	-
DFOR_5	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,377 (0,124) ***
Кількість спостережень	2261	2331	2331	2287	1883	1886	2287	1811	1811
R2 (коефіцієнт детермінації)	0,46	0,14	0,26	0,42	0,41	0,33	0,63	0,45	0,45

* ROA – Коефіцієнт рентабельності активів; $\frac{EQ}{TA}$ – відношення сумарного власного капіталу банків, які знаходяться в аналізованій банківській системі до їхніх сукупних активів; Var(ROA) – дисперсія ROA; DFOR_n – модель, яка приймає значення 1, якщо банк мав іноземний капітал за останні n років

Даний підхід до оцінки фінансової стійкості банківської системи має свої підвиди залежно від строковості: щоденні, щотижневі, щомісячні, поквартальні та за звітний рік. Це пояснюється тим, що в короткостроковому періоді більшість ризиків можуть вплинути на рівень фінансової стійкості бан-

ківської системи в цілому, тому їх потрібно ідентифікувати та досліджувати якомога раніше. У табл. 4.6 представлено основні показники, які розраховуються для визначення стану фінансової стійкості щоденно.

Таблиця 4.6 – Індикатори фінансової стійкості, які розраховуються щоденно для банківської системи України [4]

Група показників	Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення
1	2	3	4
Стан ліквідності банків	Норматив співвідношення високоліквідних активів до загальних	$\frac{ВА}{ЗА}$	$\Rightarrow \max$
	Норматив миттєвої ліквідності	$\frac{Z_6}{Z_n}$	>0.2
	Норматив поточної ліквідності	$\frac{A}{Z_n}$	$>0,4$
	Норматив короткострокової ліквідності	$\frac{ЛА}{Z_k}$	$>0,2$
	Розрахунковий обсяг відхилення залишків коштів на коррахунках банків в НБУ	$K_{ЗАЛ(НБУ)}^{норм} - K_{ЗАЛ(НБУ)}$	–
Якість кредитного портфеля банків	Частка кредитів, наданих НБУ у загальній сумі зобов'язань банків	$\frac{K_{НБУ}}{Z_B}$	–
	Зобов'язання банків за залученими коштами	Проводиться аналіз за джерелами надходжень, валютою, сумою вкладень тощо	–
	Залежність банків від міжбанківського кредитного ринку	$\frac{Z_{між}}{Z_n}$	–
	Гарантований ліквідний актив	$\frac{K_{ЗАЛ(БР)}}{ЗА}$	–
	Якість кредитного портфеля банків	$\frac{K_{проб}}{ЗК}$	$\Rightarrow \min$
Валютні ризики	Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку	$\frac{ВП}{РК}$	≤ 35
	Динаміка активів банків	Дослідження тенденції коливання ресурсів банківської системи	–

$ВА$ – високоліквідні активи; $ЗА$ – загальні активи; K_k – кошти в касі та на коррахунках; Z_6 – зобов'язання на вимогу; A – активи; Z_n – поточні зобов'язання (до 31 днів); $ЛА$ – ліквідні активи; Z_k – короткострокові зобов'язання; $K_{зал}$ – залишки коштів на коррахунках; $K_{НБУ}$ – кредити, видані НБУ; Z_B – зобов'язання банків; $Z_{між}$ – залучення на міжбанківському

ринку; $K_{проб}$ – проблемні кредити; $ЗК$ – загальна сума кредитів; $ВП$ – відкрита позиція; $РК$ – регулятивний капітал.

Як бачимо, отримані дані за кожним показником дають змогу прослідкувати ймовірність виникнення різних видів банківських ризиків та відреагувати на них в короткостроковому періоді. Разом з тим даний підхід має і деякі недоліки: 1) не всі показники по банківській системі розраховуються щоденно, тому неможливо врахувати всі можливі ризики; 2) деякі види ризиків неможливо ідентифікувати на основі вищеперерахованих показників.

Поряд з моделями, розробленим НБУ, українські дослідники пропонують власні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Так, у своїй роботі [134] В. В. Коваленко, досліджуючи проблематику антикризового управління, доходить висновку, що фінансова стійкість банківського сектора залежить від фінансової стабільності банків. Відповідно, першочергове дослідження повинно базуватися на визначенні рівня стійкості банківських установ. На рис. 4.7 представлений алгоритм оцінки фінансового стану банків, запропонований В. В. Коваленко.

Дана модель належить до групи моделей, в основі яких лежить розрахунок інтегрального показника.

$$IK_{\phi C} = \frac{K1}{0,2} + \frac{K2}{0,7} + \frac{K3}{0,6} + \frac{K4}{0,9} + \frac{K5}{0,08} + \frac{K6}{0,5} + \frac{K7}{0,5} + \frac{0,2}{K8} + \frac{K9}{0,4}, \quad (4.3)$$

де $K1$ – частка високоліквідних активів у загальних активах;

$K2$ – частка робочих активів у загальних активах;

$K3$ – частка кредитів у загальних активах;

$K4$ – співвідношення кредитів і загальних зобов'язань;

$K5$ – адекватність капіталу;

$K6$ – співвідношення капіталу до зобов'язань банку;

$K7$ – частка строкових зобов'язань у загальних зобов'язаннях;

$K8$ – частка міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях;

K_9 – поточна ліквідність.

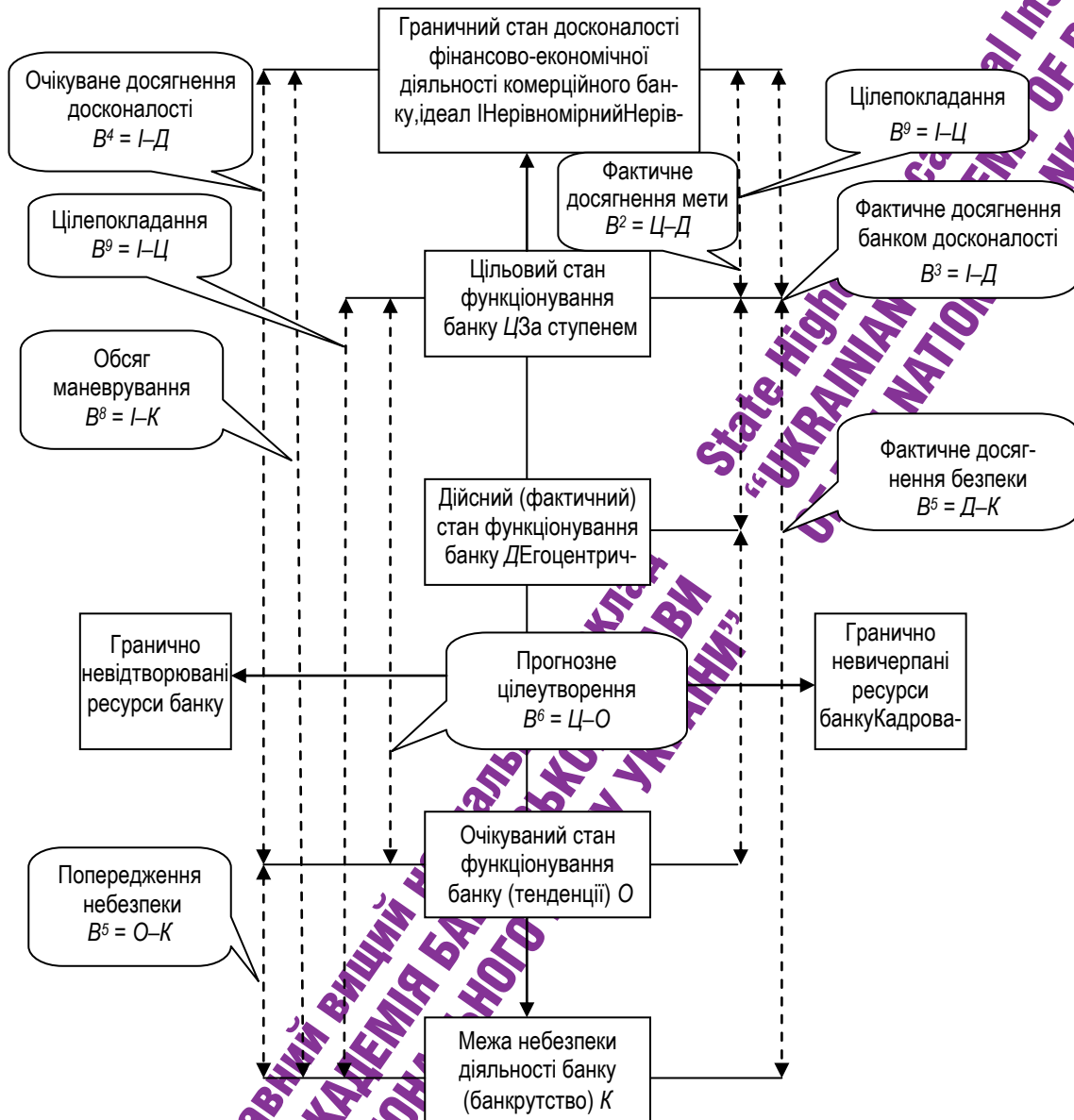

Рисунок 4.7. Модель визначення фінансової стійкості банку ([134])

Дана модель допомагає ідентифікувати внутрішні ризики, які впливають на фінансову стійкість банківської системи.

Поряд з цим слід звернути увагу на те, що аналізована модель висвітлює проблеми кожного окремого банку, а не вплив кожного елемента системи на неї.

Таким чином, дану модель доцільно використовувати для визначення ймовірності настання ризиків внутрішнього характеру.

С. В. Леонов у роботі [152] доходить висновку, що стійкість банківської системи залежить від ефективності використання її інвестиційного потенціалу. Для здійснення кількісної оцінки фінансової стійкості необхідно проводити аналіз наступних груп показників:

- загальні макроекономічні індикатори стійкості банківської системи;
- індикатори ефективності функціонування банківської системи;
- індикатори адаптивності банківської системи до впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників.

Тут мова йде про вплив кожного індикатора на рівень стійкості банківської системи за допомогою розмежування бінарних показників (підтримка системи або дестабілізація її стану) (табл. 4.7).

Таблиця 4.7 – Розмежування груп факторів на основі використання бінарних показників [152, с. 310-311]

Фактори, які можуть стимулювати фінансову стійкість банківської системи	Фактори, які впливають на нестабільність банківської системи
1	2
<i>Загальні макроекономічні індикатори стійкості банківської системи</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - грошовий мультиплікатор; - рівень наповненості вартості національної валюти резервами в іноземній валюті, % ; - сукупні активи банківської системи, % до ВВП; - динаміка активів банківської системи по відношенню до агрегата М2, %; - обсяги кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП; - частка кредитного портфеля в активах банківської системи, %; - середньорічна рентабельність капіталу в банківській системі, %; - середньорічна рентабельність активів у банківській системі, %; - темп змін депозитів суб'єктів реального сектора економіки, % 	<ul style="list-style-type: none"> - кількість банків, виключених з Державного реєстру (за період); - зміна курсу гривні до долара США; - зміна курсу гривні до євро; - частка коштів в іноземній валюті в загальному обсязі залучених ресурсів банків; - частка заборгованості за кредитами в іноземній валюті в загальній сумі заборгованості за кредитами банків; - грошова маса (М2), % до ВВП; - приріст грошової маси, %; - приріст первинної емісії НБУ, %; - швидкість обертання грошової маси; - відношення депозитів в іноземній валюті до обсягу грошової маси, %; - відношення грошової маси до золотовалютних резервів; - загальні витрати банків, % до ВВП; - частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків, %

Продовження таблиці 47

<i>Індикатори ефективності функціонування банківської системи</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - показник надійності банківського капіталу; - достатність банківського капіталу для здійснення активних операцій; - захищеність банківського капіталу основними засобами та нематеріальними активами; - мультиплікатор статутного капіталу; - частка високоліквідних активів в робочих активах банківської системи; - короткострокова ліквідність; - загальна ліквідність; - норма резервів під кредитні операції банків; - норма резервів під операції банків з цінними паперами; - норма резервів під активні операції банків; - прибутковість кредитного портфеля банків; - прибутковість активів банків ROA; - прибутковість капіталу банків ROE; - частка прибутку в операційних доходах банків; - покриття процентних витрат процентними доходами банківської системи; - рентабельність робочих активів банківської системи 	<ul style="list-style-type: none"> - частка зобов'язань у сукупних пасивах банківської системи; - коефіцієнт фінансового важеля; - частка нарахованих витрат у нарахованих доходах банків
<i>Індикатори адаптивності банківської системи до впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - частка робочих активів серед загальних активів банківської системи; - забезпеченість кредитів депозитами; - покриття витрат на персонал операційним прибутком банківської системи; - частка міжбанківських кредитів у сукупних пасивах банківської системи, % 	<ul style="list-style-type: none"> - частка недоходних активів серед загальних активів банківської системи; - співвідношення витрат на персонал та робочих активів банківської системи; - частка сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі банків, %

Як бачимо, використання даної моделі дає змогу отримати більш конкретну інформацію стосовно факторів впливу на фінансову стійкість та можливість управління нестабільністю за рахунок впливу на фактори, які можуть стимулювати фінансову стійкість банківської системи. Переважна кількість показників, які можуть викликати кризову ситуацію, належить до першої групи. Поряд з цим внутрішні фактори (так звані фактори банківського сектора) також мають значний вплив на рівень фінансової стійкості: при розвитку системи виникають зрушення в стійкості, які можуть призвести або до дестабілізації або до стабільного функціонування банківської системи.

Отже, даний факторний аналіз дає змогу ідентифікувати групи ризиків, подальше дослідження яких необхідно здійснювати для оцінки рівня їхнього впливу на стійкість банківської системи.

Існує багато підходів до виділення різних груп показників, які впливають на рівень фінансової стійкості банківської системи.

Так, Г. О. Мірошниченко [169] виділяє наступні групи індикаторів:

- загальноекономічні умови (динаміка реального ВВП, інвестиційний клімат у країні, приплив (відтік) капіталу, виробничий потенціал країни, темпи інфляції, структура експорту та імпорту країни, конкурентне становище на світовому ринку, вибуття та оновлення основних фондів, девальвація національної валюти, недосконалість законодавчої бази);
- фактори інфраструктурного характеру (зовнішньоекономічні умови, політика уряду, відповідно, політична стабільність у країні, банківський нагляд усередині країни та всі інші зусилля щодо протидії системним ризикам);
- фінансові фактори (маржа за кредитами, дохідність операцій, спеціалізація і розвиненість ринку банківських послуг, політика Національного банку, динаміка чистих депозитів і кредитів, грошового мультиплікатора та ін.);
- соціально-психологічні фактори (рівень довіри до кредитних організацій з боку суб'єктів господарювання, здатність до проведення банківських операцій і використання банківських послуг, рівень прожиткового мінімуму та інших соціальних стандартів).

На нашу думку, даний підхід не охоплює всі фактори, які можуть вплинути на фінансову стійкість банківської системи, тому виникає об'єктивна потреба у розробці системного підходу до оцінювання фінансової стійкості

банківської системи, що і буде зроблено в наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

4.2 Визначення головних компонент інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи України

З метою інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи України слід, перш за все, визначити, які фактори є релевантними для проведення такої оцінки, а які можуть бути проігноровані для спрощення моделі, зменшення її розмірності, але без втрати її адекватності. При цьому слід врахувати, що більшість з цих факторів є залежними між собою. Таке дослідження пропонується здійснювати статистичним методом аналізу даних – методом головних компонент.

Вихідною базою для проведення цього дослідження стала сформована нами сукупність даних за період 2002-2011 р., представлена в табл. А.4.

Враховуючи різні одиниці виміру, ці дані потребують нормалізації. Нормалізація кожного показника відбувається за формулою:

$$N_i = \frac{X_i - \bar{X}}{\delta} \quad (4.4)$$

де N_i – нормалізоване значення показника в році i ;

X_i – ненормалізоване значення показника в році i ;

\bar{X} – середнє значення показника за період, що аналізується;

δ – середньоквадратичне відхилення показника за період, що аналізується.

Табл. А.5 містить нормалізовані значення досліджуваних нами показників.

Для того, щоб проаналізувати взаємозв'язок між визначеними показниками, пропонується побудувати кореляційну матрицю, фрагмент якої представлено в табл. 4.8.

Дані, представлені в табл. 4.8, доводять існування тісного зв'язку між деякими факторами, що підтверджує гіпотезу про їх колінарність і неможливість використовувати без відповідного коригування при аналізі фінансової стійкості банківської системи. З обраної для аналізу вибірки з 57 факторів за критерієм Кайзера відбираємо головні компоненти, максимальну кількість яких встановлюємо на рівні загальної кількості вихідних змінних, тобто 57.

Таблиця 4.8 – Кореляційна матриця оцінювання рівня взаємозв'язку між факторами впливу на фінансову стійкість банківської системи України (фрагмент)

Змінні	Курси резервних валют	Обсяги кредитів МВФ	Кредити МБРР та МАР	Зміни в умовах торгівлі	Рейтинг Moody's	S&P Global Equity Indices	Рівень ризику країни	ВВП на душу населення	Темп зростання ВВП
Курси резервних валют	1	0,202	0,383	-0,325	0,523	0,079	0,085	0,509	-0,201
Обсяги кредитів МВФ	0,202	1	0,911	-0,226	-0,172	-0,398	-0,210	0,843	-0,451
Кредити МБРР та МАР	0,383	0,911	1	-0,298	0,095	-0,590	-0,133	0,899	-0,639
Зміни в умовах торгівлі	-0,325	-0,226	-0,298	1	0,172	-0,105	0,136	-0,100	0,788
Рейтинг Moody's	0,523	-0,172	0,095	0,172	1	-0,039	0,542	0,296	-0,010
S&P Global Equity Indices	0,079	-0,398	-0,590	-0,105	-0,039	1	0,125	-0,498	0,357
Рівень ризику країни	0,085	-0,210	-0,133	0,136	0,542	0,125	1	0,053	0,122
ВВП на душу населення	0,509	0,843	0,899	-0,100	0,296	-0,498	0,053	1	-0,351
Темп зростання ВВП	-0,201	-0,451	-0,639	0,788	-0,010	0,357	0,122	-0,351	1

Враховуючи взаємозалежність факторів відповідно до методу головних компонент, можна стверджувати, що кожному рядку вихідної таблиці відповідає точка в просторі з відповідними координатами. Спочатку визначається

центр в сукупності даних, куди переноситься новий початок системи координат – це нульова головна компонента (F0). Через ці дві точки проводиться пряма лінія таким чином, щоб вздовж неї відбувалася максимальна зміна даних. Це буде першою головною компонентою – F1.

Всі відхилення точок, що характеризують фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи, в просторі від нової осі можна вважати шумом, а відповідні їм фактори – нерелевантними. В той же час, перш ніж виключати ці фактори з подальшого дослідження, слід перевірити шум на вміст важливої частини даних. Для цього з отриманими залишками проводимо аналогічну операцію – знаходимо в них ось максимальних змін. Вона називається другою головною компонентою (F2). Діємо з залишками таким чином до тих пір, поки шум не буде випадковим хаотичним набором величин. За допомогою надбудови XLStat до програми Excel, ми розраховуємо головні компоненти та їх характеристики.

Табл. 4.9 демонструє індивідуальні значення, частку загальної дисперсії, що пояснює кожна компонента, та кумулятивну дисперсію, що пояснює відібрані головні компоненти.

Таблиця 4.9 – Статистичні характеристики головних компонент впливу на фінансову стійкість банківської системи України

Характеристики	Головні компоненти								
	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9
Значення	29,209	13,635	4,606	3,497	2,307	1,336	1,116	0,761	0,534
Частка загальної дисперсії, %	51,244	23,921	8,080	6,134	4,047	2,343	1,957	1,335	0,938
Кумулятивна дисперсія, %	51,244	75,165	83,245	89,380	93,427	95,770	97,728	99,062	100,000

Проведений аналіз дозволив виділити дев'ять головних компонент, які пояснюють всі 100 % загальної дисперсії ознак, тобто показник факторизації складає 1. Головна перевага аналізу даних за допомогою методу головних компонент полягає у відсутності кореляції між визначеними головними компонентами.

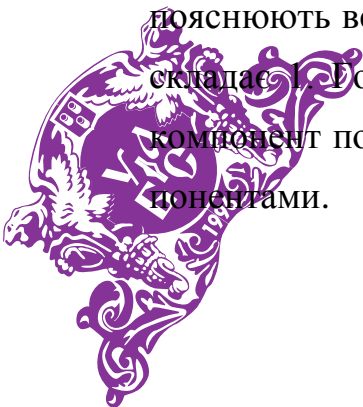

Рис. 4.8 графічно демонструє отримані нами результати.

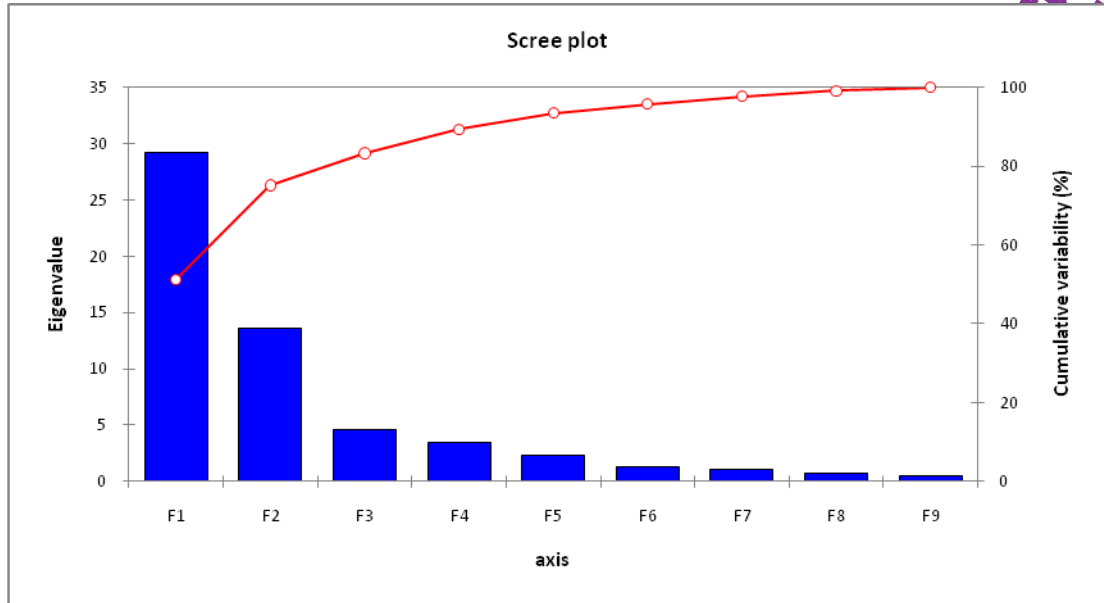

Рисунок 4.8 – Графічне зображення характеристик головних компонент впливу на фінансову стійкість банківської системи України

Як видно з рис. 4.8 та табл. 4.9, значення першої компоненти є найбільшим і складає 29,209; другої компоненти – 13,635 і т.д. В другому рядку табл. 4.9 наведено частину дисперсії кожної компоненти в загальній дисперсії ознак, що була розрахована діленням значення відповідної компоненти на загальну кількість вихідних ознак. Так, перша компонента з найбільшим значенням пояснює найбільшу частину дисперсії ознак – 51,244 %, друга компонента пояснює 23,921 % мінливості ознак, третя – 8,08 % мінливості ознак і т.д. Третій рядок у табл. 4.9 містить інформацію про кумулятивну дисперсію отриманих головних компонент.

Враховуючи незначний внесок 6-9 головних компонент в кумулятивну дисперсію, далі пропонуємо виключити їх з розгляду та вважати шумом при аналізі існуючих даних. Таке рішення ми вважаємо цілком обґрунтованим, оскільки 1-5 головні компоненти пояснюють 93,427% мінливості ознак.

Далі ми сформували матрицю факторних навантажень, представлену в табл. 4.10. Факторне навантаження компоненти на ознаку – це показник кореляції між вихідними ознаками та отриманим новим агрегованим показни-

КОМ – ГОЛОВНОЮ КОМПОНЕНТОЮ.

Таблиця 4.10 – Матриця факторних навантажень головних компонент впливу на фінансову стійкість банківської системи України

№	Показники	Головні компоненти				
		F1	F2	F3	F4	F5
1	2	3	4	5	6	7
1	Курси резервних валют	0,575	-0,442	-0,276	0,359	-0,231
2	Обсяги кредитів МВФ	0,849	0,487	0,192	-0,059	0,002
3	Кредити МБРР та МАР	0,949	0,218	-0,058	-0,157	-0,093
4	Зміни в умовах торгівлі	-0,288	-0,316	0,757	-0,354	-0,264
5	Рейтинг Moody's	0,308	0,878	-0,046	0,215	-0,066
6	S&P Global Equity Indices	0,463	0,044	0,080	0,807	0,026
7	Рівень ризику країни	0,020	-0,539	0,150	0,280	0,475
8	ВВП на душу населення	0,964	-0,043	0,202	-0,110	0,053
9	Темп зростання ВВП	-0,535	-0,268	0,662	-0,038	-0,043
10	Курс національної валюти до дол. США	0,898	0,309	-0,038	-0,243	-0,173
11	Курс національної валюти до євро	0,935	0,290	0,098	0,118	-0,038
12	Рейтинг конкурентоспроможності економіки	0,131	0,623	0,310	0,390	-0,379
13	Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	0,844	0,432	0,303	-0,026	0,074
14	Стан поточного рахунку платіжного балансу	-0,734	0,441	-0,010	0,477	-0,101
15	Відношення державного боргу до ВВП	0,453	0,866	0,149	-0,077	0,083
16	Темп інфляції	0,288	-0,738	-0,337	0,116	-0,422
17	Середньомісячна номінальна заробітна плата	0,974	-0,002	0,179	-0,083	0,061
18	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств	0,485	-0,711	0,230	-0,222	0,281
19	Частка збиткових підприємств	0,237	0,885	0,182	-0,239	-0,219
20	Експорт товарів і послуг	0,730	0,034	0,291	-0,375	-0,431
21	Імпорт товарів і послуг	0,740	-0,028	0,240	-0,427	-0,395
22	Кількість банків за реєстром	0,865	-0,410	-0,087	-0,045	0,245
23	Кількість банків, у яких зупинено або припинено здійснення окремих банківських операцій	-0,747	0,311	0,054	0,043	-0,351
24	Кількість банків, у яких відкликано ліцензії на здійснення усіх банківських операцій	0,513	0,512	-0,077	0,483	-0,073
25	Кількість банків, що перебувають у стані ліквідації	-0,621	0,318	0,547	-0,024	0,438

Продовження таблиці 4.10

1	2	3	4	5	6	7
26	Кількість банків з тимчасовою адміністрацією	0,531	0,331	-0,636	0,348	-0,070
27	Частка іноземного капіталу в банківській системі	0,937	-0,220	0,041	-0,078	0,247
28	Частка державної участі в банківській системі	0,779	0,583	0,018	-0,127	0,109
29	Грошова маса	0,969	-0,083	0,155	-0,097	0,071
30	Реальна ставка відсотку	-0,410	0,715	0,271	-0,109	0,403
31	Грошовий мультиплікатор (за методикою НБУ)	0,737	-0,515	0,228	-0,021	0,103
32	Ліквідність банківської системи	0,538	-0,070	0,499	0,529	0,080
33	Рівень обов'язкових резервів в банківській системі депозити в валюті	0,933	0,213	0,052	-0,001	-0,173
34	Рівень обов'язкових резервів в банківській системі депозити в гривні	0,488	0,341	0,475	0,447	-0,255
35	Рівень конкуренції в банківському секторі	-0,960	-0,041	-0,216	-0,049	-0,021
36	Рівень концентрації в банківському секторі	-0,633	0,219	0,629	0,151	0,231
37	Відношення кредитів до ВВП	0,931	-0,226	-0,263	-0,032	-0,010
38	Темп зростання портфелю кредитів	-0,585	-0,737	-0,044	-0,131	0,162
39	Резерви НБУ	0,881	-0,401	0,099	0,063	0,144
40	Рівень доларизації економіки	0,927	-0,088	-0,051	0,005	-0,289
41	Рівень зовнішніх запозичень банківської системи	0,863	-0,369	-0,221	-0,110	0,057
42	Частка вимог за кредитами НБУ у загальних вимогах за кредитами	-0,795	0,253	-0,160	-0,502	-0,053
43	Відношення капіталу банків до ВВП	0,974	-0,121	-0,108	-0,068	0,009
44	Частка кредитів в активах	0,871	-0,371	-0,149	0,031	0,146
45	Рівень рентабельності капіталу банків	-0,686	-0,581	0,357	-0,202	0,023
46	Рівень рентабельності активів банків	-0,714	-0,540	0,350	-0,230	0,029
47	Частка проблемних кредитів в загальній сумі кредитів	0,675	0,714	0,136	0,035	0,081
48	Рівень регулятивного капіталу банків	0,975	0,086	0,110	-0,123	0,034
49	Адекватність капіталу банків	0,394	0,814	0,243	0,018	0,121
50	Відношення резервів під активні операції до активів	0,761	0,629	0,146	0,031	0,039
51	Відношення депозитів до запитання до строкових депозитів	-0,714	0,671	0,037	-0,087	0,048
52	Чиста процентна маржа	0,218	0,704	-0,515	-0,223	0,245
53	Гарантована сума за вкладками, тис. грн.	0,911	0,404	0,047	0,021	0,038
54	Економічно активне населення	-0,360	-0,776	-0,395	-0,245	-0,093
55	Безробітне населення	-0,302	0,938	-0,126	-0,028	-0,018
56	Інформаційна прозорість банківської системи	0,886	-0,280	-0,123	-0,012	0,206
57	Індекс сили закону	0,747	-0,516	0,110	0,294	-0,026

